

ПЕРИОДИЧЕСКО СПИСАНИЕ

НА

БЪЛГАРСКОТО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

ВЪ СРЪДЕЦЪ.

ПОДЪ РЕДАКЦИЯТА НА В. Д. СТОЯНОВА.

ГОДИНА ОСМА.

КНИЖКА XXXIX.

Умъ царува,
Умъ робува,

Нар. пословица.

СРЪДЕЦЪ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1892.

Безпърдплата никому не се даватъ книжкитѣ отъ Пер. Списание, нито отъ другитѣ издания на Българското Книжовно Дружество.

Ръкописи, обнародвани или не, никому не се възвръщатъ назадъ.

СЪДЪРЖАНИЕ.

Книжка XXXIX.

Страница.

I. Сегашното и недавното минало на градъ Велесъ. Краткъ очеркъ отъ К.	343
II. Българскитѣ колонии въ Руссия. (Продълж. отъ кн. XXXVII и XXXVIII). отъ Г. Занетова	377
III. Къмъ терминологията на българската фауна. Отъ Ан. Тошевъ	386
IV. Два хаджи Йокимови книги. (Съ приложение на единъ малкъ ръкописъ). Съобщава Н. А. Начовъ	405
V. Два документа отъ Пелагонийската (битолската) епархия. Съобщава В. Д. Македонски	428
VI. Няколко думи за Караманцитѣ. Пише Черновъждовъ	435
VII. Български народни умотворения.	
1. Народни пѣсни отъ Малешевско. Съобщава А. П. Стояновъ	457
2. Народни пѣсни отъ Разложко. Записа Нехтълиня	461
3. Народни пѣсни и прѣдѣлки отъ Пирдонско. Записалъ Г. Гергевъ . .	463
4. Народни пѣсни и прѣдѣлки отъ Тръвна и околността. Записа Уста- Генчовъ	468
5. Вѣрвания и обичаи изъ Пирдонъ. Съобщава Г. Гергевъ	472
VIII. Книжнина.	
I. Рецензии:	
1. <i>Wlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung von</i> <i>D-r Gustav Weigand, Privatdocent an der Universität Leipzig.</i> <i>Mit vier Lichtdruckbildern. Leipzig 1892. XXXVI+78.</i> Отъ Д. Матовъ	474
2. Идеологическа классификация на българскитѣ прѣдлови. Пловдивъ 1890 година. Направилъ М. Пѣевъ Плачковъ. Отъ В. Поповичъ .	482
3. <i>Българскитѣ юнашки пѣсни отъ Г. Поповъ. Сборникъ за народни</i> <i>умотворения, наука и книжнина. Книга III., стр. 247--282</i> <i>и кн. IV., стр. 270--279.</i> Отъ Манолъ Ивановъ	491
II. Кратки вѣсти отъ книжовний и научний свѣтъ.	
<i>Рѣчникъ на българскій езикъ отъ Найдена Герова.</i> Съобщави В. Д. Стояновъ	492

Сегашното и недавното минало на градъ Велесъ.

Краткъ очеркъ отъ Н.

I.

Естественъ прѣгледъ.

1. Градъ Велесъ.

Мѣстоположение. — Улицы и чаршията. — Блиската околностъ на градътъ. — Стария градъ Велесъ. — Въздиганieto на Кюприли. — Изселяване на Българетъ отъ стария градъ. — Народоначеление. — Климатъ.

Градъ Велесъ се намира на желѣзнопътната линия, която води отъ Солунъ за Бѣлградъ. Той отстои на 192 кил. отъ Солунъ, и е една отъ важнитѣ станции на тази линия.

Градътъ има живописно мѣстоположение. Той е заселенъ по двата брѣга на р. Вардаръ, по ребрата на два високи хѣлма, които стоѣтъ единъ срѣщу други, и на южната частъ на градътъ до толкова се доближаватъ, че остава мѣсто само за шумливия Вардаръ да се промѣква между тѣхъ. Желѣзния пътъ, който върви по дѣсния брѣгъ на рѣката, е прокаранъ тукъ подъ камениста скала, която отдѣсно стои надъ Вардаръ. Срѣщу тази скала на противния брѣгъ се въздига единъ каменистъ върхъ, който бързо се възвишава нагорѣ и се слива съ общия хѣлъмъ, на който е расположена источната половина на градътъ; и между тѣхъ е едно тѣсно устие, което нѣма повече отъ 55 метра ширина и е захванато изцѣло съ водитѣ на гордата рѣка, която тукъ сѣкога бучи, защото бързо слиза на долѣ. Подъ това устие долината на Вардаръ се расширява малко и на западния брѣгъ се вижда красивото гърло на малката рѣкичка Тополка. На с. отъ града долината на Вардаръ отведнѣжъ се расширява и по дѣсния брѣгъ на рѣката е расположено едно малко прѣхубаво полеце, по-

крито съ пшенични и кукурузени ниви. Когато пѣтникътъ влива въ градътъ отъ къмъ това поленце, двата хълма се испрѣчватъ прѣдъ очитѣ му, като двѣ грамадни полуна-дигнати крила на нѣкоя гигантска птица, главата на която се крие задъ тѣсното южно устие, а на мѣстото на гърбътъ ѝ е широкия лекоподвиженъ Вардаръ. Къщитѣ се трупатъ една върху друга по стръмнитѣ брѣгове и изгледватъ, като че ли сѣки по-горенъ редъ е налѣгалъ на по-долния. Дворове не се виждатъ, а само прозорци надъ прозорци и кумини надъ кумини. Най-долнитѣ редове стоятъ прави надъ Вардаръ и постоянно се оглеждатъ въ неговитѣ води, а най-горнитѣ сж високо кждѣ срѣдата на хълмоветѣ и за да достигне до тѣхъ човѣкъ, трѣбва нѣколко пѣти да почива изъ кривитѣ тѣсни стѣрмни улички, покрити прѣди десетки години съ такъвъ оригиналенъ калдѣръмъ, щото неопитния пѣтникъ ще си истроши краката, прѣди да стигне до горнитѣ краища на градътъ.

Источния рѣтъ е по-високъ отъ западния. Той е раздѣленъ на двѣ половинки отъ единъ малкъ потокъ, нарѣченъ *Дервентъ*, който минува прѣвъ срѣдъ градътъ и се влива въ Вардаръ. Този рѣтъ е продължение отъ голитѣ безлѣсни хълмисти възвишения, съ които е покрито пространството между рѣкитѣ Брѣгалница и Пчиня, нарѣчено *Овче-поле*. Гровенъ е този хълмъ: той бързо се издига надъ послѣднитѣ бѣдни къщички и намѣрждено нѣкакъ си гледа на отсрѣшния си събратъ, който не се отличава отъ него, нито по стѣрмнотата си, нито по това, дѣто ни едно дръвце не е останало да украсява озвбения каманякъ. Западния така сжщо до срѣдата е покритъ съ къщи, а отъ срѣдата на горѣ е съвсѣмъ голъ. Той е послѣдния хълмъ на една не висока планинска верига, която иде отъ Бабуна-планина и върви сѣ покрай лѣвия брѣгъ на р. Тополка дори до Вардаръ.

Най-хубавото украшение на тия каменисти възвишения сж двѣтѣ велешки църкви, съзидани една срѣщу друга кждѣ срѣдата на южнитѣ имъ страни, далечъ отъ послѣднитѣ къщи на градътъ. На источната страна е св. *Спасъ*, която лежи на самия гърбъ на стръмния хълмъ, който далечъ още се повдига надъ църковнитѣ огради. Право срѣщу нея на западния брѣгъ е залепена въ една долчинка дру-

гата църква *св. Панталеймонъ*; тя безъ съмнѣние е създадена въ най-раскопното мѣсто на тѣзи скали и е обиколена съ високи дървета. Има дивенъ изгледъ отъ сръщната страна.

Великолѣпенъ, фантастиченъ изгледъ има Велесъ вечерно врѣме, когато тъмния мракъ закрие намържденитѣ голи канари, когато блѣдната свѣтлина на мѣсечината залива малкитѣ къщички, когато засвѣтятъ хиляди проворчета, надвесени едно надъ друго, като малки звѣздици, пръснати въ безпорядкъ по двата противоположни брѣга. Колео е хубавъ тогазъ и широкия Вардаръ, който се любува на витата мѣсечинка, на Божиитѣ звѣздици, що се огледватъ въ него!

Двѣтѣ части на Велесъ сж съединени съ два моста на Вардаръ. Единиятъ е кждѣ сръдата на градътъ, той е по-старъ и по-якъ. Направенъ е отъ дърво. Има до 120 крачки дължина. По него минуватъ и кола. Другиятъ мостъ е новъ и тѣсенъ. Той е на сѣверния край на градътъ. Тамъ има едно малко островче, близо до лѣвия брѣгъ на рѣката и моста съединява отъ двѣтѣ страни островчето съ сушата. По него вървятъ само пѣшаци, за кола е тѣсенъ. Островчето е землисто и посадено съ градински растения. Принадлежи на беледието. Има едно просто кафене, което лѣтъ доста много се посѣщава¹⁾.

Велешката чаршия не прѣдставлява нищо особено. Тя се състои отъ обикновенни малки дървени дукианчета, както е на сѣкждѣ по насъ. По-голѣмата частъ отъ дукианитѣ ѝ сж на ист. страна, нарѣчена още *Пърцорѣкъ*.²⁾ Тамъ сж и по-добритѣ търговски дукиани.

Тамъ, дѣто потокътъ Дервентъ се излива въ Вардаръ, има единъ малкъ площадъ, заобиколенъ съ полусрутени дукианчета.

¹⁾ Австрийскій пътешественикъ V. Nahn, като говори за Велесъ казва: Природата сама е назначила това мѣсто за мостъ. Тя е дала на рѣката едно тѣсно корито и скалисти високи брѣгове. Отъ когато човѣкътъ е почналъ да прави мостове, се трѣбвало тукъ единъ такъвъ да е имало. И сега (1858 г.) не липсува тукъ мостъ, макаръ че е съвсѣмъ лошавъ, почти прѣгнилъ и отъ него градътъ е получилъ турското си име *Котрул*. Ст. 166 Reise von Belgrad nach Salonik.

²⁾ Нѣкои велешане казватъ, че името на тая частъ отъ градътъ е собствено *Бърцорѣкъ*, а въ устата на народа е измѣнено на *Пърцорѣкъ*; други пъкъ настояватъ, че това име е произлизало отъ думата *прѣкорѣкъ*.

Едно врѣме тукъ е кипѣла голѣма дѣятелностъ: покрай брѣгътъ Вардаръ е билъ покритъ съ търговски салове, а полусрутениѣ дуќанчета сж биле пълни съ сурави и обработени произведения, които сж испроваждали за Солунъ.

Забѣлѣжителни здания, било по хубостѣта си, било по старината си, тукъ нѣма. Градътъ на това мѣсто, дѣто е сега, е заселенъ на ново врѣме, затова тукъ липсватъ сѣкакви старини.

Стария градъ е билъ малко по-на югъ отъ сегашния, именно тамъ дѣто Тополка се влива въ Вардаръ. Надъ устието на р. Тополка отъ южна страна се издига единъ стърменъ байръ, който отъ една страна гледа въ хубавата долина на тази рѣкичка, отъ друга страна стръмно се спуща къмъ Вардаръ, а отъ югъ се мие отъ бистрата рѣкичка, *Бабунa*. По върхътъ на този хълмъ и по неговитѣ ребра отъ къмъ Тополка е билъ заселенъ стария градъ. На върхътъ сж биле укрѣпления, които сж командували на тритѣ околни долини.

За прѣвземанието на Велесъ отъ Турцитѣ нѣма никакви въспоминания. Расказватъ само, че Турцитѣ биле заложили топове на единъ връхъ отъ другата страна на Вардара и отъ тамъ били градътъ. Подиръ прѣвземанието крѣпоститѣ биле разрушени, но градътъ си останалъ на мѣстото.

Дѣто е сегашния Велесъ, имало здравъ мостъ на Вардаръ, и тамъ било основано едно турско военно засѣлище, което имало грижата да пази мостътъ. Това засѣлище се нарѣкло Кюпрули. Въ послѣднитѣ столѣтия почнали да се прѣселватъ Българе отъ стария градъ въ Кюпрули. Вѣроятно разбойнически нападения сж принудили гражданитѣ да търсатъ безопасностъ при мостътъ. Кога сж станали първитѣ заселявания е неизвѣстно. Знае се само, че до прѣди 200 години твърдѣ малко Българе е имало въ Кюпрули, а главната масса сж биле още въ *Долния градъ*, както го наричатъ сега Велешанетѣ. Отъ начало на миналото столѣтие прѣселванието е добило широки размѣри. Казватъ, че до кждѣ 1750 год. велешкия владика е живѣлъ въ стария градъ. Особенно въ първитѣ години на настоящето столѣтие, когато Турската Империя бѣше станала огнище на размирици, прѣселыванието съвсѣмъ се е усилило

и въ 1855 год. сж се прѣселили послѣднитѣ двѣ кжци въ новия градъ; това сж биле именно кжщата на *Баба Ката* и родътъ на *Карталовци*; тѣзи двѣ семейства нѣколко години сж живѣли самички въ ст. градъ, като имъ е било тежко да оставатъ старитѣ си жилища.

Сега на мѣстото на стария градъ се гледатъ само купища развалини.

Велесъ има по настоящемъ 3280 кжци. Отъ тѣхъ 1900 сж български, 1200 турски, 100 цигански и 80 влашки.

Отъ направенитѣ изчисления на 200 кжци българско население се оказва, че на кжща се падатъ срѣдне 5.5 жит. За Власитѣ и Циганитѣ се вѣрва, че ще иматъ сжщото срѣднѣо число, но относително турскитѣ кжци по-вѣроятно е, че срѣднѣото число ще бѣде по-малко, защото както ни е извѣстно, домашния животъ на Турцитѣ не позволява да се събиратъ повече фамилии въ купъ. Прѣдполагамъ, че ще бѣде по-вѣрно, ако земемъ за турскитѣ кжци числото 5 за срѣднѣо число.

Споредъ това, Велесъ има приблизително слѣдующето население:

Българи	10.450
Турци	6000
Цигани	550
Власи	440
Всичко	<u>17.440</u>

До прѣди войната Велесъ е ималъ по-вече население. Тежкия икономически кризисъ, който настана за градътъ, подиръ отварянието на желѣзната линия, принуди една голѣма частъ граждане да търсятъ поминака си въ новоосвободена България и да се заселятъ тамъ окончателно. До една стѣпенъ, това изселване се попълни съ новопридошли Турци отъ България, които не искаха да се мирятъ съ новия ходъ на историческитѣ прѣврати.

По вѣра населението се дѣли: на Православни християне и Мухамедане. Православни сж: Българетѣ, Власитѣ и около 200 души отъ Циганетѣ. Мухамедане сж: Турцитѣ и останалитѣ Цигани.

Всичко православни християни . . 11.090

„ Мухамедане 6.350

Протестантитѣ сж се опитвали често въ Велесѣ да спечелятъ привърженици, но не сж имали никакъвъ успѣхъ. Тоже униатски агитатори сж кръстосвали както градътъ, тъй и селата, но и тѣ не сж могли да направятъ нѣщо.

Евреи въ Велесѣ нѣма. И то не по причина, че ги гони населението, а защото не могли да се задържатъ. На нѣколко пѣти сж се установявали по два три търговски дукани, но сѣ сж били принудени да напустнатъ работата си.

Мухамеданетѣ иматъ нѣколко джамии. Българетѣ иматъ двѣ църкви и Власитѣ — една. За църквитѣ ще говоримъ по-подирѣ.

Въ здравословно отношение Велесѣ е поставенъ много добръ. Климатътъ е и умѣренъ и здравъ. Зимата е мѣлка сравнително съ околнитѣ мѣста. Градътъ е доста добръ защитенъ отъ севѣроисточнитѣ вѣтрове. Лѣтото е прохладно. Широкия Вардаръ умѣрява голѣмитѣ горещини. Въ най-топлитѣ мѣсеци единъ слабъ вѣтрецъ по течението на рѣката прохладява жилищата на Велешане, които, като се наредени амфитеатрално по брѣговетѣ, не се задущаватъ едно отъ друго. Нито пролѣтъ, нито есенъ не се забѣлѣзва голѣма влажностъ.

Освѣнъ това, и двѣтѣ части на градътъ сж снабдени съ достаточное количество вода, особенно западната половина се отличава съ приятна, вкусна, бистра, балканска вода, какъвато таково рѣдко се срѣща по другитѣ градове. И тази вода е въ толкова изобилие, щото сѣки гражданинъ, като плати една малка сума, може да си пуци вода въ двора. Тази вода е докарана отъ планината прѣвъ миналата година, благодарение на общитѣ усилия на гражданетѣ и правителството.

2. Велешката кааза.

Расположение на каазата. — Прѣдѣли. — Планици, планински върхове. — Лѣсове. — Рѣкитѣ Бабуна, Тополка и Влаханска. — Статистика на населението. — Административно раздѣление. — Нахитѣ Никодинска и Богомилска. — Башано село.

Велесѣ е сѣдалище на каймакаминъ. Той е казалийски градъ и влива въ съставътъ на голѣмия Солунски санджакъ. Каазата захваща една планинска и хълмиста мѣстностъ по двѣтѣ страни на р. Вардаръ, като се вдава по-вече на юго-западъ — на къмъ Прилѣпско. Граничи отъ истокъ съ Щип-

ската кааза, отъ сѣверъ — съ Скопската, отъ западъ — съ Прилѣпската и отъ югъ — съ Тиквишката. На юго-западната граница на каазата се протака *Бабуна планина*, на която височината достига до 1540 метра; тя отдѣля Прилѣпско отъ Велешко. Единъ редъ клонове отъ Бабуна пл. се спущатъ къмъ Вардаръ и пълниятъ Велешката кааза. Най-южний се отклонява отъ еждъ сѣдловината Плетваръ, и като върви къмъ сѣверо-истокъ, отдѣля най-долното течение на р. Църна отъ коритото на р. Бабуна. Този клонъ на разни мѣста носи разни названия, споредъ селата, които сж около него, и се свършва до р. Вардаръ съ единъ високъ хълмъ, нарѣченъ *Клѣпа*¹⁾, отъ тукъ и цѣлата околностъ е зела името *Клѣпа*. Втория клонъ върви между р. р. Тополка и Бабуна и се състои отъ ниски голи планински възвишения; той се свършва надъ Вардаръ съ онзи стрѣменъ хълмъ, на който стоятъ развалинитъ на стария градъ Велесъ. Мѣстността на коритата на двѣтѣ рѣки се нарича *Азотъ*. Третия клонъ се начева между изворитъ на р. Тополка и *Маркова рѣка*; той изначало е много високъ, гористъ и недостѣпенъ: носи название *Муксосъ*, сетнѣ се дѣли на нѣколко клонъове, отъ които най-сѣверния е най-високъ (до 2510 м.) и отива покрай Маркова рѣка до р. Вардаръ (въ Скопската кааза); най-южний се казва *Голешница-планина*. Тя спада въ Велешката кааза и дѣли р. Тополка отъ една малка рѣкичка — *Влачанска рѣка*. Прѣди да достигне до Вардаръ, хълмътъ се раздѣля на двѣ бърда и между тѣхъ остава малкото хубаво поленце надъ гр. Велесъ, за което вече споменахме. По южний рѣтъ е расположенъ западния Велесъ, а сѣверния се издига доста стрѣмно надъ поленцето и се нарича *Грѣотъ*, отъ тукъ и цѣлата мѣстностъ е нарѣчена съ това име.

Пѣ-голѣмата частъ отъ тия планински вериги сж голи. Лѣсоветъ сж осѣчени. Хубави гористи мѣста се срѣщатъ само по политъ на планината Бабуна, и тукъ-тамъ по политъ на веригитъ, които се отдѣлятъ отъ нея, особено около най-горнитъ течения на р. р. Тополка и Бабуна.

По лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ, само една тѣсна ивица земя спада въ Велешката кааза, тѣзи ивица се простира между устието на р. Брѣгалница отъ югъ и устието на р. Пчиня отъ сѣверъ. Всичката тая мѣстностъ се състои

¹⁾ Въ Австрийската карта погрѣшно е написано „Gleb“.

пъчето отъ голи гровни хълмове до 400 м. височина, които се продължение отъ високата хълмиста мѣстность — *Овче-поле*. На нѣкои мѣста тѣзи хълмове стрѣмно допиратъ до р. Вардаръ, а на нѣкои мѣста се отдалечаватъ малко и праватъ коритото му по-широко. Твърдѣ рѣдко сж оставили нѣкои жални остатъци отъ едноврѣмешни лѣсове, които сж правили долината на р. Вардаръ дива и величествена.

Р. Бабуна извира изъ Бабуна-планина при върхътъ *Алягица*. Тоя върхъ е високъ, дивъ и гористъ. Докато слѣзе рѣката отъ планинскитѣ височини, прави много извивки и приема водата отъ много извори по долинитѣ на планината. Близко до изворитѣ е било село *Нежилово*, което село се е прѣселило по ниско на сжщата рѣка. Като слѣзе въ подножието на Алягица, рѣката зима источно направление и върви изъ една долина, заградена отъ сѣверъ и югъ съ клонъветѣ отъ Бабуна, които отиватъ на къмъ Вардаръ. Това сж рѣтлини не много високи, които тугѣтамъ сж покрити съ гора. Колкото отиваме къмъ истокъ, толкова гората намалява. Долината на много мѣста е прѣкрасна. Селата сж гжсто едно до друго, ту по лѣвия, ту по дѣсния брѣгъ на рѣката. Земята е плодородна и добрѣ разработена. Много малки приточки дохождатъ отъ рѣтлинитѣ; отъ тѣхъ струва да се спомене притокътъ *Рѣка*. Той извира не далечъ отъ мѣнастирътъ *Трѣскавецъ*, въ Прилѣпската кааза; върви право на сѣвероистокъ, като прѣсича селата Войница и Крайници и се влива въ Бабуна недалѣко отъ селото Войници. По долината на Рѣка върви главния пѣтъ отъ Прилѣпъ за Велесъ. Бабуна, като приема Рѣка, зима сѣвероисточно направление и се влива въ Вардаръ подъ самия оня хълмъ, на който стоятъ развалинитѣ отъ стария гр. Велесъ.

Селата, които се намѣрватъ покрай рѣка Бабуна, начинайки отъ изворитѣ ѝ, сж слѣдоющитѣ: Нежилово (на лѣвия брѣгъ), Чрѣшнево (л. б.), Орѣше (д. б.), Папрадище (д. б.), Богомила (на двата брѣга), Бистрица (д. б.), Согле (л. б.), Теово (л. б.), Оморани (д. б.), Мартолци (л. б.), Стари градъ (л. б.), Бусици (л. б.), Врановци (д. б.), Вишанци (л. б.), Ораовецъ (д. б.), Църквино (д. б.) и Бабуна (л. б.).

Изворитѣ на Бабуна сж далечъ отъ Велесъ около 13—14 часа пѣтъ.

Р. Тополка извира малко по на северъ отъ Бабуна. Растоянието между най-горнитъ имъ течения е 2 часа пътъ. Тамъ, дѣто сж изворитъ на рѣката, планината се нарича *Мокренска планина*. Тая планина трѣбва да е продължение на веригата, която ние съ общо име наричаме Бабуна, макаръ че това име се дава само на ония части, дѣто сж изворитъ на р. Бабуна. Мѣстносттата, дѣто извира Тополка, се нарича *Бжово*. Коритото на тая рѣка върви почти успоредно съ коритото на Бабуна. Гориста е само най-горната частъ на това корито. Хълмоветъ, които го заграждатъ на долу и се протакатъ на къмъ Вардаръ, сж голи. Долината на рѣката е съвсѣмъ сходна съ ония на Бабуна, сжщо така е плодородна и населена. Рѣката се влива чрѣзъ едно тѣсно канаристо устие въ Вардаръ подъ самия градъ Велесъ. Близко до устието ѝ е расположенъ мѣнастирътъ св. Архангелъ.

По край Тополка лежатъ слѣдующитъ села: Ябълчица Горно и Долно (д. б.), Дрѣново (д. б.), Лисиче (д. б.), Глозници (д. б.), Еловецъ (л. б.), Чашка (л. б.), Раковецъ Горно и Долно (л. б.), Отищено (л. б.), Оризари Горно (л. б.), Оризари Долно (д. б.) и Ращани (л. б.).

Изворитъ на Тополка сж около 12 часа далечъ отъ Велесъ.

По течението на двѣтъ рѣки има множество малки воденички.

Влахчанската рѣчица, която се влива въ р. Вардаръ на северъ отъ върхътъ Про'отъ, е съвсѣмъ малка и незначителна; лѣтъ обикновенно прѣсхва.

Велешката каава има 89 села, които се дѣлятъ на 4 отдѣления, споредъ мѣстноститъ, гдѣ сж намиратъ; това сж: Клепа, Авотъ и Про'отъ — по дѣсния брѣгъ на р. Вардаръ и Ключукъ Колъ на лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ.

Тукъ се излага една таблица на всичкитъ села и чифлици; показани сж числата на къщитъ, защото това е единичкия способъ за прѣброяване на населението въ Турция. Почти е невъзможно да се прѣброятъ жителитъ половно; на нуфузнитъ театри не може да се даде вѣра, понеже населението винаги се стрѣми да скрива истинното число на жителитъ, да умалява мѣжето, та селскитъ даноци сравнително да сж по-малки.

Селата и чифлицитѣ на Велешката нааза.

№ по редъ	Името на селото	Числото на къщитѣ					Училища	Църкви	Чифликъ или Раятско
		Български	Помашки	Турски	Арнауטים	Всичко			
	<i>Клепа</i>								
1	Никодимъ	160	—	—	—	160	—	1	Раятско
2	Попадия	40	—	—	—	40	—	1	"
3	Кърнино	40	—	—	—	40	—	—	"
4	Подлъсъ	120	—	—	—	120	1	1	$\frac{1}{4}$ е чифликъ
5	Горно Чичово	130	—	—	—	130	1	2	$\frac{1}{3}$ " "
6	Долно "	—	80	—	—	80	—	—	Свое
7	Градско	13	—	—	—	13	—	—	Чифликъ
8	Виничани	—	—	120	—	120	—	—	Свое
9	Водоврати	—	—	100	—	100	—	—	"
10	Дворища	12	—	—	—	12	—	—	Чифликъ
11	Сгорополци	10	—	—	—	10	—	—	"
12	Свакяни	20	—	—	—	20	—	1	$\frac{1}{8}$ чифликъ
13	Скачанци	70	—	—	—	70	1	1	Раятско
14	Припоръ	6	—	—	—	6	—	—	Чифликъ
15	Крайници	50	—	—	—	50	—	—	Раятско
16	Врановци Долно	25	30	—	—	55	—	—	Бълг. чифликъ
17	" Горно	—	—	—	75	75	—	—	Свое
18	Войница	170	—	—	—	170	1	1	Раятско
19	Ораовецъ	85	—	—	—	85	1	1	"
20	Църквино	30	—	30	—	60	—	1	$\frac{1}{2}$ отъ бълг. чифл.
21	Бабуна	6	—	—	—	6	—	—	Чифликъ
22	Грънчища	42	—	40	—	82	1	1	$\frac{1}{4}$ отъ бълг. чифл.
	<i>Азотъ.</i>								
23	Стари-градъ	30	—	—	—	30	—	1	Чифликъ
24	Мартолци	27	—	—	—	27	—	1	"
25	Изворъ	30	—	—	—	30	—	1	"
26	Плѣвентъ	10	—	—	—	10	—	—	Раятско
27	Оморани	100	—	—	20	120	—	1	"
28	Степанци	35	—	—	—	35	—	1	"
29	Теово	146	—	—	—	146	—	1	$\frac{1}{10}$ чифликъ
30	Согле	—	—	—	100	100	—	—	Свое
31	Бистрица	160	—	—	—	160	1	1	Раятско
32	Чрешиново	30	—	—	—	30	—	1	"
33	Къпчиново	10	—	—	—	10	—	—	"
34	Нежилово	70	—	—	—	70	—	1	"
35	Попрадища	55	—	—	—	55	—	1	"
36	Оръшъ	55	—	—	—	55	—	1	"
37	Богомила	170	—	—	—	170	1	1	"
38	Габровникъ	60	—	—	—	60	—	1	"
39	Мокрени	70	—	—	—	70	—	1	"
40	Оравъ-Долъ	80	—	—	—	80	—	1	"
41	Поменово	150	—	—	—	150	—	1	"
42	Смиловци	15	—	—	—	15	—	—	"
43	Ясеново	10	—	—	—	10	—	—	Чифликъ
44	Владимовци	60	—	—	—	60	—	1	$\frac{1}{3}$ чифликъ

Името на селото		Числото на къщите				Училища	Църкви	Чифликъ или Раятско
		Български	Помашки	Турски	Ариантски			
Гро'отъ								
45	Кара-Бунище	15	—	13	—	28	—	Раятско
46	Сълъгъ	80	—	—	—	80	1 1	"
47	Влахчани	2	—	—	10	12	—	Бълг. чифликъ
48	Бѣлѣшевица	10	—	—	—	10	—	Чифликъ
49	Ращани	30	—	—	—	30	— 1	$\frac{1}{3}$ чифликъ
50	Крѣвци	25	—	—	—	25	—	$\frac{2}{5}$ "
51	Дръново	62	—	—	—	62	— 1	Раятско
52	Лесича	100	—	—	—	100	1 1	$\frac{1}{10}$ чифликъ
53	Ябълчища Горно	—	—	—	160	160	—	Свое
54	" Долно	—	—	—	170	170	—	"
55	Баници	30	—	—	—	30	—	$\frac{1}{3}$ чифликъ
56	Отищено	30	—	—	—	30	—	Чифликъ
57	Горно Раковецъ	17	—	—	—	17	— 1	"
58	Долно "	13	—	—	—	13	—	"
59	Чашка	35	—	—	—	35	—	$\frac{1}{3}$ чифликъ
60	Еловецъ	40	—	—	—	40	—	$\frac{1}{3}$ "
61	Горно Оризари	—	100	—	—	100	—	Свое
62	Долно "	4	12	—	—	16	—	Бълг. чифликъ
63	Витанци	10	—	—	—	10	—	Раятско
64	Босилци	30	—	—	—	30	— 1	$\frac{1}{4}$ раятско
65	Ново-Село	30	—	—	—	30	— 1	$\frac{1}{3}$ чифликъ
66	Крива Круша	10	—	—	—	10	— 1	Раятско
67	Мелница	—	150	—	—	150	—	Свое
68	Голезинци	25	—	—	—	25	—	Чифликъ
Кючукъ Коля.								
69	Ногаевци	40	—	—	—	40	— 1	$\frac{2}{3}$ чифликъ
70	Кочанци	—	—	150	—	150	—	Свое
71	Горно Караслари	—	—	80	—	80	—	"
72	Долно "	15	—	10	—	25	—	Бълг. чифликъ
73	Сръдне "	—	—	40	—	40	—	Свое
74	Кюселери	—	—	20	—	20	—	"
75	Куру Дерѣ	—	—	30	—	30	—	"
76	Ново-село	20	—	—	—	20	—	$\frac{1}{3}$ чифликъ
77	Кужарино	10	—	—	—	10	—	Чифликъ
78	Гузумелци	30	—	—	—	30	—	$\frac{1}{2}$ чифликъ
79	Иванковци	—	—	160	—	160	—	Свое
80	Кюсъ-бегово	30	—	—	—	30	—	$\frac{1}{3}$ чифлика
81	Чука	2	—	2	—	4	—	Раятско
82	Лугунци	30	—	—	—	30	—	$\frac{1}{2}$ чифликъ
83	Отовина	10	—	—	—	10	—	"
84	Рудникъ	55	—	—	—	55	1	$\frac{1}{6}$ "
85	Чалшово	30	—	—	—	30	—	$\frac{1}{3}$ "
86	Башино-село	160	—	—	—	160	2 1	Раятско
87	Новачани	60	—	—	—	60	1 1	"
88	Совотъ	10	—	—	—	10	—	$\frac{1}{2}$ "
89	Ветърско	30	—	—	—	30	—	$\frac{1}{4}$ "
		3532	372	795	535	5234	14 40	647 къщи сж чифл.

Отъ изложената таблица излиза, че грамадното болшинство отъ населението на Велешката кааза е българско. За да се направи приблизителна смѣтка за числото на жителитѣ, трѣбва да се земе една цифра за срѣднѣо число човѣци на кжца.

Въ чифлицитѣ живѣйтѣ по-много човѣци въ единъ домъ, понеже притежателитѣ не желаятъ да праватъ отдѣлни кжци за братията отъ едно семейство, що се женятъ. Има чифлици, дѣто на кжца се падатъ по 7—8 души. Въ селата, що живѣйтѣ на своя земя, сжщо тѣй по по-вече души живѣйтѣ въ една кжца, отъ колкото въ градътъ. Ако земемъ за християнското население по 6 души срѣднѣо число на кжца, то никакъ нѣма да увеличимъ цифрата на жителитѣ, а наопаки може би ще ѣж намалимъ. За мухамеданското население, неможемъ да поставимъ по-вече отъ 5 души на кжца по сжщитѣ причини, които споменахме, кога говорихме за Велесъ.

Споредъ това Велешката кааза брой:

Българе	21.192
Помаци	1.860
Турци	3.975
Арнаути	2.675
Всичко	<u>29.602</u>

При това число трѣбва да прибавимъ около 800 души Цигане, които водятъ скитнически животъ по селата, и всичко ще имаме 30.502 жители.

Като прибавимъ тукъ и жителитѣ на градътъ Велесъ, ще имаме:

Българе	Христиане	31,642
"	Помаци	1860
"	Турци	9957
"	Арнаути	2675
"	Цигани	1350
"	Власи	<u>440</u>
	Всичко	47.942

Българетѣ християне и мухамедане съставляватъ приблизително 71.1% отъ всичкото население. Но понеже Помацитѣ, макаръ че сж запазили подпълно езикътъ си и нравитѣ си, никакъ не съчувствуватъ на Българетѣ, а сж по-

вече фанатици отъ самитѣ Турци, то ние неможемъ да ги броемъ едно съ Българетѣ. При все това пакъ българското християнско население съставлява 67% отъ всичкитѣ жители на каазата.

Турцитѣ държатъ второ мѣсто по численността въ каазата. Тѣ съставляватъ 20.7% отъ всичкитѣ жители. Дѣлятъ се на двѣ: на *сложински Турци*, които населяватъ градътъ и селата по дѣсния брѣгъ на Вардаръ и *Юруци*, които населяватъ селата по лѣвия брѣгъ на Вардаръ. Юруцитѣ сж отличаватъ твърдѣ много отъ Турцитѣ, както по нравитѣ, тѣй и по облѣкло и занаятъ. Тѣ сж много прѣддени на скотовъдството. Трѣбва да има разлика и въ езикътъ имъ.

Арнаутитѣ населяватъ 4 села въ западния край на каазата. Тѣ се прѣселници отъ Порѣчието. Кога сж дошле въ тия мѣста, не ми е извѣстно. Тѣ сж бичъ за околното население, и си оставатъ така диви и неукротими, както на сѣкѣдѣ.

Власи, освѣнъ въ градътъ, нѣма нигдѣ по каазата.

Цигане се намѣрватъ въ сѣкое отъ по-големитѣ села по 1 или 2 къщи, които не живѣятъ постоянно на едно мѣсто, а се движатъ отъ село на село. Има по нѣкѣдѣ ковачи, които си иматъ къщя.

По вѣра населението отъ Велешката кааза се дѣли на *Православни християне и мухамедане*. Християнетѣ сж: Българетѣ, Власитѣ и малка часть отъ Циганитѣ, всичко около 32.482 души. А мухамеданетѣ сж: Турцитѣ, Българетѣ Помаки, Арнаутитѣ и по-големата часть отъ Циганитѣ, всичко около 15.460 души.

Въ административно отношение каазата е раздѣлена на 3 части. Селата отъ Клепа съставляватъ една нахия, нарѣчена *Никодинска нахия*, но мюдурѣтъ не сѣди въ главното село Никодинъ, а въ селото *Долно Чичово*, понеже послѣдното е по въ центара на каазата, и има прѣимущество за властитѣ, че е населено съ мухамедани. Никодинъ е най-големото и най-важното село въ нахиата. Има около 1000 души жители. Лежи въ южнитѣ поли на най-южната отъ третѣ вериги, що се отдѣлятъ отъ Бабуна и върватъ еждѣ Вардаръ. Второ мѣсто държи селото *Горно Чичово* съ 680 души жители. То има хубаво мѣстоположение въ политѣ на вър-

хътъ *Клена*. Има двѣ църкви и българско училище. Земята му много плодородна. Близо до селото е манастирътъ сѣ Архангелъ, нарѣченъ още Чичовски манастиръ.

Селата отъ Азотъ съставляватъ Богомилската нахия, която е прѣрската по коритата на рѣкитѣ Тополка и Бабуна. Центъръ на нахията е селото *Богомила* съ нѣщо по-вече отъ 1000 души жители. Селото е красиво, расхвърлено по двата брѣга на р. Бабуна. Има църква и училище.

Остатитѣ села отъ Гроотъ и по лѣвия вардарски брѣгъ сѣ подчинени на право подъ велешкия каймакаминъ. Най-важно отъ тѣхъ е *Башино село*, расположено по лѣвия брѣгъ на р. Вардъръ, $\frac{1}{2}$ часъ на сѣверъ отъ градътъ. Гледано отъ градътъ прави прѣкрасно впечатление. Селенитѣ сѣ доста събудени, иматъ 2 училища и една църква. Училищата имъ сѣ отъ най-старитѣ въ каазата. Селенитѣ сѣ вимали живо участие въ църковния въпросъ.

3. Икономическо положение на населението.

Занаятитѣ и търговията въ градътъ Велесъ прѣзъ 2-та половина на настоящето столѣтие. — Земледѣлието и главнитѣ земеделчески продукти, които се добиватъ въ Велешко. — Скотовѣдство. — Чифлици. — Даджията едно врѣме и сега. — Спахитѣ. — Лихваритѣ. — Разбойничеството. — Рухветчилъкътъ.

Велесъ е билъ напрѣдъ единъ отъ най-силнитѣ търговски градове въ Македония. Неговитѣ търговци сѣ биле извѣстни по цѣлата страна. Велешкия пазаръ е билъ извѣстенъ далечъ задъ прѣдѣлитѣ на Македония. Днесъ този градъ е въ най-жалко състояние и, при това, нѣма още пълни двѣ десетолѣтия, кога Велесъ е билъ на висотата на своето положение. При паданието на Велесъ, ние ще покажемъ най-блѣстящъ примѣръ, какъ неумѣнието на едно правителство е въ състояние да съсипе, да унищожи до конецъ благосъстоянието на своитѣ подданици.

Три главни занятия сѣ повдигали Велесъ: *работението на сахтияни, търговията и лозарството*.

Въ Велесъ отъ давни врѣмена сѣ работели сахтияни, и то именно жълтитѣ сахтияни отъ кози кожи сѣ биле първокачественни. На година въ Велесъ сѣ изработвали до 400 хиляди кожи. Руй (смадлика) за работението на тѣзи кожи се е докарвало отъ Дяково, Призрѣвъ, а по нѣкой пжти даже отъ Плѣвненско. Една четвъртъ отъ населението

е е занимавало съ това занятие. Кози сж се клали въ гра-
дѣтъ само за кожата и месото е било съвършено ефтино,
тъй щото и най-бѣднитѣ сж могли да се хранятъ добръ.
Обаче въ това врѣме въ Велесъ бѣдни не е имало.

Велешкитѣ търговци сж купували сахтиянъ и сж го
карали въ Пеща, дѣто е билъ главния пазаръ на тая стока.
Освѣржменно Велешкитѣ търговци сж купували бѣлъ
сахтиянъ отъ Дяково, Призрѣнъ и Ипекъ, дѣто той най-
добавъ се е изработвалъ и сж го карали въ Вѣна.

Когато сж изливали стокитѣ изъ градѣтъ и когато сж
свърщали търговцитѣ отъ сполучливата продажба, е било
постояще праздненство за градѣтъ.

Когато подиръ пътуванието на Ханъ сж почнали да се
сѣрската слухове за граденіе на желѣзенъ пѣтъ по доли-
ната на р. Бардаръ, търговцитѣ сж се радвали, че търго-
вната имъ при ефтиния и сигурния прѣносъ съ парнитѣ
кола ще процѣвти още по-вече. Тѣзи благи сънища, обаче,
не сж осмѣществихъ.

Хитритѣ австрийски държавни мѣжя се готвили да
нищожатъ търговията на Балканския п-овъ, а не да ѝ
живатъ. Тѣхната цѣль била ясна, като бѣлъ день. Тѣ
искали да се съградятъ желѣзни линии прѣзъ Турция и
Сърбия, за да завладѣятъ икономически тая богата страна.
Недалновиднитѣ цариградски дипломати усърдно помагали
на Австрия. Прѣди още да били направени желѣзнитѣ
линии прѣзъ п-ова, произведенията, които влизали отъ него
въ Австрия, биле обложени съ тежки мита, а Австрия осигу-
рила за себе си вписанието на стоки въ п-ова съ нищожни
мита. Велешане скоро почувствували недобритѣ намѣрения
на Австрийскитѣ дипломати. На единъ пѣтъ Австрия об-
ложила сахтиянитѣ съ едно мито 30%. Турското прави-
тельство побързало да помогне на Австрия да се разруши
тази богата индустрия въ държавата му. То наложило отъ
тази страна 12% мито за изнасяние кожата на вѣнъ. Сър-
битѣ наложили 6% за право на прѣносъ прѣзъ Сърбия
отъ единъ пѣтъ търговцитѣ трѣбвало да плататъ 48%
мито на кожата, за да ги изнесатъ на пазаритѣ въ Австрия.
Това било невъзможно. Нѣколко ежщи, които имали голѣмо
количество готови кожи, сж опропастили; заведеніята, въ
които прѣди малко царувала дѣятелна работа, за една го-

дина опустѣли; занаятчиитѣ посърнали; стотини семейства останали моментално безъ хлѣбъ. Това повлияло и на скотовѣдцитѣ, защото козитѣ и овцитѣ уефтенели; забѣляващо жило се въ едно кѣсо врѣме общъ упадѣкъ въ Велесъ и въ околността му. По такъвъ сѣщо начинъ се е опропастила търговията съ кожи и въ Призрѣвнѣ, Ипекъ и други мѣста по п-ова, дѣто тя е цѣвтѣла.

Остана на Велесъ търговията съ храни и лозарство. Търговията съ храни, особено се подигнала въ тоя градъ въ врѣме на Севастополската война, когато хранитѣ по цѣла Европа бѣхж осѣжпнѣли. Тогавъ сѣ почнали Велешане да искарватъ житата съ салове по Вардаръ. Кога точно се е наченало това искарване съ салове, не е извѣстно. Прѣкарванieto станало по-ефтино; храни се докарвали отъ Скопско, отъ кждѣ Паланка, отъ кждѣ Щипско въ Велесъ и отъ тамъ се прѣнасяли за Солунъ. Но и за тѣзи търговия настанали тежки врѣмена. Ефтинитѣ жита отъ Индия и Америка свалихж цѣнитѣ на житата отъ Балкански п-овъ, а подобрѣвния, било въ обработванието било въ прѣнасянието не станало, данѣцитѣ почнахж да се увеличаватъ, а населението да осиромашава. Желѣзната линия неповдигна търговията съ житата, понеже прѣвозътъ на нашитѣ сурави произведения съ Хиршовитѣ желѣзници е много сѣжпъ. А Велесъ, частно за себе си, подиръ отварянието на желѣзницитѣ съвсѣмъ изгуби, защото прѣнасяние на жита съ салове прѣстана и сѣ отворихж много станции, отъ дѣто населението отъ разни мѣста си искарва своитѣ продукти.

Остана лозарството. Велесъ има грамадно количество лозя. Виното отъ тия лозя, обаче, е доста слабо; то въ Велесъ изключително служи за правение на ракия. Тази ракия се разнасяше по цѣла сѣверна, западна и источна Македония, но най-повече се е продавала въ Кюстендилско, Дупнишко и Софийско. Споредъ австрийскій пѣтешественникъ Ханъ¹⁾, когато той е пѣтувалъ по тия мѣста, въ Велесъ е имало около 1200 дюлума лозя. Градътъ произвождалъ до 6000 товара ракия (1 товаръ 80 оки). Единъ товаръ е струвалъ около 160—200 гроша. Така щото градътъ е получавалъ около единъ милионъ гроша отъ ракия.

¹⁾ Reise von Belgrad nach Salonik, стр. 170.

Подиръ Русско-Турската война и на тѣзи търговия се нанесе жестокъ ударъ. Онѣзи мѣста, които най-много купувахъ ракия отъ Велесъ, се отдѣлихъ отъ турската империя и на ракията се наложи гранично мито, което тя не може да прѣнесе; а, освѣнъ това, нахлуването на европейскитѣ шпиртове окончателно онищожи това производство. И сега се обработва ракия въ Велесъ, но въ много помалко количество. По-големата частъ отъ лозята сж запустѣли.

И тѣй едно по едно се онищожихъ тритѣ главни занятия, съ които населението се поминуваше, и то скоро осиромашѣ. Селата тоже осиромашѣхъ и днесъ положението на населението въ Велесъ и каавата е плачевно. На всѣкъ дѣйствува отчаянна сиромашия. Градътъ изглежда като запустѣлъ, селата тоже. Тукъ-тамъ сж се повдигнали нѣкои отдѣлни личности, които благодарение на лихварството и на спанхчилжка, едничкитѣ доходни занятия, сж станали голѣми богаташи, а близо до тѣхъ, цѣла масса население съ най-голѣми мжки и трудове едвамъ може да намѣри рѣженъ либъ, за да утоли гладътъ си.

Днесъ за днесъ главния поминѣкъ на населението въ Велесъ и каавата му остава земледѣлието. Понеже Велешане иматъ твърдѣ малко земя за работа, то тѣ пакъ гледатъ на своитѣ лозя и се мжчатъ съ тѣхъ, както могатъ, за да искарать поминѣкътъ си. Тѣ пакъ бихъ могли съ ракията да поминувать, ако не бѣше европейския шпиртъ, който, като се докарва ефтино отъ Австрия, принуди гражданитѣ да продаватъ ракията си съ съвсѣмъ долна цѣна. Нѣколко богати кжци донесохъ голѣми европейски казани, и като варать голѣмо количество ракия, мѣшатъ ѝ съ шпиртъ; на двѣ части разреденъ шпиртъ, турать една частъ ракия и ѝ продаватъ съ долна цѣна, която на сиромашкитѣ вицари никакъ не иде на смѣтка. Освѣнъ това тѣзи богаташи сж овързали майсторски селянитѣ, които купувать ракия, понеже всичкитѣ тѣзи селяни иматъ да имъ даватъ пари, и сж длъжни, щжтъ не щжтъ, отъ своитѣ заимодавци да купувать.

Въ най-ново врѣме почна да се работи макъ въ Велешката каава. Понеже афионътъ намира добра цѣна и земята въ Велешко се оказа прѣвосходна за макътъ, то и Веле-

шане почнахъ да работятъ това растение. Ако имаше малко повече земя, градътъ би се поправилъ отъ страшния упадъкъ.

Другъ единъ клонъ отъ земледѣлието, съ който се занимаватъ много кжци е *градинарството*. Въ малката котловина на с. отъ Велесъ и около Вардаръ, на югъ отъ градътъ на голѣмо расстояние се простиратъ градини, въ които се произвежда лукъ, чесанъ, пиперъ, любеници, дини и други градински произведения, които се разнасятъ на далечъ по околнитъ мѣста. Особенно за забѣлѣжаване сж велешкитъ любеници, които се славятъ по своятъ хубавъ вкусъ. И наистина тѣ струватъ похвала. Такива любеници рѣдко се намиратъ по наптитъ мѣста. Тѣ сж отъ срѣдна голѣмина, съвършено валчести, съ тънки кори и ситни сѣмки, които сж твърдѣ малко въ любеницата.

Отъ занаятитъ въ градътъ се е запазило по-добръ грънчарството. Велесъ и Рѣсенъ сж двата града въ Македония, дѣто грънчаритъ сж направили нѣкои успѣхи. Тукъ се работатъ отъ най-добро качество всичкитъ домашни глинени сѣдове, които нашето население употребява. Грънчаритъ иматъ доста хубава пѣрстъ, която добръ се испича. Не гледжосанитъ велешки стомни държатъ лѣтъ добръ студена водата, защото сж много шупливи и става прѣвъ стѣнитъ бързо испаряване. Около 40 кжци се поминуваатъ съ тоя занаятъ.

Една голѣма частъ отъ гражданитъ се занимаватъ съ дрѣвна търговийка и съ други домашни занаяти. Отъ турското население една малка частъ сж богати чифликчи, т. е. притежатели на чифлици, които се обработватъ отъ селянитъ. Останалитъ тжрсятъ прѣхраната си или отъ чиновничество, или отъ нѣкои занаятци, напр. налбанство, кафеджийство и пр. Власитъ обикновенно се занимаватъ съ търговия.

Въ градътъ се отгледватъ по малко кожурци. Тукъ тѣ могатъ да станатъ много добри, но понеже нѣма черничевы градини, не се развжждатъ много. По напрѣдъ не сж имали жителитъ нужда да сядятъ такива дървета, а сега още имъ е жалъ да искоренятъ лозята си и да ги прѣобърнжтъ на черничевы градини. Азъ вѣровамъ, че този занаятъ въ Велесъ би ималъ голѣмъ успѣхъ. Нѣкои мѣста отъ Южна Маке-

ония, каквото е напр. Певгелий, живѣхтъ исклучително въ развѣждане на кожурцитѣ.

Въ Велесъ и до днесъ още става панаиръ. Начева се въ първия понедѣльникъ подиръ Гергевъ-денъ и трае 15 дена. Той, обаче, е изгубилъ прѣдното си значение. Било е врѣме, когато на панаира улицитѣ въ Велесъ сж биле непроходими отъ грамадно множество народъ. Сега дохаждатъ само селяни отъ най-ближнитѣ села и на панаира се продава исклучително жива стока: овци, кози, коне и волове. Цѣната на стоката е ниска, защото обикновенно всѣкога има повече продавачи, нежели купувачи.

На селското население главния поминѣкъ е земледѣлството. Въ Велешката кааза се ражда най-много ечемъ, жито, ръжъ и макъ. Второ мѣсто държатъ овесътъ, кукурузътъ, памукътъ, оризътъ, сусамътъ, просото, урова, лещата, бобътъ и сланутокътъ (нахутъ).

Ечемъ се работи най-много отъ всичкитѣ храни. Той, освѣнъ че се продава твърдѣ много за износъ, но сж-щеврѣменно служи, като главна храна на населението. Обикновенно селския хлѣбъ се прави отъ 3 или 4 части ечемъно брашно и една частъ ръжено брашно. Работи се най-много четвероредния и шесторедния ечемъ.

Пшеница се работи по селата исклучително за продаване. Бива три вида: *мъзда цървенка*, която се продава най-сѣпо, отива въ Солунъ, за правение на по-добро качество брашно; *стара бѣла*, то е мѣкото брашно жито, дава по-бѣло брашно отъ първото, но не е толкова вкусно, и само отъ него не става добъръ хлѣбъ; *осатка*, то е мѣко жито съ дълги осили, което се продава главно за велешкитѣ фурни и за градското население.

Ръжъ (*жржъ*) държи третѣ мѣсто, изнася се твърдѣ малко на вѣнъ, а повечето служи за храна на населението. Тя става на всѣкъдѣ по каазата.

Овесъ се работи малко, и то по високитѣ планински мѣста. Малко се искарва на вѣнъ, служи за храна на добитѣка. Въ гладни години и селското население се храни съ овесенъ хлѣбъ. *Кукурузъ* се сѣе по долините на рѣкитѣ въ твърдѣ малко количество, служи за храна на населението. *Просо* се тоже съвсѣмъ малко работи. *Сланутокъ* се е работилъ по-напрѣдъ доста много, и се е искарвалъ на

вънъ, сега се работи твърдѣ малко, колкото за въ къщи. Велешане го много обичатъ и го поднасятъ всѣки пътъ на своитѣ гости, заедно съ хубавата припѣчена ракия.

Оризъ става по долините на р. р. Бабуна и Тополка. Главнитѣ мѣста, дѣто го произвеждатъ, сѣ селата: Бабуна, Теово, Богомила, Раоовъ-Долъ, Горно и Долно Оризари и Мартолци. Този оризъ е много по-добъръ отъ индийския, лесно се вари, има сладъкъ вкусъ, но отстъпва на Кочанския, който се слави, като най-добрия оризъ въ Македония, особено за правение на пилавъ. Оризътъ отъ Велешкитѣ села се продава въ Велесъ и Солунъ.

Уровъ (бурчакъ — *Vicia sativa*) се работи по малко количество на всѣкъдѣ по селата. Това е едно растение, което принадлежи къмъ бобовитѣ, дава малки върна, които служатъ, като прѣкрасна храна за едрия добитѣкъ. Работи се не само въ Велешко, но и въ цѣла Македония въ малко количество.

Сусамъ се сѣеше въ много голѣмо количество навсѣкъдѣ по Македония, тъй сѣщо и въ Велешката кааза. Сега обработванието му е много отпаднало, защото маковото сѣме силно му конкурира. Макаръ, че сусамътъ дава по-хубаво масло, нежели макътъ, но за то сусамовото масло излиза много по-скъпо. Сега въ Велешко сусамъ се работи исклучително въ селата отъ *Клена*.

Бобъ и леща се работятъ малко, колкото за мѣстно употребление.

Памукътъ става по долината на Вардаръ и по всичкитѣ но ниски мѣста на каазата, но не е отъ добро качество, затова се работи малко, и служи на селянкитѣ за да приготвяватъ отъ него платове за въ къщи.

Спахилѣкътъ на сичкитѣ тѣзи произведения струва среднѣо число около 2500 турски лири. Прѣдполага се, че полученитѣ десетѣци могатъ да се продадатъ за около 3000 лири т. Отъ тукъ приблизително може да се прѣсмѣтне, колко храна дава каазата. Едно на друго хранитѣ могатъ да се продадатъ по 80 гроша сто-тѣхъ; споредъ тая смѣтка, за да се зематъ 3000 лири, трѣбва да се събере близо 408,000 ока десетѣци. Споредъ по-новитѣ закони, спахиитѣ зиматъ $11\frac{1}{2}$ на сто-тѣхъ; тогавъ горното количество трѣбва да се земе близо до 3,300.000 оки храна.

Споредъ опрѣдѣлението на вѣщи хора, всичкото това количество е раздѣлено на 10 части: 4 падатъ на ечемия, 2¹/₂ на пшеницата, 1¹/₂ на ръжъта и останалитѣ 2 части на всичкитѣ остали храни. Ако се приеме това опрѣдѣление за приблизително вѣрно, Велешката кааза произвежда годишно 1,320.000 оки ечемень, 825.000 оки жито, 495.000 ръжъ и 660.000 оки овесъ, кукурузъ, памукъ, оризъ, сусамъ и пр.

Макътъ днесъ за днесъ е най-важното растение за земледѣлцитѣ въ Велешко. Той е почналъ да се обработва въ най-ново врѣме. Тука е прѣминало неговото обработване отъ Щипско, дѣто още прѣди 20 год. той е почналъ да се култивира. Населението е забѣлѣжило, че макътъ става добъръ на земята, а сжщеврѣменно търговци за опиума се появявали се по-вече и по-вече, и цѣната била сѣкога добра. Това подбудило населението подиръ войната да се завземе още по-енергично за тѣзи работа и успѣхитѣ въ кжсо врѣме въ прѣкрасни. Днесъ съ сигурностъ можемъ да кажемъ, че обработванието на мака е главното сръдство за поддържане на осиромашелото население. И ако селянинътъ не е подложенъ на единъ систематически грабежъ, той би могълъ при своя икономически животъ да излѣзе отъ това мизерно положение, въ което днесъ за днесъ се намира.

Прѣзъ 1889 год. въ Велешката кааза е полученъ около 8000 ока опиумъ, а за 1890 год. това количество се е увеличило до 13.500 ока. И всичкия полученъ продуктъ е продаденъ, току що сваленъ отъ растението. Понеже приблизително единъ дюлумъ земя дава до 2 ока афшонъ (ако тя е сръдня и плодородието е сръдно), то излиза, че въ Велешко до 6750 дюлума земя се обработва съ мака.

Миналата година, опиумътъ се е продавалъ до 165 гроша ватни, тѣзи година е достигналъ до 2 л. за оката, така щото каазата е получила 27.000 лири. Но това не е единствения приходъ отъ маковото растение; то дава още и сѣме, отъ което се получава масло. Отъ единъ дюлумъ се добива до 50 оки сѣме, което се продава 70 пари до 2 гроша оката. Спорѣдъ това каазата дава около 338.000 ока сѣме, което се продава за 5900 лири. Всичкия приходъ отъ маковото растение се въскачва на 32.900 лири или 740.250 лева.

Ако поне ¹/₃ отъ тоя доходъ оставаше въ ржцѣтѣ на бѣднитѣ селяни, тѣ не бихъ били цѣлата година ечеменижнѣ хлѣбъ!

Десетъкътъ на опиума се продава отдѣлно отъ десетъцитѣ на хранитѣ, затова той не влиза въ смѣтка на чистата, които споменахме по-прѣди относително хранитѣ.

Скотовъдството въ тѣзи мѣста е съвсѣмъ слабо. Грабежитѣ не сж оставили този клонъ за поминъка да се развие, а напротивъ сж го унищожили, и колкото е сжществувалъ въ попрѣднитѣ врѣмена. Даже мухамеданетѣ не смѣжатъ да държатъ голѣми стада добитъкъ. По тѣзи причина пасбищата съвсѣмъ сж оничтожени по тия мѣста. Ливади има твърдѣ малко. Едъръ добитъкъ се отгледва, колкото за работа, и то искључително волове. Конѣ нѣма, освѣнъ по нѣколко въ нѣкои бейски чифлици. Кози и овци се развъждатъ въ малко количество на сѣждѣ. Твърдѣ рѣдки сж случаитѣ, дѣто една кжща притежава 70—80 брави; обикновено се срѣщатъ по 10—15—20 брави въ по-возможитѣ семейства. Въ бѣднитѣ по 5—10, а много кжщи нѣматъ никакъ. Овцитѣ се гледатъ главно за вълната, отъ която селенкитѣ приготвяватъ шаеци за дрѣхѣ. На вълнъ не излиза нито вълна, нито шаеци, нито пакъ сирене или масло.

Гори въ каавата сж останали съвършено малко. Едно-врѣмешнитѣ пространни лѣсове отдавна сж оничтожени. Само въ политѣ на Бабуна сж останали не голѣми пространства лѣсове, но никждѣ нѣма развита нѣкаква горска индустрия. Дърва за градътъ се докърватъ отъ Скопско. Селянетѣ срѣщатъ голѣма нужда за топливо. На много мѣста сушатъ лайната отъ говедата и ги употрѣбляватъ за огънь. Мѣстността можемъ, безъ стѣснение, да ѝ нарѣчемъ *безлѣсна*.

Лозя има въ твърдѣ малко количество понѣкои села. *Кожурци* се отглеждатъ тоже твѣдѣ рѣдко по нѣкои мѣста, и то въ съвсѣмъ ограничено количество.

Това е сичкото, което можемъ да кажемъ относително производителността на каавата.

Ужасно лошаво е положението на селянина въ тия мѣста. Ала и на жителитѣ въ града не е по-добрѣ — $\frac{3}{4}$ отъ тѣхъ тоже сж крайно сиромаси. Работи злочестния земледѣлецъ отъ тъмнина до тъмнина, бие си главата цѣла година и въ резултатъ на всичко това, той едвамъ има чърнъ коравъ

хлѣбъ за дѣцата си и постоянно е потънжалъ въ неиспла-
мени дългове.

Къщитѣ на населението сж бѣдни колибки; повечето сж състоятъ само отъ една стая, и за спане, и за работа, и за зимѣ, и за лѣтѣ. Рѣдко се вижда по нѣкоя по-голѣмичка къщичка. Покъщнина—най-примитивна, и лишения отъ най-необходимитѣ нѣща се срѣщатъ на всѣка крачка. Особенно грозенъ изгледъ иматъ чифлицитѣ. Виждате една низка, крива, полусъборена дълга барака, раздѣлена на малки килийки и въ всѣка такава килийка живѣе цѣло семейство. Обиѣклото е одрано, вехто и дѣцата ходятъ полуголи. Месо и блажнина виждатъ сиромашкитѣ работници само на най-голѣмитѣ празници. Прѣвъ останалото врѣме храната се състои отъ рѣженъ хлѣбъ, солъ, пиперъ, по нѣкой пѣтъ бобъ, и прѣвъ лѣтото по нѣкое зеленило.

Главнитѣ причини на тѣзи сиромашия сж: чифлицитѣ, тежитѣ данѣци, спахитѣ, лихваритѣ и разбойницитѣ.

Чифлици. Отъ всичко българско население по селата нѣма, е безъ земя (около 600 къщи) и е принудено да работи чужди земи, за да се прѣхранва. Тѣзи селски къщи, които живѣхтъ на чужда земя, се наричатъ чифлици. Мухамедански села нѣма чифлици. Отначало господари на чифлицитѣ сж били исклучително мухамедане, но въ настоящето столѣтие, много чифлици сж прѣминали въ християнски раѣцѣ. Почти всичкитѣ села въ долините на рѣкитѣ и по полетата сж биле чифлици. Отъ втората четвъртина на сегашното столѣтие сж почнали селата да се откупуватъ и до послѣдната Русско-Турска война $\frac{5}{6}$ отъ населението се е било вече откупило. Отъ тогавъ насамъ твърдѣ малко къщи сж се избавили отъ поземелното робство.

Селянетѣ, които живѣхтъ на чифлици, нѣматъ никакъвъ недвижимъ имотъ. Къщитѣ, лозята, градинитѣ, нивитѣ—сичко е на господаря. Той дава и сѣмето, понѣкои мѣста той дава и желѣво за земледѣлческитѣ оръдия. Отъ селянина е трудътъ и работния добитѣкъ. Господарьтъ е нравственно задълженъ въ случай на нужда да дава на своитѣ селяни пари въ заемъ безъ лихва. Обаче понастоящемъ малцина сж тия господари, що изпълняватъ това важно условие. Когато храната се прибере отъ полето, съвсѣмъ очистена, изважда се отъ нея това, що се пада на

падаря и на спахията, и останалото се дѣли на двѣ равни части, едната зима господаря на земята, другата работника. Сѣмето не се вади отъ общия купъ, както това се прави по Солунското поле. Тѣй става съ житото, ечемения, ориза, ръжъта, просото, кукуруза, сусама овеса, боба и лещата. Сламата остава на селянина. Уровътъ се работи само толкова, колкото е нуженъ за работнитѣ добичета, и той всичкия остава на работника. Ако се работи по-вече, трѣбна да се дѣли. Сжщето е и съ памука. Селянитѣ иматъ право да работятъ по толкови, колкото имъ трѣбва за въ къщи, и тогавъ господарьтъ нѣма право да зима отъ него дѣлъ. Бостанитѣ и овоцията, ако сж въ ограничено количество, оставатъ сжщо за селянитѣ. Опиумътъ тоже се дѣли на половина, но господарьтъ дава половината работници при събиранieto му отъ стърковетѣ.

Лозята ги сади чифчията и ги обработва 5 години на редъ. До това врѣме що се роди, дѣли се на половина. Подиръ петата година тѣ сж дѣлятъ на двѣ части и едната остава пълно притежание на селянина, другата работи господарьтъ на своя смѣтка.

Господарьтъ има пълна свобода да прогони чифчинтѣ отъ земята си всѣкоя есенъ, щомъ се прибержтъ и раздѣлятъ продуктитѣ. И чифчията има сжщо тѣй право въ това врѣме да напустне чифликътъ, щомъ като пожелае и нѣма дългъ на господарьтъ, което въ рѣдки случаи бива. При тия условия, ако господарьтъ е добъръ и не злоупотрѣблява съ чифликчинтѣ си, а ги защитава отъ разни злоупотрѣбления, то селянетѣ можтъ до една стѣпень добръ да живѣжтъ. Но такива случаи сж рѣдки за сега. Господаритѣ обикновенно се мжчатъ да експлоатиратъ селянитѣ по разни начини. Принуждаватъ ги да имъ даватъ лихва за дълговетѣ, съгласяватъ се съ спахийтѣ да грабятъ селянитѣ. Принуждаватъ ги да купуватъ нужни нѣща за въ къщи отъ тѣхнитѣ дуќани (ако ги иматъ) съ прѣскжпи цѣни, понеже е на вересия. Ограничаватъ имъ правото за сѣние на памукъ, уровъ, бостанъ и пр.

Даноцитѣ. Днесъ за днесъ даноцитѣ сж много тежки за населението. Властитѣ отъ година на година увеличаватъ даноцитѣ безъ да гледатъ, че населението осиромѣшава. Едно врѣме даждията сж биле много леки. Прямитѣ джж-

дия сж биле само вергията, арачътъ, бегликътъ и десетъбътъ. Вергия сж плащали само ония мжже, които сж били възрастни и сж могли да работятъ. Старцитъ и дѣцата сж били избавени отъ това даждие. Сиромаситъ сж плащали 8 гроша на капа (на човѣкъ), срѣдня ржака човѣци до 15 гр., а богатитъ до 20 гроша годишно.

Арачътъ, който и днесъ се плаща подъ друго име, въ прѣднитъ години е билъ много лекъ. Прѣвъ Мартъ сж се събирали на едно опрѣдѣленно мѣсто сичкитъ млади момци, за да се опрѣдѣли, кому ще се рѣже арачъ. Това опрѣдѣляване е ставало по единъ доста оригиналенъ начинъ. Съ една вървь се обиколи вратътъ на момъка, и се забѣлѣжи до кѣдъ е стигнала обиколката. Даватъ му послѣ да захпе краятъ на вървѣта и мѣстото до дѣ е забѣлѣжено, той ги държи ягко съ вжбитъ си. Вървѣта остава прѣвитата на двѣ. Този, който мѣри, хваща прѣвитата вървь и я разгърща, пакъ се мжи да я прѣкара прѣвъ главата на момъка; ако мине, казватъ „сиджима му мина“ и той плаща арачъ. Плащало се е обикновено 10 гроша на глава, а послѣ 15 гроша. Който плащалъ 20 години на редъ, освобождавалъ се е отъ този данѣкъ.

Бегликъ се е зимало въ натура на 10 овци или кози по една. На другитъ животни не се е зимало нищо.

Спахитъ сж зимали на 10 части отъ земнитъ произведения една частъ.

Други даждия не е имало.

Такъвъ порядѣкъ е било почти до Кримската война. Отъ тогавъ насамъ постоянно се увеличаватъ съществуващитъ даждия, измислюватъ се нови, подъ разни и разнообразни имена, и сиромашията зима ужасающи размѣри.

Тукъ излагаме прямитъ даждия, на които е подложено по настоящемъ населението.

1. *Емлякъ*. Това е даждие на недвижимитъ имущества: на кжщата, вданията около кжщата, двороветъ, градинитъ, лозята и нивята. Оцѣняватъ се всичкитъ тия имущества и се налага данокъ на опрѣдѣленната имъ стойность. На кжщата съ двороветъ и постройкитъ въ тѣхъ, ако не струватъ повече отъ 20,000 гроша, плаща се годишенъ данѣкъ 5%, отъ стойността имъ. Ако ли сж оцѣнени по-скѣпо отъ 20,000, плаща се 8%. Емляка на лозята и нивитъ е 4%.

2. На дуканетъ се плаща особено даждие, наречено „Иджаръ“. Иджарътъ е 8% отъ стойността на дуканетъ.

3. *Низамие*. Това е едноврѣмешния арачъ. Това даждие се плаща само отъ мъжкото население на християнетъ. Сега се плаща по 40 гроша на всѣкоя мъжка душа. Никакво исклучение не се прави. Щомъ се роди мъжко дѣте, баща му почва да плаща за него низамие. Нито старци нито болни — никой християнинъ не се освобождава отъ низамieto. Тоя е единъ отъ най-тежкитъ данъци за бѣдното население. Ако единъ сиромашъ човѣкъ има 5 мъжки дѣца той е длъженъ да дава 240 гроша низамие. А това е една голѣма сума за нашитъ мѣста. Низамieto се налага на махали и на села. Въ едно село има напр. 800 мъжки дѣца, правителството ще иска отъ него 32.000 гроша низамие, а на населението се оставя само да расхвърга даяждието по къщата, както намѣри за добръ. Въ пѣкои мѣста изхвъргатъ старцитъ и дѣцата и дѣлятъ суммата, която има да се плаща само между ония, що могатъ да работатъ и при това пѣкъ се стрѣматъ да поставатъ повечеко на по-богатитъ. На други мѣста изхвъргатъ най-бѣднитъ и цѣлия данокъ се раздѣля между останалитъ. Но понеже расхвърлянето на даяждието е повечеко пѣти въ рѣцѣтъ на по-богатитъ, то они сѣкога умѣятъ да защитятъ интереситъ си, така щото за справедливо пропорционално разхвърляние на низамieto не може и да се мисли.

4. *Тиджаретъ. Данъкъ на приходитъ*. Той се налага отъ централното правителство на вилаетитъ. Вилаетскитъ мезлици го раздѣлятъ между каазитъ, а отъ тамъ се раздѣля между селата и махалитъ. Въ градътъ Велесъ най-бѣднитъ къщи плащатъ отъ 25 до 75 гроша годишно; срѣдня рѣка човѣци плащатъ отъ 75 до 150 гроша, а богатитъ — отъ 150 до 350 гроша. Страшни несправедливости се срѣщатъ при распрѣдѣляването на това даждие. Тѣ сж още по-голѣми отъ ония, що се практикуватъ при низамieto, защото тамъ има поне една мѣрка, която не може да се надмине, а тукъ всичко зависи отъ произвола на градскитъ влиятелни къщи. Градоветъ сѣкога се стрѣматъ да свалятъ тежестта на селата. Турскитъ бегове се стрѣматъ колкото е възможно да олѣкчатъ турскитъ махали и села. Коджа башиитъ въ селата отъ своя страна въ сѣювъ сж по-влия-

телнитѣ селени трупатъ това даждие на безгласнитѣ сиромаси. И така срѣщатъ се ужасающа несъразмѣрности. Напр. единъ бегъ, който има 2 села съ 150 кжщя чифлици, плаща 200 гроша тиджаретъ, а единъ селенинъ съ десетина погона ниви и единъ чифтъ волове плаща 250 гр.!

5. *Иолъ-параси*. Пжтна повинностъ 16 гроша на кжща.

6. *Моарифъ-параси*. Даждие за поддържане на училищата. По 2 пари на сѣкой грошъ отъ всичкото даждие на домакина. И при това още не е бивало примѣръ, дѣто правителството да помогне на нѣкое българско училище пове съ 5 лири.

7. *Бегликъ*. На овцитѣ и козитѣ се зима по 6 гроша на сѣкоя глава, а на свинетѣ по 3 гроша.

8. *Десятъкъ*. Той е най-тежкия данъкъ за населението, защото най-голѣмитѣ несправедливости се практикувавъ при неговото събиране. По-долъ ние ще поговоримъ на отдѣлно за десятъкътъ. Споредъ законитѣ на държавата, населението трѣбва да дава $11\frac{1}{2}\%$ отъ всичкитѣ продукти, които се получаватъ отъ земята.

Освѣнъ тия редовни даждия, има и други, напр. даждие за позволение на женидба 16 гроша; за рождение на дѣте 2 гроша. Даждие на падарина, който пази селото; той зима годишна заплата, освѣнъ това на чифтъ волове отъ 2 до 4 шпника жито, на нѣкой мѣста пѳвече.

Много често на населението се трупатъ съвсѣмъ произволни тягости, напр. принуждава се да работи безплатно, както това бѣше при постройката на Велешкитѣ каварми, които съвсѣмъ безъ пари се направихъ отъ бѣдното население.

Днесъ за днесъ най-сѣсипителни нѣща за населението въ Велешко сж: *десятъцитѣ, лихварството, разбойничеството* и развратното *чиновничество*. Ние ще кажемъ нѣколко думи за тия сѣсипии на народа, които не сж само въ Велешко, а сж болѣсть за цѣла Македония.

Десятъцитѣ. Системата на събирането на десятъцитѣ въ Турция днесъ е такава, каквато бѣше прѣди 20 години. Сѣкое село се продава на търгъ и тоя, който го земе, самъ съ свой чиновникъ събира десятъкътъ отъ населението. Купувачтъ, обикновено наричанъ *спахия*, употребява все-

възможни мърки, за да истъргне колкото се може повече отъ населението.

Спахиятъ на всѣкъдѣ систематически грабятъ населението, но въ нѣкои мѣста, тоя грабежъ достига до ужасни размѣри. Нѣма друга неволя, отъ която повече да се оплакватъ Велешкитѣ селени, колкото отъ грабежитѣ на спакхиятъ.

Въ Велесъ се е образувала една компания отъ турски бегове и първенци, които държатъ десѣтъцѣтъ на цѣлата кааза въ рѣцѣтъ си. Християни не смѣятъ да купуватъ десѣтъци. На тази компания помага съ пари единъ погърченъ влахъ *Захо*, който е прѣдставителъ въ Велесъ на най-богатата кѣща въ Македония — на Солунския еврейинъ Саулъ. Когато дойде врѣме да се продаватъ десѣтъцѣтъ, казанитѣ бегове се съгласяватъ помежду си да не се борятъ за селата, ами доброволно да си ги раздѣлятъ и да не наддаватъ. За да бѣде работата по-гладка, дава се нѣкоя и дурга лира на каймаканина и сичко е свършено. Спахилѣцѣтъ се купуватъ отъ правителството съ съвсѣмъ долна цѣна. Ако бѣхъ се задоволили само съ това, а не грабѣхъ населението, то би било добрѣ. Но работата не излиза тъй. Тѣ грабятъ хазната, грабятъ и селянитѣ. Спахията самъ никога не смѣе да пѣтува. Той отива въ село съ 7—8 души въоружени арнаути. Установява се въ кѣщата на Куджабашията, и селото е длѣжно да го храни заедно съ тайфата му, до дѣто стожатъ тамъ. Злочеститѣ селени, които не сѣ се облажили цѣла година, сега колятъ кокошки за спакхията и свитата му, праватъ имъ баници и пр. За това не се плаща нищо.

Почне се писанието на снопието на нивята. Спахията е чѣкалъ до като врѣме за вършитба е минало, и селянитѣ почнатъ да се пѣржатъ въ кожата си, едно отъ страхъ да не би лошаво врѣме да имъ съсипе храната на полето, друго защото нѣма що да ѣдѣтъ. Тѣ съ голѣмо нетѣрпѣвние чѣкатъ тоя честитъ дѣнь, кога писанието ще се начене. Той дохажда и намѣсто радостъ — плачъ. Спахията отива на снопето и пише: „У Стоянъ Цоло 5000 снопѣ“. „Нѣма ага, вика злочестия селянинъ, повече отъ 3000 снопове нѣма!“ „Има гауръ, ти мене киоравъ ли ще правишъ, 15 години азъ съмъ спакхия!“ „Да ги прѣброимъ ага, вѣровай Бога, 3000 снопе сѣ!“ Но напрасно. Спахията е неумолимъ, а селския мухтаринъ си

гъчи. Селянинътъ плаче, скубе си коситѣ — безсърдечнитѣ грабителѣ се подсмиватъ подъ мустакъ и си заминуватъ. 575 снопа трѣбва селянина да отдѣли за спахията, защото той зима на 100-тѣ 11 $\frac{1}{2}$ и тѣй $\frac{1}{5}$ отъ трудътъ го зима спахията. Това се повтаря на 2-та нива, на 3-та и пр. Избавени оставатъ само мухтари и още 3—4 кжци, които могатъ да мѣтятъ водата. Въ селото е плачъ и оледия. Чорбаджиитѣ оставатъ доволни, че тѣхната кожа останала здрава.

Още по-лошаво е, кога се пишатъ овоцията, бостанитѣ и лозята. Спахитѣ за тѣхъ не зиматъ въ натура десетъ-цѣтъ, а въ пари. И се ухитряватъ по нѣкога да зиматъ на стотѣхъ 90. Спахията записва въ село, колко оки плодове има селянинътъ, колко гроздѣ ще набере и колко любеници и дини, разбира се, че по сѣщата система, както видѣхме, че се прави съ записване на снопето, даже тукъ е още по-лошаво, защото снопето въ краенъ случай, при силенъ натискъ отъ страна на селянитѣ, може да се прѣброи, тѣй сѣщо и кукуруза и боба, а плодетѣ, които се бератъ не на единъ пѣтъ, немогатъ да се измѣратъ. Подиръ свѣршване на записването, въ градътъ се оцѣняватъ плодетѣ, бостанетѣ и гроздието, за да се опрѣдѣли, колко пари ще тѣрси спахията. Оцѣняването става въ мезлича, во членове на мезлича сѣ самитѣ спахии, или тѣхнитѣ ортаци, а каймаканинътъ е подпълно въ тѣхнитѣ ржцѣ, защото иначе той неможе да живѣе. Оцѣняването бива сѣкога високо. Да вземемъ за примѣръ тази година. Гроздието се е продавало отъ 25—30 гроша стотѣхъ оки най-сѣжно. Мезличѣтъ го е оцѣнилъ 45 гр. стотѣхъ оки. Азъ имамъ на ржцѣтъ си потѣрсающи примѣръ отъ такова грабителство. Единъ селянинъ въ село П. е набралъ 1500 ока гроздие и го е продалъ по 25% стотѣхъ оки, велъ е 575 гроша. Спахията му е написалъ 2000 оки, десѣтъкъ се пада 230 ока, по 45 гроша стотѣхъ, десѣтъкъ е платилъ 103 $\frac{1}{2}$ гр., — нѣщо по-малко отъ $\frac{1}{5}$ часть. А това е най-обикновенното нѣщо. Селянинътъ се радва, че му не е земено половината. Срѣщатъ се кориозни случаи. Единъ селянинъ отъ Башино село трѣбвало да плати 90 гроша десѣтъкъ на круши, когато той ги продалъ за 100 гроша и доставилъ за това документи на мезлича. Спахията засѣдавалъ въ мезлича и прѣ-

спокойно отговорилъ, че това нѣщо не се върши само въ тѣхното село.

Притурѣте при това, че селянинътъ е чифликчия, $\frac{1}{2}$ отъ храната я зима господарътъ, отъ останалото $\frac{1}{5}$ зима спахията, отъ останалото зима падарътъ. Яджтъ въ къщата му хората на спахитѣ, и прѣдставѣте си що остава на влочестия робъ!

Лихваритѣ не сж по-долни отъ спахитѣ, а лихварството цѣлѣ не само въ Велешко, но и по цѣла Македония, и то е най-приходното занятие, защото лихвитѣ сж такива тука, каквито нигдѣ по свѣтътъ не могатъ да бѣдѣтъ.

Въ селата пари рѣдко се даватъ по-долѣ отъ 20%, а обикновенната лихва е по-вече отъ 25%. Напр. пролѣтъ отиватъ селянетѣ по чужбина на работа и обикновенно зиматъ пари съ лихва, за да си плататъ данъцитѣ и да получатъ пашапорти. Практиката е остановила една норма въ тоя случай. Лихварътъ дава 3 лири съ условие, кога се върне работника на есень да му даде 4 л. И тѣй за 6 мѣсеца врѣме на три се зима едно. Лихвата не е ни повече, ни по-малко отъ 66% за година. А бивали сж случаи за двѣ лири да се зиматъ три, което прави на 100-тѣхъ 100! Едно село е поискало да се откупи отъ бегѣтъ, но когато е било чифликъ, то платило 500 лири и останало длѣжно 100 л. и тѣзи 100-тѣхъ останали съ лихва. Въ три години селянитѣ сж дали 110 лири и бегѣтъ ги искарева сега длѣжни пакъ 100 лири. Лихварството е ужасенъ бичъ на населението. Тѣзи, които въ Велесъ се занимаватъ съ тоя занаятъ, сж достигнали до голѣми богатства. Освѣнъ това, тѣ държатъ въ повинность всичкото население. Даже въ Велесъ половината отъ населението е длѣжно на нѣколко богаташи, а има села, които сж се заробиле окончателно въ едно кѣсо врѣме.

Най-послѣ, на всичко това отгорѣ турнѣте едно неискоренено *разбойничество*, което отъ войната насамъ постоянно сжществува и държи населението сѣкога въ опасность. Прѣвъ 1882-3-4-5 год. то бѣше така усилено, што не смѣеше човѣкъ да излезе отъ дома си. Всичкитѣ по-богати селяне бѣхъ разорени. Спасихъ се само тѣзи, които успѣхъ да избѣгатъ по-наврѣме въ градѣтъ съ домочадиата си. Цѣли села бѣхъ окончателно разорени, напр. село *Панра-*

мища бѣ оплѣнено до трънъ. Разбойниците изнесохъ на селянитѣ всичко изъ къщата, избихъ сумма човѣци отъ тѣхъ, и цѣло село, побѣгна въ Велесъ. Но властитѣ забранихъ на Папратицани да живѣятъ въ Велесъ и частъ отъ тѣхъ, се принуди да се върне назадъ, друга частъ остана по нѣкои села наблизо до Велесъ. Когато по българскитѣ села нѣмаше вече що да се граби, тогава разбойниците се обърнахъ къмъ, турскитѣ, и тѣ бѣхъ изложени на сѣшитѣ опустошения. Мъркитѣ, които Рифатъ паша зе въ Битолския вилаетъ противъ разбойниците, подѣйствувахъ и въ Велешко до една стѣпень. Намали се твърдѣ много грабежътъ, но тѣй далечъ още не е изчезналъ! Постоянно има по двѣ три малки чети, които ходятъ отъ село на село по грабежъ. Полицията не ги гони, защото въ много случаи се оказва, че властитѣ сѣ ортаци на разбойниците, а въ други случаи полицейскитѣ сѣ боятъ отъ разбойниците. На властитѣ трѣбва да се отдаде една малка заслуга, дѣто ненаказвахъ нѣкои селяни, които бѣхъ честити да унищожатъ сами двѣ три шайки разбойници, макаръ че ги давахъ на нѣкои мѣста подъ сѣдъ.

Съ увеличаванието на бѣдността, увеличаваше се сѣкоя година и излизанието на населението по чужбина на работа. Велешане направо се изселвахъ въ България, а селянитѣ, които сѣ по-силно привързани за бащинитѣ си огнища, отиватъ само лѣтъ на работа, и есени обикновено се връщатъ дома си. Болшинството отиватъ въ България, една частъ въ Ромъния и Сърбия, и твърдѣ малко оставатъ въ Солунъ. Главното имъ занятие по вѣнъ е тухларството. Истекшата 1890 год. прѣвъ лѣтото сѣ земаха 3800 души пашапорти въ Велесъ за чужбина. Понеже тѣзи работници сѣ исклучително Българи, то излиза, че приблизително отъ сѣкоя къща по селата по единъ работникъ отива на чужбина. Само най-голѣмата неволя кара това население да се скита вѣнъ отъ бащиното си огнище, по цѣли недѣли нѣма и да живѣе по-лошаво отъ животнитѣ, като се храни само до колкото е нужно, душа да се крѣпи.

Турското правителство би могло твърдѣ много да улекчи положението на селянитѣ, ако единъ пѣтъ за сѣкога се оцѣнѣхъ десѣтъцитѣ за всѣкое село, като се земе прѣдъ видъ срѣднѣто число отъ това, що сѣ давали десѣтъцитѣ

на царщината нѣколко години наредъ, и се наложи този данѣкъ на селата, като поземеленъ данѣкъ, пакъ да оставятъ на селянитѣ пълно право да го расхвърлятъ помежду си, както намѣратъ за най-сгодно. Друга система не е възможно въ Турция. Прѣди нѣколко години турското правителство се опита да събере десѣтъцитѣ направо чрѣзъ своитѣ чиновници, както сега се прави въ България, но резултатитѣ показахъ, че въ хазната не може да влезе нито ³/₄ отъ тѣзи сума, която давахъ напрѣдъ откупницитѣ. Причината на това лесно се открива. Тя се състои въ извѣнрѣднитѣ стрѣмления на чиновницитѣ да крадѣтъ. Тѣ крадѣтъ и отъ населението и отъ хазната. За тѣхъ това е се едно. Отива чиновникътъ на село да брои снопето. Намира да положимъ 50 хиляди снопове. Спазарва съ селянитѣ да му платѣтъ 15 или 20 лири и той сваля количеството на 30 хиляди. По такъвъ начинъ чиновникътъ отъ 50 села тури въ джеба си стотина двѣстѣ лири, и съвѣстѣта му е прѣспокойна. А въ Турция трѣбва да знаете, че рѣдко се попада чиновникъ да не крадне, да не зима рушвети. И ако такъвъ се случи измежду по малкитѣ, той е загубенъ, защото другитѣ ще употребятъ всичкитѣ усилия да го прѣмахнатъ.

Друго улеснение би се направило, ако суммитѣ въ земледѣлческитѣ каси се увеличѣхъ, и строго се обърнеше внимание, щото само на сиромаси земледѣлци да се даватъ пари въ заемъ отъ тия каси.

И най-послѣ правителството, ако дѣйствително желае доброто на своитѣ подданици, ако знае своитѣ интереси, които интереси твърдѣ много зависятъ отъ мирното живѣяние на тия подданици, то трѣбва да имъ даде срѣдство да се бранѣтъ отъ разбойницитѣ, които така свободно се расхождатъ по страната. Полицията не може да унищожи разбойничеството. Това е доказано съ хиляди факти. Началницитѣ на полицията иматъ интересъ отъ горскитѣ арами, а пакъ и самитѣ заптии нѣматъ никакво желание да се излагатъ на куршумитѣ на хайдуцитѣ. На тѣзи заптии се плаща лошаво. Тѣ едвамъ можѣтъ да хранѣтъ челядитѣ си. А ако би нѣкой паднеше убитъ, то никой нѣма да се погрижи за дѣцата му, които оставатъ подиръ него. И когато ги пращатъ да гонятъ нѣкоя чета, тѣ прѣдпочитатъ

да се понахранятъ въ нѣкое село и да си отспатъ хубаво. Рифаатъ паша, когато бѣше Битолски валия, разбра тази проста истина, и позволи на самото население да се брани отъ разбойниците. Резултатитѣ бѣхъ отлични. Въ двѣ години Битолско се избави отъ този лошавъ бичъ на благосъстоянието на населението. Тѣзи мѣрка е едничката спасителна и правителството трѣбва да ѝ опита.

Ако не се зематъ у врѣме мѣрки, населението ще се докара до просѣшка тояга, и съ това то ще се принуди да прибѣгне до отчаянни сръдства.

Непълно би било нашето изложение, ако не споменемъ нѣколко думи специално за *турските чиновници*. Тѣ сѣ известни на по-големата частъ отъ нашата публика отъ врѣмето прѣди войната, но сѣ има едно измѣнение отъ тогава до сега, което неможе да се незабѣлѣжи. Сравнително правитѣ сѣ омѣкнели и такива насилия, каквото едно врѣме се практикувахъ отъ административнитѣ власти, като напр. истезания и явни грабежи, сега немогѣтъ да ставатъ; но въ замѣна на това подкупничеството е достигнало до най-крайнитѣ си прѣдѣли. *Безъ подкупъ днесъ въ Македония нищо не става, а съ подкупъ — всичко*. Отъ валията до заптията — всѣки иска рушветъ. Да подадешъ прошение трѣбва да платишъ на дверника да ти отвори вратитѣ. Да те обератъ крадци, трѣбва да платишъ на полицията да ги гони. Да осѣдишъ нѣкого, трѣбва да платишъ на сѣднитѣ. Ако те осѣдятъ, можешъ да платишъ, да не се тури прѣсѣдата въ изпълнение. Имашъ една работа съ каймакамина, трѣбва да му платишъ да ти ѝ свърши, сетѣ да платишъ на башъ кятипа да напише това, що искашъ, да платишъ да се мухурмедиса по-скоро книгата и да платишъ на тогова, който ще ти я прѣдаде. Пазарлъци за подкупи се праватъ явно безъ сѣкакви посрѣдници, и това е станало толкова обикновено нѣщо, што се счита вече, като правило. Сѣдъ, законъ, правда — сичко се купува съ пари. Тежко на оня селянинъ, който би се опиталъ да се оплаква отъ селския мухтаръ, или отъ спахията, или отъ другъ нѣкои неговъ онеправдатель, който има по-вече пари! Та и кой ли е оня глупавъ селенинъ, що би се опиталъ да се бори за правдата, която му се отнема отъ по-силниятъ съ пари! Не, селянинътъ търпи всичко това. Той вече не се оплаква

отъ никого, станжалъ е мълчаливъ. На челото му се събиратъ по-вече бърчки, а въ душата му кипи отчаянието. Но това мълчание е опасно. Така нареченитѣ *комити*, които скитахъ и сега още скитатъ по планинитѣ, се набиратъ отъ такива отчаяни селени. Още отъ ранна пролѣтъ на нѣкои мѣста, и тая година тѣ се появихъ и по богатитѣ човѣци безъ разлика на вѣра и народностъ не смѣхтъ да обикалятъ вънъ отъ градътъ.

Такова е сега горѣ-долѣ положението на работитѣ въ Велешко, а пакъ имаме причини да вѣрваме, че приблизително така отива и по другитѣ мѣста на Македония.

БЪЛГАРСКИТЪ КОЛОНИИ ВЪ РУСИЯ.

Отъ Г. Занетова.

(Продължение отъ книжки XXXVII и XXXVIII).

II. Земледѣлчески колонии въ херсонската и таврическата губерния.

До Екатерина II, руското правителство прѣселявало въ Южна Русия само военни колонисти, т. е. колонисти ако и заселени, но съ военна организация, всекогашъ готови да тръгнатъ на война наредъ съ постояннитъ руски войски. Но съ такива колонисти не било възможно да се заселятъ, пространнитъ юговъсточни провинции на Русия, защото военни колонисти не се намѣрвало много. За това Екатерина II намислила да насели южнитъ провинции на държавата си съ колонисти — земледѣлци, защото чужденцитъ по-скоро би се рѣшили да се прѣселятъ въ Русия за миренъ граждански животъ, отколкото да служатъ въ редоветъ на рускитъ войски. При встъпването си на прѣстола, въ 1762 год. Екатерина II издала манифестъ, съ който викала чужденци отъ разни националности да се прѣселятъ въ Русия. Не се минало и година отъ издаването на тоя манифестъ, а Екатерина, като не виждала очакванитъ резултати, побързала да издаде другъ манифестъ (1763 год. 22 Юлий), въ който по-точно се опрѣдѣляватъ правата на бѣдѣщитъ колонисти, като имъ се предоставятъ разни прѣимущества, сравнително съ другитъ руски подданици. Тѣй като съдържанието на тоя послѣдния манифестъ има голѣмо значение за послѣдующитъ български колонии, заради това и ний ще приведемъ тука нѣкои изводи отъ него. Между друго, въ него се говори слѣдующето: „Въ нашата пространна империя има много удобни и полезни за човѣшкия родъ земи съ разни

надземни и ископаеми богатства, които и до сега стоят не населени. Имаме много гори, рѣки, езера и морета удобни за търговия; на всички, които би пожелали да се прѣселятъ въ нашата държава, прѣдлагаме имъ слѣдующитѣ условия: позволяваме на чужденцитѣ да се прѣселятъ въ Руссия, въ която губерния пожелаятъ; прѣселенцитѣ могатъ да се явятъ въ „канцелярията за опекунството на чужденцитѣ“, а така сжщо и при всичкитѣ погранични губернатори. Ония, които нѣматъ срѣдства за прѣселяване въ Руссия, да се обрънатъ къмъ нашитѣ министри и резиденти при чуждестраннитѣ дворове, отъ които незабавно ще бждатъ снабдени съ пѣтни разноски и испратени въ Руссия. За да видятъ желающитѣ да се прѣселятъ въ Руссия, до колко полезно ще бжде за тѣхъ това прѣселение и до колко ний ги покровителствуваме, заповѣдваме: всичкитѣ новодошли прѣселенци да си извършватъ богослужението свободно по своитѣ обряди и религия. . . . Новитѣ прѣселенци нѣма да плащатъ въ хазната никакви данѣци, нито пъкъ ще изпълняватъ нѣкои обикновенни или извънредни служби; това за прѣселившитѣ се съ семействата си въ пусти мѣста — въ продължение на 30 години, а за прѣселившитѣ се въ градоветѣ въ продължение на 5 години. На всичкитѣ новодошли прѣселенци ще имъ се помага съ пари, добитѣкъ, материяли за строение, сѣмена, орѣдия и пр. Прѣселившитѣ се въ цѣли колонии вжтрѣшно ще се управляватъ сами. Прѣселенцитѣ на границата не плащатъ никакво мито за прѣдмѣтитѣ, които носятъ съ себе си за своя потрѣба. Всичкитѣ чуждеземни прѣселенци *за всѣкога се освобождаватъ отъ военна и гражданска служба* противъ волята имъ. Ако нѣкои отъ прѣселенцитѣ желятъ да имъ се прѣдоставятъ и други прѣимущества, не прѣдвидени въ тоя манифестъ, нека се обрънатъ въ „канцелярията за опекунството на чужденцитѣ“ лично или писмено, и отъ тамъ ще получатъ до колкото е възможно удовлетворителенъ отговоръ¹⁾.“

Тоя манифестъ има важно значение въ историята на колонизацията на Южна Руссия, защото тури началото на всичкитѣ послѣдующи земледѣлчески колонии, които прѣобърнахъ бившитѣ степи въ една плодородна и цвѣтуща

¹⁾ Наши колонии. Введение. Клаусъ.

страна. Тия основни колонистски права и прѣимущества останахъ въ всичкото врѣме на сѣществуванието на колониитѣ, като се допълнявахъ разноврѣменно съ други постановления.

Издадения манифестъ билъ съобщенъ на всичкитѣ „резиденти“ при чуждестраннитѣ дворове, а при нѣкои отъ тѣхъ били испратени даже особенни комисари за приеманieto на прѣселенцитѣ.

Въ сѣщо врѣме била образувана „канцелярия за опекунството на чуждеземнитѣ поселенци“ подъ управлението на графа Орловъ, съ права на отдѣлно министерство; канцелярията била длѣжна да дава смѣтка на самата императрица, на нея лежали слѣдуюшитѣ обязанности: да се грижи за всичкитѣ приходящи въ Русия чуждеземни прѣселенци, да имъ дава на първо врѣме квартири и храна, да ги праща на мѣстоназначението имъ, да имъ опрѣдѣлява земи, като намѣри прѣдварително такива, на които да съставя планове и описания. Да държи точна смѣтка за приходящитѣ колонисти, да се грижи за успѣхътъ на колониитѣ. По тоя прѣдмѣтъ да води сношения съ рускитѣ дипломатически агенти въ чуждитѣ държави, и да вика нови прѣселенци въ Русия¹⁾.

Товъ часъ, слѣдъ издаванието на послѣдния манифестъ, начеватъ се прѣселенията на колониститѣ — Нѣмци отъ разнитѣ краища на Германия, което прѣселение се продължава до 1770-тѣ години. Тия нѣмски колонисти населили прѣимущественно Воронежската, Черниговската, Лифляндската и С. Петербургската губернии.

Около това врѣме се прѣселили въ Русия и нѣколко дружини българи прѣселенци, но тѣ не влезли въ състава на земледѣлческитѣ колонии и освенъ това, за тѣхъ ний говорихме на друго мѣсто.

Презъ 1780-тѣ години прѣселението на чуждестраннитѣ колонисти се усилява; дохождатъ колонисти отъ разни националности: Шведи, Нѣмци, Французи, Италианци и др. отъ разнитѣ части на свѣта и това прѣселение се продължава непрѣкъснато около 30 години.

Слѣдъ образуването на Новоросийската губерния въ 1782 година, канцелярията за опекунството на чуждестран-

¹⁾ Наши колонии. Введеніе. Клаусъ.

цитѣ била унищожена, а колониститѣ заедно съ „казеннитѣ крестяне“ минали подѣ управлението на „директоритѣ на домоводството.“ Въ 1797 година, при правителствующия сенатѣ била образувана „Експедиция государственнаго хозяйства, опекунство иностранныхъ и селскаго домоводства.“ Подѣ управлението на тая експедиция минали и чуждестраннитѣ прѣселенци. Експедицията се състояла отъ нѣколко мѣстни (провинциални) контори, между които и една за колонитѣ на Южна Руссия¹⁾.

Новата българска колонизация въ Южна Руссия се начева въ края на миналото столѣтие, и се продължава въ началото на настоящето, когато въ България върлували кърджалиитѣ и делибашитѣ. Тия разбойнически шайки подѣ прѣдводителството на своитѣ главатарии, между които по извѣстни сж били: Кара-Феизъ, Дели-Кадиръ, Кара-Мустафа и други, нападали села и градове, грабили и разорявали, като отнасяли плячка всичко въ свѣрталищата си. Тѣ грабили и зимно врѣме; като упостошили цѣла България, достигали чакъ до Цариградъ. Човѣшкитѣ мжки принасяли особено наслаждение на кърджалиитѣ. Вслѣдствие на тия мжки и разорения, българската население било принудено да остави роднитѣ си мѣста, и да се прѣселява въ чужди крайща. Много прѣселенци сж минали въ това врѣме въ Ромжния, Бесарабия и Южна Руссия²⁾.

Въ хронологически редъ, намираме слѣдующитѣ извѣстия за прѣселението на българитѣ въ Южна Руссия и за заселението имъ въ земледѣлчески колонии:

Въ 1795 година, на прѣдставлението на генерала Туттолмина Императрица Екатерина II заповѣдала: Излѣзналитѣ отъ Анапа, Арменци да се заселятъ въ Нахичеванъ, а Българитѣ и Гърцитѣ, които иджтъ отъ турскитѣ брѣгове — въ Степа (въ полето) около Одесса³⁾.

Тукъ ще споменемъ, че около това врѣме се заселили въ Южна Руссия много Гърци, Арнаути и Черногорци. Около Одесса били заселени въ с. Александровка (или Арнаудовка) 900 души Арнаути отъ бившитѣ волентери, които земали участие въ Русско-турската война въ 1787—1791 г. г.

¹⁾ Наши колонии. Клаусъ.

²⁾ Исторія Болгарь. К. Ирецкѣ.

³⁾ Исторія Новорос. края. А. Скалковскій.

Въ годинитѣ 1803—1804 около Одесса се засѣлили стотина семейства Черногорци, като образувахи земледѣлческата колония славеносербска¹⁾.

Въ 1801 година на единъ руски корабъ пристигнали въ Одесса стотина души Българи. По поводъ на тия Българи тогавашния Новоросийския губернаторъ Миклашевски прѣдставилъ слѣдующия рапортъ на императора Александръ I: „Като се намирахъ въ Одесса, по случай обиколката на вѣвѣренната ми Новоросийска губерния, пристигна корабътъ принадлежащъ на рускоподанный шкиперъ, отставной пряпорщикъ Мискули. Той, като се връщаль отъ Цариградъ въ Одесса, билъ принуденъ отъ бурята да се крие при румелийскитѣ брѣгове, при градеца Зополь (Созополь?) Тукъ при него дошле много семейства Българе и Гърци, жители на селото Кючюкъ-Буяликъ, на Одринския окръгъ, съ священника си и най-убѣдително го молили да ги спаси отъ бѣдствията, които сж теглили отъ кърджалийскитѣ разбойници подъ прѣдводителството на турчина Кара-Фейджи, който упостошаваль и разоряваль страната. Раскавътъ за упостошенията на кърджалиитѣ потвърди и командира на флотата, отъ корабътъ „Красноселъе“ — лейтенандъ Будищевъ. Шкиперътъ на кораба, ако и да съчувствовалъ на разоренитѣ си едновѣрци, но се отказаль да ги земе съ себе си, тъй както нѣмаль право на това. Но най-сѣтнѣ, като неможаль да устои противъ плачътъ, и неотстъпнитѣ имъ просби, земаль съ себе си 18 семейства Българи и Гърци, съ священника имъ, всичко 148 души и ги прѣнесаль въ Одеския портъ. Авъ ги распитвахъ лично — продължава губернаторъ — както шкипера, така и прѣселенцитѣ Българи и Гърци, и тѣ ми казахъ че разбойниците на Пазванъ-Оглу, отъ които повечето сж Турци, Албанци и Власи, около 5000 души, грабятъ и жестоко мчатъ православния народъ, като подпалватъ и горятъ не само жилищата, но и самитѣ хора. Вслѣдствие на това, бѣжанцитѣ дошле въ ужасъ и като се намѣрвали въ такова крайно и безпомощно положение, прибѣгнали къмъ послѣднѣто срѣдство за своето спасение — обърнали се къмъ чловѣколюбивия и милосердния руския императоръ, и

¹⁾ Сжщо.

като били увѣрени въ неговата помощъ, оставили отечеството си и дошле въ Руссия.

Тѣ разказватъ още, че подобно тѣмъ угнетени и разорени жители, готови да прибѣгнатъ къмъ покровителството на Руссия, само въ одринския окръгъ имало по-вече отъ 360 села, на които ако имъ се помогне да се спасятъ въ Русия, може да се събиратъ около 7000 жители. Като взехъ прѣдъ видъ безпримѣрното великодушие на Вашето Императорско Величество въобще къмъ челоувѣческия родъ, азъ заповѣдахъ да се приематъ въ тукашния карантинъ, казанитѣ 148 души и да се хранятъ за смѣтка на хазната, до като да попрося позволение отъ В. И. Величество да ги заселятъ на градската земя, гдѣто и тѣ сами искатъ да останатъ. Така също ще заповѣдате В. И. В. на какви основания да бждатъ заселени тия прѣселенци¹⁾“.

На тоя рапортъ на Губернатора, царятъ отговорилъ съ слѣдующия „именной указъ.“ „Като разгледахъ Вашия рапортъ за пристигналитѣ въ Одесса Българи и Гърци отъ румелийскитѣ брѣгове, азъ одобрявамъ („апробую“) мѣркитѣ зети отъ Васъ за гледанието и пропитаванието на тия единовѣрни намъ бѣжанци, тъй също и Вашето мнение за заселението имъ, за което се даде нуждната заповѣдъ на експедицията на господар. ховяйство. Колкото за Българитѣ и Гърцитѣ, останали въ Одринския окръгъ — разорени и просящи нашето покровителство и защита, да не се викатъ, и съ тѣхъ прѣписка и сношение да нѣмате. Ако ли нѣкои отъ тѣхъ, безъ всяко подканване отъ наша страна, прѣминатъ въ нашитѣ прѣдѣли, да ги приемете и да постѣпите също, както и съ горѣпоменатитѣ бѣжанци“²⁾. Другъ указъ билъ даденъ на експедицията на „господар. ховяйство и пр.“ въ което се казва: заповѣдваме да се направи немедленно распореждане, щото: 1) Означенитѣ Българи и Гърци, прѣвзъ Новорос. опекунска контора, да бждатъ заселени на основание съществующитѣ закони за подобни случаи, а особено на основание манифеста отъ 1763 година; но до когато имъ се построятъ къщи, да останатъ въ мѣстата, прѣдоставени тѣмъ отъ новоросийскій губернаторъ. 2) Потрѣбнитѣ пари за тѣхнитѣ обявения да се зематъ

¹⁾ Полное собраніе законовъ Россійской Имперіи. т. XXVI, № 20,035 стр. 805.

²⁾ Полное собр. закон. Рос. Имперіи. т. XXVI, № 20,035, стр. 805.

отъ сумитѣ; които се намиратъ въ експедицията, а за получаването на тия пари съеврѣменно, нуждната сума да се земе заемообразно отъ Новоросийската казенна палата; и 3) Експедицията да опрѣдѣли лготнитѣ години, срока на плащанieto даденитѣ заемообразно пари, за наложитѣ и задѣжненiята на тия бѣжанци, както и на ония, които за напрѣдъ би могли да се прѣселятъ — слѣдъ истичанieto на лготнитѣ години. Така съставенитѣ правила („положенiя“) да се внесѣтъ въ правителствующия сенатъ, отъ гдѣто ще се прѣдставятъ менъ на утвърждение“¹⁾.

Както се вижда, самъ императорътъ земалъ живо участие въ сѣдбата на Българитѣ — бѣжанци, като имъ прѣдоставялъ разни удобства и прѣимущества. Той казалъ, че не трѣба да се викатъ въ Русия турскитѣ подданици, по всѣка вѣроятностъ, по политически причини, но и той както и прѣдшественницата му Екатерина II, безсѣмѣние е желалъ да се увеличи народонаселението на Русия. На 16 Юний 1800 год. царътъ писалъ на губернатора Миклашевски: „Вий казвате, че настоящитѣ безпорядѣци и разорения въ Румелия ни даватъ възможностъ да спечелимъ голѣмо число Българе и други християне, които се спасаватъ у брѣговетѣ (руски) на Черното море. Но въ това ний можемъ да имаме успѣхъ само тогава, ако първитѣ прѣселенци намѣрятъ у нашето правителство нуждната поддържка и удовлетворение, съобразно съ състоянието и желанието на всѣки единъ отъ тѣхъ. За това Ви заповѣдвамъ („поручаю“) да положитѣ всичкитѣ си старания, щото всичко да става съобразно съ моитѣ намѣрения и ползата на вѣвѣрената Ви губерния. Съеврѣменно да ми съобщавате за всичкитѣ Ви распорѣждания по тоя въпросъ, а така също колко прѣселенци пристигатъ отъ турскитѣ области, кѣдѣ и какъ ги располагате на жителство. Само по себе си се разбира, че никой отъ тѣхъ не може да бѣде подчиненъ на помѣшчицитѣ („укрѣплѣнъ“)“²⁾.

Малко по-късно слѣдъ това, когато руский посланникъ въ Цариградъ, тайний сѣвѣтникъ Томара, прѣдставилъ на правителството си, както за желанието на Българитѣ да се прѣселятъ въ Русия, така и за възможността на такова

¹⁾ Полн. соб. законовъ и пр. XXVII, № 20,103, стр. 5.

²⁾ Полн. собр. законовъ. XXVII, № 20,293, стр. 161.

прѣселение, императоръ Александръ далъ напълно своето съгласие да се викатъ тия прѣселени въ Руссия. Той заповѣдалъ да се пазарятъ търговски кораби за прѣнасянието имъ въ Одесса и Керчъ, и да се заселятъ между своитѣ еднородци въ крѣмскій полуостровъ и около Одесса¹⁾.

Новитѣ прѣселенци дохождали по двѣ направления по море — отъ черноморскитѣ български прѣдѣли въ Одесса и Керчъ, и по сухо, прѣимущественно отъ сѣверна България прѣвъ Влахия, Молдовия и Бесарабия, отъ гдѣто прѣвъ рѣката Днестръ минавали въ Русия, и се заселявали въ Тирасполскія уѣздъ (окрѣжие). Съгласно съ прѣдставлението на Експедицията, въ 1802 г., и на Новоросийската опекунска контора, за подобро и по здравото заселение на бѣжанцитѣ Гърци и Българи, императорътъ издалъ указъ, въ което казва: „тъй като въ Тирасполскія уѣздъ, гдѣто сж се заселявали прѣселенцитѣ до тогава, не се намиратъ по-вече свободни мѣста, то за напрѣдъ, на бѣжанцитѣ, които дохождатъ да се засѣляватъ въ пуститѣ мѣста на Мелитополскія уѣздъ (крѣмъ) по рѣкитѣ Берда, Молочна и др., да се даде на тие бѣжанци — Българе и Гърци по 30 десетини земя за скотоводство и земледѣлие. На ония отъ прѣселенцитѣ, които иматъ собствено имущество, да не се отпущатъ отъ хазната помощи“.

Пристигналитѣ разнорѣменно прѣселенци — Българе, еднитѣ населени въ Херсонската губернія (сегашна) основали слѣдующитѣ колонии, на които имъ дали названията на селата отъ отечеството си, отъ гдѣто се исѣлили: 1) Кючукъ Буялъкъ (Аджълъкъ, по прѣдишното название на мѣстността) на устието на рѣката „Болшой Аджълъкъ“ гдѣто се влива въ езерото съ сжщото название. 2) „Болшой (Буюкъ) Буялъкъ (Кошково) на рѣката „Кошача“; 3) Терновка, на устието на рѣката Терновка, гдѣто се влива въ р. Ингулъ (близо до г. Николаевъ). Другитѣ засѣлени въ Таврическата губернія (крѣмскія полуостровъ) образували колонията „Старий крѣмъ“ въ Феодосиевскій уѣздъ²⁾.

Въ 1804 г. пристигнали прѣвъ р. Днестръ, Българи изъ Турция, въ таква голѣма количество, щото императорътъ заповѣдалъ на герцогъ Рিশелье (губернатора) да вземе

¹⁾ Полн. собр. зак. XXVII, № 20,343, стр. 200.

²⁾ Наши колонии. Клаусъ.

най-бързи мѣрки, за да имъ приготви жилища на опрѣдѣленитѣ по отрано мѣста, и да имъ се даджѣ нужднитѣ помощи. Тия прѣселенци основали колонитѣ 1) Кубанка на 25 верста далечъ отъ Одесса и 2) Паркани на р. Днестръ, срѣщу гр. Бендеръ.

Въ 1806 год. въ Херсонската губерния, въ Тирасполский уѣздъ се основала още една колония — Катаржина¹⁾.

Въ сжщата 1806 год. въ Епаторийский портъ (кръмъ) пристигнали нѣколко семейства Българи *отъ Анатолия* и се прѣселили на развалинитѣ на татарското село „Балта Чокракъ“, като образували колонията съ сжщото име²⁾.

Така прѣселившитѣ се Българи въ горѣказаннитѣ колонии, скоро привикнали на новото си отечество, и, благодарение на поддръжката на правителството, напредвали въ економическото си благосъстояние. Графъ Ришелъе, слѣдъ една обиколка по Южна Русия, въ доклада си до императора, нарекалъ българскитѣ колонисти „безподобни“. Обаче трѣба да се каже, че нѣмскитѣ колонисти, като прѣселивши се на прѣдварителни условия, се ползовали съ по-голѣми блага и били по-добрѣ устроени економически.

Въ 1818 година „Новороссийската контора за опекуновото на чуждестраннитѣ“ била унищожена, а новообразуванитѣ български колонии се управлявали отъ новосъставения „попечителния комитетъ за чуждестраннитѣ прѣселенци въ Южна Русия“, и отъ подвѣдомственното на това учреждение „попечителна контора на херсонскитѣ колонии“. Непосрѣдственнитѣ началници на колонитѣ сж били окръжнитѣ смотрители.

Българитѣ въ горѣказаннитѣ колонии на 1851 година сж били 18.435 души.

¹⁾ Наши колонии. Клаусъ.

²⁾ Исторія Новоросійскаго края. А. Скалковски.

Към терминологията на българската фауна.

Отъ Ан. Тошевъ.

Въ XXXV книжка на „Период. Списание“ бѣхъ обнародвалъ една статия подъ надсловъ: „Къмъ терминологията на българската флора“. Тукъ пъкъ давамъ списъкътъ на зоологическитѣ названия които можахъ да съберѣ едновременно съ ботаническитѣ. Този списъкъ щѣше да излѣзе заедно съ горната статия, нъ неговата непълнота и желанието да го обогатѣ съ повече названия, добръ провѣрени¹⁾, ме накара да го ставѣмъ за по-сетнѣ. Днесъ, до колкото ми позволихъ обстоятелствата, той е готовъ и го поднасямъ на читающата публика, увѣренъ, че колкото и да е кратъкъ и непъленъ, все ще може принѣ, каква-годѣ полза както на българския Рѣчникъ тъй и на зоологическата ни номенклатура, която, за жалость, въ нищо не прѣвъсходствува посестримата си — ботаническата²⁾. Споменахъ Българския рѣчникъ, защото статии, като тая, не сѣ лишени отъ филологически характеръ, а това е толкозъ по-добръ, защото тъй изслѣдванието и изучаването на терминологията става по-лесно и по-логично. За по-голъмо улеснение названията тукъ сѣ наредени по азбученъ редъ, тъй като,

¹⁾ Казахъ *добръ провѣрени*, защото на туй трѣбва да се обърща най-голъмо внимание при събиранieto названия отъ народа, толкозъ повече, че по-голъмата частъ отъ наименованията на животни и растения у насъ сѣ названия, съ които се означава най-често родътъ а не видътъ съ исключение на тия животни и растения, които сѣ най-обикновени. Тѣй напр. по назн има нѣколко вида сколопендри нъ намъ почти всички тия видове ни сѣ известни съ името многокраки. Другъ примѣръ: въ България и Македония има повече отъ 25 вида *Trifolium* а за всички тѣзи видове ний имаме названието детелина, трифилъ и пр., което е родовото а не видовото. Сѣщото нѣщо съ родоветъ *Astur*, *Plantago*, *Chenopodium* и пр. и пр. Разбира се, въ такъвъ случай, най-благоразумното е или добръ да се испита, дали известно название е видовото или, ако не сме увѣрени, да се задоволимъ за сега само съ родовото, ако искаме да избѣгнемъ неволно заблуждение.

²⁾ Нѣкои отъ тия названия сѣ помѣстени въ IV—VII Книжка на „Книжницъ“ въ статията „къмъ Българския Рѣчникъ“ отъ Д. Матовъ и А. Тошевъ, нъ понеже сѣ изопачени при напечатването, ний счетохме за нужно да ги помѣстимъ тукъ поправени.

Освѣтъ латинскитѣ термини, азъ счетохъ за неизлишно да прибавѣхъ френскитѣ и рускитѣ. Отказахъ се само отъ трудътъ научната класификация е неприспособима и даже неуместна. да печатаме всичкитѣ съществуващи въ досегашнитѣ учебници по зоологията наименования, като се надѣвж, че е достатъчно само латинското название, за да може да се направи каква да е справка.

Alauda arvensis, alouette, жаворонокъ.

Чучулига — ист. бъл. Щипъ.

Чувжрлика — Гевгелие.

Чуфарлика — Трудъ I. 366 ст.

Чучулига — Велесъ, Охридъ.

Чочка.

Чучурлика — Костурско Леринъ.

Чуралига — Тетово.

Чучурига — Прилѣпъ, Битоля.

Чефарлика — Неготинъ (Тиквешко).

Anguilla vulgaris, anguille — угоръ.

Ангула — Воденъ, Гевгелие, Енидже.

Ягуля — Рѣсенъ.

Змиорка — Ст. Загора.

Жгуля — Охридъ, Струга.

Ахѣлъ — Сухо, Неврокопъ, Съръ.

Ягула — Прилѣпъ, Битоля, Скопие.

Йогуля — Крушово, Галичникъ.

Енгуля — Бобища.

Anas, canard утка; canard mâle — селезень.

Шатка ж. шаторъ м. Скопие, Велесъ, Щипъ, Кавадарци.

Паторъ м. Воденъ.

Патарокъ м. Струмица, Охридъ!

Патка — ж. ист. б. патокъ м. Стара Загора, Ямболъ, Рѣсенъ, Струга, Сухо.

Пайка ж. паякъ м. — (Битоля), Прилѣпъ, Дебръ.

Папарокъ м. Енидже.

Бйба ж. Воденъ, Кукушъ, Кайлярско, Струмица.

Маница ж. — Копривщица, пжтарокъ м.

Патъръ м. Пищигово (Т.-Павардж.)

Шаторъ м. Велесъ.

Бйбка — ж. Загоричане — Бобища.

- Патѳръ м. Пáтица ж. Враца.
 Папѳж -- Гевгелие, Енидже, Гумендже.
 Шѳтка — Призрѳнѳ.
*Aequus mulus*¹⁾, mulet, мулъ.
 Катѳръ — Ст. Загора.
 Мѳска — Гевгелие, Рѳсенѳ, Струга, Охридѳ, Призрѳнѳ,
 Воденѳ, Гумендже.
 Мѳле — Сѳръ, Долни-Порой, Неврокопѳ, Сухо.
 Мѳска — Прилѳпѳ, Велесѳ. Струмица Битоля.
 Мѳска — Галичникѳ.
Astur nisus, épervier commun.
 Вѳтрушка — Велесѳ Прилѳпѳ.
 Вѳца — Конче (Розовишко).
 Керкенѳкѳ — Ст. Загора.
 Керкенѳзѳ, гъркинѳкѳ! Гевгелие Енидже, Струмица.
 Керкенѳцѳ — Сухо; керкенѳцка — Леринѳ.
 Кѳркенесѳ Сѳръ.
 Герекиѳна — Враца.
Anguis fragilis, orvet commun, вертеница — мѳдянка.
 Слѳпѳкѳ — Ст. Загора.
 Смокѳ? Прилѳпѳ.
 Слѳпитрѳкѳ — Баялци.
 Слѳпѳгжшѳ — Враца.
Anas boschas, le canard ordinaire, кряква, дикая или кря-
 ковая утка.
 Дѳва мѳница — Копривщица.
 Дѳва пѳйка — Прилѳпѳ.
Mutacilla alba, bergeronnette, хошекеуе, трасогуска или
 плиска бѳлая.
 Стѳрчичка.
 Стѳрчѳ-опѳшка — Ст. Загора.
 Тресѳпашка — Дрѳнокѳ
 Тресѳпашка -- Прилѳпѳ; трѳсиопашка — Бобища, За-
 горичане.
 Сѳпка? — Енидже, Гумендже, Гевгелие, Кукушѳ.
 Търсѳ-гжвица — Враца.
Bos bubalus buffle, буйволѳ
 Бийолѳ — Битоля, Рѳсенѳ, Тетово; бѳолѳ — Леринѳ,
 Горно Броди и пр.

¹⁾ Особенно го има въ Мориово (Прилѳпско).

- Бѣболъ — Кукушъ
 Бѣблица ж. Прилѣпъ.
Bombryx ravana, le raon de nuit, ночной павлинъ.
 Вещерица — Пицигово.
 Мѣмница — Стара Загора.
 Вѣщица — Враца.
 Вѣшкица — Струга.
 Самовѣла — Гумендже, Енидже, Гевгелие; самовѣла
 Прилѣпъ, Битоля. (Въ Прилѣпъ съ това название нари-
 чатъ почти всичкитѣ голѣми и шарени пеперуди).
 Вещица — Скопие.
Cicada orni, cigale, кузнечикъ.
 Жѣтварче — Рѣсенъ, Охридъ.
 Скрѣжъ — Приврѣнъ.
 Скрежъ — Кавадарци, Гевгелие, Енидже-Вардаръ. Гу-
 мендже.
 Жетваръ-аре — Воденъ.
 Скрѣжець — Струга.
 Жѣженѣче — Струмица.
 Цѣркалецъ — Щипъ.
 Цѣрцорецъ — Велесъ, Папрадица.
 Кречъ — Дойранъ, Кукушъ, Петричъ, Горно-Броди,
 Долни-Порой.
 Жѣтваръ Леринъ, Тетово, Прилѣпъ.
 Жужелъ — Рѣсенъ? Жужалъ — Крушово.
Coccinella Septempunctata, bête à Dieu, божья коровка.
 Божия крава — Струмица.
 Кѣля бубѣля — Воденъ.
 Мѣра — Дойранъ, Воденъ, Кавадарци.
 Велигденче — Велесъ, Охридъ, Приврѣнъ.
 Божия бубѣлька Пазаръ (Енидже Вардаръ).
 Дѣскалче — Сухо.
 Велигденче — Рѣсенъ.
 Лѣтъ-мѣра Петричъ.
 Невѣстица, Галичникъ, Крушово.
 Пѣтмара — Скопие.
 Кукумѣра — Бобица, Загоричане.
 Велигденска буба — Леринъ.
 Гѣроль — Горно-Броди.
 Гѣсподюва момѣчка — Айватото.

Божия крѣвичка — Гевгелие.

Corvus pica, le pie, сорѣка.

Кѣркараска — Сѣръ.

Стрѣчка¹⁾ — Бабища, Велесъ, Прилѣпъ, Рѣсенъ, Струга, Битоля, Загоричане, Ватоша (Тивевешко).

Какарѣска — Гевгелие, Дойранъ, Баянци; какарѣска Гумендже, Енидже.

Срѣчка — Воденъ.

Сврѣчка — Кавадарци.

Сврѣка — ист. б. Приврѣнъ.

Свакарѣтка — Щипъ.

Cuculus canorus, сосои сомтин, кукушка вѣщая.

Кукувица — ист. б.; кѣкувица — Неврокопъ, Петрич, Сѣръ, Гевгелие.

Кукавица — Велесъ, Костурско, Гевгелие, Кавадарци.

Кукайца — Прилѣпъ, Битоля, Рѣсенъ, Охридъ, Струга, Крушово.

Кукъ — Воденъ, Гумендже.

Кѣко — Сухо.

Дѣва стрѣчка — Загоричане.

Cyprinus carpio, carpe vulgaire, карпъ.

Шаранъ ист. б.

Крапъ — Гевгелие, Дойранъ, Воденъ, Прилѣпъ, Кукушъ, Скопие.

Cygnus, *Cygne*, Лѣбедъ.

Лѣлебедъ — Воденъ.

Лѣбедъ — Охридъ.

Лѣбедъ — Гумендже, Енидже.

Coccyzus garrula, le rollier, сивоворѣнка.

Синя-гарга.

Коркаръ-гарга (отъ кокаръ) Ст. Загора.

Синячка — Воденъ.

Бокчийка — Чирпанъ.

Corvus corax, corbeau, воронъ, вранъ.

Гарванъ ист. б. Велесъ, Охридъ, Прилѣпъ.

Гавранъ — Енидже — Вардаръ, Охридъ.

Гавринъ — Кукушъ.

Corvus monedula, choucra, галка.

¹⁾ Стрѣчката стрѣгори. — Прилѣпъ. Съ това тя прѣдсказвала дохажданието гостини.

Гарга ист. б. Мегленско.

Карга Воденъ, Дойранъ.

Чавка — Велесъ, Охридъ, Кукушъ, Гевгелие, Битоля, Прилѣпъ.

Врана.

Corvus cornix, la corneille, ворона.

Галица — Прилѣпъ; галица — Загоричане.

Пепелявата врана — учеб. на Ур. и Ат.

Ciconia alba, sigogne, аистъ.

Штъркѣлъ или Штъркелъ ист. б.

Щъркъ — Велесъ, Прилѣпъ, Штркъ, Враца.

Чапѣлъ — Горно-Броди; чапле — Съръ.

Лилекъ — Чирпанъ.

Лайлѣкъ — Петричъ; леелѣкъ — Неврокопъ.

Штъркѣлъ — Сухо, Гевгелие; штъркъ — Охридъ,

Галичникъ, Битоля.

Columba, pigeon, голубъ.

Гулубъ — Рѣсенъ, Щипъ, Скопие; галѣбъ, Петричъ, Велесъ.

Голобъ — Струга, Съръ, Охридъ, Горно-Броди

Гуладъ — Прилѣпъ.

Гулабъ — гулаби — Крушово, Галичникъ.

Simex lectularius, ruinaise, постельный клопъ.

Тафтабитка — Рѣсенъ, тахтаба — Ст. Загора.

Тафтабѣда — Загорчане, Бабища.

Древѣйнца — Охридъ.

Стѣница — Скопие, Призрѣнъ, Струмица, Враца.

Тахтабѣта — Воденъ, Тахтабитъ — Кукушъ.

Тафтабита — Прилѣпъ.

Бикъ — Горно-Броди м. ч. Бѣци

Cancer, crabe, Крабъ.

Кривъ ракъ.

Приколатъ — Воденъ.

Пърколажъ — Енидже-Вардаръ,

Coturnix vulgaris. Caille commun, перепелка об.

Пѣтпѣджъ — ист. б. Съръ, Горно-Броди.

Подпѣлошка¹⁾ — Рѣсенъ, Крушово, Прилѣпъ.

Пѣтпѣджка — Сухо.

¹⁾ Споредъ прѣданието тази птица носи това име, защото тя била жена жетварка, която си изгубила дѣтето подъ положитѣ жито и да го намѣри се обърнала на птица.

Пѣтпѣдица — Охридъ.

Пѣтпѣдакъ — Кукушъ, Враца.

Патпадайка — Църна-Гора (Скопско).

Esox lucius, brochet commun, щука обик.

Штука — ист. б.

Турна (гръцки) Воденъ, Гумендже, Кукушъ.

Щчука — Рѣсенъ, Велесъ.

Erinaceus europaeus, herisson d' Europe, ёжъ.

Тържлешъ — Ст. Загора и др.

Ежъ — Воденъ, Велесъ, Копривница.

Епшъ — Прилѣпъ, Гумендже, Охридъ, Гевгелие.

Epeira diadema, épeire diadème, крестовникъ.

Кръстоносния паякъ.

Пѣтникъ — Охридъ.

Emberiza citrinella, le bruant, овсянка.

Жълтонгерица — Кукушъ.

Жътка — Градево (Горно-Джумайско).

Elaphis quateradius, couleuvre à quatre raies, полосатый
половъ.

Смокъ — Ст. Загора и др.

Мишкаръ — Лозенградско.

Домашаръ — ?

Formica rufescens, la fourmi, рыжаго муравья.

Конъ — м. ч. коне — с. Пищигово, (Т.-Павард.), Кукушъ.

Цыгански мрави — Дебърско.

Египечки мрави — Велесъ.

Коньски мрави — Скопие, Кратово; турски мрави — Ко-
чане, Тетово.

Falco, faucon соколъ.

Сóколъ — Прилѣпъ; соколъ — Горно-Броди, Неврокопъ,
Петричъ.

Асмаджайка — Воденъ.

Fringilla domestica, moineau, воробей домашній.

Дживгъръ (на м.) — Враца.

Врабче — Кавадарци, Прилѣпъ.

Врапчанъ — Гевгелие, Воденъ, Енидже.

Рабче — Струга, Охридъ.

Врабецъ м. — Прилѣпско.

Врабица ж.

Джуджуганъ? — Петричъ.

Falco pygargus, le pygargue, орланъ.

Ўбашка — Щипъ.

Обишка — Неготинъ (Тиквешко).

Foetorius vulgaris, belette, ласица.

Царіе вѣстица — Струга.

Ласица — Призрѣнъ, Крушово (сравни съ русското).

Іенюва бѹлчица.

Бѹлчица — Сливенъ.

Бѹйновка — Търновско.

Попадийка — Сопотъ.

Нѣстулка — Рѣсенъ.

Кальманка — Ахъчелеб.

Невестулка — Сухо, Враца, Енидже, Гумендже, Воденъ.

Невестулка — Горно-Броди (Сърско) Загоричане.

Царева кѣрка — Велесъ.

Кѣджанка — Сливенъ, Ямболъ, Кукушъ.

Власица — Прилѣпъ.

Пиши-попадийка, невѣстулка — Копривщица.

Царѣ невѣстулка — Охридъ.

Гиминджикъ — Петричъ.

Foetorius putorius, putois commun, хорекаъ.

Поръ ист. б.

Торче — Охридъ.

Мѣрсѹлка — Солунско.

Fringilla carduelis, chardonneret, щегленѣкъ.

Кѣджанка Копривщица — Кѣджан-кушю.

Кѣтеджанка — Воденъ.

Кѣджанче — Прилѣпъ.

Стиглицаъ.

Grillotalpa vulgaris, courtillière, медвѣдка.

Куконощекъ — Сопотъ.

Ковюшчипъ — Велесъ.

Слѣпо-кѹче — Папрадица (Велешко).

Рѣчка — Дойранъ, Гевгелие, Кукушъ, Гумендже.

Рѣцепъ — Воденъ, Енидже-Вардаръ.

Ковюшпица — Сливенъ.

Кромидарецъ — Битоля.

Кромидарка — Леринъ, Загоричане, Бобица.

Ковшчипъ — Скопие.

Койнощипъ — Прилѣпъ.

- Усѣлка — Сѣръ.
 Попó-прáсе — Струга.
 Конóщицъ — Враца.
Gryllus domestica, grillon domestique, сверчóкъ.
 Чýрка — Петричъ, Либяково (Неврокопско).
 Чýркуль — Горно-Броди.
 Штýрецъ — Кукушъ, Драма, Гумендже.
 Штýрче — Гевгелие.
 Шчýрецъ — Велесъ, Загоричане, Рѣсенъ, Воденъ.
 Шкю́рецъ — Прилѣпъ.
Garrulus glandarius, geai d' Europe, сойка, рóнжа.
 Со́йка — Прилѣпъ и ист. б.
 Усо́йка.
 Шйрка — Бобища.
 Со́кя — с. Лѣшко (Горно-Джумайско,) Враца.
 Смакѣла? Кукушъ.
Hirudo officinalis, sangsue med., пиявица.
 Пи́евица — ист. б.
 Пий́йца — Рѣсенъ, Битоля, Прилѣпъ, Струга.
 Пий́вица — Гевгелие, Сѣръ.
 Пия́вица — Загоричане, Воденъ, Енидже-Вардаръ, При-
 зренъ.
 Пияутка — Горно-Броди.
 Пив́йца — Охридъ.
 Пия́вица — Велесъ, Скопие, Галичникъ.
 Пи́бвица — Копривщица.
 Пее́вица — Пищигово (Т.-Пазард).
 Пи́евйца — Щипъ, Петричъ Сухо.
Helix pomatio, grand escargot, улитка.
 По́лджавъ — мил. 532: буба леже буба не, самаръ носи,
 коинъ не, рогове има, волъ не (гат.).
 По́лджафъ — Прилѣпъ, Битоля.
 Пж́лджакъ? — мил. 531: мале малечко палаватъ и ку-
 кята на себе носитъ (гат.).
 По́вець — Леринъ.
 По́лжай — Охридъ?
 Пж́лжай — Напрадица (Велешко) Галичникъ.
 Пажóкъ — Горна Джумая.
 Плжовець.
 Плжлжжóкъ — Воденъ, Гумендже.

- Плѹжекъ — жкове — Ямболъ.
 Плужковъ ист. б.
 Охлюфъ — ви — Ст. Загора, Сливенъ („Охлюфче бох-
 люфче“ и пр.).
 Пижѡкъ — Кукушъ.
 Пражлѡкъ — Дойранъ, Гевгелие, Съръ.
 Пържайка — Велесъ, пържайка — Кавадарци.
 Слимокъ — Сухо.
 Лигавецъ — Загоричане и Кайлярско.
 Пължавъ — Струга.
 Бѹхеръ — Копривщица („Буере ведре и пр.).
 Роглецъ — Мил. 352.
 Пѡжковецъ и пължковецъ — Вратца.
 Рѹйкулъ — Горно-Броди.
 Стригоръ — стригорче — Пицигово (Т.-Павард.) („Стри-
 гориго тодорче“).
 Шомпалъ — Черпанъ.
 Шаланговъ (гр.).
 Пѡужокъ — Рѣсенъ.
 Сълменъ — Старчица (Неврокопско).
 Смилекъ — Зарово.
 Саякъ, шалякъ — Висока.
 Пужъ — Призрѣвъ.
 Пържѡкъ — Петричъ.
 Пѹжафъ — Скопие, Тетово.
 Спѡлжафъ — Дебръ.
 Пишовякъ — Горна Джумая.
Hirundo, *hirondelle*, ласточка.
 Ластѡйца — Струга, Прилѣпъ, Битоля, Охридъ, Рѣсенъ.
 Лестовичка — Гумендже — Гевгелие, Сухо.
 Ластѡвица — Галичникъ, Велесъ.
 Лѣстовица — Кукушъ, Неврокопъ.
 Ластовица — Горно-Броди.
Limax, *limace*, слизенъ.
 Лигавецъ — Воденъ.
 Пѹжеръ — Ст. Загора.
 Цигански плѹжговъ — Сопотъ
 Плѹжекъ — Сливенъ.
 Вѡдна пържайка — Велесъ.
 Голъ пѡужокъ — Рѣсенъ.

- Дивъ пжлжѡкъ — Гумендже.
 Голъ руйколъ — Горно Броди.
 Дивъ лигáвецъ — Бобища.
 Лигáвецъ — Прилѣпъ, Битоля.
 Голъ пужафъ — Скопие.
 Зѣмски бѹхеръ — Копривщица.
 Дифъ пѡлжафъ — Прилѣпъ.
 Голъ пижѡкъ — Кукушъ.
 Пжлжѡкъ — Сухо.
Locusta, sauterelle, кузнечикъ.
 Сежжѣлѣцъ — Ст. Загора и др.
 Скакулець — Охридъ Галичникъ; скакулець — Бобища,
 Загоричане, Прилѣпъ.
 Скачка — Велесъ, Скопие, Призрѣнъ, Гевгелие.
 Скакалець — Гумендже, Воденъ; скакалець, Сухо, Не-
 врокопъ.
 Скакалицъ — Кукушъ; скакалъ — Свръ, Горно-Броди.
Lacerta agilis, lézard des murailles, ящерица.
 Гѹшчеръ — Велесъ, Прилѣпъ.
 Гушчѣрица — ж. Охридъ, Прилѣпъ.
Lepus timidus, lièvre commun, заяцъ.
 Заенць — Сухо.
 Зайць — Воденъ, Гевгелие, Кукушъ.
 Заецъ — Кавадарци; заяць — Призрѣнъ.
 Зѡекъ — Галичникъ; заякъ — ист. б. Скопие, прилѣпъ,
 Битоля и пр.
Luscanus cervus, cerf volant, рогаць.
 Кѡвачъ — Бобища.
 Ковачъ — Воденъ.
 Сечко — Рѣсенъ.
 Елень — Скопие, Тетово, Гостиваръ, Църна гора (Скоп.)
 Куманово.
 Рѡгачъ — Велесъ.
Lumbricus terrestris, ver de terre ordinaire, lombric terrestre,
 дождевой червь.
 Глистя — Ст. Загора и др. глиске м. ч. — Вратца.
 Дождовецъ — Тетово,
 Смулѣцъ — Гевгелие.
 Цървецъ — Битолско.
 Църфъ — Прилѣпъ.

Дъждѡвникъ — Горно-Броди, Сѣръ, Скопие.

Lampyrus splendidula, vers luisant.

Сѣтълка¹⁾ — Скопие, Ц. Гора; свитулка — Ст. Загора,

Еотане.

Бъскавичка или блештѣкавичка — Радовишъ.

Сѣтка — Гостиваръ, Тетово; свѣтка, Куманово, Кратово.

Цѣтка — Дебръ.

Светкавица — Куманово.

Maleagris gallopavo, dindon, индюкъ.

Мишрѡкъ — Гевгелие, мисѣрокъ — Воденъ.

Мисиръ — Велесъ, Прилѣпъ, мисиръ — Кукушъ.

Кѡрка — ж. Призрѣнъ.

Лѡранъ — м. „

Мѣска — Загоричане, Мѣса — Долни-Порой, Рѣсенъ.

Струга.

Мисирка — ж. Гевгелие, Велесъ, Воденъ; мисѣрка — Ст. Загора.

Пульта — Струлица.

Гѣргуръ — Сухо.

Пѣйка — Неврокопъ.

Mus ratus, le rat, крыса.

Глѣфець — Загоричане, Бобища, Леринъ.

Плжхѡкъ.

Плж'ѡкъ — Пицигово (Т.-Пазард.).

Плжшѡкъ.

Стѡръ — Прилѣпъ.

Стѡворецъ — Велесъ, Крушово; стѡворецъ — Струмица,

Петричъ.

Срѡпникъ — Горно-Броди.

Глѣшець — Рѣсенъ, Прилѣпъ.

Плхъ — Вратца.

Мишки — ед. ч. глушець, м. ч. глуѣци — Прилѣпъ,

Охридъ, Струга, Битоля.

Мишъ — м. ч. миши — Воденъ, Енидже, Кукушъ, Гевгелие. . . .

Musca domestica, mouche, обыкновен. муха.

Мѣа — Загоричане, Прилѣпъ.

¹⁾ Повѣрнето казва, че ако я туришь въ чаша пълна съ вода и испиешь тая вода ще оздравѣешъ, ако си боленъ. Ако ли я туришь въ сѣдъ, въ който има малко брашно, ще наспори.

- Муа — Рѣсенъ, Струмица, Енидже.
 Мѹе — Тетово.
 Мѹха — Сухо, Сѣръ, Неврокопѣ, Горно-Броди.
Oniscus murarius, cloporte, мокрица водяная.
 Магáренце Ур. и Ат.
 Данáвичка.
 Гѣглекъ — Дойранъ.
 Кóлаче — Дебъръ.
 Подкáменикъ — Радовишъ, Скопие.
 Мóкрица — Команово, Църна-Гора (Скопско).
 Мóкрець — Тетовско, Велесъ, Кратово.
Ovis aries, helier, баранъ.
 Овенъ или Брафъ — Прилѣпъ; овенъ ист. б. Сухо,
 Горно-Броди.
 Кочъ — (Ст. Загора), Гевгелие; Кюсемъ-Гевгелие.
 Бравъ — Сѣръ, Скопие, Рѣсенъ.
Агне, което бовае.
 Млѣкарче — Велесъ.
 Ягнье — Приврѣнъ, Крушово.
Агне, късно родено.
 Шилѣже — Воденъ, шилеже, мѣжду ягънце и овца —
 Прилѣпъ, Галичникъ.
 Шйле — Горно-Броди.
 Сѹгаре — Велесъ, Прилѣпъ.
 Сугáре — Воденъ.
Pulex irritans, русе, блоха.
 Блѣха — Сухо, Копривщица.
 Бѣа — и — Велесъ.
 Бóлфа — Дебъръ, Битоля, Охридъ.
 Бóо¹⁾ — Рѣсенъ.
 Блѣа — Гумендже.
 Бѣлхá ед. ч. бѣлхи м. ч. — Ст. Загора.
 Бѣлха — Скопие, Горно-Броди.
 Бѹха — Щипъ.
 Бѹа — Струмица, Петричъ, Скопие.
 Бѣлва — Загоричане, Бобища, Струга, Галичникъ,
 Крушово, Леринъ.
 Бѣла — Енидже-Вардаръ, Воденъ, Гевгелие.
 Бѣлѣ — Пищигово.

¹⁾ Второто о кратко; съ члѣнъ: боата, съ а кратко подаръ о.

Бѣла — Прилѣпъ.

Picus, pic. дятель.

Клукай-дърво — Прилѣпъ.

Кълавачъ — ист. б.

Клюкодървецъ — Папрадица, Велесъ; клюкодървецъ — Неготинъ.

Дѣле (сравни съ рус. название), Бобица, Воденъ.

Джвѣръ — Гевгелие.

Клюкавецъ — Рѣсенъ.

Клюкарецъ — Щипъ.

Кълаванджикъ — Сопотъ.

Кълаванджикъ.

Тахта-кушъ — Висока.

Кълавачъ — Битоля, Охридъ.

Ковачъ — Загоричане.

Клюви-дърво — Вратца.

Perca fluviatilis, *perche*, окунь.

Рѣчный костуръ Б.

Бабой, Гергечъ Л. З.

Рѣчния бибанъ М.

Пиркия — Дойранъ.

Perdrix cinerea, la *perdrix grise*. Сѣрая куропатка.

Яребица ист. б.; ярбица — Гевгелие, ист. б.

Ерѣмбица — Костурско.

Ерѣбица — Кукушъ, Призрѣвъ, Сухо, Щипъ; ербица — Горно-Броди.

Ерѣбица — Прилѣпъ, Ёрбица — Ст. Загора, Галичникъ, Велесъ, Охридъ.

Parus coeruleus, la *mesange bleu*, лазоревка.

Синица — Дрѣнокъ.

Малекитъ на *Pediculus capitis*, головая вошь и на *Pediculus vestimenti*, платяная вошь:

Вченѣ. ченѣ — Калоферъ.

Свѣнче — Кукушъ.

Свѣнче — Воденъ, Гевгелие, Гумендже.

Штинѣ — Сопотъ, Ст. Загора.

Вѣфчиня — м. ч. Прилѣпъ.

Вѣфче ед. ч.

Пчѣне — Горни-Броди, Неврокопъ.

Чѣнче — Сѣръ.

- Сѣмче — Бобища, Загоричане.
Liotheum pallidum (aptera, отд. mallophaga).
 Швѣлки — Щипъ, Петричъ.
 Кокоша въшка
 Кокѣшина — Воденъ, кокошиѣна — Ст. Загора, Леринско.
 Вошкѣница — Скопско.
 Кокошинка — Сливенъ.
 (Кокошкини въшки — Прилѣпъ).
 Сѣмче, м. ч.; семченишча — Загоричане.
 Кокошѣница — Прилѣпъ; кокошиѣнци — Враца.
Strix flammea, effraie commune, пугачъ.
 Хутка — Щипъ.
 Кукумяѣка ист. б. Костурско, Гумендже.
 Утъ — Охридъ.
 Кукувѣйка — Воденъ, Гевгелие, Енидже — Вардаръ.
 Утка — Прилѣпъ, Скопие, Кавадарци, Велесъ, Битоля.
 Улейка — Рѣсенъ.
 Кукумѣвка — Леринъ, Кукушъ; кукумѣѣка — Вратца.
 Пукълъ — Крушово.
 Кукувѣя — Призрѣнъ.
Strix bubo, grand duc, филинъ.
 Бухълъ ист. б.
 Буѣ — Воденъ, Прилѣпъ, Рѣсенъ, Енидже, Бобища, Битоля.
 Духо (ср. съ фр.) — Гевгелие.
 Бухо — Струмица, Съръ; бухъ — Велесъ.
 Булякъ — Враца.
 Думъ — Кукушъ.
 Бухъ — Крушово Щипъ
Scolopendra, *scolopendre*, сороконожка.
 Стонога, скорпия, многокрака — ист. б.
 Стоножецъ — Велесъ; стонѣжица Охридъ.
 Скрипѣ — Ст. Загора¹⁾ и др.
 Стоногѣлица — Галичникъ.
 Пападѣйка — Воденъ; попѣдия — Тиквешъ.
 Къркаклийка (тур.) Гевгелие.
 Къркаякъ (тур.) Петричъ.
 Стоногѣлка — Рѣсенъ.
 Суякъ — Сливенъ.

¹⁾ Въ Ст. Загора подъ туй название се разбиратъ нѣколко вида сколопендри.

Сѡягъ — Щипъ.

Штипѹлка — Горно-Броди.

Стовѡжица — Струга.

Стовѡгалка — Прилѣпъ.

Scorpio scorpaenaele scorpiop, скорпионъ

Скорпѣя — Враца.

Акрепъ — Тетово, Призрѣнъ.

Чкрапѣя — Рѣсенъ.

Скрокъ — Воденъ.

Скрапѣя — Гевгелие, Петричъ, Гумендже.

Чкрапѣя — Велесъ.

Sterna hirundo, hirondelle de iner, морская ласточка.

Об. рибаръ.

Чапъ.

Кокѣлка — Воденъ.

Susscrofa domestica, cochon domestique.

Бѣшка — Дойранъ, Кавадарци.

Бѣша — Гевгелие, Загоричане ж. Маторица.

Пра̀се — Кукушъ, Битоля.

Свѣйна — Прилѣпъ.

Вепъръ (ср. съ ст. слав.) — Тетово; вѣперъ — Крушово.

Маторица — Костурско; матѡрица ж. — Прилѣпъ.

Малкото свинче: кърмакъ — Рѣсенъ.

Голѣмата м. свиня: кърмакъ а женската: свинка — Горно-

Броди.

Нескопена свиня — Нѣрицъ — Воденъ.

Гѹде — Скопие.

Sphinx, le sphinx, бражникъ.

Трѣска — Кукушъ, Конривщица, Сопотъ.

Talpa europea, la taure commune, кратъ.

Къртъ ист. б. Щипъ, Велесъ, Кавадарци, Крушово.

Прилѣпъ.

Жртъ — Призрѣнъ.

Къртичина — Гевгелие, Гумендже.

Кърчетина — Воденъ.

Къртица — Струмица, Горно-Броди; кортица — Петричъ.

Къртъкъ — Леринъ, Сухо къртокъ.

Кърточина. — Кукушъ.

Turdus merula, moŕle, черний дровдъ.

Сколѡвранецъ — Прилѣпъ, Велесъ; сколовранъ — Рѣсенъ

- Скѡвранъ — Воденъ, Дойранъ; скѡвранецъ — Щипъ.
 Скѡвринъ — Кукушъ; скѡвранъ — Мачуково.
 Кйосъ — Джбово (Гевгел.), Гумендже, Враца.
 Дѡвѡрецъ — Загоричане.
 Косъ ист. б. Прилѣпъ, Неврокопъ, Бобища.
 Дифъ къосъ — Дрѣнокъ.
 Врѡгово пйле — Кукушъ?
 Сколоврѡнка — Леринъ.
 Дровъ — Горно-Броди.
 Скорофѡнецъ — Ватоша (Тиквешко).
Le tedard, головѡстикъ.
 Попадййка — Враца.
 Калугерици — Загоричане.
 Цигански риби — Пицигово (Т.-Пазард.).
 Калаерйчки — Бобища.
 Егйюпски риби — Кавадарци, Тиквешъ (Егйюпци знач
 цигани).
 Кѡпане — Дойранъ, Сухо.
 Мжрмѡрци — Воденъ, Гумендже.
 Прѡпорци — Приврѣнъ.
 Скжрдокопане — Градоборъ (Сол.); скжрдокопане —
 Висока, Сѣръ.
 Вжртокопанецъ — Кукушъ.
 Главѡчъ — Ямболъ.
 Главунекъ — Т.-Пазарджикъ.
 Пѡпови лѡжйчки — Ст. Загора и др.
 Мжрморци — с. Куфалово (Солун.); мжрмарци — с. Ма
 чуково (Гевгел.).
 Калоерйца — Загоричане (Костурско).
 Мрѡморци — Прилѣпъ.
Testudo graeca, la tortue, черепаха.
 Жѣлька — Воденъ, Бобища, Рѣсенъ, Струга, Битол
 Папрадища.
 Жѣлва — ист. б. Висока, Неврокопъ.
 Жѣлка — Велесъ, Прилѣпъ, Дойранъ, Кукушъ, Кава
 дарци.
 Кѡстена жаба.
 Кѡстеница — Вратца.
 Жѣйка — Горно-Джумайско.
 Жѡба съ корѡ — Сопотъ.

Личинката на насѣкомото: *tabanus bovinus*, таон.

Вжгарецъ — рци — Пицигово (Т.-Пазард.), Враца.

Вжргѡленъ — ѡлци — Острово.

Ягарецъ, ягарци — Прилѣпъ, Велесъ.

Tinca vulgaris, *tarche vulgaire*, линъ.

Линъ ист. б. — Воденъ.

Линарь — Кукушъ.

Troglodytes, *oiseau mouche*, крапивникъ.

Орѣхче — ист. б.

Муши-трѣнъ — Ст. Загора.

Орѣшко Къзъжнлъшко.

Подплѣтница — Гевгелийско.

Ореѣче — Прилѣпъ.

Гургулѹшка? — Горно-Броди.

Орѣшкоѣчи — Сопотъ.

Ura urops, *la hurre*, обыкнов. удоуъ.

Пупавецъ — Бобища.

Пѹпунецъ — Рѣсенъ, Битоля, Прилѣпъ, Велесъ, Охридъ, Дрѣнокъ.

Пупѹнецъ — Щипъ; пѹпаницъ — Кукушъ.

Гѡнъ — Воденъ, Гевгелие, Енидже, Вардаръ.

Цѣганско петлѣ — Враца.

Овчарско пиле — М.

Черкѣсъ — Копривщица.

Vipera berus, *vipere commune*, обыкнов. гадюкъ.

Пипилѣнка — Ст. Загора и др.

Лѹтица — Гевгелие, Дойранъ, Призрѣнъ.

Улогѣта змия — Воденъ.

Сѡйница — Леринъ.

Присѡйница — Прилѣпъ.

Усѡйница — Рѣсенъ, Сопотъ, Велесъ, Скопие.

Усѡйна змия — Щипъ, Бобища.

Vipera ammodytes, *amodyte*.

Змия сорокче — Пѣлѣпъ.

Качѹляста змия.

Сивякъ змий — Воденъ.

Vespertilio, *chauve-souris*, летучая мышь.

Прилепъ ист. б.

Лѣлякъ — Велесъ, Прилѣпъ, Охридъ, Бобища, Гевгелие, Кукушъ, Загоричане, Дойранъ.

Сѹмракъ — Горна-Джумая.

Каралѣнъ — Дабиля (Струмишко).

Нѡйкно пѣле м. ч. нѡйкени пилипча — Воденъ, Гу
мендже.

Сжрча — Енидже-Вардарѣ.

Гидже-кушѹ (тур.) Сухо.

Вечѣрно пѣле — Висока.

Лиликана — Сѣръ.

Киоръ съчанъ — Неврокопъ.

Кѡоръ лелѣкъ — Призрѣнъ.

Vultur fulvus, vautour, коршунъ.

Доганъ (бѣлоглавъ лешоядъ)?

Вѹнтуръ — Воденъ.

Малко конче:

Мѹле — Гевгелие.

Ждрѣбче — Рѣсенъ, Струга, Охридъ, Скопие, Прилѣпъ.

Ждрѣбче — Велесъ, Призрѣнъ жребе.

Жребе — Крушово.

Малко магаре:

Пжрле — Гевгелие, Велесъ, Кавадарци, Прилѣпъ.

Мѹли — ист. б

ДВѢ ХАДЖИ ЙОАКИМОВИ КНИГИ.

(Съ приложение на единъ малкъ ръкописъ).

Съобщава Н. А. Начовъ.

Г-нъ М. Дриновъ, покрай издирванията си за книжовната дѣятелностъ на иеромонаха Кирилла Пейчиновича, обърнѣ прѣвъ надлежното внимание и на другъ единъ не по-малко важенъ, ала исто така забравенъ работникъ по нашата книжнина въ началото на настоящий вѣкъ. Думата е за приснопаметний иеромонахъ Хаджи Йоакима, който, споредъ бѣлѣжкитѣ на г. А. Шоповъ¹⁾, билъ учитель на Кирилла Пейчиновича. Въ статията си „Нѣколко бѣлѣжки за Хаджи Йоакима, даскала Кръчовскаго“²⁾, г. Дриновъ даде описанието на книгата *Митарства*, най-малката отъ 3-тѣ обнародвани отъ Хаджи Йоакима книги, която онъ (Дриновъ) ималъ случай да види. Авъ могохъ да издирихъ другитѣ двѣ Хаджи Йоакимови книги³⁾, именно: *Чудеса Пресвятыя Богородицы* и *Различна поучителна наставленія*, съ чието описание тукъ идѣ да допълнижъ свѣдѣнията за книжовната дѣятелностъ на тоя нашъ писателъ. Тия два труда още повече подигатъ Хаджи Йоакимовото значение въ зачалото на новата ни книжнина, толековъ повече, че послѣдний отъ нихъ се явява не като прѣводъ, а като самостоятелна работа. Они сѣ писани съ народенъ български езикъ и съдържатъ въ себе си, както описанитѣ отъ г. Дриновъ, „Митарства“, любопитенъ материалъ за началната история на нашето възраждане. Добръ ще стори оня, който се погрижи да изброи и допълни свѣдѣнията за жизнендѣятелността на родолюбивий и тѣй заслужилий нѣкогашенъ Кръчовский даскалъ.

¹⁾ Глѣд. Сборн. на Мин. на Нар. Просвѣщ. кн. III, стр. 61.

²⁾ Гл. Перюд. Списание кн. XXXIV, стр. 569.

³⁾ Съ тѣхъ се сдобихъ благодарение на приятелската услужливостъ на г. Андрея Стояновъ, управителя на българското училище въ Тетово.

* * *

Първата отъ реченитѣ двѣ книги, т. е. *Чудесата*, състои отъ 103 страници, които иматъ 20 сантим. надлъжъ и 17 напиръ, и въ които сж вмѣстени по 28 реда на страница. Моятъ екземпляръ е подвързанъ съ дебели корици, облѣчени отгорѣ съ мешинъ, а отдолу по гърба на книгата — съ яко двойно тъмно-синкаво платно. Хартията е въздебелека, бѣла, нѣ отъ увехтѣвание потъмнѣла. Буквитѣ, въ сравнение съ тия на Хаджи Теодосиевата първа българска печатница, сж по-дребни, нѣ несравнено по-ясни и по-хубави, и печатътъ по-чистъ. Отпрѣдъ на книгата, веднага слѣдъ корицата, е прѣшита една ржкописна тетрадка съдържающа нѣколко „жития“, за която ще разправя въ края на тоя си члѣнъ.

Пълното заглавие на книгата, написано на русско-славѣнскій езикъ на първата страница, се изрича, дума по дума и редъ по редъ, съ слѣдното:

ЧУДЕСА

Престѣла Бѣгородицы,

преведѣни въ книгата

Амартолонъ Сотиріа,

на

Болгарскій языкъ ради ползы

и повѣненіа, и спасеніа рода христіанскаго;

тѣдомъ и настоаніемъ

благопочтеннорѣднѣхъ господаревъ

и кѣпцевъ

Димитріа Філіпповича,

Жителя Краѣвскаго, рѣдомъ изъ Еггидере-Паланка,

и

Димитріа Звѣра

Гечишнина.

Еъ Бѣдинѣ градѣ

Печатана писмены Краа: Оуниверситѣта Печанскаго

1817.

Отъ това заглавие виждаме, че Хаджи Йоакимъ е обнародвалъ *Чудесата* въ сжщата година съ *Митарствата*,

и че за тѣхното издание сж прѣдстояли иститѣ благопочтеннородни господари и търговци Димитрий Филипповичъ отъ Криворѣчна Паланка и Димитрий Зукура отъ Сечища¹⁾, които виждаме и за „Митарствата“.

Името на прѣводача не е показано въ самото заглавие на книгата, а се споменува на 2-й листъ 1-ва страница въ една бѣлѣжка, напечатана съ по-едри букви и прѣдше-ствуваща имената на спомощниците за изданието на книгата. Привождамъ тия бѣлѣжки и списѣка на спомощни-ците изцѣло.

Глѣмъ здѣкъ совершишася Архїереемъ Гдїномъ, Гдїномъ Явдѣн-тіемъ²⁾ Кюстендилскимъ, трѣдомъ же Іоакіма въ монасѣхъ много-грѣшнаго, вдохновенїемъ же Дѣа стѣаго подаша хрѣтолюбцы на совершенїе книги сѣа чѣдеса Бгматере, и зѣвѣ:

Касавѣ Крѣтѣво. Трайче Кметъ грѣша 25, Димїишко Филип-повичъ 50, Нѣшо Марковичъ 15, Стойчо попъ Гумѣновичъ 15, Стойчо Хаджи-Стѣнковъ 10, Гумѣнъ Милевче 10, Іоакімъ Ма-зѣкъ³⁾ 10, Стоѣнъ Стѣмболи 10, Безѣна попъ Гумѣнова 10. Сѣмоковъ. Георгій Гергїновъ 20, Гѣро 20, Кѣлко ѡвѣцъ Гови-ратель 50. Дѣпница. Никѣла Крѣто 50. Сѣло Рѣла. Стойца⁴⁾ Кметъ 25. Паланка. Ялѣгїй Попѣвчевъ 50, Стойчо Іовѣновъ 15, Дѣвїдъ Іерѣй 10, Кѣлко 10, Стойчо Чѣнгѣръ 10, Хацї⁵⁾ Стоѣнъ 10, Ілкімъ Корѣванъ 10, Младѣнъ Марковъ 10. Кѣчани. Трайко Хазрджи 40, Хаджи Кѣннъ ѿ Зрѣвѣница 50, Хаджи Стѣменъ 15, Спѣсе ѿ Грѣвѣцы 25, Мѣвсїй Іерѣй 25. Сѣло Кокѣшинѣ. Пѣвѣ Іерѣй 25, Петрѣнѣ монахъ поклѣнникъ дѣлѣ грѣша 25. Сѣкѣнїе. Бѣдїа 50, Хаджи Шѣре 25, Цѣѣта 50, Пѣвѣ Кюрѣнѣ 10, Пѣвѣджїй Ѡвѣцо 10, Димїишко Казанджї 6. Стѣѣмница. Трайко Ябрѣшъ⁶⁾ 50.

Заслужва да се обърне внимание на това, че между градоветѣ, които първи сж проявили мплѣянїето си за бѣл-гарска книга съ записванието спомоществования както за

1) Гл. бѣлѣжката на г. Дринова въ Пер. Списанїе кн. XXXIV, стр. 571.

2) Може читателя да несмѣсва името на тоя Авксентїй, грѣкъ, съ оново на доблестний нашъ иерархъ прѣдѣбвїиши Велемскїй митрополитъ Авксентїй — единъ отъ 3-тѣ стѣлпове за църковната ни самостоятелностъ. Послѣдний въ 1830—35 год. е билъ още монахъ въ Рилскїй мѣнастирь. При това онъ не е бивалъ Кюстендилскїй митрополитъ, а само е управлявалъ Кюстенд. епархїя по порученїе, въ качеството си на Велемскїй митрополитъ. Гл. Пер. Списанїе кн. 83—34, стр. 617—18.

3) Сѣщїй прѣкоръ се срѣща и въ г. В. Търново.

4) Името *Стоица* е доста распространено въ Т.-Пазарджикско.

5) Трѣбва да е, безъ съмнѣнїе, печатарска погрѣшка, им. Хацї.

6) Истинъ прѣкоръ има въ Стара-Загора.

„Чудесата“, така и за „Различна поуч. наставления“, — е и Струмица, градъ подпадналъ днесъ съвсѣмъ подъ игото на гърцизма. Любопитно е още, че на онуй врѣме между спомощниците на Хаджи Йоакимовитѣ трудове се срѣщатъ и отъ женский полъ: *Безцена, Цѣлта, Бадия* и пр.

Книгата съдържа 67 чудеса (отъ нихъ 64-тѣ си иматъ редовната нумерація, 65-то погрѣшно е означено за 66 и двѣтѣ най-подирни сж безъ нумерація) или скавания за чудесата на св. Богородица, съ притурка слѣдъ нихъ и „Ѡ сѣгѡ вселѣнскѡ сѹнода седмѣгѡ правѣло“ за почитанието на Богоматерь, изложено на църковно-словѣнскій езикъ и напечатано съ по-едри букви. На чело на 1-ва страница отъ текста, който захваща слѣдъ списъка на спомощниците, има кръгло изображение на св. Троица, украсено отъ двѣтѣ страни съ широки пера и въ което се четжтъ думитѣ: гдѣ савваѡд, їс хс, д. с. Книгата се свършва съ речитѣ: *Глава въ Трѣцѣ їдиномѣ Бгѣ*. На края ѣ има прибавено оглавление, писано изъ ржка, гдѣто заглавията сж изложени по-накратко и при това на простъ езикъ, понеже въ книгата много отъ тѣхъ сж написани съ русско-словѣнскій езикъ. Подиръ туй оглавление на крайната праздна страница отдолу стои тая ржкописна бѣлѣжка: *сене 1845 мѣцъ: юліа: 10: данъ¹⁾ товарі жѣто ченца на спасена ѡ адоарѣце сватѣ нашѣ товаротѣ по мѣ: 45: гроша ї пословомѣ тї говорімѣ четіріесетѣ ї петѣ гроша чїні сѣма сосве: гроша: 270: сѣмѣ¹⁾ далѣ*. Тая бѣлѣжка и оглавлението трѣбва да сж писани отъ нѣкогашний стопанинъ на книгата, Тетовецъ, а понеже почеркътъ прилича на оня отъ първата половина на ржкописната тетратка съ „житията“, то заключавамъ, че и послѣдната е писана въ първата половина на настоящий вѣкъ. Въ оглавлението се срѣща буквата ѣ, употребена, както и въ житията, вмѣсто к' г' и ѣ (гл. бѣлѣжкитѣ ми по-нататѣкъ).

За правописанието и езикътъ както на тая книга, така и на описваната слѣдъ нея, оставамъ да споменѣ по-долу въ езиковнитѣ си бѣлѣжки върху двѣтѣ.

Споредъ свѣдѣніята, които г. Дриновъ стори добри-ната да ми даде, „Чудесата“ сж имали още двѣ издания: второто печатано въ Букурещъ на 1846 и третото въ Самоковъ на 1851 г.

¹⁾ *Сумѣ му. ѡ' бѣлѣжкитѣ ми по-долу.*

Въ г. Иречковий книгописъ е забѣлѣжено, че Хаджи Йоакимъ е обнародвалъ на 1814 г. въ Будинъ българский прѣводъ на „Амартолонъ Сотириа“. Ако тая бѣлѣжка е вѣрна, то „Чудесата“ трѣбва да сж изводъ отъ тоя Йоакимовъ трудъ, макаръ че остава малко непонятно, защо, като сж биле веднѣжъ напечатани въ цѣлата книга, е трѣбвало да се печататъ и отдѣлно въ изводъ. Въ такъвъ случай обнародванитѣ отъ Хаджи Йоакима книги би станжали на брой четири вмѣсто три, както се знажтъ до сега. Сждейки по заглавието на „Чудесата“, гдѣто изрично е казано, че оми сж „прѣведени отъ книга Амартолонъ Сотириа на болгарский языкъ“, а не *извадени, извлѣчени* или *прѣпечатани* отъ българский ѝ прѣводъ, азъ съмъ по-наклоненъ да приемж, че сж прѣведени направо отъ оригинала на речената книга. Както и да е, важното е да се знае, да ли дѣйствително Хаджи Йоакимъ е обнародвалъ на 1814 българский прѣводъ на „Амартолонъ Сотириа“; защото отъ рѣшението на тоя въпросъ ще се види, кой най-напрѣдъ е захванжалъ да печата новобългарски книги, писани съ народенъ български езикъ: дали нашия Кърчовский даскалъ Йоакимъ или неговий ученикъ Кирилъ Пейчиновичъ (съ своето „Огледало“ отъ 1816 г.)?

За да видятъ читателитѣ, какъвъ е езикътъ на Чудесата, привеждамъ буквално тукъ двѣ изъ нѣхъ.

Сказаниѣ, какъ ѡслепѣе Еврѣи, ѝ еднѡмъ рѣка ѡсѣчена; ѝ кога вѣрѡвалъ, рѣка мѡ ѡцѣлѣла ѡ прѣстѣмъ Бѣмъ.

ЧУДО 1.

Оу ѡнова време, кога сакалъ Гдѣ нашъ Исъ Хртѡсъ своа майка ѡ ѡвой вѣкъ на нѣнѡю ѝ влженнѡю жизнь ѝ живѡтъ да ѡ ѡтвѣди, да царствѣе со съ нѣго во вѣки, тогѣмъ се соврае сѣте стѣи аѡли, ѡвлацы ги донѣе ѡ сѣте страни, ѡ сѣмътъ вѣкъ на прѣставленѣ нѣнно; кога ѡ видѣле се зарѡдале; ѝ ѡна ѡмъ казала, какъ кѣдѡ¹⁾ ѡде къ сладчайшемъ сѣмъ своемъ. ѡ се помѡлила, ѝ ги вѣгословила сѣчките, кѡи вѣле тѡмъ; ѝ легнала чѣстѡ ѝ хѣвалъ на своа легѡло; ѝ сѣ предѡла прѣтѡмъ своа дѡшѡ оу рѣки сѣмъ своемъ ѝ Бѣмъ; тогѣмъ по повелѣнѣю зѣле носѣлото съ Бжѣственнымъ ѡнымъ

¹⁾ И тука, както въ „Митарствата“, кѣ да и много още рѣчи сж напечатани сѣмъ една съ друга.

скиніемъ ѿ нѣсиле съ вѣолѣпноу чѣстїю на грѣвъ поамѣ на погребѣніе ѡпѣло; ѿ стѣн агглы невидимѡ поамѣ ѿ іа испракале; а Евреѣн ѡ завѣсть слѣпи, пошле многѡ, сакале да преврататъ носилоу на престѡмъ Бѣа; амѡ оу той чѣсть ѿмъ дошѣлъ газѣпъ ѡ Бѣа, ѿ сѣте ѡслѣпѣле; а едѣнъ хичъ не се воамъ, се фанѡ за носилоу сосъ рѣкитѣ; ѡле сила Бжїа, ѿ чѣдо престѡмъ Бѣа, аггль Бжїи мѡ ѡскѣкалъ ѿ двѣте рѣки; ѿ мѡ висѣле на одрѣ Бѣмѣтере, сѣте Евреѣн глѣдалѣ товѡ страшно чѣдо: а стѣнъ аплѣ Пѣтрѡ мѡ рѣкалъ: Бѣрѡн, тѡмъ ѣ истиннаа мѣти сѣа Бжїа, ѿ да се исцѣлишъ: а онъ сосъ плачь ѿ со слѣзи вѣроваль ѿ дошѣлъ, ѿ се достѡвилъ до рѣкитѣ нѣговы, цѡ мѡ висѣле; ѿ тѡка мѡ се залѣпилѣ на составитѣ, ѿ се исцѣлилъ; товѡ чѣле ѿ дрѣгитѣ Евреѣн цѡ вылѣ слѣпи. Бѣрѡкале ѿ проглѣднале; ѿ сичкитѣ, конѣ проглѣднале, сѣте дошлѣ, ѿ іа испракале до грѣвотъ со страхъ ѿ вѣгоговѣніемъ; ѿ по закопѣнѣ то слѣшале три дни надъ грѣвотъ пѣніе аггѣловѣ стѣхъ, докѡтъ іа ѿзанѣле, воскресѡ ѿ на ѿво влїзѡ сѣа ѣа ѿ Бѣа ѡишла; какъ сѣнъ нѣинъ Іисъ Хрѣсъ претѣрпѣлъ смѣртъ ѿ погребѣніе; тѡка ѿ мѣти, какъ нѣго, да претѣрпѣ; ѿ да се вселѣ оу грѣвъ; ѿ ѡ тѡмъ да ѿде въ пренеѣнаа; н нѣе да се оуѣвѣримѣ; за цѡ кѣдѡ ѡ грѣвѣнѣ да ѡживѣемѣ, когѡ Гдѣ ѿзвѣли, амѡ нѣе смѣ долѣжни, да претѣрпимѣ, да ѿзгнѣемѣ оу грѣвъ; да нѣе се ѡчїсти снага ѡ грѣхѣвнымъ тежинымъ, а стѣхѣше тѣло прѣчѣмъ Дѣмъ ѡцѣ ѡ зачѣтїа вѣло ѣ ѡщѣнно Дѣомъ стѣмъ, коѣ не се развалїло въ рождѣствѣ, ни пакъ во грѣвъ се ѿзгнїло нѣино прѣчѣе тѣло; сосъ нѣйна помѡщѣ ѿ мѣтѣа ѿ насъ да нѣе занѣсе оу цѣтѣво неѣснѡе, амїнъ.

ѡ причѣщемъ ѡтрѡчѡ Евреѣнско, ѿ не сгорѣвшемъ въ пѣщи,

Чѣдо 38.

Оу Цариградѣ ѿмѡло едѣнъ Евреѣнъ, онъ ѿмѡлъ еднѡ дѣте седѣмъ годїни, ѿ ѡишло оу цѣква сосъ дѣца хрѣстіански ѿ се прѣчѣстїло; а попъ не гѡ позналъ: ѿ ѡишло дома, казѡло на тѡтка ѿ на мѡйка. Какъ чѣлъ тѡтко мѡ се разлѡтитъ, какъ дѣшманъ Хрѣтовъ; ѿ фанѡлъ дѣтетѡ, ѿ фрѣлилъ гѡ оу фѣрна запѡлена сосъ силѣнъ ѡгинъ; ѿ прѣтѣрилъ дрѣва многѡ, да ѿзгорѣ поскѡрѡ; амѡ цѡ ѣ зачѣвалъ въ Евѣолѡнѣ три ѡтрѡки, тѡнъ ѿзѡвалъ ѿ товѡ дѣте: стѡмѡло оу ѡгинъ, какъ на хлѡдно мѣсто, ѿстрѣчала мѡйка мѡ, дошѡ до фѣрнаа сосъ голѣмъ плачь мыслила, да ѣ ѿзгорѣло дѣтетѡ; ѿ дошлѣ комшїи хрѣтіани, ѿ вїдѣлѣ дѣте жїво, ѿ ѿзѡдилѣ гѡ ѡ фѣрнаа; а на нѣгово мѣсто тѣрилѣ тѡтка мѡ ѿ ѿзгорѣлъ; посѡѣ

прашале дѣтето, какъ останало живо, онѣ рекло: Така жена, що ѣ оу црквата, дека сама се пречестила, що дръжи дѣте на ръки, она стоѣше при менѣ и покрываше мѣ со съ полъ нѣзина, и не дойде огънъ при менѣ, и познали члвѣцы, защо ѣ прѣстала Бѣда была: и така майка мѣ и детето се крестили, и дръгнѣ многѣ Евреи за ради тога чѣдо кръстихасе, и вѣрѣвали оу Гда нашего Ииса Хрѣта, ѣмже слава во вѣки, аминь.

* * *

Минувамъ на другия, най-важния Хаджи Йоакимовъ книжовенъ трудъ. Онъ е едно раскошно и доста крупно издание, което е било чудо за врѣмето си, па и сега даже прави честь на младата ни книжнина. Тукъ вече достойний веромонахъ поднася на народа си нѣщо самостоятелно, книга „сочиненная“ отъ него. На туй издание обърнато е внимание и за вънкашната му страна. Печатъ хубавъ, хартия хубава и дебела, букви ясни и по-едри отколкото тия въ „Чудесата“. Понеже двата¹⁾ екземпляра, що добихъ отъ двѣ разни мѣста, иматъ една порядъчна и досущъ еднаква подвързия, заключавамъ, че книгата трѣбва подвързана да се е продавала.

Книгата състои отъ 310 страници (освѣнъ 6-тъ страници съ имената на спомощницитѣ), които иматъ 23 сантим. надлъжъ и 19 напиръ, по 25 реда въ страница. На първата страница стои слѣдното заглавие, което привеждамъ пакъ дума по дума, редъ по редъ:

РАЗЛИЧНА

побѣдителна наставлѣніа

сочинѣннаа ѣромонахомъ

Йоакимомъ хаѣи

настоаниѣмъ же

почтенороднагъ господара

нѣшы марковича

родомъ Ѣ крѣтова.

¹⁾ Второй экзempl. ми достави г. Л. Димитровъ, главный учитель въ Дебъръ. У него липсва заглавный листъ и списъкъ на спомощницитѣ отпрѣдъ, а хартията му отъ употребленіе е по-вече почърѣла.

въ Бѣдинѣ градѣ,

Печатано при Кралѣвскомъ Оуниверситѣтѣ писмены Главено-Гѣрвскіа
печатни. 1819.

(Между редовѣтѣ: „родомъ ѿ Кратово“ и „въ Будинѣ градѣ“, тамъ гдѣто азъ съмъ турилъ чърта, има въ кръгъ поставено и наоколо съ цвѣтя украсено изображение на Спасителя, сѣдящъ на прѣстолъ и въ лѣвата ржка държащъ книга, а съ дѣсната благословящъ, съ надписъ отгорѣ: Іс Хс.).

Отъ горното заглавие се научаваме, че Йоакимъ въ 1819 г. е билъ вече *иеромонахъ* и *хаджия*, както е нареченъ въ българский книгописъ на г. Иречка. Право заключава, слѣдователно, г. Дриновъ, че онъ (Йоакимъ) е станжалъ иеромонахъ и хаджия наскоро слѣдъ 1817.

Отъ 2-й листъ нататъкъ, слѣдъ думитѣ, написани съ малко по-едри букви като заглавие и турени подъ една винетка съ кръстъ въ срѣдата: Помани Гди всѣхъ правосла́внихъ, въ цѣли 6 страници се излага списъкътъ на мѣстата и имената на спомощницитѣ на книгата, който, като любопитенъ отъ нѣкоя и друга страна, заемамъ пакъ изцѣло подолу.

Градъ Филибѣ, Гдѣръ Елѣко. гроша 600, Анастасъ Терзіа 14. Ново Село Шипско 500. Мадимъ Іерей 35. Карафилъ Кметъ 10. Стоанъ Гевѣргіа Поклоницы 10. Іанко Караца 5. Карафилъ Гевѣргіевъ 5. Тасо Даскалъ 10. Доне Терзіа 5. Село Шипско Балванъ Бано 10. Градъ Гамокѣвъ Іоанчо Чорвацъ 50. Захариа Поклоницъ 25. Димитріа 25. Катеріна Поклоница 25. Гевѣргіа Дойковъ 50. Гюроу 50. Мито Боуцъ 25. Захариа Явацъ 10. Миташъ Явацъ 10. Кръсто Кръша 10. Анастасъ 5. Село Гамокѣвско Шипчанъ Милчо 25. Село Геведарцы Христо 5. Гевѣргіа Бръзанъ 5. Яданасіа 5. Доспѣй Махала Елѣко 5. Епасо ѿ Маѣари 5. Стоанъ Малин 5. Градъ Гамокѣвъ Лазаръ Кметъ 50. Димитріа Христовъ 10. Іоаннъ Гроздановичъ 10. Й дръгій Іоаннъ Гроздановичъ 10. Корчѣмници 14. Захариа Черешаръ 5. Гевѣргіа Ножаръ 10. Петре Боуцъ 5. Михаилъ Главковъ 5. Захо Разлокли 10. Мито Пушкаръ 5. Христо Дойковъ 5. Градъ Дупница Іоанчо 11. Градъ Шипъ Никѣла 10. Гофроніа Монахія 10. Село Шипско Карсаково Йліа 10. Село Неманицы Левко 50. Село Станѣловцы Бошко Даскалъ 10. Село Шипско Долани Филиппъ 8. Градъ Радовишъ Манойлъ 5.

Мѣсто Мѣмѣи 5. Мѣсто Сапѣици 5. Градъ Стрѣмница 50. Йліа 10. Трайко Яврашъ 10. Манойлъ и Конѡмовичъ 10. Мѣтѣръ Гю-рица Дорѡдей Йгѣменъ 10. Село Сѡпотъ Лѣнко Йерей 10. Градъ Кратовъ Трайчо Кметъ 15. Димитриа 10. Станко Поклѡникъ 10. Стойна 10. Станѡйка 10. Стойче Поклѡникъ 10. Евдѡкіа 10. Стойчо Поповичъ 10. Нешо Марковичъ 15. Село Кратовско Шлѣгово Яданасіа Йерей 10. Йліа Йерей 10. Село Довезѣнцы Павле 12. Градъ Келесъ, Пано Поклѡникъ 10. Градъ Бѣтоліа, Стефанъ Нано 25. Градъ Скопје, Шарѣ Поклѡникъ 25. Димитриа Йерей Кратовскы 10. Йгѣменъ Йванѣкіа Кѡчевишки 15. Монахъ Мѣхайлъ Пезовецъ 10. Папѣици Общо 10. Село Деврско Гари Петре Телѣдѣръ 10. Марко 8. Село Деврско Тресанче Кѡзманъ 10. Село Деврско Лазарѡполе Никѡла Дарковски 8. Село Деврско Галничникъ Митре 10. Градъ Гостиваръ Петре Болѣи 15. Й Общо дѣли 20. Градъ Цѣмакъ Мано 5. Никѡла Сотиръ Чохичи ѿ Нишъ 10. Общо градъ Нишъ Димитриа, Стойниъ Йѡванъ 10. Одъ Лесковацъ Георгіе Оѡдоровичъ 14.

Първитѣ трудове на Кърчовскій даскалъ, безъ съмѣненіе, сѣ направили името му по-извѣстно, та за тая му книга се явяватъ по-голѣмъ кръгъ спомощници и отъ двата пола. Они се набиратъ не само отъ западно-българскитѣ (македонски) градове, нѣ, като прѣскачатъ до *Нишъ* и *Лѣсковацъ*, допиратъ и до *Филибе* (Пловдивъ). Господарь Вѣлко, който е записалъ тукъ най-крупната сума 600 гроша за издаваніето на книгата, не ще да е, мислѣхъ, другъ освѣнъ покойний Вѣлко Чалѣки, бащата на г. Д-ръ Г. Вѣлковичъ — сегашний дипломатический агентъ въ Цариградъ. Между спомощниците отъ гр. Кратово, срѣщаме и тука, както въ „Чудесата“, името на Неша Марковичъ почтенородний оня господарь, съ *настояванъето* на когото е издадена книгата. Нѣ повезже за едната и за другата книга онъ е записалъ всичко по 15 гроша, то съгласно съ г. Дринова заключавамъ, че прѣдстояванието на споменуванитѣ почтенни търгоници за издаваніето на Йоакимовитѣ трудове се е заключавало въ прѣговоритѣ съ печатницата за напечатванието имъ, въ съдѣйствието за тѣхното распространяване и пр.

На чело на листа, отгдѣто се захваща собствено текстътъ на книгата, има изображение на Спасителя, прѣдставенъ да колѣни, съ дѣсницата си сочащъ къмъ небето, а съ лѣвата рѣка държащъ хоругва съ кръстъ на връха. Отъ

страници на вънеца стождѣ думитѣ, отъ едната їс., отъ другата — їс., а вжтрѣ въ вънеца буквитѣ: ѡ ѡ н. Изображението стои въ единъ кръгъ, украсенъ отвжтрѣ съ вари, а отвѣнка съ цвѣтя — отдѣсно и отлѣво.

Книгата състои отъ сказанія, слова и тълкуванія. Тука намираме: видѣние на св. Василия за безкрѣвната служба, сказаніе отъ Св. Писаніе за службата на 7-тѣ ангели, слова и сказаніе отъ Св. Иванъ Златоустъ защо християнитѣ не държѣтъ чисто истинната вѣра, слово за тѣрпѣние бѣди и неволи; отъ книга Маргаритѣ, вѣра Божия, за Ивана Богослова; слово много хубаво за християни, слово заради които се каютъ и искатъ спасение, слово заради завистъ, за страшний сждѣ, за съгрѣшаваніе съ ума, за св. причащение; слово що не може да се искаже и изрече, слово за чудо много удивително и пр.; тълкованія отъ разни текстове отъ Евангелието и Ветхий Завѣтъ, съ кратки поученія; тълкованіе на молитвата Господня, Богородице Дѣво радуйся, символа на вѣрата; обясненіе за храна, свещеннитѣ ссѣдове и одежди по питанія и отвѣти; „отъ псалтирь мало поученіе и сказаніе“, нѣкои стихове отъ св. Писаніе на слов. езикъ и пр. и пр. Заглавията негдѣ не сѣ отдѣлени и слѣдватъ наредъ съ текста. Отъ текстоветѣ изъ св. Писаніе едни сѣ на българскій езикъ, а други сѣ оставени на църковно-словѣнскій езикъ.

За образецъ отъ елика и на тоя Хаджи Йоакимовъ трудъ, авъ правѣ долния букваланъ изводъ отъ него, именно отъ страници 1—2, 79 и 161.

Бидѣніе Сѣагѡ Басіліа.

Сѣый Басілій великій молисе Бѣѡ дамѡ даде вѣгодатѣ и премѣдростѣ и развѣмѣ, дае халистѣ съсъ неговите дѣми дамѡже да соверши възкрѡвнѣю слѣжеа сирѣчь сѣаа лѣтѡргіа, и да дойде на негѡ Дѣхъ сѣый; и по шестѣ дни выде катѡ дамѡ сѣ занѣлъ оумѡ, и оусѣдмѡ день дошѣлъ на негѡ Дѣхъ сѣый, и тогѣва почѣлъ сѣый. Басіліа да слѣжи сѣаа лѣтѡргіа, и така слѣжилъ сѣки день възкрѡвнѣа жѣртѡа що несѣ заклѡѡе животѣна довицы и ѡвцы, амысе заклѡѡе сѣмѣ сѣи Хрѣтѡсъ, и понѣколкѡ времѣ съсъ вѣра и съ мѣтѡа многѡ фаналѣ даписѣ радѣ сѣаа лѣтѡргіа що ѣ многѡ покриена Бжѣа рѡвѡта и оу тѣа нѡщѣ іавнѣмѡсе Гдѣ въ видѣніи съсъ апѡлы, слѣжилъ съсъ прѡсѡфора катѡ що сѣ слѣжи лѣтѡргіа на сѣомѣ жѣртѡвенницѣ и испрѡвилъ сѣагѡ

Басіліа, дигніалъ гò и рече мѡ: какѡ то щоси щелъ и просилъ, дасє исполнатъ твоите оустѡ похвалы, та сосвойте истинный дѡми да принесешъ възкрòвєнью слѡжєв, а ѡнъ станѡ и растреперисє, неможе да поглєдне сосъ ѡчы на Гдѡ щомѡсе яви; и потовѡ видѣніє ѡидє ѡ цркви, и привлєзи при стѣи ѡлтаръ, и фати да дѡма и да више грєчески на хартіа, такѡ: дасє напѣнатъ моите оустѡ хвалєніа, такѡ да поємъ твоѡ слава: Гдѡ Бжє нашъ, щоси создѡлъ насъ и оувєлєи ны оутѡм живòтъ, и дрѡги мѡтвы за стѡм лѡтѡргіа, и пощò свршѡи мѡтвите дигнѡ прòсфората сосє сєрдцє и дѡмашє: Конми Гдѡ Иисє Хрѡтє Бжє нашъ ѡ стѡгѡ жилища твоєгѡ, и ѡ прѡтѡла твоєгѡ, и прѡидѡи во єже ѡстѡити насъ, щотѡ горѣ сѣдѡишъ при Оцѡ, и тѡва намъ невѡдимѡ стоѡишъ, и сподѡби сосъ твоѡ держѡвна рѡкѡ прєпадѡти намъ прѣчѡм твоѡ снага, и чѡтѡм кровѡ, и намъ на сѡчкитє лѡдѡ. Тòвѡ Ярхїєрѡата катѡ сврѡшѡвашє, Συμβѡлъ сосъ пѣрвитє цєркòвницѡи клѡирѡки видѡха свѣтѡ ѡвєи за щò ѡсѡм ѡлтаръ и Ярхїєрѡата, и видѡха нѣкон мѡжи оу прєсвѣтѡи вѣли дрѡи цѡ вѣха и ѡвѡколѡиан велѡкагѡ Ярхїєрѡа стѡгѡ Басіліа; товѡ какѡ видѡха оуплашиѡи сє и мнòгѡ сє по чѡдѡи; и паднѡха на ѡчитєси, слѡзи испѡщаха и слѡвєха Бгѡ. До тѡвѡ видѣнієтѡ на стѡгѡ Басіліа, такѡ и сєгѡ видѡє на стѡм лѡтѡргіа дохòди хрѡтòсѡ сосъ ѡпѡи исє заклòвє; заради насъ грѣшнѡи; сєки дѣнь сє мѡчи за члѡвѣцѡи.

Є Ѣ л і є.

Нижє вжигѡтъ свѣтилника и поставлѡютъ єгò подспѡдомъ, но на свѣщницѣ; и свѣтитъ всѣмъ ѡже єъ хрѡминѣ сѡтъ.

Толкованіє:

Язъ речє; запалихъ свѣтѡ на вѡше сєрдцє и на висòко тѡрихъ єѡ; да свѣтите на сѡчкитє, а ѡкò щѣтє давѡи невгѡснє тѡм свѣтѡ сѡрѣчѡ дѡврѡи дарѡ, товѡє на вѡша волѡ; єтє товѡє вѡмъ речєно данєкрѡетє тѡм свѣтѡ сѡрѣчѡ оучєніє вѡше ѡми на дрѡги да свѣти вѡшѡм живòтъ; зарадѡ товѡ речє: такѡ дапросвѣтнє свѣтѡ вѡшъ прѣдѡ чѡвѣцѡи; та давѡидѡтъ вѡша дѡврѡ рѡботѡ и дапрослѡитѡ вѡшѡ вѡшегѡ Бгѡ щòє на ѡвєи. Хрѡтòсѡ такѡ речє, и Іѡаннѡ Змѡтѡстѡи. Яко нѣкой не оучѡи зѡвѡсти рѡди, тѣшко нѣмѡ на стрѡшєнъ сѣдѡ Бжѡи, ѡнъ неможе давѡидѡи рѡи; ѡмиє дѣлѡ на лєсицѡи, и дрѡгѡрѡ дѡѡволскѡи.

Якѡ нѣкой живѣє хѡвѡєѡ по закòнѡ Бжѡи чисто, ѡлѡи Пòпѡ: кондѡє: и ѡкѡ нѣщє давѡи дрѡгѡитє хрѡтіани, такѡ да знѡє за щò живѣє дасє спасє; ѡми щѣдѡгò ѡсѡдѡи Бгѡ оу мѡжитє вѣчнѡи: ѡнъ мѡчилъ ѡ мрѡзѡ, и ѡ зѡвѡнстѡ.

Защо нѣсатъ на рѣцѣ прѣстѣнь;

Зна́меніе ниша́нъ, х́рсті́анство показѣ да развѣ́йте, пѣ́рстень ѣсть залогъ Дѣ́а сѣ́агъ, Бѣ́а ре́калъ соверше́ннаа́ благода́а то́гива да́ва ко́гае време́, а се́га ни да́ва на́мъ ка́то не́кой залогъ, а на стра́шенъ сѣ́аъ ше́да́ испы́та тѣ́а шото́ носі́ли пѣ́рстень да́лигиса чѣ́вали чи́сто, ка́то ѣ́мъ ги́ да́лъ По́по, ѡ́нъ ѣ́мъ ги́ да́лъ чи́сти, а тѣ́а а́ко хо́ди́ли же́ны по дру́ги мѣ́жи, а мѣ́жи по дру́ги же́ны, оны́ тѣ́а пѣ́рстены́ ги́ испогани́лы, и ги́ сторі́ли гна́сны и се́бе и Бѣ́а, а́ко ца́тъ мо́жатъ да́ги ѣ́змыа́тъ со́съ по́стъ и со́съ пла́чь, си́ръчь да́се по́каа́тъ, и Бѣ́а ги́ про́щава́: и́ ні́е смі́ мно́гѡ х́рті́ани́: а́ смі́ е́днѡ́ сна́га; а́ х́рсто́сь на́мъ ѣ́ гла́ва; Ѱ ста́а цр́ковь и Ѱ стѣ́е креще́ніе, за́тоа́ ре́калъ х́рто́сь ми́ръ ва́мъ, то́ва ѣ́ ми́ръ да́ смі́ е́днѡ́ ка́то е́днѡ́ сна́га развѣ́й.

*

*

*

Отъ прѣгледванъето на двата описани по-горѣ Хаджи Йоакимови трудове правѣмъ кратки езиковни бѣлѣжки:

1. Правописанието въ „Чудесата“ и въ „Различна поучителна наставления“ е истото онова словѣно-руско правописание, каквото, споредъ описанието на г. Дринова, виждаме и у „Митарствата“. Тукъ несрѣщамъ, колкото и да дирихъ буквата ѣ, която въ Митарствата се срѣщала 2—3 пѣти.

2. Езикътъ е сѣщо така она народенъ български езикъ, какъвто е и на Митарствата. И двата труда на нашия иеромонахъ идѣтъ да ни убѣдятъ, че онъ е знаеалъ, хубаво майчиний си езикъ не само по западно-българскитѣ (македонскитѣ), нъ и по источнитѣ му говори. Книгитѣ си, като прѣдвѣзвачени да се четѣтъ отъ вситѣ му единородци, онъ се старалъ да пише съ езикъ, гдѣто вситѣ да го разбиратъ. За това често една дума отъ едно нарѣчие въ текста се обяснява ведвага съ друга или съ двѣ думи отъ други нарѣчия или говори; или пакъ въ една сѣща статия думата е турена въ форми по разни говори. Така напр. въ „Чудесата“: *свѣща*, *свѣкъ*, и *свешъ* (все въ едно чудо, стр. 77); *кукъ* и *каща*, (стр. 90), *безъ четъ*, *безъ брой*, (47) и др. и пр.; въ „Наставленията“: *сакалъ* и *ицѣлъ* (стр. 54), *дрѣхитѣ* *хѣлища* (19), *вываѣтъ* *станѣ* (4), *тяхъ* *сирѣчь* *нихъ* (80), *дѣѣ* *ризи*, *дѣѣ* *кошѣли* (87), *мѣйка*, *мѣйка* (53) и *мѣкъ* (12), *прѣтенъ* *провѣденъ* (4); *ноенъ* (89), *нойна* (Ч., 32), *нѣзинъ*, *нѣзина* (Ч., 90), и *нейнъ*, *нейна* (Ч., 6).

3. Самогласнитѣ *л* и *р* се срѣщатѣ и въ двѣтъ книги: *Вейко* (въ спомощн. на Наст.), *сврѣши* (тамже, стр. 2), *Зрнов-ица Градовци* (села въ спомощн. на Ч.), въ има и: *Кръсто*, *Бръзанъ* (спом. Н.), *сврѣшуваше* (тамже, 2), *сврѣшуе* и *досврѣшуе* (12). Така сжщо срѣщатѣ се формитѣ: *да се напи́нутъ* (Н., 2), *да се напи́лнатъ* (тамже, 1) *исполнуватъ* (стр. 5).

4. Члѣнътѣ за м. р. ед. ч. е *от* или *о*: *сидѣтъ свѣтъ*, *царо*, *дворо*, *попото*; мн. ч. *те*.

5. Окончанието *и* или *ѣ* на имена отъ ср. р. писано съ *ѣ* или съ *ѣ*: *треперѣнѣ*, *плѣченѣ*; *покаяніе*, *исцѣленіе*, *здравіе*.

6. *Ж* замѣняванъ съ *а* или съ *з*: *испади́ле* (Ч., 6), *пачѣ* (9), *престани́лз* (14), *мажки* (25), *мажотъ* (26), *длабоко* (Н., 298); а *жѣка*, *рука*, *пѣнокъ*. Така сжщо: *самъ* (Ч., 20) и *самъ* (9), въ и *сѣмъ* (9), *лажа* (22), *лажовѣи* (Н., 26). А *сѣлзи* писано *сѣзи* или *слѣзи*. Глаголната форма *сж* (сжтъ) = *са* или *се*.

7. Глаголната форма *ке* писана е и *кѣ*, а срѣща се и *ѣ* (Н., 27), *ѣтъ* (26).

8. *Ъ* (или *ѣ*) въ края на думитѣ негдѣ отпада: *пред него* (Н., 19) *предъ стра́шнии свѣтъ* (25), *оувѣлси ни* (2), *гнѣлоста* (19).

9. Глаг. оконч. 3 л. мн. сжщо по негдѣ пада: и да *идатъ* на таа цѣрква кой *сакаа* по́мощъ, и да *находатъ* здравіе на снагата, и спасеніе на дѣшата (Ч., 14).

10. За личното мѣстоп. ж. р. дат. п. се срѣщатѣ формитѣ: *ной*, *ѣ*, *ѣи*, *ней*, *и*.

11. Ударенията, често погрѣшени въ печатаньето, не сж поставени все споредъ единъ говоръ.

12. Въ книгата на Хаджи Йоакима се срѣщатѣ прѣснѣжи и нѣкои любопитни рѣчи: *попри́ща* (*врѣста* ч. 102); *старб.* *пѣприште*), *ветѣла* (ч. 13; отъ старб. *вѣтъ*; *вѣтамъ* се срѣща и въ Прилѣпский говоръ) *обѣщала*, *втаксала*; *мла-тѣве* (Н. 198); стрб. *млатъ* се срѣща и въ Горно-Бродский говоръ) *чукове*, *ружилъ* (Н. 29; ср. стрб. *ржгъ*, *ржгатиса*. Въ Ст. Загора *ругамъ*) *гълчалъ*, *хокалъ*; *пѣсторка* (Ч. 22; ср. стрб. *пѣсторѣка*, *пѣсторѣкы* и новоб. *пѣсторѣжъ*) *несжща* дѣщеря, *раждѣлѣици* (Н. 148; въ Велешко — *вражѣлѣици*) *гледачки* и др. Въобще всестранното изучаваніе на Хаджи Йоакимовитѣ трудове би дало доста любопитенъ материалъ за нашитѣ филолови.

Остава ми сега да разправя за прибавената къмъ книгата „Чудеса“ ръкописна тетрадка, за която споменяхъ по-горѣ. Она състои отъ 14 листа (28 страници), които иматъ 20 сантим. надлъжъ и 14 напирѣ. Първата страница отъ 1-й листъ е празна, оставена като корица: по нея има драскано съвсѣмъ отъ неопитна ръка нѣщо като кжща и двѣ ангелчета. Текстътъ на ръкописа захваща отъ другата страна на 1-й листъ. Празни сж оставени още 25 и 28 страници, споредъ нашата нумерация¹⁾. Между 24 и 25 страници трѣбва да е имало и други листъ или листове, защото писаното на 24-та страница не е завършено долу. Писана е тетрадката на бѣла, яка и жилава като пергаментъ хартия, съ църковни букви и съ черно мастило. Споредъ почерка, она трѣбва да е писана отъ двѣ ржцѣ; защото отъ извѣстно мѣсто освѣнъ че писмото различава, като се приближава до скорописното, буквата *д* е писана на нѣколко мѣста като гр. *γ*, *ϕ* като *φ*, *нъ* и вмѣсто *и*, както е до това мѣсто, тукъ срѣщаме все *і*.

Ръкописътъ съдържа 4 „жития“, 3 евангелия и едно недовършено поучение за Рождество Христово, всички написани на простонародната рѣчь по единъ отъ западно-българските говори, именно по Тетовскиѣ. Двѣтѣ страници (26 и 27) отъ послѣднитѣ два листа сж изпълнени съ мѣдри изрѣчения на турскиѣ езикъ, писани съ българско писмо. Споредъ както забѣлжихъ и по-горѣ, тетрадката трѣбва да е писана въ първата половина на настоящето столѣтие.

Рѣшихъ да обнародвамъ цѣлъ тоя паметникъ (съ заключение на недовършеното поучение за Рождество и турскиѣ изрѣчия), защото освѣнъ гдѣто го намирамъ интересенъ отъ нѣкои страни, нъ го смѣтамъ и за единъ цѣненъ документъ за простонародната ни рѣчь по единъ нетолкова познатъ и изученъ западно-българскиѣ говоръ. Освѣнъ прѣпинателнитѣ бѣлѣзи, които за по-лесно четене поставихъ, защото въ ръкописа они съвсѣмъ липсватъ, и освѣнъ гдѣто раздѣлихъ нѣкои думи, писани слѣти въ ръкописа, никакви други измѣнения не си позволихъ. Буквата *и* навредъ е написана съ двѣ точки отгорѣ (*и̇*); азъ ѝ оставихъ безъ точки.

¹⁾ Казваме споредъ нашата нумерация, защото въ ръкописа ни листовѣтѣ, не страницитѣ нѣматъ никаква нумерация.

ЖИТИЕ СЕБТИ ЊЕВРЪИД¹⁾.

У некое време кога билъ царъ дивклиттанъ 8 римъ, он билъ неверникъ, многъ на христани досадавалъ, ги вертелъ²⁾ кедѣ³⁾ негова вера. Он билъ идолопоклоникъ. Да мѣ се поклонѣ⁴⁾ на вогонте игон, праѣалъ люди негови по свака страна: кои се непоклонѣ на врата нивна, со мзраци ги провобдавалъ и дрѣго мѣчение имчиниле. У тоа време се салчи чѣдни христовъ воинъ ѣворѣна свати, родомъ ѣ западокинска земля⁵⁾. Татко неговъ 8 сиромашество поминѣвалъ. Ёворѣна свати, кога дошолъ до дваесе године, развралъ за цара дивклиттана (защо) давалъ мѣчение на христани. Шо да ималъ малъ многъ стока, га⁶⁾ раздалъ по сиромаси и кинисалъ⁷⁾ да иде предцара римскаго. и почналъ да мѣ збори: ѡ царю⁸⁾! Шо ѣ шва неправда, що чинишъ ти на православнаа вѣра христанска? Или⁹⁾ се надевашъ на идоли ваши? тиа не ве¹⁰⁾ носа¹¹⁾ предлице вожишъ, предѣмансе¹²⁾! идоли не са¹³⁾ богови, но христосъ ѣ богъ истиненъ. и тои единъ господъ во славеѣ бога шца. дѣмантесе и наѣчитесе! не се измамѣйте! и тоган царотъ прекратилъ зворѣнето и се зачѣдилъ. а шо билъ некои човекъ¹⁴⁾ при царо наблизѣ го викале

1) Буквата ѣ въ цѣлий ръкописъ се срѣща 59 пѣти въ слѣдните рѣчи: *ѣво-
ва* (26 пѣти), *ѣмѣа* и *ѣмѣаско* (8) *мѣмѣшникъ* (8), *ѣмѣмѣа* (3), *ѣмѣмѣа* (глаголюа), *мѣ-
мѣа*, *мѣмѣмѣа*, *дохоѣа*, *ѣмѣмѣа* (5); *мѣмѣа*, *кѣа* (пракъмѣа, кукъа, 2); *сѣмѣи* (свѣтъ,
сѣмѣи, 5), *тѣа* (2), *поѣмѣа*, *госпоѣи* (2); *коѣи*, *копие*, 2); *вѣмѣа* (1). Ще рече отъ 59 мѣста
искчко на двѣ буквата ѣ е употреблена за означаванье мекогъ *к* (*кѣ*, *кѣ*, *кѣ*), 45 пѣти
е турена намѣстото на меко *г* (*гѣ*, *гѣ*, *гѣ*), 9 пѣти вмѣсто *ѣ* и 3 пѣти въ окончанието
на думи всѣсто *ѣе*, *ѣе*, или *ѣе*. Това ясно показва колко писачтъ или рѣписвачтъ е
зналъ значението и употребението ѣ. Срѣщаме въ ръкописа и така писани рѣчи:
кѣ, *моѣ* (вм. *ноѣ*), *госпогѣе*, *мѣмѣмѣа*, *руѣ*, *ноѣ*, *мѣсѣи*, *копѣи*. Нѣкои отъ по-
старѣтъ Тетовци и до сега пишѣтъ ѣ вм. *ѣ*. Само тѣхъ, що сѣ учили при сръбский
учитѣль Стойко, който прѣди 20—25 год. даскалувалъ въ Тетово, могатъ да разли-
чѣтъ ѣ отъ ѣ и *ѣ*.

²⁾ Въ разговорната рѣчь *вѣртилѣ*. Подъ влияние, на словѣно-руското правописание, така сѣ написани и думитѣ: *дѣрво, дѣржалѣ, сѣнѣ, сѣмрдлиѣ, мѣзраѣ* и пр., *и. дѣрво, дѣржалѣ, сѣнѣ сѣмрдлиѣ, мѣзраѣ*, както се изговарятъ въ Тетово.

²⁾ *Къде* вж. *къде*, както е по Тетовският говор, казват *Горнянтѣ*. Тѣй се наричат жителитѣ отъ мухамеданскитѣ 7—8 села отъ Тетовската кааза, на западъ отъ Тетово, които говорятъ по български. Тука *къде* може и да е писано тѣй пакъ подъ влиянието на словенно-руското правописание.

⁴) З л. мн. ч. = ПОКЛОНЯВАТЬ, ПОКЛАНЯТЬ.

*) Въ разговорната рѣчь зѣмнѣа.

⁹⁾ Мѣстоим. форма *га* вм. *ѣ*, *я* има и въ Ст. Загорскій говоръ.

1) Потегляль, тръгнжль.

⁴⁾ Въ говор. езикъ цдре: *чѣстити царе!*

*) Гл. бѣлѣжка та за тая дума по-долу.

10) $\equiv$ RH.

¹¹⁾ Гл. 3 л. мн. н. вр. = носитьъ; гл. бѣл. 32.

12) Отъ дѣламъ = мисль.

¹⁹⁾ Са = сж; а се изговара тъмно между а, и. Въ Гостиварско се срѣща и формата *сатъ* (САТЪ).

14). Въ разгов. р. *чѹекъ*.

царевъ се поклони светомъ ѿворѣнию, защо онъ многъ мѣ досадилъ, штрови ѣ чаша мѣ давалъ да пие. царицата цю мѣ била, га викале мександра, и она мѣ се поклонила и заверба¹⁾ истинаго бога. коган²⁾ виде царотъ тоа чѣдо, му рече на воиникотъ неговъ! пресечи мѣ глава на тои цю шживелъ шдъ гровотъ, а ѿворѣна шд-несите го ѣ зенданъ! тамо почна чѣдеса да чини. све цю беа на-родъ, све поверба, штидоа да мѣ се поклоне. цю имало болници шдсвака невла³⁾, нашле исцеление. и дрѣги некои простъ врачъ, го викале гликериа, ималъ единъ волъ. пасейки го на некое место високо, падни волотъ се штепа. чѣлъ имало помощъ шд светого ѿворѣна, пришолъ мѣ се помолилъ. онъ мѣ реколъ: со името го-сподов иди ке го нандешъ живъ; христосъ богъ ке го шживе вола твоего. и штиде, кога го нанде, се разрабѣа, штиде ѣ градъ да прокажѣ⁴⁾ вистина богъ е христанъски. се згодили⁵⁾ тѣе царен люди, мѣ казале на царотъ. пратилъ люди да го тѣра на мѣчение ѣ там нокъ⁶⁾ ѿворѣна свати мѣ дошла мало дремка, мѣ се явилъ богъ, го помазнилъ⁷⁾ по ранете, и мѣ тѣрилъ венецъ на глава и мѣ реколъ: „небои се ѿворгиле! со мене ке видешъ ѣ ран“. на штрото пакъ го викалъ царотъ да го праща: ѿворгиле! преклонисе со мене ке царѣшъ. онъ мѣ рекалъ на царотъ: коган толко си ме ималъ на милостъ, да ме шднесешъ ѣ църквата ваша да видимъ вашите богови. се срадѣа царот, зеде со себе воинците штидоа ѣ ниево капище. почна свети ѿворѣна да имъ збори на идолите: али сакате шд мене кѣрбанъ да ви дадемъ. Ка цю беа бездѣшни, почнал⁸⁾ да збора: мене несме⁹⁾ богови, токѣ сме дяволи. тоган рече свети ѿворѣна: ете ви вогоните сами ви казаа¹⁰⁾). и тои саатъ се расипаа¹¹⁾). мѣ рекоа слѣгите на царотъ: загѣви го швегода¹²⁾ маѿешника! за-поведа царотъ главата да мѣ пресече¹³⁾, мѣченикъ се стори за името христосов. коган видеа царицата вожи чѣдеса, притерчала светомъ,

1) Повѣрва.

2) *Кѣгай, тогай*, когато, тогава.

3) Въ народната рѣчь *неволя*, неволя, болестъ.

4) *Да прикѣжуе*, да приказва.

5) Случили се, намѣрили се.

6) *Въ. нокъ*.

7) Погладилъ (помазалъ = *помажало*).

8) Гл. форма 3 л. мн. к. вр. = почнувать, а трѣбва да бѣде мн. св. *почная*, *почнаха*. Така сѣщо: *кѣжая* (казаха), а не *казаа*; се *расипаа*, а не *расипаа*.

9) Въ разговорната рѣчь *сме* и *смо*.

10) Въ разгов. рѣчь *овѣгоа*, тогова.

11) Прѣсѣчатъ. Тетовский говоръ има три спрежения: I на *амъ*: *кѣемъ*, *кѣениъ*, *кѣе* — мн. *кѣемо*, *кѣетъ*, *кѣа*; II на *имъ*: *сѣлимъ*, *сѣлишъ*, *сѣли* — мн. *сѣлимо*, *сѣлите*, *сѣла* (*сѣля*; а отъ *учимъ* — *уча*); III на *амъ*: *вѣкамъ*, *вѣкашъ*, *вѣка* — мн. *вѣкамо*, *вѣкате*, *вѣкаа*.

на нози мѣ паднала и неизн глава е¹⁾ пресекале, мѣченически венецъ е тѣрили. премилостивн богъ и светаа богородица и свѣти ѿборѣна да бѣда помошници.

8 мѣсецъ априлиа 23 денъ.

ЖИТИЕ КРСТИТЕЛЮ²⁾ ИВАНУ.

Денешномѣ светомѣ иванѣ да знаемо що мѣ е житие негово. премилостивн богъ мѣ се нажали за люди, ги создаде да има со нихъ милостъ, да ида ѿ ран. а мие никон не се издѣмѣхмѣ да наидемо виделина. тиа времинаа що да бѣхмо све идоа ѿ вечна мѣка. пакъ издѣма богъ да се воплоти ѿ люди. понапре ке го прати светого ивана да пророчествѣва, да ѹчини шантлекъ ке се роди христосъ. като некои царъ дошло мѣ редъ да царѣ: напре ке направи саран и столнина, посе да седне ѿ нихъ. захариа и елисавета, татко и маика на светого ивана, шни биле престарени, ама биле ѹгодни богѣ да рода светого ивана. на денешенъ денъ мѣ е рождението. како звезда деница що се родѣ предсолнце поденица и солнце ѿгреѣ, тако и богъ пратиъ анѣла гаврила захарю, кеде чинилъ законъ³⁾ ѿ време еврейско, мѣ се застоалъ ѿ шатаръ на десна срана⁴⁾, мѣ вели: захарие! ме пратиъ богъ да ти кажемъ ке родишъ сини на старостъ, името ке мѣ виде иванъ. — захариа мѣ штговора на анѣлотъ: како може да ни се роди синъ: а престаренъ и жена моа престарена — мѣ рече анѣлотъ на захариа: заповѣтъ божи ке бѣде, а ти що си неровербалъ немъ да видешъ до време рождението мѣ! и се роди свѣти иванъ, имале законъ ѿ осми денъ име мѣ ставале, одетъ имъ било татко мѣ име да каже. а шнъ, покомъ⁵⁾ неможелъ да звори, и посакалъ цница да мѣ напише името иванъ. по написѣненъто прозворелъ, татко и маика се расвеселиле и на сиштъ народъ се сторило виделина. проидоа шестъ мѣсеци се роди христосъ со неизказани чѣдеса. мѣ казале на царотъ ирода: чѣдесно дете се родило. царотъ се додѣмалъ да не мѣ земе царството, пратиъ по земяа що се на шѣаа деца штъ две године доле, све да се посеча. разбрала маика мѣ на светаго ивана, зела го детето, побегнала ѿ планина да се скрие со него. неможела да наиде скриево⁶⁾.

¹⁾ *ie* = жѣст. ѿ ней.

²⁾ Въ Тетово казватъ *крствѣ, нврствѣ, ѿврстникъ*, а не *крствѣ, прствѣ, врстникъ*. До колкото могахъ да распитамъ, самогласно *р* несъществува.

³⁾ Литургия, служба: *ѹтре кѣ има ли законъ?*

⁴⁾ *т* отпада въ нѣкои рѣчи: *срана, сраф, срѣшши* вж. страна, страхъ, страшна.

⁵⁾ Въ говоримий езикъ *покомѣ* вѣма, а има *поцо, поцома, вѣцо*.

⁶⁾ Вж. *скришно*, както би трѣбвало да бѣде по тетовскій говоръ.

мѣсто, се помолвила богъ, се штворила една карпа¹⁾, тамо се скрילה и тамо чѣдеса се сторило: еденъ изворъ вода протеколъ на карпата, финикъ дѣрво²⁾ имало и тоа родно имсе сторило, коган било потребно да кина шднего, само дѣрво се навѣднѣло и па се исправаило. слѣгите царен го тражиле, не го нашле, се вратиле мѣ казале на царотъ. пакъ ги прати царотъ кеде татка мѣ на светого ивана. шнъ се згоди ѡ цѣрква, законъ чинеше. мѣ велѣа слѣгете: наиди ни сина ти твоего! и шнъ имреколъ: не знамъ сина мое кеде е. пакъ царотъ прати слѣгите: ако не го дава сина си, него да го ѡбиете. и шнъ имъ рече: ако ми ѡбиете телото, господъ ке ми прима дѣшата. и го ѡбиа. по четириесе дѣна штъ како го ѡбиа захариа, се представи и маика мѣ и встана свети иванъ дѣте малое ѡ пещерата. идеше анѣлъ го ранеше и го чѣдѣше дѣри порасна. тако мѣ било потребно богъ да пророчествѣе за христа, да се стори вѣдѣнина на православни христѣани. преблаги богъ и светаа богородица и днешни свети иванъ крстителъ и сви светци да вѣда поможници! аминъ.

ЖИТИЕ ПРЕПОДОБНАА ПАРАСКЕКА

всѣхъ православнаа вѣра що сме да пофалиме бога и светци божи, това намъ потребно естъ. тиа светиохъ ѡгодници що ги празнуваме, и тиа люди биле живеале биле како насъ, а сега имаа пофала и штъ бога и штъ насъ. достоинни биле и се молиле богъ не саде мѣшка пола, но и женска. днешнаа параскева голѣбница³⁾ христова ѡ неизино време кога билана шва светъ⁴⁾, све богъ се молила и е прималъ богъ моленieto и а⁵⁾ прославилъ и на небо и на земля, тѣло неизино е целокупно. послѣшанте да чѣете чѣдеса. ѡ земля сербска близъ при града каликратиа било некое село, го викале епифатъ⁶⁾. ѡ тоа село се родила светаа параскева шдъ блага жена и шдъ татка и шдъ маика, ходиле по заповѣдъ божи. пощо биле шни достоинни, и чѣдото го навчили на богомолство. имъ дошло време се представиле шни во небесни шбителъ. а штавиле ѡ домъ да повела со брата неизиного ефтимиа, що билъ тои после епископъ мадитински и много преславнаа чѣдеса ѡчинилъ во животта

¹⁾ Канара, скала.

²⁾ Вм. *дѣрво*; в. бѣл. 2.

³⁾ *Голѣбница* се казва и въ разговорната рѣчь.

⁴⁾ По-употрѣбително е *ѡваа вѣка*.

⁵⁾ Мѣстоим. форма я въ тетовскій говоръ е *еа*, в. бѣл. 6.

⁶⁾ Епифатъ (Боядосъ) — въ Южна Тракия, на брѣга на Срѣдиземното море. Св. Петка се е подвизавала въ края на X или въ началото на XI в. Голубинскій. Вст. Правосл. Церквей, 667.

НЕГОВЪ. СВЕТАА ПАРАСКЕВА КАКО БИЛА ДОСТОЕНА ЧИННИА БОГОМОЛСТВО, ВСТАВИЛА ДОМЪ, ШТИШЛА ВО ПЪСТИНИ Ш ПЛАНИНА ДА ПОСТИ И ДА СЕ МОЛИ БОГЪ РАМНО СО АНГЕЛИ СЕДАЛА¹⁾ И ШНА ДОГНИМАЛА²⁾ КАКО БОГОВИДЦЪ ИЛИЮ И СВЕТОМЪ ИШАНЪ КРСТИТЕЛЮ: ТРАВА АЛЕ, СО ТОА ЖИВЕАЛЕ. КОИ МОЖЕ ДА ИСКАЖЕ НЕИЗИНИ МЕТАНИЕ И НА ГОЛА ЗЕМЛА ЛЕГАНЪ? САДЕ ШКО БЖИШ ГА ГЛЕДАЛО. И МИСНИЛА КАКОФЪ ЦОАПЪ ХРИСТЪ БОГЪ КЕ ДАДЕМО И ДА ЧБЕ СЛАДКИ ГЛАСЪ НЕГОВИ. ТОГАН ДИАВОЛЪ³⁾ Е ЗАВИДИЛЪ, Е СЕ АВИЛЪ КАКО СРАШНИ ЗВЕРИ, А ОНА СЕ ПРЕКРЪСТИЛА⁴⁾, НЕЧИСТИ ДИАВОЛЪ КАКО ПАВЧИНА⁵⁾ СЕ РАСТЪРАШЕ. МИЛОСТИВОМЪ БОГЪ МЪ СЕ ДОЖАЛИ, Е ПРАТИЛЪ АНГЕЛА Ш ШЕЛАЦИ ДА Е РЕЧА⁶⁾ ДА ОСТАВИШЪ ПЪСТИНИ ЖИТЕЛЪ, ДА ИДЕШЪ Ш ТАТКОВИНА ТИ ТВОА! ПОДОВНО Е ТЕБЕ ДА ШДАДЕШЪ ТАМО ТЕЛО⁷⁾ ТВОЕ, А ДЪХЪ ТВОИ ДА ПОИДЕ НА АНГЕЛСКОЕ СЕЛЕНІЕ. І ШНА ВСТАВИЛА ПЪСТИНОЕ МЕСТО І ШТИШЛА Ш ЦАРИГРАДА ВО ЦЕРКВА СВЕТАА СОФІА. Ш ТАМО ШТИШЛА Ш ТАТКОИНАТА СІ, МАЛО ВРЕМЕ ЖІВЕАЛА А БОГОМОЛСТВО НЕПРЕМЕНІЛА. ДОШЛО Е ВРЕМЕ ДА ПРЕДАДЕ ДЪША БОГЪ, І ТЕЛО Е ЗАКОПАЛЕ НА НЕІЗВРАНО МЕСТО. БЛИЗЪ Е НЕКОИ ПОСНИКЪ Ш ПЕЩЕРА ПОСТИЛЪ. СЕ СЛЪЧИЛО НЕКОИ СО ГЕМИА ПЛІВАЛЪ ПО МОРЕ. Ш ГЕМИАТА ІМАЛО НЕКОИ ЧОВЕКЪ ШМРЕНЪ, ГО ФРЪЛІЛЕ НАКРАІ ПРІ МОРЕТО, СЕ ШСМЕРДИЛО ТЕЛОТО НЕГОВО. ПОСНИКОТЪ ПОВЕЛЕЛЪ НА НЕКОИ ЧЕЛОВЕЦИ ДА ЗАКОПАА ШНОІ СМЕРДЛІВЪ ТРЪПЪ. КОПАКИ ГРОВЪ, НАИДОА ТЪЛО НЕІЗГНИЕНО, НЕ ПРЕДЪМАЛЕ⁸⁾ ЕЛИЕ⁹⁾ СВЕТЛО ТОВА ТЪЛО, ТОКЪ ГО СТАВИЛЕ НАДНЕГО. НЕКОИ Ш ТІА ЛЮДИ ЦО НАШЛЕ ТЕЛОТО І ЕДНОГО ВІКАЛЕ ЋОРЋІА, МЪ СЕ КАЗАЛА НА СОНЪ ЦАРИЦА СО СВЕТИ АЛИЦА¹⁰⁾ І МЪ РЕКА: ЋОРЋІЕ! ЦО ТЪРІВЕТЕ ШНІА СМЕРДЛІВЪ ТРЪПЪ НА МОЕ СМІРЕНО ТЕЛО? І НЕКОА ЖЕНА, ГА ВІКАЛЕ ЕФІМІА, І ШНА ТОА ВІДЕНІЕ ВІДЕЛА. НА ШТРОТО ШВА¹¹⁾ КАЖДАЛЕ. КАКО ЧЪЛЕ ЛЮДИ, СЕ ШТЕРЧАЛЕ І СЕ СРАДЪАЛЕ КАКО АЗНО¹²⁾ КОГАІ НАШЛЕ. ГА ШДНЕЛЕ Ш ЦЕРКВА СВЕТИ АПОСТОЛЪ ПЕТЕРЪ І ПАВЕЛЪ Ш СЕЛО ЕПІФАНЪ. МНОГО ЧЪДЕСА ЧІНИЛА ТАМО. ПО ТОА МНОГО НЕ Е ВРЕМЕ ЗАМІНАЛО, ІМАЛО НЕКОИ БЛАГОЧЕТИФЪ ІШАНЪ¹³⁾ КРАЛЪ ВЪЛГА(Р)СКІ І СЕС(=Р)ВЪСКІ, ЧЪЛЪ ЗА ТІА СВЕТИ МОЦИ, МНОГЪ МЪ СЕ ШМИЛЕЛЕ. ПРАТИЛЪ БЛАЖЕНАГО МАРКА ЕПІСКОПА І СО ДРЪГИ

1) По тет. гов. трѣбва да бѣде: *седѣла*.

2) Вм. *догднѣла*, *приличала*.

3) Въ разг. р. *сѣдволѣ*.

4) Би трѣбвало да очакваме: *се прекръстила*.

5) Въ разг. р. *павѣжина*.

6) По тетовски *рече*, а не *рѣча*.

7) Отъ туй мѣсто захваща другия почеркъ въ рѣкописа.

8) Непрѣмислили.

9) *Ели* е нѣма, а има *али* е.

10) *Алицѣ* — дрѣхн. *Щ.* въ тетовский говоръ = *шт.*

11) *Оба* и *обайца*, двама.

12) *Азно* ср. р. = *хазна*.

13) Иованъ Асѣнъ II, въ врѣмето на когото сѣ биле принесени мощитѣ на св. Петра Гл. Дриновъ Ист. пр. на бълг. църква, 95; Голубинский, Ист. правосл. церквей, 668.

свищеніці, гѣ пренесе чесніа моці ѿ епіѣатъ во болгарска земя ѡ гратъ тръново і гѣ поставіле ѡ церква¹⁾, і тамо многоѡ чѣдеса чиніла. по тоа време станале тѣрці ѿ шамъ воіска со цара селіма, земя земя гръческа і се(р)вѣска і болгарста, нападнали ѡ града терново, се і стока награвіле і по церкве стрелбо раземале і свѣтеі моці гѣ дѣнале, гѣ вднен(=а)е ѡ цариградъ, гѣ поставіле ѡ сараї свої. і пакъ тамо чѣдеса чиніле не саме хрістані се поклонѣале, но і тѣрці прішѣле. пакі царотъ гѣ далъ на патріка, гѣ ставиле ѡ церква патрічка. некоі благочестівъ іванъ воівода²⁾ ѿ молдавска земяа многоѡ ималъ любовъ за тѣа свѣті моці да гѣ земе. пратѣлъ по нѣфъ моленіе патріархъ. молбата негоа мѡ прошла, мѡ гѣ пратѣлъ тѣа свѣті моці. трі мѣтрополїті: іванікіа іраклїнскаго, пардїніа андріанополскі і деуѣана палеонпронскі гѣ вднесе ѡ малданска земяа ѡ гратъ ашъ, гѣ поставіле ѡ церква, кеде біле трі свѣтїтелеі, со големъ радостъ і со многоѡ почестъ во лето на хама (храма?) шктомверіа 14 дена.

ЖИТИЕ СВЕТОМѡ ДІМІТРІѡ.

свѣті веліко мѡченикъ дїмїтріа роденъ білъ ѡ солѣнъ гратъ ѿ блгород(н)і і блгочестїві родителі. татко неговъ білъ воівода на солѣнъ гратъ. тогашно време біло ідолопокло(н)ство, а шнъ верѣвалъ во православнаа вера, во ісуса хріста і неможелъ да се каже защо имало многоѡ мѡчение на хрістані, а заповеді дрѣжалъ, сіромасї гледалъ, ѡ своіте сараї две іконі ималъ — едната ікона швразъ хрістовъ, а дрѣгата богородїца со златні вїсерї нареденї; кандїло ім палїлъ, со ізмїрні теманъ³⁾ гѣ кадїлъ, законъ чинїлъ і вогъ се молїлъ. чедо немалъ і за тоа жалїлъ і вогъ немѡ мѡ прїмалъ молбата. (м)ѡ се родї свѣті дїмїтріа і све солѣнъ се разрадѣа, защо біло разѡмно і красно. когаї почна (да) познае і да прозборѣе, татко неговъ го вднесе претъ красні іконе молба чїні і дете да ѡчі почна вогъ да се молї і на татка много⁴⁾ се ѡмїлі. тогаї пратї за некого попа да го крѣсті і да го мїроса. і ѡ возрастъ големъ се ѡчинї неговъ татко мѡ се представїлъ і по себе чедо штафї⁵⁾. чѣлъ царотъ максїманъ, го повїкалъ да го іспрашѣ. многоѡ мѡ се на царотъ ѡмїлі і го поставї на солѣнъ первейшіна⁶⁾ воівода. ім почна

¹⁾ Церква, а не черква.

²⁾ Споредъ Палаузова името на молдавскїй войвода, чрѣзъ старанието на когото мошїтї на Св. Петка сѡ биле принесени около 1640 отъ Търново въ Яшъ, е било Лукулъ, а не Іоаннъ виж. у Дрицова Ист. пр. на бълг. църква, 95.

³⁾ Измирни темяна, смирна.

⁴⁾ Въ разг. рѣчь мѡлѣу и мѡлѣу.

⁵⁾ Трѣбвало би да бѣде ѡстаи.

⁶⁾ Въ разг. рѣчь първейшина.

да имъ вѣде сѣдѣа, све гѣ наварте¹⁾ на православнаа вера. мѣ ка-
зале²⁾ на царотъ, многъ се налютилъ на славнаго дѣмитріа, го по-
викалъ да сѣдѣ. а онъ разбра за що го вѣка, заповеда на слѣгите
неговѣ: да земете именіе мое, да дадете све по сѣромасѣ. пакъ отѣде
претъ лице царево. царъ мѣ велѣ: дѣмитріе! защо сѣми заповетъ моѣ
недержалъ? каква вера имашъ? а онъ мѣ кажалъ: а сѣмъ во їма
(и)сѣса хрѣста во православнаа вѣра. і царотъ се налюти, заповеда
на слѣгите: ѿнесѣтего на мѣченіе ѡ темничѣна. светѣ дѣмитріа мѣ се
ѡчѣніи занданотъ како светлі сараѣ, а ѡскавѣ дѣволъ мѣ се превѣрази,
мѣ се сторѣлъ како аждеръ³⁾, го подлапна за нога. а светѣ дѣми-
тріа се помолѣ богъ і се прекрстѣ, аждеротъ се невѣдѣ дека отѣде.
тогаѣ мѣ пратѣ богъ анѣѣла сокраснѣ венецъ предъ лице негово
имъ рече: мѣръ тебе срадалче хрѣстофъ! а светѣ мѣ ѡдгово(р)ѣ: ра-
дѣюса ѡгосподѣ веселюса. по тоа време мѣ дошло некоѣ кѣѣфъ на
царотъ ке праѣ веселѣ. ималъ некоѣ сѣленъ пѣлѣванѣѣа, името мѣ вѣло
ліа, ѡ вандалска земаа, много борецъ вѣлъ ігѣ ѡтепѣалъ со копѣ.
имало тамо некоѣ момче, несторъ го викале ималъ многъ побченіе
ѡ свѣтото дѣмитріа имъ се нажалѣо (защо) хрѣстанініте гѣ ѡвѣкалъ
(лиа), отѣшолъ прѣ него ѡ занданъ да мѣ земе благословеніе да
наднаса⁴⁾ ѡскаваго ліа. свѣтѣ дѣмитріа го благосѣа⁵⁾ і мѣ рече: со
іме хрѣстосов да повѣдѣшъ ліа ѡрешліа! і тамо отѣде, го ѡмори
несторъ ліа і на копѣ го тѣрѣ. вѣделъ царотъ і много се налютилъ,
пратѣ люді і него го загѣвѣа, мѣ казале максѣманъ царъ, зе несторъ
благословеніе ѡ свѣтѣ дѣмитріа на денешні денъ і свѣтѣ дѣмит(р)іа
го загѣвѣа на денешні денъ ѡ ѡктомвріа 26.

ВАНѢЛІЕ ВЕЛІДЕ(Н)СКО.

како беше вечерта ѡтоѣденъ ѡдѣнъ ѡ свѣотата, вратата вѣла
затворена, тамо дека вѣха⁶⁾ ѡченіцѣте неговѣ се собрале зарадѣ страхъ
ѡдѣискѣ, доѣде ісѣсъ і застана на стрѣдъ⁷⁾ нѣмъ, имрече: мѣръ вамъ!
і това когарече, импоказа рѣкете і ногете і рѣврата мѣ. тогаѣ чѣра-
цѣтесе возрадѣаа кога вѣдоа господа. а ісѣсъ имрече: пакѣ мѣръ вамъ!

¹⁾ *Наварте* — обврнѣ.

²⁾ Въ раз. р. се срѣща *казале* и *кажале*.

³⁾ Отъ турската дума *аждеръ* и *аждерха* = ланѣа, драконъ (ср. и. у солунската триезична книга, 3).

⁴⁾ *Наднаса* (надвие), а не *наднаса*. Въ Тетово: да се *васажо* = да се борине.

⁵⁾ Въ Тетово: *блабсуѣмъ*, пов. *блабсуѣ ме!* а по селата *блабсилѣмъ*, *блабсилѣ ме!* *блабславѣмъ*, *блабсловѣ ме!*

⁶⁾ Въ разг. рѣчь *х* пада: *беа*, *ѡдѣле*.

⁷⁾ Въ говор. езикъ *средѣ*.

КАМЕ ПРАТИЛЪ ѠТЕЦЪ МОІ ІА ВІ ПРАКАМЪ. ІКОГА РЕЧЕ ТОВА, ДЪХНА ІРЕЧЕ ІМЪ: ПРОІМІТЕ ДЪХА СВЕТАГО! НА КОГО ПРОСТІТЕ ГРЕХОВИТЕ¹⁾, ДА ІМЪ Е ПРОСТЕНО, А НА КОГО НЕ КЕ ПРОСТІТЕ, ДА НЕ Е ПРОСТЕНО. А ТОВА, ЦЮ ВЕШЕ Ѡ ДВАНАДЕСЕТЕ ЦЮСЕ ВЕЛЕШЕ ВЛІЗНЕЦЪ, НЕВЕШЕ ТЪЕ²⁾ СО НІХЪ КОГА ДОІДЕ ІСЪСЪ. І МЪ РЕКОА ДРЪГІТЕ ЧІРАЦІ: ВИДОХМЕ ГОСПОДА. І ОНЪ ІМЪ РЕЧЕ: АКО НЕВІДІМ РЪЦІТЕМЪ³⁾ І РАНІТЕМЪ Ѡ КЛІНЦІТЕ, І АКО НЕТЪРІМЪ РЪКА МОА ВО РЕВРАТА НЕГОІ НЕКЕІМЪ⁴⁾ ДА ВЕРВЕМЪ.

ЕВАНГЕЛІЕ, РЕЧЕ ГОСТ(=П)ОТЪ ЗА НЕКОА ПРІТЧА, ДА СЕ ГОТВІМЕ ЗА ЦАРСТВА НЕБЕСНО: НЕКОІ ЦАРЪ ПОЧНАЛЪ ДА ЧІНІ СВАДЕА НА СІНА СВОЕГО І ПРАТІЛЪ СЛЪГЕ ДА ВІКАА ЛЮДІ, ТІА, ЦЮ ГІ ВІКНА, НЕ МЪДОХОЪАА. ПАКЪ ПРАТІ ДРУГІ СЛЪГЕ, РЕЧІТЕ ІМЪ: ДОІДІТЕ! ТЕРПЕЗАТА⁵⁾ Е ѠГОВЕНА, ВРАВІТЕ СІСКА, СВЕ ѠГОВЕНО. ОНІ НЕПОСЛАГАА⁶⁾, СІ ѠТІДОА КОІ НА СЕЛО, ЕДНІ НА ПАЗАРЪ, А ЕДНІ ПА ІМЪ ФАТІА СЛЪГЕТЕ, ГІ ІСТЕПАА, НАПОСЛЕ ГІ ѠТЕПАА, ЧЪ ЦАРОТЪ, СЕ НАЛЮТІ І ПРАТІ ВОІСКА, ГІ ПОГЪВІ ѠВІФЦІТЕ І ГРАДОТЪ ГО ІЗГОРЕ. ТОГА ІМЪ РЕЧЕ НА СВОІТЕ ЛЮДІ: ПОКОМЪ ТРЕПЕЗАТА СТАЕНА, ВІКАНІТЕ НЕВІАЕ ДОСТОІНІ ЗА СВАДЕА, ІДІТЕ ПО РАСКЪ(Р)СНІЦЕТЕ⁷⁾ КОГО КЕ НАІДЕТЕ, ДА ВІКНЕТЕ І ХАРНІ І ЛОШІ. ѠТІДОА І НАІДОХА І ВІКНА ІСПОЛНІА СЛАДБАТА. ѠТІДЕ ЦАРОТЪ ДА ГІ ВІДІ, РІДЕ НЕКОГО ЧОВЕКА НЕ ПРОМЕНЕТЪ⁸⁾ ВО СВАДЕВІ(Н)СКІТЕ АЛІЩА, МЪ ВЕЧЕ: ЗАЦЮ НЕСІ СЕ ПРОМЕНІЛЪ, ТОКЪСІ, ДОШЕЛЪ СО РЪБА НЕЧІСТА? ТОА Е ЧОВЕКЪ НЕЧІСЪ, КРЪЩЕНЕТО СВОЕ МЪ ПОТЕМНЕЛО, А ОНЪ СЕ ѠПЛАШН, НЕМОЖЕШЕ ДА ПРОГОВРІ. ТОГАІ РЕЧЕ ЦАРОТЪ НА СЛЪГЕТЕ: ВЕРЗІТЕ МЪ⁹⁾ РЪКІТЕ І НОГЕТЕ, ѠВНЕТЕ ГО ВО ТЕМНІЧІНАТА, І ТАМОЕ МЪКА ВЕЧНА. МНОЗІНА СА ЗА НА СЪТЪ ЗВАНІ, МАЛО УСТАНАЛЕ ІЗВРАНІ.

ЕВАНГЕЛІЕ МЪКА. І ВО ОНІА ДНІ КІНІСА МАРІА ДА ІДЕ ѠПЛАНИСКА СТРАНА СОПОХІТВЕНЕ ТАМО ВІЛЪ ГРАДЪ ІЗДОВЪ. ВЛЕГЛА ВО КЪХАТА ЗАХАРІІНА, СЕ НАІДОА СО ЕЛІСАВЕТА І ГА ЗРАВЪА¹⁰⁾. І КОГАІ ГА ЗРАВЪА МАРІА ЕЛІСАВЕТА, І СЕ РАЗІГРА ДЕТЕТО ѠСЕРЦЕТО ЕЛІСАВЕТИНО ІСЕ ІСПОЛНІЛА¹¹⁾ СО ДЪХОМЪ СВАТІ. ІСВІКАЛО ДЕТЕТО ѠСЕРЦЕТО МАІКІНОМЪ СО ГОЛЕМЪ ГЛАСЪ І РЕЧЕ: БЛАГОСЛОВЕНА СІ ТІ ВЖЕНА ІБЛАГОСЛОВЕНЪ ПЛОДОТЪ ЦЮ ТІЕ Ѡ СЕРЦЕТО І ОДЪ ДЕКА ДОІДЕ МАІКА НА ГОСПОДА МОЕГО ПРІ МЕНЕ КОГАІ МЕ ЗРАВЪА МІ ДОІДЕ ГЛАСЪ ВО ѠШІТЕ МОІ РАЗІГРАЕ МАЛАДЕНЕЦЪ У СЕРЦЕТО.

¹⁾ Въ разговорната рѣчь *срѣойте*. ²⁾ Тука. ³⁾ Въ Тетово: *рукъе*, а *руци* (и *раци*) казватъ въ с. Порѣче. ⁴⁾ По тет. гов. *нейкъеж*. ⁵⁾ *Търпеца*, а не *терпеца*. ⁶⁾ Непочетокъ, необръжжъ внимание. ⁷⁾ Кръсгопятищата. ⁸⁾ Непрѣмъненъ, необлѣченъ. ⁹⁾ По тетовски: *сържѣйтему*. ¹⁰⁾ *Зравуамъ*, поздравявамъ. ¹¹⁾ Въ Тетово: *полнъ*, - *лна*, - *лно*; *вѣзна*, *волкъ*, *волъ*, въ има и *пѣуиъ* (пѣмень), *вѣуна*, *вѣуъ*, *вѣу*, *бѣлна*, и *бѣуи* (въ последній случай о се изговаря ясно и протегнато, а у — кратко). Въ *слъвнче* не може да направи *сбунче*.

Два документа отъ Пелагонийската (Битолската) епархия.

Съобщава Д. В. Македонский.

Гърцитѣ твърдятъ, че въ Македония отъ незапомнени врѣмена въ църквитѣ и училищата се е пѣло и чело само на грѣцкый езикъ, който и билъ въобще писменний езикъ на нейното население, а българскый езикъ е захванжлъ да се употрѣбѣва само отъ около тридесетъ години насамъ, именно отъ когато Българетѣ захванжж да търсятъ църковни правдини и да искатъ своя самостоятелна църковна иерархия. Неоснователността на това твърдѣние на Гърцитѣ, ако и да е очевидна и да не подлежи на съмнѣние, не е влѣ обаче да се обори то и съ писменни документи отъ по-стари врѣмена, каквито документи не сж рѣдкость и могатъ да се намѣрятъ твърдѣ много въ Македония почти въ всичкитѣ градове и въ много села, стига да се залови нѣкой съ търсението имъ. А пъкъ Сърбитѣ отъ школата Милошъ Милоевича тржбятъ на всеуслишание и употрѣбѣватъ простими и непростими срѣдства, за да убѣдятъ учения свѣтъ, че въ Македония неотдавна, а само отъ двадесетъ години, най-много е влѣзълъ въ употрѣбѣние българскый езикъ, и то отъ страхътъ на Турцитѣ, а по-прѣди населението тамъ е употрѣбѣвало сърбския езикъ въ всичко. Даже и сега говореното отъ Македонцитѣ нарѣчие било сърбско, но малко покварено вслѣдствие на влиянието, което е ималъ върху него въ послѣдньо врѣме българскый езикъ, казватъ и увѣряватъ Сърбитѣ. Тие наши сжсѣди не искатъ да си даджтъ трудъ да ислѣдватъ и изучатъ македонското нарѣчие, за да могатъ послѣ да го сравняватъ съ другитѣ словѣнски нарѣчия (езици), и да видятъ, къмъ кое отъ тѣхъ то е по-близко. Това не искатъ да сторжтъ Сърбитѣ, защото убѣдени сж, че резултатътъ

отъ такъво едно изслѣдване и сравнение на македонското нарѣчие съ другитѣ словѣнски нарѣчия не може да бжде другъ, освѣнъ какъвто го знаемъ ние, т. е. въ тѣхна — на Сърбитѣ вреда и въ полза на Българетѣ. Въ македонското нарѣчие не само неопрѣдѣлително наклонение у глаголитѣ нѣма, както и въ источно-българското, но конструкцията му е съвършено еднаква съ конструкцията на послѣдното. съ исключение на съчетаването въ рѣчта мѣстоименията (повече личнитѣ и възвратното) и причастията на глаголитѣ. Послѣдното обаче отклонение на македонското нарѣчие отъ источно-българското не е сѣрбизмъ, защото сѣрбскій езикъ нѣма такива свойства, а се вѣвело въ употрѣбление у Македонцитѣ може би отъ влиянието на грѣцкия езикъ. Кой знае пѣкъ, може нѣкога да се докаже, че изрѣченията като тия: го имамъ видено, то гледамъ, имамъ купено, сумъ дошълъ и пр. вмѣсто: видѣлъ съмъ го, гледамъ го, купилъ, дошълъ съмъ, сж по-правилни и не сж станжали отъ влиянието на грѣцкия езикъ, тѣй като и въ повечето европейски езици се употрѣбява именно тая форма въ говорението и писанието. Французитѣ казватъ: je l'ai vu, je le vois, j'ai acheté, je suis venu, а нѣмцитѣ: ich habe es gesehen, ich habe es gekauft, ich bin angekommen, т. е. употрѣбаватъ и тѣ, като македонцитѣ, мѣстоимението прѣдъ глагола и спомогателния глаголъ прѣдъ причастието. Но нека оставимъ на филоловитѣ и грамматицитѣ това, за да го изслѣдватъ и се произнесжтъ върху него, а ние да се върнемъ на прѣдмета си.

Че въ Македония, даже въ нѣй-затѣнтенитѣ нейни страни, българскій езикъ не е билъ съвършено изчезналъ и слѣдъ унищожението на Охридската архиепископия, и че на него сж пишели Българетѣ тамъ своитѣ званични актове, това го доказватъ множество документи, изнамѣрени до сега, както и двата документа отъ нѣй-погърчената епархия — Пелагонийската, които сж прѣдметъ на настоящитѣ нѣколко редове. Отъ тия документи единий е актъ за продаване недвижимъ имотъ, протоколъ, чрезъ който Прилѣпчане на 15-й май 1837 сж продали на съгражданина си попъ Цвѣтко за осѣмстотинъ гроша едно църковно мѣсто. Тоя документъ е отъ голѣма важность и има значение не само етнографическо и филологическо, но и юридическо; той е крѣ-

постенъ актъ за стопанисване и владѣние на недвижимъ имотъ. За да издадѣтъ тоя актъ Прилѣпскитѣ градоначалници (първенци), свѣщенници и всички християне отъ тоя градъ, мали и голѣми, се събрали на общо събрание, направили съвѣтъ, въ който се съгласили „самопроизвольно“, т. е. безъ принуждение отъ другиго, да продадѣтъ на попъ Цвѣтко едно църковно мѣсто. Подобни продажби, види се, се извършени прѣдъ общинитѣ, а не прѣдъ гражданскитѣ власти. Отъ прочитанието на тоя документъ всѣкий ще забѣлѣжи, че първитѣ и послѣднитѣ нѣколко редове въ него сѣ на черковно-словѣнскій езикъ, а останжалитѣ на говоримия българскій езикъ. Черковно-словѣнското показва, че е имало особена форма (формуляръ) за съставяние на подобни актове, а българското е доиспѣлване на праздното мѣсто, т. е. пишело се на неговото мѣсто и се отбѣлѣзвало названието на продаваемия имотъ, имената на сжсѣдитѣ и името на купувача. Писаното въ тоя документъ на говорния езикъ: „*Отъ кукитѣ вакъвскии, що бѣше прежде църквата, мало мѣсто продаваме на попъ Цвѣтка комишиа при попа Ангелета, и до язотъ, и отъ сокакъ до реката, за гроша осемстотини*“ е на чисто Прилѣпско нарѣчие, на езикъ, който и днесъ Прилѣпчане говорятъ. Членътъ, това неотамлемо притежание и достояние само на българския езикъ отъ всичкитѣ словѣнски езици, е употрѣбенъ въ четири думи: *кукитѣ, църквата, язотъ, реката* много правилно и сжвсѣмъ на мѣсто. А формитѣ: *на попа Цвѣтка, при попа Ангелета* не сѣ ли тоже достояние и свойственни само на българския езикъ? Иматъ ли Сърбитѣ подобни форми въ езика си? — Нека сами отговорятъ на това.

Тоя документъ носи тъкмо двадесетъ и петъ подписа и всичкитѣ сѣ писани съ български букви. Читателътъ трѣба да обърне особено внимание въ тие подписи и ще забѣлѣжи, че въ тѣхъ нѣма нито въ единъ сърбското фамилно окончание *ичъ* или *ичъ*, а въ два подписа личи окончанието *овъ*, което е свойственно тоже само на българския езикъ, а не и на сърбския; тие подписи сѣ: *Петре Николовъ* и *Костадинъ Илиовъ*. Окончанията въ другитѣ подписи не сѣ нито на *овъ* и *евъ*, нито на *ичъ* или *ичъ*, а сѣ прости: *Киѣмо Грабула, Кондо Мирче* и пр. Както се вижда, българското фамилно окончание *овъ* и *евъ* не е ново, както нѣкон

искать да кажатъ, нито е заето или заимствовано отъ Руситѣ, а твърдѣ старо и наше. Въ 1837 никой въ Прилѣпъ не можеше да бѣде варавенъ отъ русизмъ. Формата *Грабула* вмѣсто *Грабуловъ* и *Мирче* вмѣсто *Мирчевъ*, макаръ и днесъ да е въ употрѣбение у Българитѣ, нѣма съмнѣние се е образувала подъ влиянието на турския езикъ и на Турцитѣ, които тоже се подписватъ: *Мехмедъ Али*, *Мустафа Османъ*, *Еминъ Сеизъ* и пр. Читателтъ ще забѣлѣжи още, отъ подписавшитѣ се въ тоя документъ Прилѣпчане единъ: *Хаджи Христо* епитропъ (първий подписъ) се е подписалъ *логовети*. Логоветъ е титла, която сж носили въ Гърция и въ Византия ученитъ — списателитѣ и пазителитѣ на държавния печатъ, на държавнитѣ книжа и документи. *Хаджи Христо* отъ Прилѣпъ е носилъ или му е била дадена тая титла, види се, за това, защото е билъ епитропъ на църквата — пазителъ на църковнитѣ ключове и имоти. *Логовети* не е множественно число, както може да помисли нѣкой, а единственно отъ грѣцката рѣчь *λογωδότης*, безъ буквата *ς* на края, и се отнася само за *Хаджи Христо*. Българетѣ и сега, особено въ Македония, казватъ *логовети*, вмѣсто *логоветъ*.

Ето сега и цѣлото съдържание на Прилѣпския документъ съ подписитѣ въ него, който е писанъ съ церковни букви:

Настоящимъ си писаниемъ кываѣтъ явленно всѣмъ и всакому, царскому суду твердо творимъ како мы градоначальници, и священники, и прочии вси христиани ѿ градъ прилепъ, соврахомса самопроизвольно. отъ куките вакъвскии, що беше прежде църквата. мало мѣсто продаваме на попа цвѣтка комшии при попа ангелета, ндо азотъ, и отъ сокакъ до реката. за гроша осмистотини. того ради даемъ иму сию нашу рѣкѣ подписанную имени.

ѿкоже здѣ отболѣ явено видится, и подписанно. и вѣрно всѣмъ, и твердо да бѣдетъ, во вѣкъ вѣка. и достовѣрными скидѣтели. во извѣстнѣйшее оутвержденіе поставляемъ, и здѣ подписуемса.

1837: мѣцъ май денъ 15

подписаша съ градоначальници
логовети Хаѣи Христо епитропъ
здраве христе хаѣи кочо
моисо крапче

и священники:
Икономъ папа Христо
< жсъ попъ павле
папа ангеле

Даме ха: Кѣи
 Хрісте х. Илиа
 моиса хаѣи хрісто пазо
 петре николовъ
 новко касапъ
 костадинъ илиовъ
 хаѣи кочо шише
 кочо чучуръ
 нандо косте
 петре бранде

попъ андреа
 Хрісте даскалъ
 Иовче Јосифъ векилъ
 епитропъ
 Вимо грабула
 Моиса Гаро
 Кондо мирче
 секѣла попе
 Јаковъ касапъ
 хрісте шоше.

Тоя документъ, както се вижда отъ самото му съдържание, е билъ даденъ на попъ Цвѣтка, за да владѣе безпрепятствено продаденото му църковно мѣсто, а се намѣрилъ прѣди нѣколко врѣме случайно у негово всепрѣподобие архимандрита Кирила (въ Прилѣпъ), между книжата му. Тоя архимандритъ сега е на около седьмдесетъ и петъ години.

Другий, второй документъ е едно позволително писмо или прѣдписание за вѣнчание (вула) отъ Пелагонийския (Битолския) владика Венедикта, който бѣше архиерей на Пелагонийската епархия до 1868, до попъ Наума въ село Кадиино-село, което отстои около два часа на сѣверъ отъ Прилѣпъ. Попъ Наумъ е още живъ и оригинальтъ на писмото се намира у него. У другъ единъ священникъ отъ Мориховскитѣ села се намира друго едно прѣдписание отъ сѣщия владика Венедиктъ, съ което послѣдний прѣдписвалъ на първия, какви такси трѣбва да зима за извършванието на църковнитѣ трѣби. Тоя послѣдний документъ не съмъ виждалъ, но надѣж се подиръ малко врѣме да получж и отъ него единъ вѣренъ и точенъ прѣписъ. Прѣдписанието на Венедикта до попъ Наума отъ Кадиино-село носи дата 9-й септември 1856; то е печатано, неизвѣстно гдѣ, но по всѣка вѣроятность въ печатницата на Цариградската гръцка патриаршия, съ църковни букви, освѣнъ думитѣ въ него: пѣ Наумъ, Кадинѣ село, Ывакѣма Грѣювъ, стоѣнка моѣсоа, бракъ вѣтори и 7крѣа, които сж писани съ рѣкописно писмо.

Тоя документъ, както и она що се намира у неизвѣстия ми священникъ отъ Мориховскитѣ села, сж важни именно за това, че сж писани на българскій езикъ и сж извлѣзли отъ митрополията на Пелагонийската епархия,

боято и до днесъ гърцитѣ не искатъ да признажтъ, че е населена само съ Българи и нѣма никакви Гърци у нея, съ исключение на нѣколко Власи въ Битоля, Прилѣпъ и въ три села. Цариградската гръцка патриаршия едва въ 1868 се принуди отъ обстоятелствата официално да признае, че и въ Пелагонийската епархия имало малко (!) Българи, и то само въ Прилѣпъ и казата му. А отъ тия писма на Венедикта до селскитѣ свѣщенници въ епархията какво излиза? Излиза, че патриаршията твърдѣ добръ и много по-отрано е знаела че населението въ тая епархия не само е българско, но и че то знае да чете и пише само на своя езикъ — българский, а не на гръцкий, освѣнъ въ града Битоля, гдѣто дѣйствително нѣмаше българско училище по онова врѣме, и въ третѣ влашки села. Ако на патриаршията това не бѣше извѣстно, тя не щѣше да позволява на Пелагонийския владика да пише до паството си, особено до свѣщенниците, на варварския български езикъ, нито щѣше да му позволява да си печати въ собствената нейна печатница писмата си и вулитѣ си на тоя езикъ.

Езикътъ въ писмата на Венедикта е много чистъ; той е литературний български езикъ.

Ето цѣлото съдържание и на тоя документъ:

Благочестивѣйшій свѣщенниче Пѣ Назмъ поюцій въ свѣщенноу Цѣрквѣ Бѣоспасѣмагѡ сѣла Кадинѡ сѣло молѣтствуемъ тѣ ѡтѣчески: Бѣнчай Іѡакѣма Грѣювѡ со стоѡнка Мѡисѡа — вѣркъ еторѣ — внимѡвающъ добръ да въ не станѡло нѣщо противъ Божѣственни те ѣ свѣщенны те закѡни, ѣли противъ Политически те ѡбичѡи, зацо послѣ ѣмашъ да дадѣшъ ѡвѣтъ.

ПЕЛАГѦНІАС

В Н.

1856: мѣсѡца 9:

7вріѡ

Печатътъ въ това писмо е на Венедикта и той е съ словѣнски букви, за което свидѣлствуватъ двѣтѣ букви въ него: Н. и С, само че думата е съ гръцко окончание *ас*, вмѣсто *ійскій* = Пелагоніас = Пелагонійскій. Нѣма съмнѣние, че у Венедикта е имало и гръцки печатъ.

Но кое е било лицето и какъ се е наричало, което е служило на Венедикта за писаръ на българский езикъ? Азъ заварихъ тоя гръцки владика въ Битоля въ 1868, но

нито тогава, нито по-послѣ не съмъ се научилъ да е ималъ особенъ писаръ за българския езикъ. Известно ми е само, че Венедиктъ, прѣди да се рѣкоположи за архирей, живѣлъ е дълго врѣме въ Видинъ, като дияконъ на Видинския митрополитъ, говорѣше свободно български, а слушалъ съмъ че е билъ и родомъ Българинъ отъ Нишъ или отъ селата му. Слѣдователно, не безъ основание може да се допусне, че писмата си на Българския езикъ той самъ си ги е писалъ.

Въ писмото на Венедикта до попъ Наума въ *Кадини-село* срѣща се тоже българското фамилно окончание *овъ* или *евъ* = *ювъ*. Венедиктъ казва на попа: вѣнчай *Іѡакима Груювъ* со Стоянка *Мойсо(в)а*. Буквата *ю* въ думата *Груювъ* не трѣба да се произнася по Македонския говоръ, като звукътъ *йу*, а като звукътъ *йо*, както го пишемъ и произнасяме днесъ, или приблизително като руското произношение на *ѣ*, когато пада ударението върху него. Види се, Венедиктъ не е писалъ *Груйовъ*, както ние бихме го писали днесъ, споредъ мѣстното произношение, по съображение, че буквата *ю*, като сложна и произлѣзла отъ два гласежа: *і* и *о*, или все едно като йотировано *е*, трѣба да се произнася като *йо* а не като *йу*. Впрочемъ това може да е и право. Въ думата *Мойсоа* очевидно е пропуснѣта или изоставена буква *в*, пакъ споредъ мѣстното произношение. Тая буква дѣйствително се изоставя въ нѣкои случаи, особено когато слѣдва да се употреби между двѣ гласни и въ началото на рѣчта и то не само въ македонското нарѣчче, но и въ источно-българското, като: *глаа* вмѣсто *глава*, *коамъ* вмѣсто *ковамъ*, *уйко* вмѣсто *вуйко*, *олъ*, *ода* вмѣсто *волъ*, *вода* и пр.

Документи, като тия два, трѣба да се издирватъ, защото още ги има по общинитѣ и у други лица, и да се обнародватъ изцѣло, като имѣющи важно значение въ много отношения.

НѢКОЛКО ДУМИ ЗА КАРАМАНЦИТѢ.

Пише Черновѣждъ.

Въ началото на статията „нѣколко бѣлѣжки върху остатцитѣ отъ Печенеги, Кумани, както и върху така нареченитѣ народи Гагаузи и Сургучи, въ днешна България“, обнародвана въ Периодическото Списание на Българското Книжовно Дружество въ Сръдецъ, между друго, се споменува, че „една частъ отъ Арменцитѣ, които живѣхтѣ въ Цариградъ, Варна и други градове у Европейска Турция, касателно езикътъ, сж съвършенно потурчени и пишхтѣ турски съ арменски букви; сжщо така и нареченитѣ Карамани, православни христие не въ вжтрѣшността на Мала-Азия, потомци на византийскитѣ мало-азийци, за сега чувхтѣ грѣцкый езикъ само въ църквата и училището. Това вече знахлъ и Стефанъ Герлахъ, който прѣкаралъ въ Цариградъ отъ 1573 до 1578 год., че тия хора, наистина, сж отъ грѣцка вѣра, ала говорятъ турски и незнахтѣ, или твърдѣ малко, грѣцкый езикъ и че сж изъ Карамания“¹⁾.

¹⁾ Показаната статия, написана на нѣмски отъ Д-ръ К. Иречекъ, е прѣведена на български и обнародвана въ XXXII и XXXIII книжки на Периодическото Списание на Бълг. Книж. Дружество въ Сръдецъ. Отъ нея се установява, че Печенегитѣ и Куманитѣ сж отъ турско потекло и че остатъци отъ тѣхъ сж днешнитѣ Гагаузе въ Варненско и Сургучетѣ въ Одринско, говорящи и до сега турскый езикъ. Че тия послѣднитѣ по народностъ сж Турци, нема никакво съмнѣние, като се иматъ прѣдъ видъ езикътъ, правитѣ, обичаитѣ, па и физиогномията имъ. Може да се вѣрва, че тѣ сж преле християнската вѣра още въ византийскитѣ врѣмена, прѣди, или слѣдъ, прѣселанието и заселванието имъ по старопланинскый полуостровъ, гдѣто по-вечето отъ тѣхъ сж се изгубиле между народитѣ, при които сж се заселиле, живѣле и на които подъ черковното или политическо владѣние сж се намирале и се намиратъ. Колкото за Гагаузетѣ въ Бессарабия, тѣ сж, както е знайно, прѣселени отъ Варненско, може би и отъ Одринско, въ врѣмето на русско-турската война прѣзъ 1829 год. Въ турско врѣме Гагаузетѣ въ Варненско, както и сега по-вечето отъ тѣхъ, а така сжщо и Сургучетѣ въ Одринско, защото се намиратъ подъ грѣцкото духовно владѣние, сж минувале и минуватъ за Грѣци. Гагаузетѣ и Сургучетѣ пишхтѣ съ грѣцки букви турски рѣчи; бессарабскитѣ употрѣбаватъ българска писменностъ и прѣди послѣдната русско-турска война, може да се каже, минувахъ за Българе. Гагаузетѣ и Сургучетѣ могатъ да изгубятъ езика си, както по-вечето отъ тѣхъ сж го вече изгубиле, ала никога и вѣрата си, защото сж религиозни фанатици. Тѣ щхтѣ да сж честити ако единъ денъ

Понеже споменатата статия не е написана нарочно за говорящитъ турскии езикъ Арменци и за Караманлиитъ, та по-нататъкъ вече се не споменува въ нея за тѣхъ, за това, макаръ и на кратко, въ тая щѣтъ да се кажѣтъ нѣколко думи за тия народи, и то възъ основание на нѣкои исторически свѣдѣния и на данни, лично придобити между тия послѣднитъ.

Говорящитъ днесъ въ Мала-Азия, въ Цариградъ и въ други нѣкои мѣста у Европейска Турция и България турскии езикъ христиене, — Караманци и Арменци, сж тоже отъ турско потекло, по народностъ Турци, каквито сж Сургучитъ въ Одринско и Гагаузитъ въ Варненско, за които е вече доста расправено въ горѣспоменатата статия, освѣнъ за ония 3—4 гагаузски села, които се намирѣтъ въ Сърскии Санджакъ (у Македония). Това може да се утвърди отъ обстоятелствата, които пакъ се излагатъ въ тая статия.

Както е знайно, едно отъ заселенитъ въ Мала-Азия турски плѣмена, прѣзъ единадесетий вѣкъ бѣше основало една държава, наречена *румска държава*, съ столица градъ Изникъ (Никея), която доста врѣме траяла. Това плѣме е било отъ така нареченитъ западни Турци, називаеми *Селджуци*. Помежду народитъ, които сж населявали румско-селджукската държава, състояща се отъ нѣколко подвластни княжества, нѣма съмнѣвание, че е имало и Гърци. Доста е за вѣрвание, че тия Гърци може да сж били византийски, ала царствующитъ сж били Турцитъ. Така сжщо е за вѣрвание, че много отъ тия послѣднитъ сж приеле христиан-

се прѣтопѣтъ въ Българе или Гърци и така да прѣстанатъ омразнитъ за тѣхъ названия Гагаузе и Сургуче и натикването, види се, по прѣдание, че Турцитъ имъ отрѣзале езицитъ, та забравиле природний си езикъ. — Тука е умѣстно да се забѣлжи казанieto на единъ ученъ Гръкъ отъ Варна, възъ основание на научнитъ му издирвания за произхожданието на Гагаузетъ и Сургучетъ, че той е съвършено убѣденъ, какво тия послѣднитъ не сж нито Словѣне, нито Гърци, ами сж Турци христиене, приеле христианството, когато сж се заселявале въ тѣдѣвашнитъ страни презъ византийското или българското врѣмена. Той мисли, че и днешното название на града Варна да е персийско, татарско, куманско, което му е дадено отъ заселившитъ се въ него и по околността му Печенег и Кумани, както и много други градове до сега още иматъ турско-татарски названия въ Добруджа, Делиорманъ и Тузлукътъ, а не че тия турски названия имъ сж дадени отъ по-послѣ прѣселенитъ изъ Азия и заселивши се въ тѣхъ Татаре и Турци, тѣй, като тоя градъ (Варна) най-напрѣдъ се наричалъ *Одиссоссъ*, послѣ, прѣдполага *Дионисопулисъ* и най-послѣ *Варна*, които не е нито грѣцка, нито словѣнска рѣчь. Че Варна е била най-напрѣдъ *Одиссоссъ*, между други доказателства, той показва на една монета, която се нахождала въ старинопазилището (музей) на варненското грѣцко училище и която отъ едната си страна имала надписъ ΚΥΡΑ ΟΑΝΣΕΙΤΩΝ, а отъ другата изобразенъ Зевсъ (Юпитеръ) съ жезълъ въ рѣка.

ството въ незапомнени врѣмена, когато Ромеитѣ (византийскитѣ Гърци) сж владѣле страната, особено въ врѣмето на византийско-никейското царство, по която причина, види се, и селджукската държава се нарекла *румска* (римска, ромейска).

Слѣдъ паданieto на тая държава, отъ ней подзластивитѣ княжества се повдигнале нѣкои независими държавици, между които сж биле тая на Караманцитѣ, съ столица градъ Коня (Икония), която траяла повече отъ 150 години подиръ основанието си, и оная на Османцитѣ¹⁾, съ столица Енишехиръ (Новградъ). Едвамъ въ 15-й вѣкъ, откакъ прѣвзехъ Константинополъ, Османцитѣ завладѣхъ и държавицата на Караманцитѣ, и то слѣдъ нѣкои доста несполучливи войни, започнати отъ Мурадъ I-й, та довършени отъ Мохамедъ II-й.

Безспорно е, че по-голѣмата частъ отъ населението на караманското княжество е било отъ едно потекло, отъ една народностъ, — турска, съ това на османското, сжщоврѣменно въздигнато съ първото подиръ растуриянето на селджукската държава, като се взематъ прѣдъ видъ еднаквитѣ имъ обичаи, занятия, облѣкла, говоръ, както и турско-татарската физиономия и на мухамедане и на християне, различающи се само по вѣрата, както, до нѣгдѣ и въ нра-

¹⁾ Прѣди да се растури румско-селджукската държава, господарѣтъ ѝ подарилъ една, — почти необработена и малко заселена, — областъ съ градѣтъ ѝ Ескишехиръ (Стариградъ) близо до Енгюре (Анкора), на Ертогрулъ, главатаръ на едно пастирско плѣме отъ источнитѣ Турци мохамедане, за това, че той съ своитѣ хора помогналъ на подчиненитѣ му (на селджукский господаръ) князове въ една война съ нѣкакво си нападателно татарско плѣме. Ертогрулъ се заселилъ съ хората си въ подарената му земя и останалъ зависимъ, подчиненъ, на селджукско-румский владѣтель. Подиръ Ертогрулювата смъртъ, тоя послѣдний подарилъ, за военни услуги, и на сина му Османъ градѣтъ Карахисаръ (черна, страшна, крѣпость или твърдина) съ окръжието и далъ му чинъ *Князь*. По такъвъ начинъ се повдигнало още едно турско, мохамеданско, княжество въ румско-селджукско-турската държава. Слѣдъ растуриянето на тая послѣдната, Османъ ставъ независимъ, завладѣ отъ падналата и отъ византийската държави нѣколко градове, които присъедини къмъ своята, а за столица си избра градѣтъ Енишехиръ (Новиградъ). Откакъ синъ му Орханъ прѣвзе Бруса, по Османова заповѣдъ, столицата се прѣнесе въ тоя градъ, у който го (Османъ) и погребохъ подиръ смъртта му. Отъ тоя Османъ, както се знае, днешнитѣ владѣщи Турци мохамедане се наричатъ *Османли* (Османци, Османовци) и той е родоначалникѣтъ на сегашний османски царствуещи лѣтъ. Отъ негово врѣме вече се почнува уголѣмяването и разширяването на османското царство въ Азия, а слѣдъ 30 години войскитѣ на синъ му Орханъ навлѣзохъ въ Европа прѣвъ дарданелский протокъ, та излѣзохъ на Калиполъ, прѣвзехъ тоя градъ и други нѣколко градове отъ Византийцитѣ, — напаконъ и цѣлий староплавински полуостровъ съ Константинополъ, на най-послѣ отидохъ и по-далечъ въ Европа и въ Азия. Споменатий Орханъ е, който тури основата на турско владение въ Европа и устрои *сичкори* (новата войска).

витѣ. И еднитѣ и другитѣ сж религиозни фанатици, ала, поради нееднаквостѣта на вѣрата имѣ, помежду Караманцитѣ христиене и мохамедане не сжществува никаква вѣроисповѣдна омраза, а пѣкъ за народна, нето прѣвъ ума имѣ минува. — Не може обаче да се не забѣлѣжи, че караманскитѣ мохамедане се намиратѣ още въ пѣрвобитно стоеение и сж тихи, кротки, искренни и правдолюбиви, като раитѣ (подданницитѣ, христиене), тогава когато Османцитѣ сж хитри, лукави и немирни, или войнственни, тѣй като, сж измѣняванието на обстоятелствата, тия послѣднитѣ почти измѣнили и нѣкогашнитѣ си добри нрави¹⁾. Въобще Караманцитѣ христиени и мохамедане се различаватѣ отѣ Османцитѣ мохамедане, по мѣгкитѣ си нрави, — нравитѣ на тия послѣднитѣ сж груби и буйни. Отѣ всѣка страна Караманецѣтъ се намира по-високо въ нравственно отношение отѣ Османецѣтъ. — Кѣмѣ османското колѣно принадлежатѣ и извѣстнитѣ буйни Зейбеци, които населяватѣ много села и градове около Смирна и Бруса. Кюрдитѣ обаче не сж Турци; тѣ сж особенѣ народѣ сж особенѣ езикѣ и сж мохамедане. Твѣрдѣ малко има между тѣхѣ христиене.

Макарѣ и да е имало въ караманската дѣржавица грѣцко население, то е било много по-малко отѣ турското и отнапоконѣ се е слѣло сж това послѣднѣето, защото днесѣ никждѣ въ чисто караманскитѣ области (Икония, Кесария, Анкора, Никея, Юзгадѣ, Кѣршехири и още други нѣкои) никакѣ се не чува грѣцкѣй езикѣ, при всѣчко, че половината почти отѣ христѣанското население исповѣдва грѣцката православна вѣра, тогава когато православното христѣанско население въ областитѣ Требизондѣ, Синапѣ и

¹⁾ Всѣкитѣ добри качества, които сж имале, когато основале малката си дѣржавица и когато послѣ завладѣле старопланинскѣй полуостровѣ, малко по-малко Османцитѣ ги изгубиле, а най-вече откакѣ се смѣсиле сж Византийтѣ и откакѣ завладѣле Багдадѣ, отѣ гдѣто Сюлейманѣ I-й прѣселилѣ въ Станболѣ много земи, имамѣ, мѣфти и други мохамедански вѣроучители и законоучители. За развалянието на нравитѣ си. Османцитѣ дължатѣ, както на тия послѣднитѣ, така и на потурченийтѣ Византийци. Отѣ пѣрвитѣ се научихѣ да мразатѣ христѣенетѣ, да гонатѣ и да прѣслѣдватѣ всѣчко нехристѣанско, а, по-рано, отѣ вторитѣ, — на развратѣ, раскошество, кражби и, въобще, на безнравственностѣ. Колкото е била отѣ една страна въ добро положение османската дѣржава въ вѣрмето на Сюлейманѣ I-й (1520—1566 г.), толкова отѣ друга страна, поради развалянието нравитѣ на Османцитѣ, почнала да клони на растуряние. Тѣя султанѣ разбралѣ това, та, за да обуздае службашетѣ и еничаретѣ, по съвѣта на великѣй везирѣ Мехмедѣ Соколлу, наредилѣ закони за данѣцитѣ, за войската, за наказанията, за това го и нарекле *законодатель*. Сюлейманѣ I-й е, който подписалѣ единѣ видѣ договорѣ (трактатѣ) сж Франция, и отѣ тогава вече захватватѣ договоритѣ на Турция сж европейскитѣ дѣржавѣ, — извѣстнитѣ капитулации, отѣ които и ние днесѣ теглимѣ.

въ други още сжсѣдни на Караманія области говори грѣцкый свикъ, — нѣкогашното почти византийско нарѣчие, слѣдователно, по-вече помежду това послѣднийото православно население може да се диятъ „потомцитѣ на византийскитѣ мало-азийци“, отъ колкото между караманцитѣ, и още по-вече като нѣкогашното требизондско царство е било основано отъ Комненовци (Византийци), по край които, доста е за вѣрвание, сж се прѣселили и заселили византийски грѣци. А пъкъ е извѣстно, че въ много по-отдавнашни врѣмена по тия черноморски страни е имало грѣцки поселения, както е имало и по ония на европейскый брѣгъ.

Караманцитѣ християне всѣкога наричатъ сжсѣдитѣ и сънародницитѣ си мохамедане съ названията *ислямз*, или *мюсюманз* (правовѣренъ); *мемлекетли*, или *вилаетли* (сѣ-отечественникъ, съобластникъ); само въ прѣзрителни, укорителни случаи казватъ *тюркз*, а всичкитѣ други мохамедане, освѣнъ Арабитѣ, отъ кждѣто и каквато народностъ да сж, наричатъ *Османли*, и това название тѣ мислятъ за не толкова хубаво; пъкъ най-укорителното е когато рекжтъ *Урукз*, (Юрукъ, Юруци, турско пастирско-скитающе се плѣме). Никога обаче не наричатъ Османцитѣ *ислямз*, или *мюсюманз*. — Караманцитѣ мохамедане наричатъ сѣотечественницитѣ си християне *кржстиянз*, *ристиянларз* (християнинъ, християне) и *мемлекетли*, или *вилаетли*, както и християнетѣ наричатъ тѣхъ, а другитѣ турско-подданни християнски народи, — *рая* (въ смисълъ на подчинени, подвластни тѣмъ, подданници). Както е извѣстно, Османцитѣ наричатъ християнетѣ *явури*, *кяфуре* (невѣрници нечисти). Тѣ твърдѣ рѣдко ги наричатъ християне, или съ народнитѣ имъ названия, освѣнъ поразбранитѣ ужъ, които въ повечето случаи казватъ *рая*. Та и не прѣди много години Османцитѣ и въ самитѣ званични книжа така наричахъ християнскитѣ си подданници.

Отъ Караманцитѣ християне, както се споменж, почти половината сж Православни, а останалитѣ сж Григорианци, Католици и нѣколко Протестанти. Първитѣ сами се наричатъ *румз миллети* (римски, ромейски народъ), както Османцитѣ въ по-новитѣ врѣмена бѣхъ почнале да наричатъ всичкитѣ си православни християнски подданници, а никога, или твърдѣ рѣдко, казватъ да сж Караманци. Може

би, това народно название (румъ миллети) да си даватъ, по прѣдание, отъ нѣкогашната румско-селджужска държава. Вторитѣ, защото исповѣдватъ господствующата у Арменците вѣра, се наричатъ *ермени миллети* (арменски народъ). Единитѣ пишжтъ съ грѣцки букви, а другитѣ — съ арменски, ама турски рѣчи. Въ училищата си, у които се учѣтъ, колкото да си записватъ, първитѣ употребяватъ грѣцкото писмо, а вторитѣ, — арменското. Така сжщо и въ църквитѣ православнитѣ си служатъ съ грѣцки, а Григорианцитѣ — съ арменски книги, на богослужението става на грѣцки и арменски езиць. — Третитѣ, които сж по малко отъ православнитѣ и отъ григорианцитѣ, се наричатъ *католишки миллети* (католишки народъ). Тѣ сж бивши григорианци, които отъ прѣди 70—80 години сж се съединиле съ Римско-Католишката Църква, както и нѣкои сжщни Арменци. Тѣхното писание и четение е сжщо както и у Григорианцитѣ. Тѣ се обиждатъ, докачатъ, когато имъ се рече не само *Караманецъ*, ами и *Арменецъ*, при всичко, че самитѣ сжщни сж Арменци, — биле тѣ григорианци, католици, или протестанти, — сами се наричатъ *Хай* (Арменецъ), а Арменци, — *Хайотинъ*. — Протестантитѣ Караманци, ако сж биле по-прѣди григорианци, пишжтъ и четжтъ (както грѣцъ, ако ли православни, — тоже както тия православнитѣ. Тѣ се наричатъ *християнски миллети* (християнски народъ). Всичкитѣ християне Караианци, и отъ четиритѣ исповѣдания, макаръ все да споменуватъ думата *миллетъ* (народъ, народностъ), съвсѣмъ не схващатъ, че показватъ на народността си, никакъ не разбиратъ значението на тая дума. Тѣ смѣсватъ въ едно понятията за народността и вѣрата, до толково сж заблудени въ религиозний си фанатизмъ, щото никога не могатъ се убѣди, че тия рѣчи, една отъ друга имжтъ особени значения и значеня.

Като не знае народността си, или не познава показна въ сжщностъ, Караманецъ рѣта сжщо никога не споменува и въ названието на родната си. Той въскопкнзва, че е *Анатолду* (Анатолецъ) и че *сатанъ, виларъ, мѣллекъ* (отечество, областъ, родина) му е *Анатолъ* (Анатолія Майнъ Азия), или никога, както казахъ по-горѣ, не споменува днѣ *Караманлъ* (Караманецъ), мѣсто название на областта Караманъ, което Гърци, Арменци, Българе, Ос-

манци и всички други народи даватъ на КараманцитѢ. И не само християнетѢ, ами и мохамеданетѢ се така сами наричатъ, когато се отнася за родината имъ.

КараманскитѢ християне никакъ не употребяватъ гръцката рѣчь *киръ*, *кириосъ* и арменската *баронъ* (господинъ). Въмѣсто тия рѣчи, тѢ казватъ *агъ*, *дай*, *коджа*, *амуджа* (байо, вуйчо, старче. чичо), а знаѣщитѢ да пишѣтъ и четѣтъ по-вече, особено османски, се наричатъ *ефенди* (въ смисълъ на ученъ човѣкъ, книжовникъ). ТѢ никакъ не разбиратъ писменний османски езикъ, разбира се освѣнъ ония отъ тѢхъ, които сѣ по-вече прочитале писанитѢ имъ на турски езикъ книги съ гръцки, или арменски букви, тѣй като нѢкои духовни, църковни, или научни думи, несѣществующи въ турски езикъ, сѣ вземени отъ персийскій или арабскій езикъ. Забѣлѣжително е, че тѢ много по-лесно изучаватъ мѣстний писменъ османски езикъ, френскій, английскій, или други нѢкои европейски езици, отъ колкото гръцкій, или арменскій езицъ, на които (на двата послѣдни) и мѣчно привикватъ да говорятъ. И не само въ врѣмето на Стефанъ Герлахъ, ами и сега има въ Стамболъ православни и григориански домородства, — (както и католишки и протестантски, които въ него врѣме още не сѣ си биле промѣнили вѣрата), на които домашний езикъ е турскій, макаръ помежду едновѣрцитѢ си и въ училищата да сѣ научиле гръцкій или арменскій езикъ. Дори и ония отъ тѢхъ, които сѣ ги научиле, като ги говорятъ, познаватъ се, че не сѣ природни Гръци или Арменци. Колкото пъкъ за католицитѢ и протестантитѢ Караманци, тѣмъ и прѣвъ ума не минува да се учатъ гръцки или арменски.

СобственнитѢ, кръстителнитѢ, имена на КараманцитѢ сѣ църковно-библейски и почти турски. По-вечето обаче отъ първитѢ, правилно или неправилно сѣ потурчиле, приспособиле, на езика си. Ето, за примѣръ, нѢколко имена: *Арсланъ*, *Асланъ* (Левъ), *Мелекъ* (Ангелъ), *Алтъмъ* (Злато, Златанъ), *Гюлъ* (Шипокъ, трѣндафилъ), *Бюлбюлъ* (Славей), *Хорозъ* (Пѣтелъ), *Темиръ* (желязо, Желязъ), *Мурадъ* (Намѣрение), *Аллахверди* (Богъ даде), *Муса* (Мойсей), *Давудъ* (Давидъ), *Ибрахимъ* (Авраамъ), *Якубъ* (Яковъ), *Елиасъ* (Илия), *Юсуфъ* (Иосифъ), *Закаръ* (Захарий), *Юванъ* и *Ованесъ* (Иванъ), *Истефанъ* (Стефанъ), *Киркоръ* (Григоръ), *Георкъ* (Георги), *Потосъ*

(Фотий), *Никосъ* (Никола) и други такива. Само ония измежду тѣхъ, които научиле по нѣколко гръцки или арменски думи, по нѣкога употрѣбаватъ църковнитѣ рѣчи *светецъ* и *църква*, *храмъ* на развалено гръцки *айосъ*, *еклиса* (вмѣсто *агиосъ*, и *еклисия*, както *сурфъ* и *ехеци*, тоже развалено арменски (вмѣсто *суртъ* и *егехеци*), а всичкитѣ други, безъ разлика, казватъ по турски *азисъ* (святъ, светецъ) и *джами*. *джемаатъ* (събрание отъ вѣрующи на молитва).

Книжнината на караманскитѣ християне се състои отъ доста църковни, духовни, нравствено-религиозни, исторически, дори и нѣкои научни книги, на които отъ прѣди много години се е започнало дѣятелно и още слѣдва печатанието и издаването имъ съ гръцки и арменски букви на турски езикъ. Прѣзъ послѣднитѣ години много такива се издадохъ и до сега още се издаватъ отъ протестантскитѣ мисионерски дружества. Като набожни хора, или по-добрѣ, религиозни фанатици, Караманцитѣ охотно обичатъ да четатъ книги съ църковно-духовно съдържание.

За завладѣването на Карамания отъ Османцитѣ, Караманцитѣ иматъ двѣ прѣдания, отъ които едното приказватъ православнитѣ, а другото — григорианцитѣ. Православнитѣ казватъ, че едно врѣме си имале *амиръ*, *емиръ*, споредъ други *бей* (названия, които разбиратъ въ смисълъ владѣющъ, царствуещъ воевода, или князь), който билъ много ревностенъ християнинъ и богобоязливъ, па му не стигало дѣто градилъ църкви, и мѣнастире въ Коня (Икония), ами и въ Кайсеръ (Кесария) съградилъ голѣмъ и хубавъ мѣнастиръ на свети Василий. (Измежду всичкитѣ светци, православнитѣ Караманци най-много тачатъ и славятъ тоя святителъ, който имъ билъ съотечественникъ, сънародникъ, и който имъ далъ християнската вѣра). Като видѣлъ това, османскій царь му завидѣлъ, и обявилъ му война, която се продължавала много години. Най-послѣ, защото Османцитѣ биле много, па имъ помагале дори и християне отъ Румелия (разбира се Европейска Турция), прѣвзеле му земята; нѣкои отъ християнскитѣ храмове прѣвобърнале на мохамедански, а други растуриле, та отъ градивото имъ съградили нови джамии, текета, медресета (нѣщо прилично на християнскитѣ мѣнастире и духовни училища), мостове и чешми, които сж биле развалиле, додѣ траяла войната.

Откакъ ОсманцитѢ му прѣвзеле земята, амирътъ побѣгналъ и се скрилъ въ чужди земи; пакъ се явилъ и нѣгдѣ-си ратувалъ съ ОсманцитѢ, ала нищо неможелъ да имъ стори, та вече се отчаялъ и съ помощта и покровителството на свети Василий побѣгналъ въ Кудусишерифъ (Иерусалимъ), гдѣто останалъ да умре. Откакъ вече се не чулъ и не видѣлъ амирътъ, османский царь имъ испращалъ християнски валии (главни управители), ала мюсюлманетѢ (разбиратъ караманскитѢ мохамедане) захванале да ги не щѣтъ, ами поискале пакъ амиръ. Тогова падишахътъ (царьтъ) захваналъ да имъ испраща шахзадета и бейзадета (царски и княжески синове) за амири, па най-напоконъ захваналъ пакъ да имъ испраща валии, ала вече Османци.

Приказванието на григорианцитѢ е почти сѣщото въ подробноститѢ, съ малки измѣненія относително завладѣванието и управлението отпослѣ, само че, вмѣсто за свети Василий, тѢ казватъ за свети Григорий (Киркоръ), когото така славятъ и почитатъ, както православнитѢ — Василий, защото той (свети Григорий) утвърдилъ, заякчилъ, между АрменцитѢ християнството, което макаръ и да биле приеле отдавна, не било турено на здрави основи. Освѣнъ това, вмѣсто за *амиръ*, тѢ приказватъ за *такаворъ* (арменска рѣчь, която значи *царь*) Аршакъ, единъ отъ нѣкогашнитѢ царѣове на сѣща Армения, нѣколко стотини години прѣди да се явѣтъ на свѣтъ ОсманцитѢ, и, вмѣсто Икония, или Кесария, тѢ различно показватъ на градове у турска Армения, като Ерзерумъ, Ванъ, Мушъ, Езиргянъ и други такива. Въобще тѣхнитѢ приказвания въ показанитѢ случаи сѣ съобразни съ вѣрата имъ и съ нѣкои прѣдания, които сѣ чуле отъ сѣщинскитѢ Арменци за нѣкогашното имъ царство.

Ако на ГагаузитѢ и СургучитѢ е тежко и мъчно, когато нѣкои отъ БългаретѢ и ГръцитѢ имъ натякватъ, че ТурцитѢ имъ отрѣзале езицитѢ, та забравиле да говорятъ български или гръцки, то, напротивъ КараманцитѢ християне, а най-вече православнитѢ и григорианцитѢ, по прѣданне, види се, станало по внушение на духовенството, сами исповѣдватъ и утвърждаватъ че тѢ биле, — първитѢ, Гърци, а вторитѢ, Арменци, ала когато ОсманцитѢ прѣвзеле тѣхната земя, забраниле имъ, подъ страхъ на наказание, да не говорятъ вече гръцки и арменски, освѣнъ турский

езикъ. По-напосокъ за тая цѣль Османцитѣ отрѣзале езицитѣ на *карабашиитѣ* и *деспотитѣ* (попове и владици) имъ и на всичкитѣ жители въ градоветѣ, за това забравиле народнитѣ си езици и захванале да говорятъ турскій езикъ.

Прѣданието за завладѣването Караманія отъ Османцитѣ, което, въ продължение на 400—500 години, може да се е измѣнило или допълнило, се несъгласява напълно съ историческитѣ свѣдѣния, а именно: казванието, че, когато имъ прѣвзеле земята, Османцитѣ имале на помощъ и християне отъ Румелия, се не отнася до съвършенното завладѣване на Караманія въ врѣмето на Мохамедъ 2-й, въ втората половина на 15-й вѣкъ, защото Мурадъ 1-й е воювалъ противъ караманскій князь, въ втората половина на 14-й вѣкъ, съ помощна сѣрбска войска отъ двѣ хиляди души, прѣдводителствуванa, заедно съ другитѣ войски, отъ воеводата му Тимурташъ, ала отъ тогова, както се вече каза, се захванахъ войнитѣ, а не биде вземена Караманія. За вѣрвание е обаче приказванието, че, откакъ Османцитѣ му прѣвзеле земята, караманскій емиръ пакъ се явилъ и ратувалъ противъ тѣхъ, тъй като, подиръ съвършенното покоряване и завладѣване на Караманія отъ Османцитѣ, нейний побѣгналъ князь се опитвалъ да я отнеме отъ тия послѣднитѣ въ врѣмето на Баязида 2-й, кждѣ края на 15-й вѣкъ обсаждалъ дори и Иконія, като му дошълъ на помощъ и Джемъ, братътъ на тоя послѣдний, когато се побунилъ противъ Баязида зарадъ наслѣдството на прѣстолa, ала несполучилъ. И, наистина, това е било послѣднѣето опитвание за караманската независимостъ, или пъкъ за прѣминуванieto ѝ отъ единъ чуждъ владѣтель въ рѣцѣтъ на другъ такъвъ. И приказванието, че османскій царъ имъ испращалъ християнски управители, царски и княжески синове за такива, може да е вѣрно, като се вземе прѣдъ видъ, че, въ по-вечето случаи, откакъ завладѣле нѣкои християнски държави, османскитѣ султани сж имъ оставяле за управители прѣдишнитѣ владѣтели, ако не сж убивани, или пъкъ имъ сж назначавале и испращале християне за такива и че, единъ подиръ другъ, двама отъ синоветѣ на Мохамедъ 2-й, именно Мустафа и гореспоменатий Джемъ, сж бивале управители, или царски намѣстници, въ Караманія.

Утвърждението обаче, че Османцитѣ забраниле на Караманцитѣ да говорятъ природний си езикъ, или че отръзале евидитѣ на попове, владици и на други жители, не е вѣрно, защото, ако е тая причината, то сжщата участь трѣбваше да сполети и требизондскитѣ Гръци, називаеми Лазове, които и до сега говорятъ, както се каза по-горѣ, 4-500-годишното се гръцко нарѣчие, тогава когато Османцитѣ много по-рано завладѣхъ требизондската държава, съпрѣдѣлна съ караманската; това щѣше да сполети и Арменцитѣ въ другитѣ страни на сжща Азиатска Турция, които и до день днешенъ си говорятъ арменски, както си говорятъ и единородцитѣ имъ въ Руссия, Персия и въ други вѣкои мѣста. Независимо отъ казанното, Османцитѣ завладѣхъ и въ Европа много други народи, които и до сега си сж запазили народнитѣ езици, макаръ и да почнахъ (Османцитѣ) много късно да раджтъ за изгубванието на народнитѣ названия на разнитѣ области и народи въ държавата си¹⁾. Нито Гръцитѣ, нито Българетѣ и Сърбетѣ.

¹⁾ До царуването на султанъ Махмудъ 2-й, голѣмитѣ управителни дѣлениа на Османската Държава сж се именувале по названията на по-вечето отъ народноститѣ, които сж населивале странитѣ. Тия управителни части се наричале *мемлекети* или *ейялети*, и прѣдѣли имъ сж биле почти сжщитѣ, които сж имале при завладѣването имъ отъ Османцитѣ. Така, Долна-Мизия, включително съ Добрица, или Добруджа, се наричала *Булгаристанъ*; Босна съ Ереговина и Сърбия, — *Босни-мемлекети*; Морея съ островитѣ, Епиро-Тесалия и Южна Албания, — *Юнанистанъ-мемлекети*, понеже Турцитѣ наричатъ Гръцитѣ отъ Елада *Юнани*, *Ионийци*, както и Византийцитѣ *Румъ*, *Ромеци*, *Римляни*; Тракия, безъ Стамболъ и Одринъ, Македония, Сѣверна Албания и Западна България, защото сж се намирале види се, ту подъ византийско, ту подъ българско или сърбско владѣние, — сж съставляле *Румели-мемлекети*, който ималъ за главенъ градъ Сръдецъ. Така било и въ Азиатска Турция: Армения се наричала *Ерменистанъ-мемлекети*; Требизонтъ съ Карамания, — *Лазистанъ-мемлекети*, по причина, че требизондската област по-вече е населена съ Гръцитѣ, називасми *Лазове*, за които споменахъ въ статията, и така нататакъ. Сѣсенитѣ отъ разни народности мемлекети или ейялети сж носиле названията на главнитѣ имъ градове, като за примѣръ: *Едирне-ейялети*. Тия мемлекети сж се управлявале съ единъ, а по нѣкога отъ по-вече бейлербейове, паша и воеводи, отъ които нѣкои сж биле полузависими отъ султана, комуто плащале само и вѣстенъ данъкъ, а въ военнo врьме му доставяле войска, па и сами ходиле да я прѣвждатъ и да ратуватъ. Окржжията и околнитѣ се управлявале отъ голѣмци, които сж носиле овиѣнъ названията *паша* или *войвода*, и други турски прозвища, като, за примѣръ, *бейлеребей*, *снагия* и други такива. Споменатото дѣление на държавата не е припѣтствувало на дѣребейовѣтѣ (*феодале*), полузависими, на които владовищата се нахождали въ мемлекетитѣ да упражняватъ произволни права върху подвластнитѣ си населения, отъ каквато и да сж народность, тъй што и тѣ (дѣребейовѣтѣ) давале султану войска, ходиле съ нея на война и плащале му данъкъ. — Мнозина отъ нашитѣ остарѣле сънародници може още да помнятъ когато съдилието на румелийскитѣ бейлербей (князь на князовѣтѣ) бѣше до танзимата (единъ видъ държавенъ съвѣтъ за прѣобразования, съставенъ презъ 1840 год.) въ Сръдецъ, нѣто е било прѣнесено отъ Пловдивъ, сѣдѣ съвършенното покоряване на България и сѣдѣ прѣземањето на Константинополъ. Тоже още мнозина стари хора можѣтъ да помнятъ когато търновскитѣ управители е носилъ названието *Търново-войвода* сж и ко-

нито Арнаутетъ си забравихъ езикътъ, макаръ и да сж биле, — и да сж още нѣкои отъ тѣхъ, — около 500 години подъ османското владичество, нито пъкъ ония отъ тѣхъ ги забравихъ, на които е било наложено мохамеданството, каквито сж Бошнацитѣ, — Сърби, така називаеми отъ областта Босна¹⁾, Българетѣ — Помаци, около Орѣховско, Ловечско

гато управителътъ на Галата (нѣкогашенъ геновезски градъ срѣщу Константинополъ, прѣзъ залива Златенъ-Рогъ, а слѣдъ прѣвземаннето му отъ Османцитѣ, присъединенъ на Стамболъ, съ който се съединява чрезъ два мостове надъ залива) се наричаше *Галата-войводадж*, а пъкъ днесъ само помѣщенieto на управлението се нарича *войвода-конак* и улицата, която води по край него, — *войвода-сокакъ* и Rue Voïvoda. — Когато се въцарилъ султанъ Абдулъ-Меджидъ и се наредилъ *танзимата*, за който споменахъ по-горѣ, Османцитѣ захванале да подражаватъ нѣкои европейски държави и да се стрѣжатъ да потурчатъ разнитѣ народности въ държавата си, а пъкъ за това трѣбваше по-напрѣдъ да се изгубятъ и забравятъ народнитѣ названия на разнитѣ области, които названия наумѣвахъ на населяющитѣ ги народи за тѣхната народностъ, за тѣхното минало, та така по-лесно да ги слѣждатъ въ едно. За тая цѣль Високата Порта отиѣла народнитѣ названия на мемлекетитѣ, отъ които много распрѣдѣли на по-малки. Така, въ Европа Българистанъ мемлекети се раздѣли на силистренски, видински и нишки *ейялети*; румелийски, — на софийски, битолски, скопски и пр. и пр., както и въ Азия: Ерменистанъ-мемлекети, на вански, ерзерумски, диарбекирски и харнутски *ейялети*; Лазистанъ-мемлекети, — на трезизондски, синапски, конийски и други *ейялети*, и така натакъ. (Въ Европа, само Босна съ Ерцеговина, и до завземаннето имъ отъ Австро-Маджаретѣ прѣди 10—11 години, запази названието си *Босна*). По-послѣ, въ врѣмето на Абдулъ-Азисъ (1864—1865), когато, за съсредоточаване властта и управлението, Османцитѣ унищожихъ *ейялетитѣ*, та съставихъ *вилаети* (области), цѣла България биде распрѣдѣлена между Дунавски, Одрински, Битолски и Солунски *вилаети*, отъ които въ първи влѣзвахъ само нѣкогашнитѣ Силистренски, Видински, Нишки и Сръдецки *ейялети*, или санджацитѣ (окръжия) Сръдецъ, Нишъ, Видинъ, Руссе, Търново, Тулча и Варна, съставляющъ прѣди *тайзимата*, освѣтъ Сръдецъ, Българистанъ *ейялети* или мемлекети. Тука е умѣстно да се каже, че въ цариградската конференция на 1876 год. пратеницитѣ на шестѣтъ голѣми европейски царства настоявахъ да се раздѣли България на источна и западна области, отъ които въ първата влѣзваха санджацитѣ Търново, Руссе, Тулча, Варна, Сливенъ, Пловдивъ, безъ Ахъ-Челеби и Султанъ-Ери, каазитѣ (околии) Свиленградъ (Мустафа-паша), Къзъл-Агачъ и Лозенградъ (Крък-клисе), съ главенъ градъ Търново, а въ втората, — санджацитѣ Сръдецъ, Видинъ, Нишъ, Скопия, Битоля, Съръ и каазитѣ Струмица и Велесъ. Въ 1878 год. обаче сжщитѣ тия голѣми европейски държави, чрезъ пратеницитѣ си на берлинската конференция, отнехъ отъ България санджацитѣ (окръжията), Съръ, Битоля, Скопия, Нишъ, Тулча, Сливенъ, Пловдивъ, и каазитѣ Струмица, Велесъ, Свиленградъ, Лозенградъ и Къзъл-Агачъ, та оставихъ, или по-добрь, създадохъ една България по-малка и отъ бившия Дунавски Вилаетъ. Едвамъ презъ 1885 год. пакъ влѣзохъ въ състава на България само санджацитѣ Пловдивъ и Сливенъ. — Но, да си дойдъ на думата. Незабавно слѣдъ уредяването на вилаетитѣ, Османцитѣ се опитахъ да турятъ въ дѣйствието мисльта си за потурчването на разнитѣ народности въ царщината си, като захваняхъ отъ училищата. Мнозина наши еднородни знаехъ и помняхъ, когато Мидхадъ паша, валия (главенъ управителъ) на Дунавски Вилаетъ, поиска да туря рѣка на българскитѣ училища и щеше да сполучи, ала, благодарство на родолюбивитѣ имъ настоятелства и тогавашний български печатъ въ Цариградъ, спомаганъ отъ френскій вѣстникъ *Courier d'Orient*, потурчването на българскитѣ училища неможа да стане. Въ 1876 год. обаче османската конституция, която сега сжществува само по име, обля всички жители на Османската Държава, безъ разлика на народностъ и вѣра, за Османци, макаръ въ тая конституция и да не сж прѣдвидѣни много отъ правдинитѣ, които иматъ жителитѣ мохамедане, за другитѣ народи отъ разни исповѣдания.

¹⁾ Бошняцитѣ (Сърбе) мохамедане сж приеле мохамеданството още въ врѣмето на Мохамедъ 2-й, който е завладѣлъ Босна (1464 г.) слѣдъ прѣвземаннето на Ко-

и по Родопи¹⁾, нѣкои отъ Гръцитѣ на нѣколко мѣста и отрови около днешна Гръция, каквито сж, за примѣръ, по-

стантинополъ, когато по-вечето отъ тѣхъ, особено болеритѣ, станале мохамедане, а 30 хиляде вѣзле въ състава на повата войска (еничари). Царьтъ имъ Стефанъ и синътъ му, които самоволио се прѣдале съ условие да имъ се запази живота, биле убити.

¹⁾ Вѣрно се незнае кога е наложено мохамеданството на Българите мохамедане (Помаци) въ сѣверна България, ала може да се вѣрва, че това е станало слѣдъ прѣземанieto на Ловечъ, градъ, който се е бранилъ много врѣме прѣдъ Турцитѣ, та сж го завладѣле едвамъ въ врѣмето на Баязидъ 2-й, слѣдъ прѣвземанieto на Константинополъ, а пѣкъ на Помацитѣ отъ и около Родопи помохамеданчванieto може да е започевато и то въ разни врѣмена, въ царуванieto на Сюлейманъ 1-й и на Мурадъ 3-й (1520—1580 год.), при които е билъ великиъ везиръ Мохамедъ Соколу, и се е продължавало до Мохамедъ 4-й (1687 г.), на когото великийъ везиръ Карамустафа Кюпрюлю, като неможа да прѣвземе Виена, по негова заповѣдъ биде закланъ въ Бѣлградъ, както и много християнски войници сж биле избити, а на други пѣкъ, насилствено е наложено мохамеданството. (Че Родопцитѣ сж ходиле войници въ пѣзната смиясъ на дуката, както сж ходиле християне, Българе, и отъ други страни, за примѣръ отъ Пангорище, Попинци, Цаланица, служи за доказателство, между друго, и до скоро съществувашитѣ имъ войнишки села). Стефанъ Захариевъ, споредъ една записка отъ 4-хъ (1600 г.), обнародвана въ „Описание на Татар-Пазарджишката кааза“, стр. 67 и 68, 1870 г., казва, че Българетѣ отъ Ципина сж помохамеданчени прѣзъ 1657 год. въ врѣмето на споменатий Мохамедъ 4-й, когато, дѣйствително, тоя султанъ е ималъ война съ Венецианетѣ прѣзъ таа година, но въ такъвъ случай датата на записката излиза не вѣрна, като се вземе прѣдъ видъ че тя е писана прѣзъ 1600 год., 57 години по-рано отъ случката; писана е, когато царувалъ Мохамедъ 3-й, който не е ималъ война съ Венецианетѣ. — Отъ врѣмето на Сюлейманъ 1-й, когато се започналъ и единъ редъ велики везири отъ българско потекло, отъ които повечето сж много заслужиле на Османската Държава, може да се вѣрва, че и тѣ сж насюгвале и помагале, подъ разни напливи, за распространяване мохамеданството между сънародницитѣ си, особено въ Тракия и Македония (около Неворкопъ, Сѣръ, Драма, Кавала и други нѣкои мѣста). На първо мѣсто отъ тия велики везири е Мохамедъ Соколу (отъ гр. Соколъ), който е занимавалъ длъжността велики везиръ при султанетѣ Сюлейманъ 1-й, Селимъ 2-й и Муратъ 3-й, на самъ оставилъ длъжността; той е управлявалъ държавата прѣзъ всичкото царуване на слабий Селимъ 2-й; сключавалъ е договори съ Австрия, Польша и Венецианетѣ; още по онова врѣме той мислилъ за прокопаняването на суезскій процакъ и за съединяването на Донъ съ Волга, ала крожитъ му останале не извършени, по причина на вътрѣшни бъркотии; той е прѣвзелъ Тунисъ и Кипръ, който подиръ послѣдната русско-турска война, Турцитѣ отстъпили на Англизетѣ. Мохамедъ Соколу, споредъ пѣткон, е отъ града Соколъ, въ Сърбия или Ерцеговина, и е билъ Сърбинъ Ерцеговинацъ, а споредъ други (Турци) — отъ Фет-ислямъ (Кладово, днесъ въ Сърбия) и билъ Българинъ. Той ималъ роднина, който е билъ патриархъ въ Ипекъ: ималъ е много богатство, билъ е голѣмъ земевладѣлецъ и ступанинъ на много села и градове: той умрѣлъ прѣзъ 1579 год. Макаръ нѣкои пѣтници чужденци и да твърдятъ, че той е отъ сърбско потекло, обаче това положително се не знае, нито пѣкъ обстоятелството, че като е ималъ нѣкакъвъ сродникъ, — братъ, или братовчедъ, — патриархъ въ Ипекъ, може да служи за доказателство, че Соколу е Сърбинъ, защото въ онова врѣме, както е извѣстно, който, отъ каквато народностъ и да бѣде, наддадеше по-вече пари, или къмъ когото пашитъ благоволялъ, той ставаше не само ипекски, ами и охридски, константинополски и какъвто искаше патриархъ, на билъ той способенъ или не за званieto си. — Подиръ Соколу Мохамедъ идатъ Кюпрюлюевцитѣ, родомъ отъ гр. Велесъ, а именно: Мохамедъ, който билъ безкниженъ, ала строгъ, справедливъ и достоенъ държавникъ; слѣдъ неговата смъртъ, наслѣдилъ го синъ му Ахмедъ, който прѣвзелъ Кандия и умрѣлъ на-скоро, — на 41 годишна възраст, та негово мѣсто дошълъ братовчедъ му Карамустафа, за когото се спомена по-горѣ, който обсаждалъ Виена и щѣлъ да я прѣвземе, ако не билъ дошълъ да помогне на Австрийцитѣ поляшкый кралъ Иванъ Собески съ войскитѣ си: Ахмедовий братъ, Мустафа, който отнелъ отъ Австрийцитѣ Драгоманъ, Пиротъ, Нишъ, Видинъ и Бѣлградъ, които тѣ, както и много други мѣста, биле прѣвзети отъ Турцитѣ подиръ разбиванieto имъ при Виена; Хусейнъ, добъръ вътрѣшенъ

вечето отъ жителитѣ на островъ Критъ¹⁾, и повечето отъ живѣещитѣ въ Европейска Турция Арнауте (Албанци, Шкипетаре)²⁾. Освѣнъ тия, има Арабе, Сирийци, Кюрди и

устроителъ и управителъ; Ибраимъ, който прѣвзелъ много градове и мѣста отъ Персия и кѣгото послѣ, по исканieto на Еничаретѣ, слабодушния Ахмедъ 3-й заповѣда да убижтъ, а по-послѣ свалихъ и самага него отъ прѣстола. Единъ нашъ писателъ казва, че Кюпрюлюевцитѣ сѣ отъ града Кюпрю, въ Мала Азия, ала като се има прѣдъ видъ какви умни, дѣятелни, смѣли и прѣдначинателни сѣ биле тия хора, неможе да се допусне, че тѣ сѣ Азиятци. Тѣ сѣ отъ старий градъ Вилазора, Велесъ, а турски Кюпрюлю (отъ *кюпрю*, — мостъ). И г. Иречекъ погрѣшно нарича Мохамедъ Кюпрюлю Албанецъ (История Болгаръ, 1878 г., стр. 588), когато въ сѣщата история, стр. 88, казва горѣнаписаното за названието на Велесъ. Подиръ тия велики везире, въ по-новитѣ врѣмена се явива руссенски паша Мустафа Байрактаръ отъ село Тръстеникъ, който тури на прѣстола Махмудъ 2-й, на кѣгото стана великъ везиръ и усили въ него мисльта за унищожаванieto на Еничаретѣ. Други турски голѣмци сѣ биле: египетскій паша Мехмедъ-Али отъ помашкото село Мустратлъ, близо при гр. Кавала, въ кѣето е сѣградилъ хубава джамия съ имаретъ и богати приходи, както и въ Кавала медресе (духовно училище), у кѣето прѣди 15—16 години се учехъ по-вече отъ 100 души, все помаци отъ околнитѣ страни. А въ наше врѣме не отдавна се знажтъ Дервишъ паша отъ Ловечъ, говорижъ добръ нарѣчието на тамошнитѣ Помаци, бившии главенъ заповѣдникъ на войскитѣ въ Босна, а напосконъ испрачанъ съ разни поръжкѣ въ Египетъ и по други мѣста; Джевдетъ паша, тоже отъ Ловечъ и говори добръ български, ученъ човѣкъ, историописецъ на Османската Държава, около 15 години Министръ на Правосѣдието въ Турско, отъ кѣято длъжностъ прѣди една или двѣ години се оттегли; Абдулъ-Керимъ паша, споредъ нѣкои отъ Родона, а споредъ други, отъ чирпанскитѣ села, или отъ Ахъ-Челеби, почти малоученъ, говорижъ свободно хасковско-чирпанскоу българско нарѣчие, бившии воененъ министръ, послѣ главенъ заповѣдникъ на войскитѣ въ турско-сърбската война (1876 г.), и по-късно такъвъ и въ врѣмето на русско-турската война (1877 г.), по цѣмъ генералъ Цимерманъ прѣмина Дунавъ, султантъ го уволни и, по присѣда на военний сѣдъ въ Стамболъ, той биде испратенъ на заточение въ единъ отъ архипелажскитѣ острове, гдѣто и умрѣ. По онова врѣме между Турцитѣ въ Стамболъ се мълвеше, че, като отъ българско потекло, Абдулъ-Керимъ царичоу билъ пропуснать Русситѣ да прѣминать Дунава. На една закуска Абдулъ-Керимъ изѣждаше по 20—30 яйца, а едно агне — на единъ обѣдъ. Той бѣше едъръ, високъ, крупенъ, мургъ (черникавъ) и сухъ човѣкъ.

1) Османцитѣ сѣ прѣвзеле отъ Венецианетѣ островъ Критъ, съвършено около 1714 год., ала войнитѣ сѣ се захванале още отъ врѣмето на Мохамедъ 4-й. Опия отъ мохамеданетѣ Критяне (Гръци) насилствено сѣ приеле мохамеданството, както и по-вечето отъ Българетѣ и Сърбетѣ мохамедане, и за да запазятъ животътъ и имотътъ си. Може обаче нѣкои отъ тѣхъ да сѣ приеле мохамеданството още когато Арабетѣ сѣ владѣле острова. Критянетѣ мохамедане сѣ до крайностъ фанатици, а пѣкъ ни дума разбиратъ отъ арабскій, или турскій езикъ. Тѣ се не различаватъ отъ християнетѣ Гръци нито въ езика, нито въ облѣкото, нито въ обичаитѣ, нито въ нравитѣ, на и занятията, и търговията имъ, сѣ еднакви. По физиогномията си и мохамедане и християне приличатъ на Мавритѣ.

2) Завладѣванието на Албаниа е почнато отъ Мохамеда 1-й, продължавало се прѣзъ царуванieto на Мурадъ 2-й и свършило се въ врѣмето на Мохамедъ 2-й, сѣлѣ продължителни войни и бранения на владѣтеля и князь Александър (Искендеръ бей), синъ на Георги Кастроитъ, кѣгото напосконъ султантъ оставилъ за управителъ на областта, да му плаща данѣкъ и да му дава войска въ военно врѣме. И самъ князь Александъръ е прѣдвождалъ войскитѣ си заедно съ Османцитѣ, въ нѣкои бойове. По едно врѣме той се побунилъ противъ Османцитѣ за независимостта на народа си, ала не сполучилъ, защото се поминалъ при Шкодра (Скутари), и така съ неговата смъртъ умрѣла и се свършила за всѣкога независимостта на Арнаутетѣ. (Споредъ нѣкои италиански историописаче, Искендеръ бей е отъ българско потекло. Баща му Георги Кастроитъ, който билъ Българинъ, ималъ дѣда, който се именувалъ Бранила, а Александровата майка била Сърбкини). Подиръ това, повечето отъ Арнаутетѣ насилствено сѣ приеле мохамеданството, а по-късно, въ разни врѣмена, други станале Римо-Като-

други народности въ Азия и Африка, мохамедане и християне, завладѣни отъ ОсманцитѢ, които и до днесъ говорятъ природнитѢ си езици. Слѣдователно, възъ основание на изложеннитѢ съображения, неможе да се приеме за вѣрно

ици. ТѢ сѣ давале на Високата Порта много достойни граждански и военни службаше. Въ повечето бойове сѣ участвувале като прѣдна стража и юнаши сѣ ратувале, ала пакъ мисльта за независимостта не е излѣзвала изъ ума имъ, кога се е прѣдставялъ стоденъ случай, дори и сега още, въ наше врѣме. Въ първата четвъртина на тоя вѣкъ, Али паша Тепелединъ, управителъ на Янина, се побунилъ противъ султанъ Махмудъ 2-й, за независимостта на Албания и се споразумѣлъ съ гръцкитѢ бунтовници (за освобождението на днешна Гръция) да дѣйствуватъ заедно, ала, слѣдъ доста бранение, прѣдателяски падналъ въ рцѣтъ на ОсманцитѢ, които незабавно го убиле въ 1822 год. Отъ тогава и до сега обаче АрнаутетѢ пакъ не сѣ прѣставале да се заговарятъ и бунтуватъ противъ ОсманцитѢ, както вече споменахъ. Както български, така и много арнаутски юнаци сѣ загинале за гръцката свобода. — Ония отъ образованитѢ Арнаути (разбира се, че сѣ се учили на чужда книга), които се признаватъ, че сѣ такива, именно *Шкипетаре* (защото и мнозина учени има, които се казватъ Гръци, Българе, или Италианци), мислятъ да сѣ потомци на нѣкогашнитѢ Пелаззи, а пакъ други утвърждаватъ, основаючи се на нѣкои пѣмски историописаче, че сѣвернитѢ Арнаути, или ГегитѢ, сѣ отъ потеклото на старитѢ Илирийци, а южнитѢ, или ТоскитѢ, отъ онова на старитѢ Епироти; трети, като иматъ прѣдъ видъ, че на много арнаутски рѣчи коренитѢ сѣ латински, други почти чисто латински, съ гръцки или арнаутски крайници, настояватъ да казватъ че сѣ отъ латинско плѣме. Азъ мисля, че първото казване е по-вѣрно, защото ГегитѢ и ТоскитѢ не сѣ два различни народи, като ще видимъ по-послѣ, ами сѣ единъ народъ съ еднакви нрави, обичаи и съ единъ езикъ на два главни говори, много по-близки, отъ колкото българскитѢ, — тракомизийското съ македонското. А пакъ такива случаи има между много европейски народи. АрнаутитѢ населяватъ Епиро-Тесалия, Албания, нѣкои страни отъ стара Сърбия и Македония, повечето отъ седемьтъ Понически острови, много мѣста въ Гръция, около Атина, па и въ самия тои градъ има махали, у които свободно се говори арнаутскитѢ езикъ. По-голямата частъ отъ тѣхъ се намира въ първобитното си стоение, макаръ и да сѣ населени на хубаво мѣстоположение, повече по край морето, и иматъ сѣсѣди истъщени и търговски народи, каквито сѣ ГърцитѢ и ИталианцитѢ. Въ разни врѣмена много прѣселения отъ тѣхъ въ Южна Италия сѣ се поиталианчили. По езика си, АрнаутетѢ въобще се наричатъ *Шкипетаре*, което значи *соколи* или *соколовци*, отъ арнаутската рѣчь *шкипеа*, — *соколъ*. ТѢ се дѣлятъ на много, така да се каже, плѣмена, отъ които по-главни сѣ три. НаселяющитѢ южнитѢ страни се наричатъ *Тоски*, а сѣвероизточнитѢ, — *Геги*, и сѣверозападнитѢ, — *Миридити*, отъ които повечето сѣ Римокатолици, а другитѢ Мохамедане. Тия послѣднитѢ имахъ нѣкакво-си самоуправление съ единъ бей (князь) на чело, ала прѣди 25—30 години ОсманцитѢ имъ го отнехъ. Нарѣчието на ГегитѢ и МиридитѢ е еднакво, а онова на ТоскитѢ, както казахъ по-горѢ, твърдъ малко се различава отъ това на първитѢ. Ето, за примѣръ, единъ показъ, който прѣднѣсахъ отъ два псалтира, единътъ на гегенско, а другий на тоскенско нарѣчие: първий сѣ латински, а вторий, съ гръцки букви:

Гегенско:

Псалмъ VII. О Зотъ Перъ-
днѣ е.м, шпѣрѣ мѣ тѣю:
шпѣто-мъ преи гкио' ато-
ре мѣ мѣ ндикънъ, еде
лѣро-мъ: мос рѣмбѣнъ нѣ-
ни херъ анъ мѣку шпиртинъ
м' нѣ порси леон, еде мос
е шѣмѣнъ, па мос кенунъ
шпѣтмѣтар.

Тоскенско:

Псалмъ 7. О Зотъ Перъ-
днѣ и.м, мѣ тѣю шпѣрева:
шпѣто-мъ преи гкио' аторе
мѣ мѣ ндикънъ, еде руай-
мъ: мос рѣмбѣнъ нѣонъ
херъ анъ мѣку шпиртинъ т'
и.мъ носи леон, еде мос е
мѣмѣнъ, па гѣжнуръ
шпѣтмѣтар.

Български:

Псаломъ 7. Господи Боже
мой, на тебе се надѣжъ:
спаси ме отъ всичкитѢ ми
гонители и избави ме: да
не би да грабне врагѣтъ
(неприятельтъ) душата ми
като левъ, и ѣжъ раскъсне,
безъ да се намѣри изба-
витель.

утвърждението на Караманцитѣ християне относително говорѣтъ, езикѣтъ имѣ.

Отъ каваното до тука положително се установява, че както Гагаузеи и Сургутѣ сѣ Турци християне, така и Караманцитѣ въ Мала Азия сѣ такива и, както, напротивъ, има нѣкои Българи, Сърбе, Арменци и Гръци мохамедане, безъ да си сѣ забравиле народнитѣ езици отъ страхъ да ги не наказатъ, тогава когато Османцитѣ, поради еднаквостта на вѣрата имѣ, сѣ могле да влияятъ върху тѣхъ и даже насилствено да имъ наложатъ езика си, по какъвто

Буквата *ѣ* е гласна; има гласъ като *ж*. Тия думи, напечатани съ полегати (курсивъ) букви, различаватъ една отъ друга въ двѣтѣ нарѣчия.

Арнаутиѣ, безъ изключение на плѣме и на вѣроисповданіе, макаръ повечето и да сѣ груби, жестоки, отмѣстители, вѣроисповѣдни фанатици, ала пакъ сѣ и гостоприемци; подъ тѣхната стрѣха много пѣти и неприятелѣтъ имѣ е нахождалъ покривъ и храна. Тѣ немаѣт писменностъ. Православнитѣ Тоски, като по-близо до Гръция, употребяватъ гръцкото писмо и минуватъ за Гръци; православнитѣ Геги, ближни до Българи и Сърбе, употребяваѣт словѣнско-черковното азбукѣ, а отъ 20—25 години насамъ захранаѣт да четатъ и пишатъ само по българи и днесъ минуватъ за Българи; Католицѣтъ Миридитѣ държатъ латинското азбукѣ и по-набожнитѣ се наричатъ *христени*, — християне; Мохамеданѣтъ, — биле тѣ Тоски, Геги, или Миридитѣ, си служатъ съ арабското писмо и се наричатъ помежду си, както и всичкиѣ други, *шкипитаре*, освѣнъ духовнитѣ, които се казватъ *исламъ* или *мюсюлмане*. — Тука му е мѣстото да се каже, че прѣди 24—25 години, протестантскитѣ мисионере бѣхъ захранале да издаватъ Светото Писание и други духовни, нравствени и исторически книги на нарѣчията на Тоскиѣтъ и Гегитѣ съ гръцки и латински букви, какъвто сѣ и горѣспоменатитѣ два псалтире, които книги се прѣвождаѣхъ и пишехъ отъ единъ ученъ и вѣщъ на шкипитарскій езикъ Арнаутинъ отъ Елбасанъ, — Константинъ Христофоридѣтъ Елбасанскитѣ (Константинъ Христофоровъ Елбасанскитѣ), на когото помагашъ още двама други учени Арнаути, — единъ Тоска и единъ Гега. Подиръ 4—5 години обаче, по прѣдначинанието на тоя сѣщитъ Арнаутинъ, отоманѣтъ службашъ на Високата Порта, се състави въ Стамбулъ една комисія отъ учени Арнаути, подъ прѣдсѣдателството на Васса паша (православенъ Арнаутинъ, Тоска, членъ на Държавний Сѣвътъ), за да нареди азбукѣ, особено, отдѣлно отъ гръцкото, латинското и словѣнското (каквото е арменското), за арнаутскій езикъ и да уреди писменъ шкипитарскій езикъ, състоищъ се отъ двѣтѣ главни нарѣчия. Тая комисія, която се състоеше отъ християне православни и католици, нареди азбукето, много лесно за писание и хубаво на-гледъ, съ което напълно можеше да се пишѣтъ и произнасятъ бѣлѣзитѣ и звуковѣтъ на шкипитарскій езикъ, безъ да сѣ турнати нѣкои знакове на буквитѣ, както ставаше съ гръцкото и латинското азбукѣ. Когато комисията свърши работата си, поиска парична помощъ отъ живѣющитѣ въ Стамбулъ богатѣше Арнаути и османски пашѣ, за да уреди печатница и да почне да издава книги на шкипитарскій езикъ, въ нея се записаѣхъ за членове и много Арнаути мохамедане, занимаючи годѣми служби на Високата Порта, записаѣхъ се и много парични помощи. Види се обаче, че на великий везиръ Мидхатъ паша се не повравило щото и мохамеданѣтъ Арнаути да взематъ участие въ работа, която се отнася до събужданіето, просвѣтяваніето и повдиганіето на народа имѣ, макаръ отъ начало и да сиомагаше на комисията нравствено, та така да може нѣкакъ си да отдѣла християнѣтъ Арнаути отъ Гръцитѣ и Българѣтъ, както чрезъ нѣкои наши, още живи еднородци, бѣше намислилъ да отдѣли македонскитѣ Българи отъ Мизійскитѣ и Тракийскитѣ, — заради това, той заповѣда на всичкиѣ участвуици въ работата службаше да се оттеглятъ отъ комисията, запрѣти събираніето на подписанитѣ помощи, прѣдсѣдателѣтъ и Васса паша испрати за управителъ на Ливанъ, и така комисията не можа да постигне цѣльта си. Арнаутѣтъ пакъ останаѣхъ да си пишѣтъ съ гръцко, латинско, българи и арабско азбукѣ.

начинъ имъ сж наложили и вѣрата си. Разликата е само тая, че Гагаузетѣ и Сургучетѣ сж отъ едно, а Караманцитѣ сж отъ четири християнски исповѣдания. Както едниѣ, така и другитѣ незнайтѣ народността си, или пъкъ не искатъ да признайтѣ че сж отъ турско потекло, отъ турска народностъ, обстоятелство, което би имъ правило честъ за тѣхната народна гордостъ.

А една частъ отъ Арменцитѣ, които живѣйтѣ въ Цариградъ, Варна и други градове у Европейска Турция, говорящи турски езикъ, може да сж се прѣселили и заселили сами по ония мѣста, по търговски, или други нѣкои цѣли, или пъкъ по политически и други нѣкои причини сж прѣселени въ неизвѣстни врѣмена отъ византийскитѣ царьове, или османскитѣ султани. Всеизвѣстно е, че тия послѣднитѣ сж прѣселвале и заселвале Османци въ новозавладѣнитѣ си европейски области, па и Българи отъ Европа въ Азия, отъ които Българи още има дири (слѣди) не само около Брусса, Измитъ (Никомидия), ами и около Юскюдаръ (Скутари), насрѣщний на Константинополъ азиатски градъ¹⁾.

¹⁾ Както е извѣстно, откакъ прѣвзехъ Търново, Видинъ и други още български страни, Турцитѣ прѣселихъ много Българи въ Мала Азия, които се заселихъ между градоветѣ Брусса и Икония. а въ по-новитѣ врѣмена бѣхъ се прѣселили и заселили по оная страна още Българи. Послѣднитѣ, които бѣхъ си запазили народността, повечето отъ тѣхъ слѣдъ освобождението се завърнахъ и се населихъ по варненското окръжие. Обаче, освѣтъ тия Българи, въ нѣкогашната Витиния (днесъ Худавендикярски или Брусенски вилаетъ), която, прѣди появяването на Османцитѣ, е влизала въ прѣдѣлитѣ на врѣменното византийско-никейско царство, е имало много Българи, които, както се знае, още въ 8-й вѣкъ сж оставили България, та прѣзъ Черно Море заминали и сж се заселили по оная страна. Тия Българи сж биле назначени отъ послѣ като единъ видъ пазаче на византийскитѣ прѣдѣли въ Мала Азия. По-късно повечето отъ тѣхъ сж загинали и сж се изгубили въ войнитѣ между Никео-византийцитѣ и Селджуцитѣ, за запазване царството на първитѣ отъ послѣднитѣ. На много мѣста отъ Брусса къмъ Икония още сжществуватъ развалинитѣ отъ градове и села, за които мѣстнитѣ хора казватъ, че нѣкога си въ тѣхъ сж живѣле Българи. Тука, въ днешний Брусенски Вилаетъ, има дори, близо до Кешимъ дагъ (иноческа гора), една планина, която се именува Булгаръ дагъ (българска гора), както и други гори, или планини, съ названия Котелъ, Яловецъ, Томанецъ и една рѣка, именуема Сушица, па и много още споменаци които сж доказателство, че тука сж живѣле Българи. Тия названия трѣбва да сж дадени отъ първитѣ заселени Българи, прѣзъ 8-й вѣкъ, защото отъ послѣ прѣселениѣ — при тогавашнитѣ турски могѣщество, слава и влияние, — вѣроятно е, не сж могли да даватъ български названия на извѣстни мѣстности. Още и до прѣди 15—20 години въ оная страна у много християнски (погрѣчени) и мохамедански (потурчени) домородства бѣхъ запазени български обичаи, па дори и облѣклото имъ много прилича на онова, което се носи въ прѣславската и котленската околия, — само че вмѣсто българската гугла, кожанъ капакъ, па главитѣ си мажетѣ носятъ турски фесове, или бѣли кауци отъ вънѣшъ пласть. Между християнетѣ се срѣщатъ и български погрѣчени имена, като Злати (Златанъ), Стояни (Стоянъ), Веселось (Веселъ, Веселинъ), Здрави (Здравко), Велюсь (Велико, Велко), Вочани (Божанъ), Велцо (Велчо или Бѣлчо), Вулко (Вѣлко) и

На край, добръ е да се знае, че главнитѣ занятия на Караманцитѣ, — биле тѣ християне или мохамедане, — съ скотовъдството и разни търговски прѣдприятия, особено по чужбина. Тѣ въдят хубави говеда, голѣмитѣ и тлѣсти карамански овце, прочутитѣ анкорски кози съ дългата и мѣлката като коприна козина, отъ която се изработватъ разни хубави и скъпи платове. Макаръ и да имъ е доста плодovitа земята, тѣ твърдѣ не обичатъ да ѝ работятъ, за това мнозина отъ тѣхъ сж отишле по чужбина, а най-много въ Смирна, Константинополъ и насрѣщний му азиатски градъ

още много други. Тия хора, които трѣбва да сж потомци на прѣселенитѣ прѣди паданieto на България, сж много кротки, — и християне и мохамедане. Главнитѣ нѣм занятия сж скотовъдство и земледѣлие, а по-богатитѣ търгуватъ съ жива стока. Нѣкои се занимаватъ и съ бубовѣденie, та изваждатъ хубава коприна (свила), отъ която въ брусенкитѣ дѣлници се изработватъ разни и хубави копринени платове, особено платна, които се продаватъ на всѣкъ низъ Турско. Ако не сж биле разпрѣснати по нѣколко домородства низъ градоветѣ и селата, заселени съ Турци и Гръци, а да сж биле заселени само тѣ, сами, за да образуватъ села и градове, както прѣселенцитѣ въ Бессарабия, нѣма съмнѣние, че не сж щѣле да се изгубятъ до сега тия Българе. А че още до началото на 14-й вѣкъ, когато е захванала да се основава Османската държава, сж останале нѣкои отъ тѣхъ, или, както сж наричани Гръци, които разбирае български езикъ, служи за косвено доказателство и казванieto на г. Иречка (История Болгаръ, 1878 год., стр. 379). — Отъ потеклото на прѣселенитѣ въ 8-й вѣкъ Българе, въ историята на Османцитѣ се срѣщатъ: 1) Кѣосе Михалъ бей, който е билъ единъ отъ първитѣ събѣтници и воеводи на султанъ Османъ 1-й и който дѣятелно е участвувалъ въ първото устрояване и нареждане на малката му азиатска държавица. За заслугитѣ на Кѣосето (човѣкъ безъ косми по лицето, — безъ брада и вѣси, мустаци), споменатий султанъ му подарилъ една мѣстность съ нѣколко села, на които отпослѣ Кѣосе Михалъ бей заселилъ днесъ съществующия градъцъ Михаличъ (въ Брусенския Вилаетъ), като го нареклъ на името си Михаличъ. — 2) Хаджи Илия бей (Хаджи Илбеки), който въ врѣмето на Мурадъ 1-й, между другитѣ градове, е прѣвзелъ димотика, а послѣ, заедно съ Лалашахинъ, на когото османскитѣ историци не показватъ родното мѣсто и фамилията, е участвувалъ при прѣвземанieto на Одринъ. Слѣдъ това, както е извѣстно, Лалашахинъ го испратилъ съ 10 хиляди, или споредъ нѣкои, съ 4 хиляди души войска на прѣгледъ, съгледателство (рекогносцировка), а въ случай, и да се бие съ войскитѣ на подчиненитѣ на българската държава князове отъ Родопи, Сѣверозападна Македония и на нѣкои сѣрбски князове, или деспоте. Войскитѣ на тия послѣднитѣ макаръ и да биле много повече отъ оная на Хаджи Илия, ала той намѣрилъ споменъ случай: нападналъ ги по срѣдъ нощъ, когато, уморени, спале край Марица (по нѣмъ отъ Одринъ за Пловдивъ), та ги поразилъ, — нѣкои се нахвърляле въ Марица и се удавили, а други Турцитѣ истрепале, безъ никакво противienie. (Тукъ му е мѣстото да споменъ, че Хамеръ и други нѣкои писаче, които сж се водиле по него, погрѣшно казватъ какъво въ споменатитѣ български и сѣрбски войски имало Ялмси и Маджаре. Тоже погрѣшно Хамеръ казва, че Лалашахинъ се билъ при Самоковъ съ сѣрбскитѣ крале). Прѣди 18—20 години прѣподавателтъ на османската история въ турското училище у Одринъ, Омеръ, нигдѣ не споменува въ учебника си Хаджи Илбеки, а на всѣкъ Хаджи Илия бей, като притури, че е отъ находящия се близо до Бруса градъцъ Балжесеръ, тогава населенъ съ Българе. — 3) Карахали Джандерели, брусенски сѣдия въ врѣмето на Мурадъ 1-й, послѣ главенъ воененъ сѣдия и слѣдъ това назначенъ отъ същия султанъ за великъ везиръ, подъ име Хайрединъ паша, които служба е задържалъ до смъртъта си, около 20 години. Подъ началството ва Хайредина, османскитѣ войски сж прѣвзеле Родопи, Сѣръ, Кавала, Битоля, Призрѣвъ, Щипъ, Кратово и Кюстендилъ, когато при завладѣването на тоя послѣдний градъ самъ султанъ Мурадъ 1-й дошелъ за тая цѣль отъ Бруса, на когото лично, подъ извѣстни условия,

Скутари, гдѣто се занимаватъ съ голѣми и малки разни търговии. Тѣ едвамъ въ 10-12 години по еднаждъ се прибиратъ за нѣколко мѣсеци, или най-много за една година, на родината си, за да видятъ челедѣта си. Рѣдко се случвава щото тѣ, особено православнитѣ, да заведѣтъ на чужбина домородствата си. Между голѣмитѣ търговци, банкери и влиятелни хора въ Константинополъ, до прѣди нѣколко години се виждахъ и караманскитѣ домородства, — отъ разни християнски исповѣдания, — Мурадоглу, Аллахвердиоглу, Бюлбюлоглу, Алтѣноглу, Мисайлоглу, Исаоглу, Енидюня

се прѣдалъ кюстендилскии на българската държава подчиненъ князь Константинъ Драгашъ. Въ врѣмето на Хайредина, воеводата Иидже-Балабанъ (тънѣкъ-голѣманъ, испозинъ) е прѣвзелъ градътъ Сръдце, който Българетѣ завладѣле още въ началото на 9-й вѣкъ. Спорѣдъ нѣкои турски историописци, градътъ Сръдце е прѣзвземъ съ имена, а споредъ единъ старъ ръкописенъ турски исторически календаръ (Таквими Тагрихъ), — прѣдалъ се по миренъ начинъ. Турскитѣ историци не споменуватъ собственото име на Иидже-Балабанъ, нито за породната му, ала за вѣрване е, че и той е билъ отъ българско потекло, — отъ витинийскитѣ Българе, като се има прѣдъ видъ, че Османцитѣ не сѣ давали военни служби на Румелитѣ (Гръцитѣ). Бившии византийски управители на Брусъ, Евреносъ, който е билъ единъ отъ голѣмитѣ воеводи на Мурадъ 1-й, каквито сѣ биле и Лалашахинъ, Хаджи Илиа и Тимурташъ, се прѣдполага да е отъ арменско или българско потекло, понеже, споредъ споменатий Омеръ, и той билъ отъ града Балакесеръ, родно мѣсто на Хаджи Илбеки. По прѣдложение на Хайредина, още югата билъ кадия въ Брусъ, е учредена новата войска (ени-чари). Джевадъ (сега великъ лезиръ), който е писалъ и издалъ (прѣзъ 1299 г. по арабско годинно броение, или тѣщо прѣди 7—8 години) една часть отъ военната история на Османцитѣ, казва, че откакъ тия послѣднитѣ прѣминале въ Европа и завладѣле християнски страни, тѣ добили нужда за повече войски, защото трѣбвало да се наизтъ прѣзвземитѣ мѣста, заради това, по распоряжанье на Хайрединъ, захванале да взематъ по едно на петъ отъ всичкитѣ християнски здрави дѣца на държавата си, а именно отъ Армения и България, а слѣдъ завладѣването на Босна и Албания, вземале сѣ Босниаци и Арнаути. По таквъ начинъ, види се, може да се е случвало, щото отъ нѣкое домородство да сѣ вземани всичкитѣ дѣца, а отъ друго да се не взема ни едно. Тия дѣца сѣ испращани въ Брусъ, Калиполъ и Одринъ да живѣятъ въ султанскитѣ градини и мѣа, додето порастатъ, и тамъ, подъ нагледванието и управлението на единъ, двама или трима стари опитни войници мохамедане, привиквале на суровъ животъ, храниле се съ груби и прости їстията, упражнявале се тѣлесно, като сѣщеврѣменно имъ се проповѣдавало и мохамеданството. А за да не могатъ да запомнятъ своята народностъ, вѣрата, своитѣ и бащинитѣ си имена, наричале ги съ турски имена и по родното имъ мѣсто, като Асмедъ Филибели, Мустафа Едирнели, Османъ Брусали и така натакъ. Откакъ ставале около 20—21 годишна възраст и навиквале вече на таквъ суровъ, грубъ животъ и строга военна редовностъ, въвождае ги въ войската, у която, слѣдъ сѣтушене извѣстни години, позволявало имъ се да се оженятъ. Знамето на 12-та еничарска дружина било левъ. Тя е била дружината на сейменитѣ, по-послѣ *тирдаре*, които сѣ днешнитѣ турски *нишинджии*, или *стрѣлци*. Историописецътъ Турчинъ не обиква да ли тия нови войници сѣ обрѣзвани, споредъ мохамеданската вѣра, ала тѣ иъкога сѣ вземале християнки за жени, които, щатъ не щатъ, приемале мохамеданство, па и много такива до смъртта си оставале християнки. Съ тая наредба Хайрединъ е ималъ за цѣль щото християнетѣ да намаляватъ, а мохамеданетѣ да се наумножаватъ. До Селимъ 1-й (1510 год.) строго забранено е било чужди подданици да се взематъ за еничари, па и още по-вече е било запрѣтено на чужденци да узнаватъ устройството и наредбитѣ на еничаритѣ. Отъ Гръцитѣ и отъ чуждитѣ подданици еничари не сѣ вземани, а само заробенитѣ (побѣденитѣ, завладѣнитѣ) сѣ лотурчвани и способнитѣ сѣ въвождани въ войската да вършатъ извѣстни работи. Така сѣщо и отъ

и още нѣколко такива. — (Евангелъ Мисайлогу бѣше богаты търговецъ на карамански стоки, — кайсерска пастърма и овце, — а по-послѣ отвори и печатница, въ която исклучително се печатахъ книги за православнитѣ Караманци. Той издаваше и единъ вѣстникъ *Анатолъ* (Анатолия, или български *Истокъ*) за православнитѣ Караманци, съ гръцки букви на турски езикъ, както вече знаемъ каква е книжнината на православнитѣ. Написалъ и напечаталъ е, испърво въ подлистникъ на вѣстника си, а послѣ въ особни книжки, и турска история прѣзъ 1875 г. Въ пръв. забѣл. стр. 451 на

Сърбитѣ не сж вземали еничари, защото, до свършенното имъ покоряване, — подиръ прѣвземанието на Константинополъ, — тѣ сж давали помощна войска на Османитѣ. както виждаме, че, заедно съ тия послѣднитѣ сж ходиле на рать въ Мала Азия, — въ врѣмето на Мурадъ 1-й противъ караманскій господарь, обстоятелство, споменато въ статията, и въ врѣмето на Баязидъ 1-й противъ Татаринтъ Тимуръ, или Тамерланъ, който и зароби тоя послѣдний. Въ тоя бой всичкитѣ Османци прѣминале къмъ страната на Тамерлана, та само 20 хил. души сърбска помощна войска и 15 хиляди еничари, всички отъ българско потекло, сж се били юнашки. По-късно, ужъ сами родителитѣ сж захванале да даватъ доброволно по едно дѣте, или 25 аспри откупъ, и на такива момци не било налагано мохамеданството, освѣтъ ония, които добродно го приемале. Споредъ наредбитѣ на еничаритѣ, както мохамеданскитѣ, така и християнскитѣ войници сж имале еднакви права и длъжности; всѣкой, споредъ достойнството си, е можалъ да занимава високи служби. Турскитѣ историописаче никакъ не споменуватъ за потеклото на Хайредина, който, по вѣра мохамеданинъ, е билъ зеть на извѣстний прилѣпски князь Марко Кралевичъ, жененъ за сестра му Ангелина, а споредъ прѣданieto и нѣкои пѣсни, Хайрединъ паша всѣкога говорилъ съ жената си по езика и защото она не знаела турски, — слѣдователно, може да се веди заключение, безъ никакво съмнѣние, че и той е отъ витинийскитѣ Българе, приелъ мохамеданството още въ младитѣ си години. Подиръ смъртъта на Хайредина, службата на великъ везиръ взелъ синъ му Али паша, който е прѣвзелъ Търново, Овчакъ (Провадна) и Шуменъ. Тоя послѣдний градъ се прѣдалъ безъ бой. — 4). Слѣдъ покоряванieto на България, ние виждаме, прѣди споменатитѣ въ забѣл. на стр. 447 отъ българско потекло първенци, занимаващи високи служби въ Османската Държава, и тия: Шишмановиъ синъ Александъръ, назначенъ за султански намѣстникъ въ Самсонъ, а послѣ — управителъ на Смирна, и двата градове въ Мала Азия. Синътъ на послѣдний български царъ Иванъ Шишманъ 3-й, щомъ падналъ въ рѣцѣтъ на побѣдителитѣ, се потурчилъ. Участвуващитѣ при прѣвземанието на Константинополъ: великий везиръ Гази Михалогу Махмудъ паша; братъ му Гази Михалогу Мохамедъ бей, който опустошилъ всички византийски села и градове отъ Одринъ до Константинополъ съ еничаритѣ си, които сж биле все християнски синове, каквото и главатарътъ имъ; Балтаогу Сколейманъ бей, *булгарданъ дйоние* (отъ Българиянъ станалъ Турчинъ, ренегатъ), *серъ комидантъ* (главенъ заповѣдникъ) на морскитѣ войски съ 140 кораби, и Ахмедъ паша, тоже булгарданъ дйоние, главенъ заповѣдникъ на сухопътнитѣ войски, — сж отъ мѣстнитѣ, европейски Българе. Слѣдъ прѣвземанието на Константинополъ, споменатитѣ двама Михалови синове, Махмудъ и Мохамедъ, споредъ една „фезакек тарихи Османи“ (кратка османска история), печатана прѣзъ турската 1286 г. (около прѣди 20 години) у държавната печатница въ Стамбулъ, въ врѣмето на Мохамедъ 2-й уравниле съ земята градовѣтъ въ Маджарскъ и Славония и съ побѣдитѣ си надъ германскитѣ войски, или тѣа, корпуси (алемани ордуларѣ) прѣобтърнале страната на пепелъ, случка, която е станала около 1470 до 1475 год. Гази Михалъ бей, бащата на казаннитѣ двама опустошители и разорители. нѣма съмнѣвание, е Ихтиманскій воевода, който около тридесетъ години слѣдъ прѣвземанието на Самоковъ и Ихтиманъ отъ Турцитѣ се прѣдалъ на тия послѣднитѣ, които го нарекли бей (князь) и като влѣзълъ на турска служба, билъ се пѣгдѣ, побѣдилъ за това го и нарекле Гази (побѣдителъ). Гази Михалъ бей е ималъ четириъ синове:

тая статия сж прѣписани нѣкои свѣдѣния отъ тая история. Домородството Енидюня (Новъ свѣтъ) е банкерско и отдавна врѣме тая челедъ е влиятелна въ гръцката константинополска патриархия).

Най-послѣ, нека се спомене, че Караманцитѣ христие, безъ разлика на исповѣданията имъ, сж давали на Високата Порта много достойни службаше и най-много отъ християнскитѣ ѣ подданици, които сж занимавали високо и видни длъжности въ Османската Държава, сж биле и сж Караманци, ала, по причина на повечето имъ турски, или потурчени имена, само отблизо познавающитѣ ги сж знаеле, че сж христие. Като османски държавни службаше, тѣ сж повече Османци и отъ самия султанъ, каквито сж въобще службашетѣ и отъ другитѣ християнски народности, каквито може да е имало и нѣкои отъ Българетѣ службаше, прѣди освобождението на страната ни. — И между остарѣлитѣ владици на гръцката константинополска патриархия до скоро имаше, па може и до сега да има, мнозина отъ караманско потекло, които, макаръ и да знаехъ по гръцки всичкото четиво за службата, всичкитѣ редове и

извѣстнитѣ вече Махмудъ паша и Мохамедъ бей, отъ които първий е билъ ступанинъ на самоковската и ихтиманската околина, а вторий — на нѣколко села въ Търновско Окръжие и на сегашний околийски градецъ Виза (Руссенско Окръжие); Гази Али бей, — на плѣвенско, и Хадаръ бей, — на градеца Виза (въ Одринский Вилаетъ) съ нѣколко села и мѣста. Тия четворицата сж собирали данъцитѣ отъ ония страни и градове; тѣ сж биле дребенковѣ: почти всичко е било тѣхно. Гробовѣтъ на Гази Михалъ бей и на сина му Хадаръ сж въ Одринъ, гдѣто първий е съградилъ джамия съ имаретъ (задушница, — мѣсто, отъ което се раздаватъ ѣденія и пиенія за душата на починалий основателъ на джамията, или каквото и да е друго богуугодно и човѣколюбиво завѣденіе) и мостътъ надъ рѣката Тунджа, нарицаемъ и до днесъ *Гази Михалъ бей мостъ* (мостъ на побѣдителя князь Михалъ). Види се, че Михалъ бей е съградилъ моста, прѣди да приеме мохамеданството, защото на седмий му сводъ има кръсть и джмѣтъ ІС ХС НІКІА, или пъкъ, ако го е съградилъ слѣдъ като станалъ мохамеданинъ, нѣма никакво съмнѣвание, че мостътъ е граденъ възъ основитѣ на нѣкой старъ, растурихъ мостъ, останалъ отъ византийскитѣ врѣмена. При джамията, моста и имарета на тоя послѣдний въ Одринъ, е и махлата, която носи неговото име, па, освѣн нея, въ сѣций градъ, има и друга махла, около джамията на султанъ Селимъ, *Михалковъ махла*, вмѣсто *Михалковиче*, а пакъ въ Кастамонийский Вилаетъ (у Мала Азия) има една нахия, която се нарича Гази Михалоглу. Караманецътъ Мисайлоглу, за който споменахъ въ статията, казва въ турската си история, отъ която доста съмъ се ползвалъ, че Михалоглу Махмудъ паша построилъ въ „арнаутский градъ София“ една бопкъ (голъма) джамия. Тая джамия, споредъ доста вѣрни свѣдѣния, е находищата се въ Срѣдецъ, при улица Лере, Бююкъ Джамия, а не както нѣкои погрѣшно казватъ, че е черната джамия (днесъ служаща за затворница, тъмница), която съградилъ Лала Мехмедъ паша. Дйонметата (потурченитъ българе) сж биле по-лошави и по-фанатичи отъ самитѣ Османци мохамедане. Тѣ обаче много обичали да строятъ и богуугодни заведенія, като джамии, имарети, медресета (духовни мохамедански училища) чешми, мостове и други подобни на тия.

обряди, ала едвамъ-ли нѣкои отъ тѣхъ можехъ да говорятъ колко-годѣ гръцкый езикъ. Такъвъ и отъ такова потекло бѣше и нѣкогашний патриархъ Софроний, който въ врѣме на българо-гръцката църковна распря, за нѣколко врѣме бѣше (около прѣди 27 години) гръцки константинополски патриархъ.

Панигюрище, 14-й Септемврий 1891 г.

БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ

(Народни пѣсни отъ Малешевско).

Съобщава А. П. Стоиловъ.

1.

- Рус Елѣна ма́кья¹⁾ плѣла
Сѣтно плѣла, ли́то клѣла:
„Да би дал Бок, Рус Елѣно,
Не скина́ла ру́са ле́са²⁾,
5 Ни по вѣтар, ни по сѣнце,
Ни по іасна мѣсечина,
Турци ти ле́са скина́ли,
Бугарѣ іа окаіали,
Циганѣ іа расплишта́ли³⁾,
10 Да си шибѣа конѣто“.
На Елѣна дожалѣло,
Па си станала, та бегала,
Та си оиде⁴⁾ краі Дунаѣ
С' Дунава сборѣваше⁵⁾:
15 „Дунаве-ле, ти'о⁶⁾ вѣдо!
Прибираш-ле ми гре'ѣве:
На маічини ми іадѣве,
На баітини ми жалбове,
На братови ми прѣкорци,
20 На сна'ини ми на́думци
На друшкини ми по́тсмифци?“
Ти'и Дунаѣ говореше:
„На 'ногу сме гре'о збра́ли,
И на тебе кѣе го збѣрем“.
25 Туку ріпна, та в' Дунаѣ.....

Забѣлѣжка. Гърленитѣ г, к, когато стоятъ прѣдъ мѣка гласна, се умѣкчаватъ: ги=гъи, ке=кеѣ. При все това за *ке* употребихме умѣкчително **Ъ** по навикъ, а не по нѣкое особенно произношение на *к*—въ *ке*.

¹⁾ **Макья** вж. ма́ка. Знакътъ ъ го употребихме като знакъ за омѣкчение.

²⁾ **ле́са** значи плетѣнка, коѣце.

³⁾ **расплиштали**=расплитатъ, отплитатъ.

⁴⁾ **оиде**=поиде.

⁵⁾ **Покраі** зборѣваше въ говорътъ се слуша думаше, говореше.

⁶⁾ **Апострофътъ** е турѣнъ въ собственното си значение т. е. означава отпаданнето на нѣкоіа буква, каквото гукъ звукътъ *х*: *ти'о* вмѣсто *тихо*.

- С' кóса ДúнаФ препишíла,
 А ту вíкна кóлку мóже:
 „Дунавe-ле, тí'о вóдо!
 Кeрдосáи мe, бeл ДúнаФ,
 30 Дa мe Тúрчин нe кeрдóса,
 Мáкьa у гpeх дa нe тúра,
 И мáкьa ми, и бáштa ми,
 И сíчка рóда нaóкoлу.
 Збирáйтe сe, мрéни рíби,
 35 Изгрáзeтe бéло лицé,
 Кaтo крáсaтa¹⁾ íáбъ'кa;
 Испíтe ми пръ́ни óчи,
 Кáту двa стúдна клáдeнци;
 Опасéтe тáнки вéжди,
 40 Кaтo сítнa дeтéлиnа“.
 И oтгáдe мeнзaлджii²⁾,
 Мeнзaлджii, абaрджii³⁾,
 Нéштo им сe зaслушáло,
 Кáтo мoмá в' ДúнаФ пóe⁴⁾,
 45 А ту вeлáт и гoвóрaт:
 „Пoзaпрéтe врáни кóньe,
 Тa пoдáйтe чингeльéтo
 С' пó-дъ'гитe óртоми,
 Дa ги фръ́лим ф' тí'и ДúнаФ,
 50 Дa извáдим мрéна рибa“.
 Пoзaпрé'a врáни кóньe,
 Тa зимá'a чингeльéтo
 С' пó-дъ'гитe óртоми,
 Фръ́ли'а ги ф' тí'и ДунаФ;
 55 Нe извaди'а мрéна рíба,
 Извaди'а Рус Елéна,
 Рус Елéна, мáлa мoмá.
 Мáри вéро, пúстa клéтвo,
 Кa⁵⁾ íа e мáкьa прoклéлa,
 60 Сe⁶⁾ íа тáкa стигнáло!

Слушана отъ Маргита Петкова въ с. Ратово, 1891 год. м. Августъ.

2.

Кoстáдинe⁷⁾, мáло дeтé!
 Дéлбa дéлaт чeтвóрицa брáтъa
 Кoстáдинa дeл нe чинáт.

¹⁾ Красата=малко нѣшто киселко, а сѣщеврѣменно и благо.

²⁾ мензалжии=инженери.

³⁾ абарджии=абарджии, вѣстителни.

⁴⁾ пое=пѣе.

⁵⁾ ка=какво.

⁶⁾ се=всичко.

⁷⁾ Гласнитѣ о и а въ думата Костадине се произнасятъ дълго, — обаче не е квалитетъ, а това го изисква напѣвътъ.

- Кѡста̀дина дожалѣло.
 5 Станá бѣде гѡре в' гора,
 Горе в' гора, в' планината,
 Та се на Бѡга помоли:
 „Бѡже мѣли, Бѡже Вишни!
 Створи ме нѣшто дѣвѣче,
 10 Нѣшто дѣвѣче, сѹра-елѣна:
 Да паса трѣва зелѣна,
 Да пѣа вѡда студѣна,
 Да лада сѣнкѣ ладена
 На братѡви ми жалбѡве“.
 15 Ка си ѣ Бѡга помѡлил,
 Такá му и Гѡспот даде:
 Створи го Гѡспот, створи,
 Да пасѣ трѣва зелѣна,
 Да пиѣ вѡда студѣна,
 20 Да лади сѣнкѣ ладена.
 Негѡвата мѣлна мáкѣ
 Кадѣ 'оди, сѣ си плаче:
 „Кѡста̀дине, мили сѣну!
 Кадѣ те братѣ дѣна'а?
 25 Да ли те вѡда однѣсе,
 Или в' огин фрѣли'а?
 Па си 'ѡде у планина,
 Да си берѣ су'и дрѣва;
 И там го мáкѣ терáла,
 30 Терáла, жално плака̀ла:
 „Кѡста̀дине, мѣли сѣну!
 Оти¹⁾ те нѣкаде нѣма,
 Кадѣ те братѣ дѣна'а?“
 Ка²⁾ си дочѹ млат Кѡста̀дин
 35 С' носѣте ѣ³⁾ дрѣва набрá,
 С' рѡговете ѣ подигна,
 От жалби ѣ се не прикажа
 Дека си ѣ син Кѡста̀дин.
 На мáкѣ говорѣше,
 40 Не ѣ рѣче — ѡи ле мáле,
 Но ѣ рѣче — мѣла бáбо:
 „Когá идѣш у селѡто,
 Кѣе те сретнат ловджиие,
 Кѣе те сретнат, кѣе пѣтат,
 45 Да не си ме, бре, кажа̀ла“.
 Ка ѣ дочѹла негѡвата,
 Негѡвата стáра мáкѣ,
 Не чека̀ла дѡма да ѣде,

1) Оти=зашто.

2) ка=като.

3) ѣ жѣстѡим. III л. ед. ч. дател. п. ж. р.

- От далék иде и вѣка:
 50 „Е вѣска¹⁾ мѡи сѣна,
 Мѡи сѣна пушкалии,
 Пушкалии и ловджѣи!
 Вие по гѡра 'ѡдите,
 Ама лова не на'ѡдите!²⁾
 55 Изека на дрѣва ѡдох,
 Там видѡх сѣра-елѣна“.
 Ка дочѣ'а нѣѣни сѣна,
 Надигнѣ'а танки пѣшки,
 Оѡдо'а в' гѡра зелѣна,
 60 Наѡдѡ'а сѣра-елѣна,
 Утепѣ'а сѣра-елѣна,
 Сѣра-елѣна говореше:
 „Братѣа-ле, мили братченца!
 На сѣте дѣлба чинѣте,
 65 И на мѣкъа дел чинѣте,
 Да ѣадѣ, да се наѣадѣ,
 Оти ѣ се мѣлно молѣх,
 Да ме мѣне не кажѣва,
 Дека сам в' гѡра зелѣна“.
 70 Тогаѣ се братѣа сетѣли,
 Дека им ѣе брат Кѡстаѣѣн.

Слушана отъ Гюргѣ Арсова въ с. Пехчѡво, 1891 година, м. Юлѣѣ.

3.

- Стоѣѣне, морѣ Стоѣѣне!
 Вѣдиш ле гѡра висѡка?
 Сѣлен се ѡгин светѣше,
 Мѣшко се детѣ печѣше,
 5 Тамо са си 'аѡдѣците,
 Та мѣшко детѣ печѣ'а.
 Накарѣли бѣшта му,
 Бѣшта му дрѣва да берѣ,
 'Ем да берѣ, 'ем да поѣ;
 10 Накарѣли са мѣкъа му,
 Мѣкъа му режѣн да вѣртѣ,
 'Ем да вѣртѣ, 'ем да поѣ;
 Накарѣли са сестрѣ му,
 Да играѣат и да поѣат.
 15 Детѣнце от режѣн дѣма:
 „Татку-ле, мѣлу тѣтенце,
 Полѣчка бѣри дрѣвата,
 И крѡтку вѣли ѡгине,

¹⁾ вѣска=вѣзѣка.

²⁾ наѡдите=намирѣте.

- Изгоре'а ми очите,
 20 Векé не мога да глéдам!“
 На мáкъа вéли, гóвори:
 „Мале-ле, мила ма́ичице,
 По́лека врéти режéно,
 Расклапа'а се костите!“
 25 На сестри вéли, гóвори:
 „Сестри-ле, мили сестрички,
 По́-крóтку игра́те 'óрото,
 По́лека по́йте песните,
 Но́гу ми в' гла́ва припадна́
 30 Векé не мога да слу́шам!“

Слушана отъ Петра Дмитриева въ с. Чифлико, 1891 год. м. Августъ.

Малешевската околия се състои отъ слéдующитъ 15 села: 1) Пех-чово, 2) Негрево, 3) Спиково, 4) Пасъкъ, 5) Чифлико, 6) Умлена, 7) Смаймерово, 8) Митрашинци, 9) Будинарци, 10) Мачово, 11) Владими́рово, 12) Робово, 13) Русиново, 14) Ратово и 15) Берово.

Виждъ описанието имъ въ в. „Новини“, II год.

(Народни пѣсни отъ Разложко).

Записа Нехтълинъ.

1. Яна Ги́урова и Татаре.

- Я'ну, мари Я'ну, ѝубава Я'ну,
 Причу́ла сè е ѝубава Я'на!
 Пу'сè гра́да и ноф' пазáр,
 Ни се купу́ва, ни се прудáва,
 5 Ни се найма кой да а купи.
 Наéл ми сè е Ги́уру вуйвóду
 Днэ́скя си я Ги́уру преку́пи,
 У́тре му гла́си дуйдо'а,
 Да ѝде Ги́уру с' угримна вóскя,
 10 И дуйдо'а и ути́де.
 Ги́уру пу́бди, ма́йци на́раче,
 „Ой ма́ле ма́ле, ми́ленкя ма́ле,
 У́баве глéдай 'убава Я'на
 Ф'утрумъ ѝ да́вай, ми́ленкя ма́ле,
 15 Ли́ута ра́кѝа, благи стафѝди,
 А на пла́дина, ми́ленкя ма́ле,
 Студéна вóда, дебéла сѣнкя.
 Вечер ѝ да́вай, ми́ленкя ма́ле,
 Баéла пугáче, ру́йчку вину“.
 20 Та днэ́скя ле си Ги́уру ути́де,
 Па у́тре ми пленцѝ дуйдо'а,
 Та си пленѝ'а 'убава Яна,

- Пленѣа я, зарубѣа я,
Удвѣду'а я ф'татарцка земя.
- 25 Седѣ си Гіуру девет гóдин,
Девѣта гóдин Гіуру пу'оди,
Ут'далек' иде, на ма́кья ру́ка:
„Ой ма́ле, мале, миленкя мале,
Да си излезе, да ме посрешне,
- 30 Да ми пуфати вранята коня,
Да ми субѣе жѣти бутуши“.
Макья му велѣ, гувóри:
„Та днескя лѣ си, Гіуру утиде,
Па утре плѣнци си дуйдó'а.
- 35 Та пупленѣа 'убава Яна,
Пупленѣа я, зарубѣа я,
Удвѣду'а я ф'татарцка земя“.
А той си велѣ, гувóри:
„Ой ма́ле, мале, миленкя мале,
- 40 О дай ми, ма́ле, тригудишна,
Тригудишна баѣла пчени́па
Да си на́зуба враната ко́ня.
О дай ми ма́ле, тригудишну,
Тригудишну ру́ичку вину,
- 45 Да си на́пуа враната коня
Та кіу си ида да си до́веда,
Да си до́веда 'убава Я'на“.
Та си ути́де въ татарцка земя,
Татарцка земя, ф'арнаутцка.
- 50 От¹⁾ іе билò за не́даѣла,
Той гу стигна́ ду пла́дина.
Ду три си 'ора ѣгра'а;
Прѣвуту 'ору Яна изво́жда.
Гіуру се фа́на ду Яна да изво́жда,
- 55 Яна си му велѣ, гувóри:
— Назáт' назáт, чужджи іуна́к,
Чужджи іуна́к, Гіуру васлі́ку,
Ке ми стрóпиш сѣрмену кула́нче,
— Аку, гу стро́ша нек' гу стро́ша.
- 60 Купѣл гу сѣм, па́ ке гу ку́па,
— Назáт, назáт чужджи іуна́к,
Ке ке ми згва́цаш жѣти бутуши.
— Аку 'и згва́цам, нѣ́ка 'и згва́цам,
Купил 'и сѣм па́ ке 'и купа.
- 65 А тя му велѣ, гувóри:
„— Пóстуй Гіуру пучека́й,
Нека си пóдуа прѣ́ну татарче.
И Гіуру сѣ́ а малку пучека́
Та си пуду́й прѣ́ну татарче,

¹⁾ От Ходъ, пѣть.

- 70 Та си а на врану конче качи.
 От ie билò за недаеле,
 Той си стигна ду пладина“.

Слушана отъ Янчето Ив. Базьова отъ с. Якоруда.

2. Марѝа рубина

- Марѝ марѝе, кѝурпѝ 'убава!
 Усаѝн тѝрчин рубѝни кѝра,
 Рубѝни кѝра, клѝти влѝйни,
 Сѝчки рубѝни бѝе и кѝра,
 5 Кѝурпѝ Марѝа най-вече бѝе,
 Най-вече бие, най-вече кара.
 — „Мари òстай си машкòту детѝ,
 Мари òстай гу гòре нат' селоту!
 — „Бок си те убѝл Усаѝн тѝрчин
 10 Ка кѝу кѝйдисам да гу òста'а,
 Ке замѝнаа селцки дрѝварѝ,
 Ке замѝнаа, ке гу зѝмаа,
 Ке гу зѝмаа, ке гу фрѝлаа,
 Ке гу фрѝлаа фуф пѝста гòра.
 15 Турчину дума, гувòри:
 — „Мари кѝйдѝсай, та гу òстай:
 Лѝудкѝ му врѝзи за вѝта елѝ,
 Вѝстер ке дѝне, ке гу залѝуля,
 Русѝ ке рòси, ке гу искѝпе,
 20 Кушѝта мѝне, ке гу надѝй“.
 И тя си рукнѝ, та си заплакѝ:
 „Бок си те убѝл Усаѝн тѝрчин,
 Ка кѝю кѝйдисамѝ да гу òста'а!

Слушана отъ Анчето Базьова отъ с. Якоруда.

(Народни пѝсни и припѝвки отъ Пирдопско).

Записалъ Г. Гергевъ.

1. На трапеза.

- Имѝла мѝйка, имѝла,
 Имѝла до пет дѝщерѝ,
 — Едногò сѝна Стоѝйна.
 Па ги на госте викале,
 5 До сряд нощ пиле и еле.
 Най-мѝлката му сестрѝца
 Доведе дете галено.
 Ка рече вòда, та вòда —
 „Водѝца, уѝчо, водѝца!“
 10 Вòда немѝ ни капка.

- Стоян си йузе два мѣнци¹⁾
 Та си на вода йутиде,
 На вода на воденична.
 Там си завари млад Стоян,
 15 Три жени, три самодиви,
 Мѣсечина си свалеа,
 Мурга я крава правеа,
 Та пресно мляко дѣеа.
 Една Стояну лѣля му,
 20 Втора Стояну стрина му,
 Трѣтя Стояну нана²⁾ му.
 Като видѣа Стояна,
 Леля Стояну думаше:
 „Мил лелин, лелин Стоене,
 25 „Пѣ-скоро дома да с' идеш,
 „Та да ти вари майка ти,
 „Синята бяла тентява,
 „Жълтата куманѣчата
 „В' гърне необжежено;
 30 „Ти да та лели полее,
 „Дуде петлите не пѣле.“
 Дуде си Стоян утиде,
 Дуде да вари майка му
 Синята бяла тентява,
 35 Тие петлите попѣле.
 Стоян са с' душѣа разделѣ.
 Като пет сестри плачеа
 До синѣо нѣбе са чѣеше.

Испѣла Ив. Йонина, 60 год., 2 Марта 1892.

2. На седянка.

- Стоян по двѣри йодеше,
 Богу са мѣлно мѣлеше:³⁾
 „Я, дай ми, Бѣже, я дай ми!
 Я дай ми, машко детѣнце,
 5 Три гѣдин да го погледам,
 Па курбан да го закола,
 Курбан на Светѣ Илѣя.“
 Д' седѣ Гѣспод, де слуша?
 Дѣде му Гѣспод, дѣде му,
 10 Дѣде му машко детѣнце,
 Та го три гѣдин погледа,
 Па доде Светѣ Илѣя.
 Стоян по двѣри йодеше,
 Дрѣбни си слѣзи рѣнешо,
 15 Влѣшки ножѣве точѣше,

¹⁾ Котли. ²⁾ Вуйна. ³⁾ Всѣки стихъ се повтара кога се пѣе.

- Ножове черночирене.
 А детенце му думаше;
 „Защо ти, татко, ноженце.“
 Таман¹⁾ е това изречло
 20 Нави му русо главенце.
 Глас му са чу йот Бóга:
 „Марé, Стойéне, Стойéне!
 Не коли, марé, детенце:
 Детенце курбан не стая
 25 На иди в' стадо гулямо,
 Та фани вакло йегънце,
 Та го на курбан заколи,
 Курбан на Свети Илия.“
 Стоян си пусна детенце,
 30 Утиде в' стадо гулямо,
 Та фана вакло йегънце,
 Та го на курбан заколи,
 Курбан на свети Илия.

3. На хоро.

- Иван майка прати:²⁾
 „Иди, иди, мамо,
 Доле йу Донкини,
 Та ми йскай, мамо,
 5 Донка йеребица,
 Сива гълъбца.
 Ако ти я дадат,
 Ти са позабави,
 Яко я не дават,
 10 Ти си скоро доди.“
 Че ща д'ида, мамо,
 Доле вóв чаршия,
 Да си крóa, мамо,
 Дрeи калугерски,
 15 Калугер да йда,
 Дубвник да дóда,
 Да си исповядам
 И старó и млáдо.
 И Донка ще дóде
 20 Да я исповядам
 Па ща да й реча:
 Казвай, казвай, Донке!
 Що си съгрешила
 На млади години
 25 Със млади йергене.

¹⁾ Тъмно.

²⁾ Всън стихъ се повтаря кога се пѣе.

4. Хороводна.

- Стойке-ле, лудо, младо.
 Вечеряло ли си,*)
 Вода пило ли си?
 — Не сам вечеряло,
 5 Не сам вода пило.
 Майци воз ядове,
 Тейну воз каъре,
 Че ма не дадуа,
 Де сам самá щяла,
 10 Щяла и обичала
 Сиромашко място
 За гулямо момче; —
 На ми ма дадуа,
 Де са самй щеле,
 15 Щеле, йобичеле
 Чорбаджийско място
 За мѣнинко момче.

5. Хороводна.

- Яно, мома Яно!
 Била ли е Яна,*)
 Войвóдува слугá,
 Войводу служила
 5 Три дни и три ноци,
 Дурдѣ задрямала,
 Рака й трепнала,
 Крондир испустила,
 Крондир с' руйно вино.
 10 Дека вино капна,
 Тамо е израсло.
 Дръвó яворово,
 Корен е пустило
 Дур до бяло море,
 15 Слѣпе е слѣпило
 Дур до синйо нѣбе,
 Рѣжба е рѣдило
 Ситен бял маргарец; —
 От де са стѣза
 20 Птици злато-крилци,
 Та си йокълваа
 Ситен бял маргарец.

6. Боленъ Гѣорги.

Бóлен Гѣорги, се бóлен лежи,*)
 Дене лежи в' алища,

*) Всѣки стихъ се повтаря, кога се пѣе.

- Ноще йóди по планинe,
По планинe, по рудинe.
- 5 Зáран дóде предú слънцe.
Гйóргйовица млада бýлка,
Тя си Гйóргйу отговáря:
„Ей та тебе, бóлен Гйóрги,
Девет гóдин се бóлен лежиш,
- 10 Денe лежиш в' áлица,
Ноще йóдиш по планинe.
Соса ми, додeя ми,
Дай ми прóшка да се жéна!“
Бóлен Гйóрги отговáря:
- 15 „Ей та тебе, Гйóргйовице,
Гйóргйовице, млада бýлка,
Премини са, натруфá са,
Па си тръгни низ чаршия,
Та си йóди, та си дири,
- 20 Та си дири, та си глeдай,
Ако нáйдеш катó Гйóрги
Тъка úбос, тъкаф левeн,
Прóсто да e, йожeни са!“
Послúша го Гйóргйовица,
- 25 Премени са, Натруфи са,
Па си тръгна пзъ чаршия,
Та си йóди, та си дири.
Ниде не можá да си нáйде,
Тъка úбос, тъкав левeн.
- 30 Тя си e домá йутишла,
Та на Гйóрги йотговáря:
„Лелe вáре, бóлен Гйóрги!
Съдя одíф, съдя глeдaф,
Ниде неможáф да нáйда
- 35 Твóйта йубос, твóйта левeн
Девет гóдин бóлен лежиш,
Йощe дeвет да ми лежиш,
Па не щa да те напýстна.“

7. Пъсeнь на бранe лъшници.

- Запáла момá в' гора зелeна,
В' горá зелeна, в' осóйна стърнá.
Ка я йe зачúл бре калúгeра,
Той си момáта люто кълнeше:
- 5 „Убил та Гóспод, бре мáлка момé!
Че щo не запá от озáран,
От озáран от вчeра зáран;
Дурдe не бex са покалúгeрил!
Пус да оcтáне чeрното руo,
- 10 Оган да гори калимáвките,
Вóда да нóси бялата кнiгa“.

Припѣвки.

- 1) По поле гезмѣ Йване,
Домашна айта Мико ле.

- 2) Ситно йодене Мико ле,
Милно гледане Иоване.

- 3) Ален бужур на планина, Мико,
Наведи са откъсни го Иване.

- 4) Белá са крѣпа белѣе,
Никóла за Анна лудѣе

- 5) Чѣрна чиряша висеше,
Йован за Анна мислеше.

- 6) Длѣги друмове, Мико ле,
Я ги по скъси, Йоване ле!

- 7) Шита нагрѣдка Ано ле,
Сладка прегрѣдка, Йоване ле.

Забѣлѣжка. Собственнитѣ имена при припѣвкитѣ сж непостоянни. Припѣвачкитѣ турятъ името на този и на тая, когото и която искатъ да припѣвжѣт.

Припѣвванията ставатъ прѣзъ лѣтнитѣ работни дни.

(Народни пѣсни и припѣвки отъ Тръвна и околноста).

Записа Уста-Генчовъ.

1.

- Седнал — ѝ Диман-чорбажи
Да ядѣ Диман, да пиѣ
Съ девят свои синове,
Съ осем свои снѣхички.
- 5 Секи си ядѣ и пиѣ
И са веселба весели.
Янчица снѣха най-млада,
Най-млада, ала най-умна, —
Ни яде Янка, ни пие,
- 10 Нити са веселби весели.
Никуй ѝ Янка ни съзрял,
Най—я ѝ съзрял свекър ѝ,
Свекър ѝ Диман-чорбажи,
И си той Янка пупитал:

- 15 „Янчице, снѣха най-млада,
Най-млада, ала най-умна,
Зѣщо си, Янке, ни ядеш,
Ни ядеш, Янке, ни пиеш,
Нити, веселба веселиш?
- 20 Да ли ти — ѿ ясте ни угодну,
Или ти — ѿ винце ни сладку?“
Янка Диману думѣши:
„Свекри ле, Даман-чорбажи,
Мен ми — ѿ ясте угодну
- 25 И ми — ѿ винци сладичку.
За идно мислѣ и жалѣ,
Що да сторѣж и направѣж: —
Снощи си ази утидох
На айдущкити кладенци,
- 30 Там си юнаци заварих,
Юнаци мени питахъж:
„Янчице, булка убава,
Кѣде ѿ, Янке, свекър ти,
Свекър ти, Диман-чорбажи?“
- 35 И азъ юнаци излѣгъх,
Чи умре Диман-чорбажи
И девят негуви синове;
Куму струвѣхми тритѣни, шистѣни,
Диману гудина щѣ струвѣми.
- 40 Юнаци мени казѣхъж:
„Ний ще сички да додим
На Димануви струвѣни“
Я идни, свекре, да са скрий
Вѣв мойта гѣста градинка,
- 45 Вѣв чарвената калинка.“
Диман си, Янка, послуша
И в градинка са путули.
Чи са юнаци надошлѣ
На Димануву струвѣни.
- 50 Янка са скороу разшѣта
И си юнаци нѣгостѣ,
Чи ги Янка затвори
В Димануву яки сараи
И си юнаци там избѣи.

Слушана отъ Неда Алачкина въ Тръвна.

2.

Планината са развива,
Гьоргю са сърце налива,
Кату червенка ябълка.
Гьорги Дафинки думаши:

- 5 „Дафинке, душке, Дафинке,
Събирай, душке, рубата,
Рубата, душке, юнашката,
Пък ас ша сбирам юнаци.
Събѣра Гьорги, утѣра
- 10 Ду седемдесѣт юнака,
Ду седемдесѣт и седѣжм,
Чи ги Гьорги заведи
На врѣх на Стара-Планина,
На айдущката равнина.
- 15 Стуели малко, ни многу,
Стуели ду шес месеца.
Юнаци думат на Гьоргъо:
„Гьорги ле, братко, вѣйвода,
Лятуту доде, мина са,
- 20 Немами кяра никаква,
Ни кяра, нити пичала“
Гьорги са люту расърди,
Чи си са виком прувикна:
„Ой, ви вази, юнаци,
- 25 Я скору тука илатѣ!
Тукъ ши азнѣта да минѣ,
На девят сиви катѣра.“
Чи са азнѣта убрали,
Убрали и разделили:
- 30 Секиму пу шес иляди.

Слушана отъ Дена Иванова отъ колиби Джуровци, Тръвненска околия.

3.

- Снощи си дуде млад Стуян
Ут дълга пѣтя — Цари-град.
Чи си на порти пу'лопа,
Конче му с' крака путропа,
- 5 И на Русанка викаши:
„Стани ми, Русанке, утвори,
Утвори иощи утключѣ“.
Ни е станала Русанка,
Най ѣ станала майка му.
- 10 Стуян мами си питаши:
„Кѣде ѣ, мамо, Русанка,
Русанка, мойта ступанка?
Да ли-ѣ с булките на черква,
Да ли-ѣ с мумитѣ на уро,
- 15 Или-ѣ у мамини си на гости?“
— „Кату ма питаш да кажѣ:
Нит-ѣ с булкити на черква,
Нит-ѣ с мумите на уро,

Нит-й у мамини си на гости.

- 20 Вчера си минж Кир-Янку,
Кир-Янку, млад гимиджия.
Чи си Русанка той купи
За седям уки жълтици.
Чи й заплакал млад Стуян, —
25 Русанка тръгнъл да търси.

Слушана отъ Неда Алачкина въ Тръвна.

Прѣпѣвки¹⁾

1.

- Пупял петел на ливадки,
Зачули гу кукóщици,
Върнѣли си упáщици, —
Чи утишлѣ въз питела.
5 Пител води врáнѹ кончи,
На кончиту синю сядло,
На сидлóту младу булчи,
На булчиту зелен вянец
На вянеца три триперушки;
10 Как триперът тес триперушки,
Тѣй трипери Дончу за Цана.

2.

- Звъннѣлу-й звѣнче приз селу,
Тó не е звѣнче звѣнналу,
Ами й мума вързана.
Чи коя ли-й мума вързана?
5 — Рада й мума вързана.
У Петкову куляно.
Рада му са моляши:
„Пусни ма пусни, Петко ле!“
Той на Рада думаши:
10 „Как шж та пусна, Радо ле?
Как шж та пусна, либи ле!
На пушка ми си измѣрена,
На книшка ми си исписана“.

3.

- Два дола дълбоки, дълбоки,
Два вида широки, широки.
Сичкити муми ша минжт,
Станка ни можи да мини,
5 Чи Стойку ъж й принесъл,
Нищу й зърар ни сторил.

¹⁾ Тия пѣсни си пѣятъ момитѣ и иргенитѣ едни-други на шега, като споменуватъ въ тѣхъ своитѣ имена.

Най ѝ скъсал синцити.
 Викна Станка, заплака:
 „Олиле, варе-бриваре!
 10 Мен ма мама убива!“
 Чи Стойку ѝ мирёши:
 „Мълчи, Станке, ни плачи,
 Ас ти правѣх кунцѣти,
 Ти шѣ нижиш синцѣти“.

4.

Вода тиче, вода тиче
 Ут бялу камъчи,
 — Чи кои тѣча, чи кой тѣча
 Вода да налей?
 5 — Минка тѣча, Минка тѣча
 Вода да налей.
 — Чи куму ѝ, чи куму ѝ
 На диген занася?
 — Стуяну ѝ, Стуяну ѝ
 10 На диген занася,
 Да ни риче, да ни риче:
 „Изгурях за вода“,
 Най да риче, най да риче:
 „Изгурях за Минка“.

Слушани отъ Неда Генчова въ Тръвна.

Вървания и обичаи изъ Пирдопъ.

Съобщава Г. Геревъ.

На Св. Харалампия, когото наричатъ „Чуминъ день“, хората слѣдъ едене не метатъ изъ къщата си съ метла, защото щѣла да ги измете чумата.

Когато испращатъ нѣкой на печала, испращатъ прѣди трѣгванieto му другъ да налѣе вода въ бѣлъ мѣдникъ (котелъ), съ която срѣща пѣтника, който отива на печала, прѣдъ портата (вратата) и я излива прѣдъ него (пѣтника) и слѣдъ него за да му върви кяра като вода. Ако сѣ го испратиле до края на града, испращачитѣ на връщанне събиратъ по пѣтя сачки (клечки) и скубятъ зелена трева. Клечкитѣ събиратъ за да се не връщатъ праздни, та и испратения да се не връща празденъ. Тревата скубятъ съ същата целъ и като я донесжтъ, посаждатъ я нѣйде по двора си.

Ако мжжъ или жена излиза пръвъ пѣтъ прѣвъ лѣтото да жѣне, трѣбва да си крие срѣпа, за да не го види нѣкой трудна (тежка) жена, защото, ако го види, то на този, който носи срѣпа, ще излѣзе по рѣцетѣ една корава буца, която наричатъ „дете“.

Когато умре нѣкой въ махалата, комшиетѣ, ако не сж прѣзъ лѣтъ т. е. ако сж въ сѣщия въртопъ (кварталъ), не работятъ, защото щѣло да имъ излѣзе по тѣлото „мрѣтво косъ“ (буца корава като камъкъ, която изъ день въ день расте). Ако нѣкой отъ този кварталъ, въ който е мрѣтвеца, иска да работи, минава въ другъ кварталъ.

Спроти (срѣщу) срѣда и петѣкъ женитѣ, които иматъ малки дѣца, не работятъ, защото, ако работятъ, дѣцата имъ ще келясатъ.

Първата и послѣдната сѣбота отъ м. Мартъ наричатъ „Мартина Сѣбота“, и прѣзъ тези дни не работятъ никакви кърски (полски) работи, нито пакъ се миждѣ, перждѣ и не замесватъ квасъ прѣзъ този день, за да ги не бие градъ.

I. РЕЦЕНЗИИ.

1. *Wlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung von Dr Gustav Weigand, Privatdocent an der Universität Leipzig. Mit vier Lichtdruckbildern. Leipzig 1892. XXXVI+78.*

Наредъ съ трудовѣтъ на Бояджи, Миклошича и др., — и книгѣтъ на Вайганда ставатъ необходими при изучението на влашкиятъ езикъ въ Македония, извѣстенъ подъ името куцовлашки, цинцарски, цънцарски, македоно-румънски¹⁾. Прѣдварително добръ запознатъ съ румънскитѣ нарѣчия, до колкото е туй възможно чрѣзъ разпитвания и чрѣзъ литературни източници, Вайгандъ, за да турне изучението на македоно-румънското нарѣчие на оная степенъ точностъ, каквато се изискува отъ съврѣмнената филология, е прѣдприелъ двѣ пътувания въ Македония и се е бавилъ тука доста врѣме, за да може да събере много и точни наблюдения. Прѣдъ другитѣ учени, които се занимаватъ съ румънскитѣ ез., той има вече тая прѣднина, че не е принуденъ като тѣхъ да луща фактоветѣ, а ги знае отъ собствено наблюдение²⁾. Прѣзъ втория си екскурсъ Вайгандъ е прѣкаралъ въ Македония 16 мѣсеца. Вече и първото му пътувание се послѣдва отъ важни резултати, които сж изложени въ съчинението му „Die Sprache der Olympro-Walachen, nebst einer Einleitung über Land und Leute.“ (Leipz. 1888. VI+141³⁾). А сега, резултатитѣ отъ второто пътувание сж тѣй голѣми, дѣто въ съчинението, което извадихъ по-горѣ въ заглавието на това си извѣстие, се трактува само единъ диалектъ, и

¹⁾ Съ издирванията на Миклошича по румънскитѣ езикъ и съ тѣхното значение както за романската, тѣй и за славянската филология, българскитѣ читатели могатъ да се запознаятъ отъ статията на Л. Милетичъ: „Д-ръ Францъ Миклошичъ и славянската филология“, (Сборн. на Мин. V отд. отпеч. стр. 113—116 и 129—131). Какъ почтително се отнасятъ ученитъ къмъ издирванията на Миклошича, посветени на неславянскитѣ индогермански езици, може да се види отъ този кратъкъ отзывъ на Вайгандъ върху неговитѣ „Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte: „съ собственото си искусство разработва тука Микл. звукословието на македорумънския, истро-рум. и дако-румънския диалектъ. Ако той относително мак.-румънския диалектъ има и погрѣшни възгледи, това е защото той е разполагалъ съ недостатъченъ и невадѣженъ материалъ, а отъ друга страна, дѣто той никога не е билъ самичкъ въ страната, и поради туй по необходимостъ се е намиралъ въ съмнитѣлне относително изговарянето на думитѣ:“ (Olympro Wal. 104).

²⁾ Ср. прѣдната бѣлѣжка подъ 1).

³⁾ Между другитѣ учени и Миклошичъ посрѣдничъ тази книга съ една ласкава рецензия, гл. Deutsche Literaturzeitung, 1889, стр. 268.

то съвсѣмъ неизвѣстенъ до сега на учения свѣтъ. Покрай това (78 страници), тука се даватъ нѣкои свѣдѣния за народа и за страната за този новъ диалектъ (стр. XI—XXVI). Ето кои сѫ влашките мѣстности, които обгръща този диалектъ, и които сѫ прѣдставени на една карта на стр. XXVII: Нонте (Нот'е), Борислаф, Лунси, Ошин въ Мегленията, на с. отъ Паякъ планина; сетнѣ: Лумница, Хума, Сиринина, Којнско, Купа, Цернарека (Църнарека?), Баровица, — въ Караджово, на з. отъ желѣзната линия Велесъ-Солунъ, на з. отъ Гевгелне и на с. отъ Гумендже.

Сичките тѣзи 11 села, заедно съ Ливади броятъ около 16.000 душъ власи, които сѫ отъ християнско и мухамеданско вѣроисповѣданне и сѫ обиколени отъ българско население.

Като говори случайно за българитѣ, Вайгандъ прави прости и кратки, но правдиви и безпристрастни бѣлѣжки. Впечатлѣнията върху народнитѣ отношения въ Македония на единъ европеецъ, дошелъ тука съ чисто научни интереси, сѫ твърдѣ интересни за насъ и много поучителни за тѣзи, които оспорватъ нашата народностъ въ Македония, и азъ ще си позволяя да посочя, какво говори авторътъ за тукашната българо-гръцка борба.

„Чисти гърци въ тази частъ на Македония (рѣчта е за Гевгелийската кааза) нѣма, но работата е, че владицитѣ, докторитѣ и учителитѣ¹⁾, ползувайки се съ гъркоправославната вѣра²⁾, така сѫ прѣобърнали ума на бѣднитѣ необразовани селени, щото послѣднитѣ очекватъ спасението си само отъ присѣдинение къмъ Гърция³⁾. Само въ поново врѣме сполучи българската партия отъ сѣверъ⁴⁾ да стапи на здрава основа. Въпрѣки най-голѣмото усилие на гръцката пропаганда и на ужасни суми, които се жертвуватъ ежегодно, селата се изплъзватъ едно подиръ друго отъ гръцкитѣ рѣцѣ, людето почватъ да разбиратъ, на коя страна падатъ тѣ естествено“ и т. н. (стр. XVIII). На гърцитѣ нѣма да ареса това мѣсто въ книгата, както, увѣрени сме, ще ги раздражнятъ и др. нѣкои мѣста, като напр. мислитѣ и наблюденията, съобщени на стр. XIX и XXXIV. На послѣдната страница Вайгандъ безпощадно рѣже и осжда гръцката пропаганда измежду влашкото население.

¹⁾ Разбира се, гръцкитѣ.

²⁾ Источноправославната вѣра. Това послѣдно название на нашата вѣра, която сме приели отъ гърцитѣ, се прѣдпочита у насъ въкакъ си истинитивно прѣдъ названието *гъркоправославна*, и то ми се чини много по-добро. Исторически смисълъ има названието „гъркоправославна вѣра“, както и названието „римско-католическа“, но какъ вѣроисповѣденъ идеалъ, каква надѣжда за бъдещето распространение и проповѣдане на вѣрата се заключава въ него, не разбирамъ. Та и другиятъ терминъ не е съвсѣмъ сгоденъ.

³⁾ Това е вѣрно особно за влашката интелигенция въ Македония.

⁴⁾ Ако авторътъ иска да каже, че безъ нравствената поддръжка отъ страна на источнитѣ българи, народното възрождение въ Македония не щѣе да бѣде фактъ, то той нѣма право. Вижъ между другото и статията ми „Кратка расправа по етнографията на Македония“, гл. VII—IX (Пер. Спис. XXX), а също Слав. Изв. 1890, № 18, гдѣ съ фактове се посочва, че българското възраждане се е почнало и въ Македония едновременно съ источна България, ако не и по-прѣди въ нѣкои македонски градове.

Колко се отличава влашкото нарѣчие въ Караджова и Мегленията отъ другитѣ македоно-влашки говори, които съставятъ една група¹⁾, вижда се и отъ куриоза, който Вайгандъ ни съобщава на стр. XX. Когато той, слѣдъ нѣколко деня штудуване този диалектъ се понавикналъ да се споразумѣва съ населението, неговиятъ слуга, влахъ родомъ отъ Влахо-Клисура, неможълъ да принаучи говора на своитѣ съотечественици, нито колкото за да се споразумѣва съ тѣхъ, та се е разговарялъ съ тѣхъ български.

Пълно оцѣнение на даннитѣ по новоизнамерения говоръ, както и на тѣхнитѣ обяснения, прѣдложени отъ автора, оставяме да ни изнесатъ романиститѣ. Ще укажж само на нѣкои чѣрти, съ които мегленско-влашкото нарѣчие се отдѣля рѣзко отъ другата група македоно-влашки нарѣчия. Латинскитѣ *pj*, *bj* (тука *j* нѣма палаталенъ характеръ) си оставятъ неизмѣнени, както въ дако-румънското и исторумънското нарѣчие, а не даватъ палатални *k' g'*²⁾: мегл. *pert*, дакорум. *perd*, *pjerd*; македорумънско *kjerdu*, исторорумънско *pljerdu*. Мегленското нарѣчие запазило е сжщо и *vi*, което, извѣстно е, въ другитѣ македонски говори дава *ji*. Отъ друга страна, съ останжалитѣ македонски говори е свързано мегленското нарѣчие по това, че намѣсто палатално *k*, дава *ts*, както и сички други македонски говори,

¹⁾ За другитѣ влашки говори авторътъ бѣлжи на едно мѣсто (Die Spr. d. Olympo-Walachen) че тѣ може да се изгубятъ слѣдъ малко врѣме. Какъ изглежда работата у караджовскитѣ и мегленскитѣ власи?

²⁾ За физиоложкия характеръ на тѣзи звуци въ македоно-румънскитѣ диалекти гл. у Вайгандъ Die Spr. d. Olympo-Walachen, стр. 43. Тука той хвърля свѣтлина върху едно заблуждение, въ което сж попаднали много учени, и Миклошичъ въ туй число, именно върху отождествението на румънскитѣ *k'*, *g'* съ маджарскитѣ *ty*, *gy*. Споредъ В., рум. *k'*, *g'*, сж *k*-звукове, въ това рѣшително се е билъ убѣдилъ той слѣдъ внимателно наблюдение. Въ единъ разговоръ той ми събщи, че отъ таково свойство намира той и българскитѣ *k'*, *g'* въ Македония и ги различава отъ сръбскитѣ *h*, *h*, и то въ основа на спектроскопическия наблюдения. Прѣди да ми се прѣдстави другъ случай, на се възползувамъ отъ настоящия, за да допълня онова, що е казано върху макед. *k'*, *g'* въ глава IV на статията ми „Кратка расправа“ и пр. Разликата между макед. *k'*, *g'* (тѣ сж и источ.-бълг., само че въ по-ограничено число случаи ни се вѣставятъ тукъ) и между сръбскитѣ *h*, *h* си личи хубаво, когато се зема общопознатото сръбско произношение на *h*, *h* съ шишечи характеръ. Въ по-далечнитѣ отъ насъ сръбско-хърватски диалекти, на Адриатическитѣ острови намѣсто това произношение се явява едно по-близко до нашето, дѣто разликата по между имъ мажно се хваща: то сж твърдѣ меки *m' d'* безъ шишечи характеръ. Мѣстото на небцето, дѣто езикътъ опира при изговарянето имъ, е твърдѣ малко по-напярѣдъ къмъ устата отъ мѣстото на небцето, дѣто се утѣнаватъ макед. *k'*, *g'*; оттука и минимално нищожната разлика по между двата тѣмъ реда звукове, която остава слуховиятъ органъ при възприетнето имъ. Прѣзъ последнитѣ двѣ години съмъ ималъ случаи да слушамъ сръбско-хърватска рѣчь и съмъ се убѣдилъ, че нормалното изговаряне на *h* и *h* у сърбитѣ отъ кралството и у хърватитѣ се отличаватъ значително отъ изговарянето на *k'*, *g'*, но наредъ съ това изговаряне съмъ чувалъ, ако и твърдѣ рѣдко даже у сжщитѣ индивидуи, и мѣкитѣ *m' d'*, които иматъ особенъ характеръ и редовно се употребяватъ въ нѣкои далматински говори. Ето защо македонскитѣ *k'*, *g'* не се прѣдставятъ като нѣщо съвсѣмъ странно на ония наблюдатели, които сж навикнали къмъ сръбскитѣ *h* и *h* и покрай нормалното изговаряне сж чували у сърбитѣ и *m' d'*. Проф. Лескинъ и д-ръ Облакъ сж склонни да отождествятъ мѣсто изговаряне на нашитѣ *k'*, *g'* съ сръбското. Проф. Лескинъ сѣ не ги отождествява съ сѣмъ. Ще си позволимъ да бѣдъ нескромнъ като споменж за единъ частенъ разговоръ, въ който проф. Лескинъ смѣташе появението въ Македония на *k'*, *g'* ... ст. сл. шт. жд отъ *mj*, *dj*, за сръбско влияние. Но възможно ли е, ако земемъ за примѣръ велешки

а не *ts* (то е ч звукът, на който втората съставна частъ е шипеще *c'*, тождествено съ простонародното гръцко *c* шипеще) както исторорум. или *ts* както дако-рум.; палатално *g* дава *z*, което прѣдполага макед. *dz*, богато дако-рум. показва *dz*, доста близко до истро-рум. *z*. Въ морфологията мегленското нарѣчие рѣшително застава на страна на дако-рум., — обстоятелство, което добива голѣма важность отъ това, дѣто и единъ голѣмъ брой думи съвпадатъ само между тия двѣ нарѣчия (гл. § 171). На основание на тѣзи и подобни съображения Вайгандъ прѣдполага, че най-напрѣдъ отъ общото румѣнско дърво се е отдѣлило македонското нарѣчие, сетнѣ мегленското заедно съ истрийското, а че най-сетнѣ тия двѣтѣ едно отъ друго. При това мегленското нарѣчие „сходнява дако-рум. съ македо-рум. нарѣчие тѣй тѣсно, щото става невъзможенъ сѣкой опитъ да се сматратъ и двѣтѣ като самостоятелно развити отъ латинскиятъ езикъ“ (§ 185). Вайгандъ прѣдполага, че мегленскитѣ власи водятъ потеклото си отъ ония власи, които сж аели участие въ образуването на второто бългaрско царство. Това е тъмненъ исторически въпросъ. Нѣкои дохождатъ до тамъ, дѣто и Асѣновцитѣ искарватъ отъ влашка кръвъ, на основание на нѣкои неясни исторически указания. Може би, нататѣшнитѣ обнародвания ще ни дажатъ нѣщо повече, нѣкоя подпорна точка, но отъ досегашното се вижда, че словѣнскитѣ елементи на мегленскитѣ власи не ни издаватъ нѣщо специално источно-българско, та да прѣдполагаме, че тѣзи власи сж се скитали по-напрѣдъ низъ источно-българско, прѣди да дожатъ въ сегашнитѣ си жилища.

За насъ сж много любопитни словѣнскитѣ елементи въ мегленското рум. нарѣчие. Твърдѣ по-многобройни сж тѣ, отколкото въ другитѣ македо-рум. говори. И то се много лесно разбира. Власитѣ въ Крушово, Магарево и др. сж се заселили едвамъ прѣди нѣколко де-

говоръ, щото въ сички думи, въ сички случаи да се провере това влияние? Само думата *жине* прѣдстави едно изключение тука, но и тя може да е дошла отъ по-западнитѣ говори, дѣто *шт*, *жд*, *ш* и пр. намѣсто ст. сл. *шт жд* сж твърдѣ чести. Ако праслав. *mj dj* сж прѣминали въ този говоръ прѣзъ *шт жд*, възможно ли е да нѣмаме сега нито една убѣдителна дия отъ съществуването на този стадиумъ, когато прѣдполагаме че тѣзи звукове *шт жд* сж измѣстени чрѣзъ влиянието на чужда фонетика? Отъ друга страна, не можемъ да се спремъ и върху теорията, която прѣдлага Мазингъ въ съчинението си *Zur Laut und Accentlehre der macedonischen Dialekte*, и споредъ която македонскитѣ говори, заедно съ словинскитѣ и съ ония сръбско-хърватски, дѣто царуватъ характернитѣ *m' d'* намѣсто *h ž*, сж съставили нѣкога си едно плѣме: у тѣхъ *mj dj* сж дали *m' d'*, *к' з'*. Какво да правимъ тогава съ *шт жд*, *ш*, *ж*, които срѣщаме въ македонскитѣ диалекти? Отъ истокъ не идатъ тѣзи звукове въ тоя случай, а отъ зап. македонскитѣ диалекти. Колкото за най-южно макед. говори (айватовски, солунски, нѣгoвски и др.), и въ тѣхъ въ казанитѣ случаи се срѣща *шт* наредъ съ *ж'*. Отъ по-подробнитѣ издирвания ще се види, какдѣ клоии развитието на езика, какво е тука по-ново, а какво се губи. Ако излѣзе, че въ старо врѣме тука е господствувало *шт*, то това обстоятелство, както и рѣдкото появяние на *ѣа* на мѣсто *ѣ* може да приготви добро приближение за тѣзи, които търсятъ отечеството на старохърковно-словѣнскитѣ езикъ въ южна Македония. По врѣмето на словѣнскитѣ апостоли особеното изговаряне на *ж ж* е било пораспространено не само въ Македония, но и въ Мизия и Тракия. словѣнскитѣ географически имена въ Гръция, до колкото може да се прослѣди първоначалната имъ форма, говорятъ благоприятно за прѣдположеното изговаряне на *ѣ* у словѣнскитѣ плѣмена, най-напрѣдънали въ движението си на къмъ классическитѣ, гръцки земи.

сестина години, а прѣди туй сѣ се намирали въ по-малко съприкосновение съ българетѣ. Въ много случаи Вайгандъ изрично доказва българското влияние не само въ словарния запасъ, но и въ фонетиката. Така, изчезването на *h* той добръ обяснява чрѣзъ влиянието отъ страна на българ. ез.¹⁾ Впрочемъ, въ фонетиката ще сѣ малобройни случаитѣ, дѣто нашиятъ езикъ е повлиялъ на власитѣ. Твърдѣ често се срѣщатъ общи явления въ фонетиката на бѣлг. и влашкиятъ ез., забѣлѣжени вече отколѣ отъ филологитѣ, но неразяснени съвсѣмъ удовлетворително. Струва да се отбѣлѣжи, че неударенитѣ *o* и *e* въ цинцарскитѣ говори мѣчно се отличаватъ въ изговарянието отъ *u*, *i* (Olympo-Walachen, 20). Сѣщото е съ тѣзи звукове въ сѣщото положение и въ много западнобългарски говори, когато тѣ въ источнитѣ бѣлг. говори повечето сѣ се прѣобърнѣли на сѣщи *u*, *i*, а въ срѣднобългарскитѣ, въ туй число и сѣверо-источно-македонскитѣ, тѣ сѣ повече или по-малко ясни и отворени *o*, *e*. Но както и въ други такива случаи²⁾, така и тука, не може да се говори съ увѣреностъ за взаимно влияние, поне за сега. Българското потекло на заетитѣ у насъ влашки думи Вайгандъ е уллучилъ токоречи винѣги, и ако тука си позволѣ да извади повечето или и сичкитѣ тука относещи се думи отъ книгата му, това го правѣ за любопитство на нашитѣ читатели и за да изтъкнѣ нѣкои въпроси по историята на нашиятъ езикъ, на чието разрѣшение нататѣшнитѣ обнародвания на Вайгандъ много ще спомогнатъ. За своя цѣль и авторътъ е събралъ на купъ нѣколко словѣнски елементи въ § 177.

gloabă Geldstrafe — глоба.

*skâmp*³⁾ teuer — скѣпъ; въ печатнитѣ рум. книги: *скѣмп* — *avaqus*, *carus* и пр.

perós haarig, ср. перчимъ?

lenós faul — лѣнность; за сега въ макед. говори сѣмъ срѣщатъ само *лѣн*, *л'ѣн* и прил. *л'ѣнаѣ*; друм.⁴⁾ лѣнѣш, лѣнѣкос, лѣниос piger; у Кавалиотисъ *λιάνε*: *νιο* *λιάνε* piger sum: „vielleicht *mi o* (est) *l'âne*“.

Mikl. Rum. Unters., Denkschr. XXIII 208.

ljutenik Nacken — чрѣзъ метатезисъ отъ *тилникъ*?

glubaf (нам. *glupaf*?) dumm — глупавъ; недотамъ употребяна въ мак. говори дума.

bistri hell.

sfakū jeder — сѣкой; странно, че така именно звучи думата само въ говоритѣ, погранични само съ сѣрбскитѣ, когато въ срѣдня Македония — *сѣкој*, *сѣкуј* и пр.

¹⁾ Нашиятъ *му* нам. *мух* и пр. У насъ сравнително е ново това явление.

²⁾ Въ охр. и рѣс. говори ударено *a* въ сѣдѣство съ *м*, *н* се обрѣща въ *мѣмит*, и пр. Но има случаи, дѣто *м*, *н* нѣма прѣдъ или слѣдъ *a*, а то е обрѣнато въ *з*, и ние не знаемъ, дали такива случаи сѣ се появили: *с* сѣтиѣ, когато е имало доста думи съ *мѣ* → *мѣ* и пр., та езикътъ е допусналъ *д* → *з*.

³⁾ Прѣдъ видъ на типографически сѣтки, намѣсто побочнитѣ букви, снабдени съ много синкретични знакове, каквито по насъ нигдѣ още нѣма, употребѣямъ старитѣ, ако и не толкова точни означения.

⁴⁾ Дакорумѣнски, въ печ. книги: приведенитѣ форми сѣ земени отъ Миклошича и Сичас.

- tuku nur* — токо, Вел. *туку*.
leva links — лѣво.
topki di neao Ballen aus Schnee 34 — топки снѣгъ; *neao* е отъ *nivem*, *nive*, а *topki*, вѣроятно, е отъ бѣлг. ез., както показва суфиксътъ.
aku wenn — ако.
verujá glaubte — вѣрвахъ.
pisitt ср. пишж.
kukotu Hahn не е необходимо отъ бѣлг. ез.
klätsé si gräbätskă fing an zu kratzen 60 ср. гребж.
gol leer; ср. друм. *голѣск*, *гол* и пр.
galätsuni Verhättschelung, ср. галж.
groapă Graben | ср. друм. *группницъ* и др.
grop Grab |
potăudés erstaune 42; ср. *да се побудамъ*?
pojată Stall; ср. сѣрб. *појата* stabulum, Stall, но между другото
 и *conclave*, Kammer.
trăjeş ertrage; ср. траж.
sfârşită letzter; ср. свършенъ.
vrémi Wetter — врѣме.
vlagă Feuchtigkeit.
babă Grossmutter.
lek Arznei — лѣкъ.
buburék Nier — бжбрекъ, вел. и др. *бубрек*.
mănkă Mühe, друм. *мѣнкъ* labor и пр.
raj Paradies — рай.
dădo Grossväterchen — дѣдо.
tsapă Spiess (сѣрб. *цијеп* и бѣлг. *цѣп* не ми сж извѣстни съ до-
 сущъ таково знач.).
oglindă Spiegel — огледало.
vrăptăn Sperling — вод. *врапчѣн*.
parcum 60, 61, *паркута* 64 wieder — *пѣпкун*, *пѣпкунта* вод.,
 кук. и др.
anglăvit — главѣнъ (наетъ).
si ubidăskă — да обидва (да тършува).
surutău — сиромашъ,
ruşok — ручокъ.
şirbă — свирене, *si svirăskă* — да свири.
pustani — постана, умори се.
lof — ловъ.
divi — дивѣ.
prăk — прагъ.
opku — opakъ вел. и др.
drubi zerstückelte — раздробѣ.
să tărăskă um auszuschütten — да изтури.
lisăta — лисица.
prıkazma — приказна вел.; види се, другадѣ *приказма* срав.
 сѣрб. *песма*.
drăzaia Stiel — държале, държава.

kužatsi Pelzen — кожусп, ср. друм. *кожа*; *pellis*, *кожок* *vestis pellica* и пр.

lovatšu Jäger.

vulovár (vakar) Rinderhirte.

Формитѣ като *oglindală, mánka* и пр. показватъ, че и срѣдъ непосредственитѣ български сжсѣди на тѣзи власи въ неотколѣшно минало е царувало сжщото старинско изговаряне на *ж а*, което въ шпироки размѣри е зачувано въ Костурско, но и то доста разглобено¹⁾. За по̀прѣдишното изговаряне на *ъ у* тукашнитѣ българи не печелимъ никакво данно: *leuk* мжчно може се изкара отъ *лек*, но срѣщу него стоѣтъ *lenós, leva, trebujašte* и т. н. т. Впрочемъ заб. прибавеното при *lenós*. Може би, съ врѣме и отъ цинцарското нарѣчие ще получимъ и ние указание върху тоя въпросъ, при сѣ това, че мѣняването *е→ea* при извѣстно положение може въ заетитѣ думи да прѣдизвика и въ случай безъ таково положение *е→ea*, и наопаки да прѣправи (чуздото) *ea* на *e* (?) въ други говори, та по този начинъ става мжчно издирванието. Ако туримъ наредъ новогръцкото *χρῶνος* (отъ нашето хрѣнъ) и куцовл. *hrecni* (Olympo-Wal. 36), трѣбва да заключимъ, че власитѣ отсетнѣ сж измѣнили звука *ea* на *e* въ тази заета дума, споредъ както е почнѣла да звучи тя у сжсѣднитѣ имъ българи, съ течение на врѣмето. Това трѣбва да е станѣло съ сичкитѣ такива думи въ куцовл. На ст. 28 Olympo-Wal. казва Вайгандъ, че *ea* въ *nvedsta* Braut, *streakhă überhängendes Dach* се основаватъ на прилично изглашение на този звукъ въ чуждиятъ езикъ. Но това не можемъ да утвърждаваме, защото тука *ea* е могло да стане и на рум. почва отъ *e* (гл. законитѣ на стр. 26). Само тогава бихме смѣяле да утвърждаваме това, когато отъ нѣкоя прѣкроена до непознаваемостъ бълг. дума въ куцовл. бихме могли да видимъ, че *ea* не е плодъ на законитѣ на рум. фонетика.

Тука ще извадѣмъ нашенскитѣ елементи въ куцо-влашкиятъ езикъ, колкото ми се попаднѣхъ при прочитанието на другата книга на Вайганда (Die Spr. d. Olympo-Wal.), особено въ сборничето на края:

rásboju — разбой (станъ, Webstuhl)

zvaltse 39 — совалка

sboare 138 — зборови, зборои, *sburets* 122, *sburescu* 145

zilești, žalea 119 — плачи, жали

goale 112 — голи

ubor 119 — оборъ

(*să stau*) *mprostu* 116 — простъ, а сжщо тѣй и нѣкои отъ упражненіята, притурени у Бояджи къмъ граматиката му:

tră csudă 150 ἐξαιρέτων εἶναι

nemalo (bunu) 150 μέτριον

zákonu 151 ἐννίθεια

și resplatescu 154 *vă áνταμείψω* ще да е навѣрно вмѣкнѣто отъ друм., както често прави Бояджи.

¹⁾ Сжщото се доказва и отъ истрорум., дѣто ж се прѣдава чрѣзъ *и^и* и *а^и* (Mikl, Rum. Unters. I, Denkschr. XXXIII 84), а за миналата сѣдбина на тѣзи звуци въ истбълг. свидѣлствува между другото и друм. нарѣчие *мандѣ, догѣндѣск* и пр.)

slabije 155 ἀδυναμία. Сжщо прилича да не се е говорило отъ съ-
отечественицитѣ на Бояджи.

ubori 164 αἶλιον Vorhof

gardinā 166 — градина

reshtereas 192 στίλαιον

njizā (elji) 192 низъ [= измежду] (тѣхъ)

isvori 193 и пр.

Въ сборника на Петрическу, който ми е познатъ отъ цитати,
словѣнскитѣ думи ще да сж слабо застъпени.

Поне дордѣ ни се прѣдстави такава картина на елементитѣ въ
куцо-влашкото нарѣчие, каквато намираме у Cichas (Dictionnaire d' é-
tymologie dacothaïne) за дакорумѣнското, приведенитѣ думи удов-
летворяватъ доста любопитството ни. Между другото, тѣ показватъ,
че както въ куцо-влашкото нарѣчие и въ албанскитѣ езикъ, така и
новогръцкитѣ сж проникнжли често едни и сжщи наши думи. Ко-
гато въ сичкитѣ тѣзи езици си личи словѣнското потекло на таки-
вато думи, трѣбва да приемемъ, че е имало единъ купъ причини,
защо именно тѣ да проникнжтъ навсждѣ низъ сжсѣдитѣ. И сетнѣ, щомъ
въ двата езика въ заимствуването не се сѣмнѣваме, то и за третиятъ
езикъ ще бждемъ наклонни къмъ таково мнѣние. Нашитѣ думи
оборъ, *законъ* и *стрѣга* сж влѣгли въ албанскитѣ и румѣнскитѣ
езикъ, и вече това обстоятелство намалява кредита на сички прѣси-
лени доказателства, които искатъ да отричатъ подобно потекло за
новогръцкитѣ думи: ὄρορος (ουβόρος), ζάχων (ζαχών), ὀστρέχα (ὀστρέ-
χα, ἄστρέχα и пр.), — думи, които най-лесно се изказватъ отъ нашиятъ
езикъ.

Твърдѣ много думи сж прѣминжли и отъ други езици въ куцовл.
прѣзъ българския:

stomnā — стомна

jelā — ела

bibā — Fleisch, попрѣди, както у насъ и у турцитѣ — Truthenne
(Вайгандъ) и др.

Даже на словообразуването е повлиялъ бълг. езикъ. Прѣдлогътъ
за (zā) при глагола служи, както и у насъ, за да се означи почва-
нето на дѣйствието или състоянето: *zālātorod* 59 fing an zu bellen,
заяя, *nebūn* 28 hässlich и др. Но особено заслужва да се укаже,
дѣто въ нарѣчията е проникнжлъ нашия суфиксъ *ma*, който си води
потеклото отъ члена за ж. р. ед. ч.: *dimneatsa ta* 77 am Morgen — на
заранѣта и др. Извѣстно е, че нарѣчия като *напкунта*, *двастрата*
и пр. не сж рѣдкостъ въ Македония, а трѣбва отколѣ да сжшеству-
ватъ, щото да повлияжтъ и върху словообразуването въ куцовл. езикъ.

Приликата между българското и влашкото нарѣчия въ Маке-
дония отива и въ частности, така въ прѣхода на значението: *kāntāt*
gelehrt е досушъ аналогично съ нашето *пеіанъ*¹⁾). Сжщо и цѣли изре-
чения сж еднакво образувани: *de bun maj bun ganz vorzüglich* 32 —
отъ арно по арно. *Bini vcnış, furtati!* — *Bini afdām, furtati!* — *добро*

¹⁾ Въ Воденъ, Кукушъ и пр. *ниіанъ*, и отъ тука каламбуръ: *ниіанъ човекъ* — учентъ
човекъ.

доjde, — *добро наjдов* и др. подобни съвпадения иматъ понѣкога общъ характеръ за балканскитѣ народи, и мжчно е да се опрѣдѣли, кой отъ тѣхъ е заемалъ, а кой е прѣдлагалъ своето.

Най-сетнѣ, изучението на влашкитѣ говори е важно за насъ и по това, че то докосва единъ исторически въпросъ, именно за врѣмето на дохожданието на дѣдитѣ ни въ Балканския полуостровъ. Както отвждъ Дунавъ, въ влашкитѣ земи, сж се повлашили твѣдрѣ много Блгари, така и въ нашитѣ земи много Власи сж се прѣтопили въ нашата народностъ. Подирнѣото обаче не е станжло въ такива широки размѣри, както първото, но при все това не е можѣло да остане безъ каквогодѣ послѣдствие: нашиятъ езикъ притежава доста романски елементи, между които нѣкои ще да сж отъ румънски ез. Върху тѣзи думи нѣма на подробно да говорж, понеже на часа твѣрдѣ малко мож да прибавж къмъ сборката, която се намира у М. Дриновъ, Заселение Балканскаго полуострова Славянами, стр. 140—141. При това, само слѣдъ по-пълното познание на македонорумънския рѣчникъ ще можемъ да видимъ, какво изглежда като заето направо отъ румънскитъ ез., какво отъ неговия прѣдшественникъ, отъ латинския (въ една отъ вулгарнитѣ му форми), и какво е дошло у насъ прѣзъ други уста. За вѣрване е, че и слѣдъ едно таково прѣглеждане за нѣкои думи ще трѣбва да допуснемъ, че водятъ потеклото си отъ лат. ез. Това ще дойде да потвърди отново не само учението на Дриновъ за врѣмето на заселяването на Балкански полуостровъ отъ Словѣне, — разумѣва се, главнитѣ доказателства на това положение сж съвсѣмъ други, — но и загатванията му за балканското отечество на такива християнски термини, съ които Миклошичъ е подкрѣпялъ своята теория за панонщината на староцърковно слов. ез. Ср. Л. Милетичъ, Д-ръ Фр. Микл. и пр. (Сборн. на Мин. V.) отд. отпеч. 123—125, и Дриновъ на посоч. м.

Лайпцигъ, Яннуарий 1892.

Д. Матовъ.

2. *Идеологическа классификация на Българскитѣ прѣдлови. Пловдивъ 1890 година. Направилъ И. Пѣевъ Плачковъ.*

„Дяволътъ не е тъй черъ, както го изобразаватъ“ (Посл.)

Прп стремлението на нашитѣ учени да се специализиратъ въ сериозния трудъ, кога че и критиката отъ день на день става по-срога и по-трѣбователна. Не останж книжка горѣ-долу съ извѣстна тяжесть отъ къмъ съдържанието, която да не е била подвѣргнжта, споредъ станжлия обичай, на нейната прѣсжда, да не е минжла прѣзъ нейната стѣрга.

Тосъ обичай не е лошъ; той става на толкосъ по-потрѣбенъ, на колкото писателитѣ ни изъ-день-въ-день се умножаватъ и специализиратъ, а авторитетътъ и популарността имъ въ книжнината ни растатъ, — а колкото всѣко умствено произведение, което излиза изъ подъ перото имъ, написано съ извѣстна тенденция, трѣбва да се

квалифицира и класифицира, за да му се даде мѣсто, което му прилича въ нашата и тъй прѣпѣлнена съ всѣкакъв баластъ книжнина, споредъ русската пословица: „всякъ сверчокъ знай свой шестокъ“. Казватъ, писателятъ носи съ себе си своя уместенъ багажъ; по тѣжестъ и качеството на тоя багажъ сѣдятъ и за неговитѣ нравственни сили. Кой каквото иска да каже, нѣ това си е истина. Отъ тая истина не избѣгватъ дори и самитѣ критици, у които гждельтъ да расчепковатъ по тънко, каквото имъ се попадне подъ ръка и въ очи, често се обръща на сръбелъ, ба и на страсть къмъ моноглаголюието, а по нѣкога и къмъ мадролсловния педантизмъ.

Лоше е, когато писателятъ клони къмъ педантизма, а въ разсѣжденията си все мѣрка да подсѣва просце у кореня по идеитѣ си; нѣ още по-злѣ е, когато и критикътъ не пада по-долу отъ него и се овладява отъ сѣщия пошрекъ (побудителна охота), особито когато е май късогледъ или извънредно далекогогледъ, та, или на далечъ не види, или пакъ не може да съгледа това, което цвърти и пишѣ подъ самия му носъ, и се принуждава постоянно, ту да се кача на високи кукили, ту часъ по часъ да слиза отъ тѣхъ, за да вижда и схваща гѣщата и впечатленията, които тѣ пораждатъ. Ала работата не състои въ това или въ обичая, а въ характера на врѣмето ни.

Ний едва поченахме да се поотгърсваме отъ отскорошната си простотия и гламовщина, и вече бързо-бързо крачимъ къмъ периода на надутостъта и перението, та да ли идеитѣ ни, да ли разсѣжденията ни, или характерътъ ни, или критиката ни нѣма да се понадушътъ, или поне да се по-ококорятъ!

Нѣ да не се увеличае, па и нѣма защо. Това ни дойде на ума, когато прочитавме книжката съ горний насловъ и си припомнимъ, какво ни се е дрънкало едно врѣме за нея. Не малко се замислювахме ний надъ нейната задача, надъ съдържанаето ѝ, надъ цѣльта и ползата, която би трѣбвало и може да извлѣче отъ нея единъ систематикъ-писатель, единъ методистъ-учитель по български езикъ, единъ специалистъ за студиятъ си по живота народна рѣчь. И не малко нѣщо ни минѣ прѣзъ ума: и дреболиитѣ въ нашитѣ грамматики, и смѣсенитѣ понятия на нашитѣ грамматици, и празнотияитѣ, които сръщаме изъ учебнитѣ ръководства по езика ни, и, съ една дума — въ езикознанието, система и методата му. Колкото повече вниквахме въ съдържанието ѝ, толкосъ повече сръщавме и оправдавахме истината, че още малко е направено и много прѣдстои да се върши, да се провѣрѣва, да се разработва и прѣработва, систематизира и прочее, въ езикознанието ни. Колко специаленъ трудъ, какви сили се изискватъ за всестранното изучаване на живота ни рѣчь и за поставянieto ѝ на трайни научни основания, ако тая книжка отъ къмъ обѣема и съдържанieto си ни се видѣ шѣпа вода, хвърлена въ морето на българското езикознание. Шѣпа вода е тя, наистина, нѣ тая шѣпа, като ѣ разгледашъ по-отблизо, прѣдставя ни цѣло езеро, въ което плаватъ прѣснѣжти по водитѣ му безбройни кораби, корабчета и други направи за плуване, едни нови новничички, други вехти, потъмнѣли отъ вѣковетѣ, трети полугнили, разнебитени, крѣпятъ се още и като че

едва дочакватъ случая да се разпаднатъ и да исчезнатъ съвсѣмъ. Въ всичкитѣ по единъ капитанъ, ала какъвъ капитанъ! своеволенъ, ѳпаченъ, настоятеленъ, халисъ-республиканецъ, който си знае правата, работата, върви по волята си, управлява коритото си, както си ще, и не се вдава по никакъвъ начинъ на чужда команда. Отъ всѣкъждѣ викатъ: чувай се, дай проходъ, отстъпи! И всичкитѣ плаватъ, промжкватъ се, прѣнасятъ се, сближаватъ се до сбѣхтование, отдалечаватъ се, замѣняватъ си мѣстата и се въртятъ, като че ги движи водоврата на българския разумъ. И слава Богу, нито единъ не потѣва. Това сж прѣдлозитѣ въ езеро на живия български езикъ.

Магически разнообразенъ е колоритътъ на прѣдлозитѣ въ картината на българската рѣчь. Вѣчно пѣргави, трѣвожни, вѣчно подвижни, сновящи, въ коя гѣвка на мисълта не се вѣвиратъ, на коя не услужватъ съ своята гѳтовностъ и усложливностъ? Гдѣто не ги сѣнешъ въ старобългарската рѣчь, тамъ въ новобългарската поникватъ. И ето, че благодарение тѣмъ, и разумътъ е доволенъ, и мисълта на български става опрѣдѣлена и ясна, и българската рѣчь, сита, шѣлничка, гладичка, на колкото ѳ прилича, колкото и да сж повдигали за разнебитванието ѳ проживѣнитѣ трудни, вандалски обстоятелства.

Широко е значението на българскитѣ прѣдлози, това го знаяхме ний отколѣ; това ще узнае и всѣкъ новакъ, ако се интересува отъ подобна книжка, като Г-нъ Плачковата.

Любопитния читателъ, въ прочитанието ѳ ще се доведе до много полѣзни, нови мисли. Интересующий се ще види въ нея много нѣща и данни, събрани на купъ. Граматикътъ ще намѣри много готови образци за форми съ прѣдлози и, може би, ще се принуди да погледне по-издѣлбоко на значението на прѣдлозитѣ и на тѣхната обширна служба въ замѣстянието на старитѣ синтетични падежни форми отъ старобългарския езикъ, да ги изучи по-подробно, да си добие по-точно знание, необходимо за неговото значение и работата му.

Стилистътъ и той ще се ползува отъ тая книжка, защото тя ще го наведе да се запознае по-отблизо съ разликата между много провинциални прѣдложни форми и приетитѣ въ писменността ни прѣдложни форми, за да може, при неустойчивостта на българскитѣ прѣдлози, да се припазва и да прѣчистя слогътъ си и отъ къмъ тая страна.

Ето отъ коя страна най-много погледнахме ний на тая книжка.

Признаваме се, не е гениаленъ трудътъ на г. Плачкова, та и за гениалностъ тукъ дума не остава. Той дори не е завършенъ. Специалиститѣ по стар. и нов. българский езикъ, които се броятъ у насъ на прѣсти, нѣма да се зачудятъ, защото малко ново ще видятъ въ него. Нѣ има мнозина съ по-малка подготовка, домарасли, рѣчи ги, които се лутатъ изъ тъмнината или въ маглитѣ на различнитѣ недоскопосани етимологии и синтаксиси, и напрасно трѣсятъ въ тѣхъ свѣтлинка за обяснение на много неясни за тѣхъ въпроси, на които сж връхлетели сами, или ги е навела практиката имъ, а пъкъ съдържанието на тая книжка, ако не ги задоволи съвсѣмъ, ще ги усумни въ достаточността на знанието имъ, и ще ги опѣти да се учатъ прилѣжно, за да станатъ истински прѣподаватели на езика си.

Въ единъ отъ сборниците на Министерството на Народното Просвѣщение се повдигна единъ грозенъ облакъ и се сложи върху тая книжка. Умѣстенъ ли бѣ той въ тоя си видъ? Да и не, ще отговоримъ. Да, защото въ него педантизмътъ и излишното се побъркали съ просто научното. Не, защото винжги има полза тамъ, гдѣто трудътъ е основанъ върху базитѣ на една истина, и, помимо всѣкакви, често, кабалистически експликации, каквата истина на една права мисль прогледва въ много по-широкъ объемъ. Много пжти тая каба-листика, особено въ слога, е врѣдила дори на специалиститѣ автори за по-лесното и ясно схващанне на основнитѣ идеи въ списанията имъ. Колкото за възможнитѣ грѣшки и пропуски, тѣ сж свойственни често и на великитѣ умове, какво ли пакъ да се рече за младитѣ сподвижници въ сериозната наука.

Главната грѣшка въ Г-нъ Плачковото съчинение състои въ класификацията на българскитѣ прѣдлози, само и само за гдѣто, по наше мнѣние, тя го е увлекла и го е захласнжала въ съвсѣмъ едностранчива посока. Нъ и тая грѣшка не е за умираща; защото отъ вникването въ подробноститѣ на изложеното въ книжката му се види, че депозитътъ на знанията му е билъ много по-богатъ съ материалъ, инъкъ тя не би възбуждала ума къмъ толкосъ нови и непзбѣжни прѣмислювания. Наречи Г-нъ Плачковъ книжката монологическо значение на българскитѣ прѣдлози въ свръзка съ синтаксиса на българския езикъ; постарай се онъ да употреби по-просто начинъ за обяснението на прѣдлозитѣ и тѣхното значение, като важни части отъ рѣчъта, съ помощта на които се движи нашата народна рѣчъ, той би билъ по-лесно и веднага разбранъ, а пакъ кригичитѣ му, ако не искажжж много по-високо мнѣние за труда му, щѣхж поне да го причислятъ къмъ изряднитѣ и неотложно полѣзнитѣ, а това щѣше да му стигне и за насърчение, и за правственна награда. По тоя начинъ Г-нъ Плачковъ щѣше да избѣгне немилоста на по-голѣмитѣ авторитети и отъ навѣсванието и нагрозчванието на жбата критика, да го жвака, тегли, распиня, цапа и маца дори за маловажни и никакви грѣшчици.

Искамъ да кажж, намѣсто Г-нъ Плачковъ да се ударяше само на классификация и да располага темата си по тоя начинъ, да губи много вѣщо отъ сжщественно важното, не щѣше ли да бжде по-добръ, ако развиеше ония мѣста отъ съчинението си, за които само загатва или ги оставя за до пжти, и ни расправяше, какъ прѣдлозитѣ, като явяватъ своето относно значение, явяватъ го само въ съобществото съ други знаменателни думи; че тий не сж орждия, нъ срѣдства за изразжаване понятията въ мисльта; че и думитѣ, които тий прѣд-вождатъ, сж въ зависимостъ отъ други, наречени управляющи; че прѣдлозитѣ влияятъ върху съгласованието на главнитѣ думи съ второстепеннитѣ, на второстепеннитѣ съ второстепенни въ прѣдложенията. Какъ въ синтактическо отношение прѣдлозитѣ въ новия ни аналитиченъ езикъ заематъ службата на нѣкогашнитѣ падежни флексии, сега исчезнжли, съ рѣдки остатъци въ езика ни; какъ формитѣ съ

прѣдлогъ, макаръ аналитични да сж, нѣ все се намиратъ въ свързка съ тия флексии.

Разгледано отъ тая страна, значението на прѣдлозитѣ, дало би причина да се поговори по-обширно за старитѣ флексии и за днешнитѣ, като остатъци, за тѣхното опрѣдѣлено и неопрѣдѣлено значение. Слѣдъ това могло би да се говори за влиянието на прѣдлозитѣ върху окончателното разнебитване истинското значение и силата на старитѣ синтетични падежни форми. Тогава замѣнението на тия стари падежи съ прѣдложни форми би се уяснило по-добрѣ, ако би се пояснило именно кой падежъ замѣстя думата съ тоя или она прѣдлогъ; за какво е служала синтетич. падежна форма въ прѣдложенията, и за какво служи прѣдложната. Самъ Г-нъ Плачковъ въ книжката си дава ни доста примѣри за замѣстение прѣдлогъ съ прѣдложни и форми съ форми.

Едно врѣме прѣдлозитѣ управлявали отъ единъ до три падежа, нѣ никога повече отъ три, и то нѣкои по единъ, други по два, трети по три. Коя е причината, гдѣто у насъ се срѣщатъ прѣдлози, които споредъ значението, което придаватъ на думата, послѣдната за едно съ прѣдводителя си заема мѣстото на всичкитѣ косвенни падежи отъ ст. бѣл. езикъ и наистина ли българскитѣ прѣдлози придружаватъ думи само въ винит. падежъ? Г-нъ Плачковъ загатва и за тоя въпросъ, нѣ изрично не го обяснява. Споредъ насъ, колкото и да сж разнебитени прѣдлозитѣ въ нов. бѣлг. рѣчь, тий пакъ сж свързани въ нѣкои отношения съ стар. б. падежна форма.

Въ старобългарский езикъ всѣкъ прѣдлогъ е можалъ да стои само прѣдъ дума съ извѣстна постоянна флексия, зависяваща отъ значението, което ѝ той придавалъ. Днесъ, скандалъ, свързватъ прѣдлози и думи и имъ наръчватъ да стоятъ въ винителенъ падежъ на подобие:

р. Мѣстото на *кѣщата* е все мое, **ДОМА, ДОМОУ,**

д. Мѣстото принадлежи на *кѣщата*, **ДОМОУ, ДОМОКИ.**

в. *На кѣщата* кацнѣ гълѣбъ, **ДОМЪ.**

тв. Мерише на *вино* (автор. прим.) **КНИМЪ.**

прѣд. . . . *На двора* има камънье **ДКОРЪ.**

Въ сжществителнитѣ имена сж е запазила само една здрава и читава флексия за именит. падежъ и друга за звателния. Флексиятъ на косвеннитѣ падежи сж остатъци случайни, слабосилни, и твърдѣ устѣпчиви:

Приехъ писмо отъ Иванъ и отъ Ивана — все е едно; писахъ на Иванъ, на Ивана (и Ивану);

Викнѣхъ Иванъ и Ивана;

Ходихъ съ Иванъ и съ Ивана;

Говорихъ за Иванъ и за Ивана, — не дипъ врѣдятъ на ухото. Коя отъ двѣтѣ флексии е башъ флексия на винит. падежъ? Влия ли тукъ прѣдлога врѣхъ падежа на думата, както далъ Богъ?

Това само за прѣдлозитѣ като частици, стоящи отдѣлно отъ думитѣ и влияючи на значението (смисъла) имъ и на службата имъ въ прѣдложенията. А какво и колко би трѣбвало да се каже и за службата имъ като префикси у имената, глаголитѣ, нарѣчията и пр.?

Какви длъжности не изпълняватъ тий и тукъ; колко разнообразни понятия прѣдаватъ на думитѣ отъ единъ коренъ или отъ една основа! Колко усложнения причиняватъ тий и колко недоразумѣния въ слово-производството или при откриванieto на коренитѣ въ думитѣ! (Оставямъ на страна фонетическитѣ измѣнения). Влиянието имъ върху измѣнението на видоветѣ на глаголитѣ, които и до днесъ още не сж изслѣдвани, и които сж едно богатство, особено богатство въ езика ни, е единъ твърдѣ важенъ дѣлъ за развиване, защото дневното имъ значение, въ много случаи запазено цѣлѣно въ службата имъ, като приставки у глаголитѣ, могло би да се поясни нагледно и осязателно. Дори залозитѣ на глаголитѣ не оставатъ безъ влиянието имъ, и често прѣтърпѣватъ доста силни катастрофи. Съ една дума, капризитѣ на малкитѣ дѣца по-лесно могатъ да бждатъ схванати, отколкото капризитѣ на прѣдлозитѣ, и то българскитѣ.

Ала да свършимъ, за да не паднемъ въ повторения или въ полилогия.

Трудътъ на Г-на Плачкова, ако и да е едностранчивъ за сега и непълненъ, все пакъ възбужда впечатлѣние и заслужава да се прочете съ повече внимание. Знанието не липсува у Г-нъ Плачкова. Ако той и до толкосъ съумѣлъ да подведе българскитѣ прѣдлози подъ една толкосъ трудна и неуволима класификация, и въ сжщото време общава да ни каже и други още по-внимателни нѣща, той ще съумѣе да разбере надѣждитѣ, които вълагаме и на него, като на младъ споборникъ въ научното пѣрище. Нѣмаме цѣлъ да го учимъ, какъ да гледа на труда си, а само му напомняваме, какво очекватъ, не авторитетнитѣ специалисти, нѣ стотинитѣ учители по българския езикъ. Едно нѣщо само му желаемъ—да не се увлича въ друго, освѣнъ въ реалното и удовимото въ езика, и върваме, че и той не ще си поплее на ржцѣтъ, та, ако бжде все тѣй трудолюбивъ и за напредъ, единъ день може и да запуши устата на забестата критика.

В. Поповичъ.

3. *Българскитѣ юнашки пѣсни отъ Г. Поповъ. Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. Книга III., стр. 247—282 и Кн. IV., стр. 270—279.*

Токо що приведената отъ мене за разборъ статия има за прѣдметъ изслѣдванието на българскитѣ юнашки пѣсни. Въ нея авторътъ ни дава въ началото една кратка характеристика за юнашкитѣ пѣсни въобще, върху историческата имъ цѣна, за смѣсванието на разнитѣ епохи отъ историята на народа — юнашкия периодъ съ митическия и историческия съ присѣдинението на битови черти. Въ нашитѣ юнаци и тѣхнитѣ врагове авторътъ срѣща образи на нѣкакви си древни титанически или митически сжщества. Като единственъ факторъ за обяснение смѣсванието на разнитѣ епохални черти, на срѣщающитѣ се въ пѣснитѣ анахронизми, исторически и географически противорѣчия му служи обстоятелството, че тѣзи послѣднитѣ се разказватъ не по лѣтописа а по паметъта и устнитѣ прѣдания на народа, които

сж прѣминували отъ едно поколѣние въ друго още отъ най-отколешнитѣ врѣмсна. Юнацитѣ, възпѣвани въ пѣснитѣ, раздѣля на двѣ категории: 1) *юнаци надѣ юнаци* и 2) *просто юнаци*, като изброява и единитѣ и другитѣ и изказва извършенитѣ отъ тѣхъ подвизи, споредъ както ни сж прѣдадени въ народното творчество. Юнацитѣ отъ първата категория отнася съ право къмъ единъ по-старъ съ митическия тѣсно свързанъ периодъ; юнацитѣ отъ втората категория, исторически личности отъ епохата на покоряването на България отъ Турцитѣ, отнася къмъ единъ по-младъ съ историческитѣ дани тѣсно свързанъ периодъ.

Прѣди всичко отъ изслѣдователя на южнословѣнскии епосъ, български или сръбски, се изиска да изучи обстоятелно обема на този послѣдния, а това сж цѣлъ редъ пѣсни и епизоди въ разни редакции и варианти, произлѣзли отъ много обстоятелства. Разнообразиия и богатъ материалъ, черпенъ въ течение на столѣтия сжщо съ такова разнообразие на пѣсни и епизоди за единъ и сжщъ сюжетъ; различieto на мѣстноститѣ, гдѣто пѣснитѣ сж изниквали или гдѣто тѣ сж били прѣнасяни; и най-сетнѣ много други случайности, подъ влиянието на които пѣснитѣ сж се измѣнявали и изпорчвали въ течение на многовѣковното имъ сжществуване въ паметта на народа — сичко туй е било единъ силенъ факторъ за смѣсването на една епоха съ друга, на една историч. личностъ съ друга за приписването нѣкой подвигъ отъ единъ юнакъ на други, за появяване на анахронизми, исторически и географически противорѣчия.

За да можемъ да си съставимъ пълно и ясно понятие за туй, какъ народния епосъ рисува нѣкое важно събитие, нѣкои геройски подвигъ, за да получимъ една нагледна жива картина върху вървежа на работитѣ въ този или онаи геройски подвигъ, отъ насъ се изисква, прѣди всичко, да разгледаме всичкитѣ редакции и варианти отъ пѣснитѣ на всѣки единъ отъ тѣзи сюжети, и послѣ да опредѣлимъ точно сжщественнитѣ различия на редакциитѣ и вариантитѣ а заедно съ туй и тѣхната общностъ, тѣхното единство, на което тѣ базиратъ. При това ще се окажатъ нѣкои черти най-древни, първобитни; други много или малко по-късни, а между тѣзи послѣднитѣ такива, които се обясняватъ съ историята или мѣстността, и такива, въ които се виждатъ явно черти на испорченостъ. Тѣй напр. виждаме въ пѣсенята № 182 у Качановски, гдѣто, противъ всичкитѣ други варианти, нѣкътъ неестественно се разказва, че Момчилъ, когото хваналъ Черния Арапинъ, помолилъ този послѣдния да го пустне и да му даде малко мегданъ, а Арапинътъ самъ да иде при сестра му Перусія, Арапинътъ го послушалъ. Тогава Момчилъ зема саблата, развъртялъ се налѣво надесно, та оборилъ до три хиляди Турци, послѣ хваща и самия чернъ Арапинъ и му изважда душата съ *два прѣста*. По-вече отъ очевидно е, че при тази нелогична свръзка на фактоветѣ, този мотивъ непринадлежи къмъ първоначалнитѣ, а е комбиниранъ, види се, по-послѣ отъ нѣкой пѣвецъ, комуто изходътъ на работитѣ касателно сждбата на Момчила не се е аресвалъ. Подобно нѣщо виждаме и въ една пѣсень, записана отъ мене въ Пирдопъ, въ която е смѣсенъ мотивътъ

за разпарянето на *Груица Дѣтенце* отъ Марко Кралевике, въ което намѣрилъ 12 сърца, споредъ както това се разказва въ пѣсенята № 122 отъ Миладиновския Сборникъ, съ Дѣте Дукачинче¹⁾. Туй смѣсьване е произлѣзло на всѣки начинъ отъ туй обстоятелство, че въ нѣкои мѣста на България пѣсни за Груица Дѣтенце рѣдко и почти никакъ не се срѣщатъ. Освѣнъ това, едни редакции сж по-кратки други по-распространени, въ едни се прѣдава епическия материалъ за нѣкой герой на откъслечи като го дробятъ на епизоди и посвѣщаватъ на всѣки епизодъ отдѣлна пѣсенъ, други редакции напротивъ групиратъ въ едно цѣло всичко, което се отнася къмъ единъ герой, и по такъвъ начинъ се събиратъ всичкитѣ тѣзи малки епизоди въ една сводна редакция. Всичкитѣ извѣстни намъ редакции и варианти за отдѣлнитѣ юнаци и тѣхнитѣ подвизи сж, отъ къмъ критическа страна въ казаната статия слабо засѣгнати. Такова ненаучно отношение къмъ материала на българския юнашки епосъ не стои въ хармония съ основнитѣ правила на съвременната филологическа критика. Разнитѣ мотиви въ народнитѣ юнашки пѣсни често прѣминаватъ единъ въ други, подвизитѣ на единъ юнакъ често се приписватъ другиму, чертитѣ отъ една епоха се смѣсватъ съ тѣзи отъ друга, географическитѣ мѣстности се забрѣкватъ една съ друга. Отъ науката се изисква да намѣри каузалната свѣрзка, да опрѣдѣли причинитѣ, вслѣдствие на които сж се развивали противорѣчията и изпорчванията, и по товъ начинъ да възстанови кои мотиви принадлежатъ къмъ първоначалния циклусъ, т. е. да се опрѣдѣли първобитността или въобще древността на разнитѣ редакции и варианти. Сравнителний методъ, разработенъ толкова бѣскаво отъ знаменития руски ученъ А. Веселовски и отъ нѣкои нѣмски учени, би служилъ на г. Попова като ръководство за постигане горѣ-долѣ на нѣкои отъ горнитѣ важни резултати. Не подлежи на никакво съмнѣние, че е отъ голѣма важностъ и полза изучаването на нашия епосъ сравнително, особно съ сръбскитѣ юнашки пѣсни и рускитѣ билини, а отъ части и съ разказитѣ на скандинавскитѣ Едди, или германскитѣ Нибелунги. Такова изучаване е безъ съмнѣние необходимо за разяснение на много инакъ тъмни и необясними явления. Нѣкои отъ рускитѣ учени обърнахъ вече внимание и къмъ южнославянския епосъ. Тѣй напримѣръ, освѣнъ Веселовски, и г. Халански въ статията си: Къ вопросу о заимствованияхъ в южнославянскомъ эпосѣ (Русскій Фил. Вѣстникъ XI-84) привождатъ нѣкои важни и интересни паралели. Господинъ Поповъ не си е зель труда да се ограничи поне само съ сравнението на нашитѣ и сръбски юнашки пѣсни, които така тѣсно сж свѣрзани, што критическото изслѣдване на еднитѣ безъ другитѣ е немислимо, да, както се чини, иматъ нашитѣ пѣсни много общо и съ гръцкитѣ. По този начинъ, ще се укаже, до колко и въ какво именно отношение еднитѣ

¹⁾ Считаамъ за нужно да кажа, че Дукачинъ е позната страна на географията и историята, а не както казва г. Поповъ. Сравни Glasn. 5, 77. гдѣто се казва въ една лѣтопись отъ началото на XVI в. За сije dali jemu (Arsoju) knjaženije dardanskoje, i svetlarija jeho duha, ot čedo potomъ Dardanija nazvali ja Dukatin ini pišut imělj Arsoje sina, Dukā imenemъ, i ot nego prozvanъ bystъ, Dukatinъ.

сж повлияли на другитѣ, до колко единъ народъ е заимствувалъ отъ други и какви измѣнения сж прѣтърпявали пѣснитѣ при прѣминаването имъ отъ единъ народъ въ други, Тѣй на пр. отъ рецензията на г. Дринова върху сборника на Качановски (с. П. Сп. IV) виждаме:

1) Какъ сръбскитѣ пѣвци сж замѣнили истинскитѣ Момчилови убийци (Кантакузенъ, нареченъ въ българскитѣ пѣсни, както всѣки Византийски императоръ, царъ Костадинъ отъ Стамбола града, и Умуръ-бегъ, Андолия — църна арапинъ) съ краля Вукашина, който не е зель никакво участие въ битката при Периторъ;

2) Града Периторъ, при който загиналъ Момчило и който се е намиралъ при Архипелагъ, сръбскитѣ пѣвци сж убъркали съ Пирлиторъ „Према Дормитору“ въ Херцеговина.

Относително Марко Кралевичъ, твърди господинъ Поповъ, че неговия образъ у насъ не е достигналъ онзи идеалъ, който билъ успѣлъ да създаде сръбския юнашки епосъ. Какъ е дошълъ авторътъ до туй заключение, остава за насъ тайна. Поне за Кралевича Марко ние очаквахме малко повече. Ако г. Поповъ не се е потрудилъ да приведе паралели, възъ основата на които той вади горното си потвърждение, трѣбваше поне да земе подъ внимание туй, което е вече събрано, готово за него — думата ми е, че г. П. трѣбваше да земе прѣдъ видъ поне статията на г. професора Ягича за Краля Марко въ V. томъ на *Archiv für slav. Phil.* да тури въ паралелъ.

Заимстването на разни геройски разкази отъ единъ народъ у други стои въ свръзка и съответствова изобщо на всѣко литературно заимствование. Тѣй въ най-ново врѣме е доказано, че много сюжети отъ разказитѣ на европейския сръдни вѣкъ сж заети отъ Византийския Югъ. По този начинъ сж се разпрѣснали въ сръднитѣ вѣкове на западъ и на истокъ разказитѣ за Александръ Велики, за Соломона, за седемтѣ мъдърци и т. н. Разбира се само по себе си, че самостоятелното разработване на заимствованиято, умното схващане на цѣлото и групирането подробноститѣ, акомодирание положеніята и притуряние къмъ взетото ново, — зависи отъ развитието на самия този народъ, и отъ туй до колко е той надаренъ съ фантазия.

Въ своитѣ начала засяга юнашкия епосъ доисторическата епоха на създаването на мититѣ, и послѣ като се изолира заедно съ езика и народността въобще, заяква въ родната мѣстностъ, и като се развива въ течение на извѣстенъ периодъ на епическото творчество, вноси въ съдържанието си черти отъ народния животъ и най-главнитѣ исторически данни. Отъ историческитѣ народни пѣсни ние не трѣбва да изискваме исторически вѣрно изображение на дѣйствителнитѣ събития, както не изискваме това отъ историческитѣ драми, повѣсти, поеми и пр., иначе тѣ не би спаdale въ областъта на поезията. Въ лицето на нашитѣ юнаци, както тѣ се възпѣватъ въ нашитѣ пѣсни, авторътъ срѣща нѣкакви си древни титани или митически същества. Въ що именно намира митическото, гдѣ, при кои тѣхни постѣпки тѣ стоятъ вънъ отъ човѣческата нравственностъ, и въ кои свои дѣйствия тѣ сж подчинени на нравственнитѣ закони, гдѣ прѣстава митологията и гдѣ начина историята, — за всичко туй не узна-

ваме нищо отъ казаната статия. За опрѣдѣленіе на митологическитѣ принципи на нашия епосъ трѣбваше авторътъ да си земе за образецъ първия блѣстящъ митологически изслѣдователъ въ областта на руския епосъ, Буслаева, който справедливо може да се нарече русски Гриммъ.

Относително етнологическата страна на нашия епосъ, въ която като въ огледало се вижда отражението на народния духъ, не се споменува нищо.

Тожѣ и хайдушкия периодъ, прѣставенъ съ редъ пѣсни за юнаци, като Стоянъ, Велко, Богданъ, Човдаръ, Вълко и пр. и пр., въ лицето на които потиснатия български народъ излъчва съ прѣкритостъ отъ страхъ на прѣслѣждане и наказание отъ страна на Турцитѣ, своя възнующъ се и негодующъ духъ, не е застъпенъ въ казаната статия. Макаръ, че характерътъ на тѣзи пѣсни е повечето лирически, но все пакъ се срѣщатъ и много епически черти, за туй трѣбваше и тѣ да се зематъ подъ внимание, отъ което, поставени въ паралелъ съ по-старитѣ, можѣше много ясно да се види, до колко още живѣе въ народа епическа творческа сила, и какъ тази послѣдната изчезва съ развитието на единъ народъ и съ неговото излизаніе отъ примитивното си сѣстояние. Не отъ по-малка важностъ и научна цѣна сѣ такива въпроси, като, напримѣръ, отъ кого се пѣхътъ народнитѣ юнашки пѣсни, гдѣ именно най-много се срѣщатъ, какъ сѣ тѣ разпространени и въ какъвъ обемъ.

Вѣна, 1 Августъ 1891 година.

Манолъ Ивановъ.

II. БРАТКИ ВЪСТИ ОТЪ КНИЖОВНИЙ И НАУЧНИЙ СВѢТЪ.

Рѣчникъ на български езикъ отъ Найдена Герова. Съ го-
лѣмо удоволствие бърваме да съобщимъ на читателитѣ си радостната
вѣстъ, че старий български книжовникъ г. Н. Геровъ е захваналъ
вече да печата най-знаменития свой книжовенъ трудъ — *Рѣчникъ на
български езикъ*, тълкуванъ пакъ на български, вкратцѣ и на руски
езикъ, до колкото е нужно за по-доброто проумѣване на разнитѣ
значения на думитѣ както за Русситѣ така и за сами насъ. До нинѣ
сѣ се отпечатали думитѣ на рѣчника само отъ буквата *А* и една частъ
отъ букв. *Б*. По-долу излагаме нѣколко думи съ истълкованията имъ
заедно отъ сѣщия рѣчникъ, и то само отъ буквата *Б*, защото твърдѣ
малко има чисто български думи отъ буквата *А*. Изваденитѣ думи
отъ рѣчника не върватъ строго една слѣдъ друга по азбучний редъ
както сѣ въ рѣчника, защото ний ги отбрахме като такива, които ни
се видѣхъж по-лични и по-сѣотвѣствени за примѣри, по които читате-
литѣ да можътъ и сами да си съставятъ колко-годѣ ясно понятие за
самия рѣчникъ, било отъ къмъ вънкашната било отъ къмъ вътрѣш-
ната му уредба, толкова повече че инакъ примѣритѣ излагаме при-
близително така, както си сѣ въ рѣчника.

Рѣчникътъ се печата на доста хубава, бѣла хартия и на фор-
матъ току речи като академическия „Словаръ церковно-славянскаго

и рускаго языка“, (второ издание, Петербургъ, 1867—8 г.), или по-скоро като второто издание на „Српски Рјечник“ (истумачен њемачкијем и латинскијем рјечима. Скупио га и на свијету издао Вук Ст. Караџић. у Бечу. 1852 г.), сирѣчь на голѣма осмина и на всѣка страница по два стълпца. Началнитѣ думи, както и ония слѣдъ тѣхъ, на които става позивъ (съсилка) като начални български думи, сж означени съ по-едри и по-дебели букви; българскитѣ обяснения на думитѣ сж означени съ обикновенни по-дребни букви, наречени гармонъ; само българскитѣ изрѣчения (фрази) сж означени съ курсивни букви отъ сжщий видъ — гармонъ. А рускитѣ думи и изрѣчения, съ които се тълкуватъ и прѣвождатъ българскитѣ, сж означени пакъ съ дебели но по-дребни букви, за да се различаватъ по-добрь отъ българскитѣ думи и фрази. Началнитѣ думи и другитѣ слѣдъ тѣхъ считани като начални, както и рускитѣ думи въ рѣчника сж означени съ ударение, за по-правилното имъ изговаряние. На лево отъ горѣ до началната буква отъ всѣка турска начална дума въ рѣчника стои звѣздица.

Рѣчникътъ ще съдържа не по-малко отъ 60,000 думи, които заедно съ изтълкуванията имъ ще могатъ да се вмѣстятъ най-малко въ 120 печатни коли, и цѣлия рѣчникъ ще да се изкара отъ печатъ едвамъ въ течение на двѣ години врѣме. За по-добро употрѣбляване на рѣчника, той ще бѣде раздѣленъ на четире тома, та всѣки томъ ще се състои отъ 25 печатни коли, ако не и отъ по-много. Горѣ споменжтий академически „Словаръ церковно-славянскаго и рускаго языка“ брои около 115,000 думи, а Караџићовий „Српси Рјечник“ до 50,000. Ще каже, българский рѣчникъ отъ г. Н. Герова ще бѣде по-богатъ и по-пълненъ отъ споменжтий „Српски Рјечник“. Така и трѣбаше да бѣде, защото тойзи излази на свѣтъ четиредесетъ години по-късно отъ сръбскитѣ, който обаче и до днесъ не си е изгубилъ класическото достоинство, ако и да е по-краткъ.

Колкото за самото достоинство отъ къмъ вътрешната уредба на българский рѣчникъ отъ г. Герова, ний за сега не можемъ специално да се произнесемъ съ достаточна вѣрность и пълнота, не можемъ да си дадемъ мнѣнието подробно така както трѣбува, защото работата още не е излѣзла на свѣтъ цѣла, и прѣди всичко нѣмаме още на рѣцѣ надлежнитѣ обяснения за уредбата на рѣчника отъ самия му авторъ, които обяснения, по всѣка вѣроятность, ще бѣдѣтъ изложени въ начало на рѣчника, разбира се, тепърва, когато ще бѣде той отпечатанъ до край. Ала ний, които не откопѣли имаме случай да видимъ и разгледаме една значителна частъ отъ него въ ръкописъ, можемъ безъ стѣснение и увлѣчение да кажемъ още отъ сега, че тойзи капиталенъ трудъ, ако го погледнемъ и само като материалъ, да кажемъ — не съ достаточна вѣщина изработенъ, пакъ ще бѣде, по богатство и пълнота, най-драгоцѣнно и най-важно прѣобрѣтение до сега въ новата българска книжнина, и за дълго врѣме ще да е единствена по рода си най-потрѣбна и най-полезна книга за всѣки Българинъ, който има колко-годѣ образование. Тукъ ще намѣриме доста вѣрно изложени и истълкувани несамо почти всички български по-употрѣби-

телни и по-известни думи и покрай тях голѣма частъ отъ фразитѣ, що се употрѣбаватъ въ живата ни рѣчь отъ българското простолудие, ами и значителна частъ отъ думитѣ, що се употрѣбаватъ изключително въ писменния нашъ езикъ или въ разговора между по-образованитѣ ни еднородци, каквото може всѣки да сѣди отчасти и по долуизложенитѣ примѣри, що сме извадили отъ рѣчника за показъ.

Не може, разбира се, да има никакво съмнѣние, че тойзи рѣчникъ, както всѣко човѣшко дѣло, не ще бѣде лишенъ отъ недостатѣци, на мѣсти по-значителни, на мѣсти по-маловажни, но тѣ лесно ще могатъ да се отстранятъ постепенно отъ други наши по-вѣщи сегашни и бѣдѣщи езиковѣдци, кое съ поправение на разнитѣ му погрѣшки, кое съ допълняване на дѣйствителнитѣ му празнини. И така, единъ денъ и това българско дѣло ще стигне до възможноното си съвършенство. Тукъ обаче намираме за неизлишно да забѣлѣжимъ макаръ само пжтемъ, че между друго своеобразнитѣ форми на езика и устарѣлото и сѣщоврѣменно съвсѣмъ непрактично правописание на г. Герова, което никакъ се несхожда съ общоприетото днесъ правописание на българский езикъ, както отъ друга страна и странната пунктуация въ рѣчника му, па най-сетнѣ и повтарянieto на еднакви по значение български фрази за тълкувание, неумѣстното употрѣбение на нѣкои думи за пояснение — не малко ще попрѣчатъ въ правилното и по-бързо ползване особено на ония лица, на които филологическитѣ познания въобще и частно по българский езикъ сѣ твърдѣ ограничени, а такива именно лица днесъ за днесъ сѣ у насъ най-многобройни, понеже и до тосъ часъ не сме се сдобили съ една пълна, свѣсно изработена граматика на българский езикъ.

Както и да е, но, безъ да се пушаме въ по-дълга расправа за прѣимушествата или за недостатѣцитѣ на тойзи рѣчникъ, смѣемъ да кажемъ, че съ неговото първо издание ще се положи вече яка основа на българската лексикография, и той ще бѣде единъ доста цѣненъ вносъ отъ българска страна въ областа на общото индоевропейско и особно на словѣнското езиковѣдѣние. А това не е малка честъ за нововъскръснѣлия нашъ народъ прѣдъ другитѣ образовани днесъ народи. Това дѣло ще послужи за твърдѣ осязателно и важно доказателство, че ний вече сами си проправяме пжтъ да влѣземъ въ реда на културнитѣ народи. Ний се надѣваме даже, че появието на тойзи рѣчникъ ще бѣде въ новия нашъ животъ едно отъ най-радостнитѣ и най-насърчителнитѣ събития за всѣки Българинъ, защото тогасъ ще видимъ на лице въ читавъ образъ, какво безмѣрно богатство се таи въ нашата жива рѣчь, тепърва отъ тогазъ ще заченемъ по-разумно да цѣнимъ достоинството на своя народъ, отъ тогасъ ще усѣтимъ подъ себе-си една по-яка опора за крѣпко самостоятелно работение къмъ бѣдѣщия нашъ исторически животъ. На кжсо да кажемъ — ний вѣрваме, че съ изданието на тойзи свой почтенъ трудъ, г. Геровъ прибавя една къмъ свѣтлитѣ страници въ новата българска история¹⁾, а това е единъ та-

¹⁾ Нѣка споменемъ тукъ вкратцѣ най-блѣскавитѣ страници въ новата наша история :

1) Нововъзражданието на българский народъ съ подновение на книжнината ни, съ отваряние училища, читалища и други мѣжки ученолюбиви и женски дружества; 2) все-

къвъ фактъ, който не може да не послужи и той къмъ поражданието на истинска народна гордостъ въ сърпата на оние наши еднородци, които днесъ може още да се лишаватъ малко или много отъ тая най-благородна доблестъ, съ която се украсяватъ всички порядочни граждани у всѣки народъ.

Такива отрадни чувства и мисли се възбудиха въ насъ, когато видѣхме и разгледахме току една частъ отъ рѣчника, за който е тукъ думата ни.

Срѣдецъ, Февруарий 1892.

В. Д. Стояновъ.

Ето извадения материалъ отъ български рѣчникъ на г. Герова за показъ:

Безсѣница, с. ж. Кога не може човекъ да спи, не го хваща сънъ отъ мисль или отъ что да било; **разсѣница**; **безсѣница**, **безсѣние**.

Бѣзтрага, вм. безъ трага, безъ дѣръж. Кога ся ядосатъ на нѣчто, казватъ: *бѣзтрага го!* сир. да иде да се не види. *Иди бѣзтрага!* махни ся оттука, иди да се невидишь, да не остане ничто отъ тебе; **пропади-ты!** *Отиде у бѣзтрага*, съвсѣмъ далече, много надалечъ.

Безумный, — **мнь** и — **мень**, **мна**, **мно**, нар. 1) Който нѣма умъ. слабоумный, глупавый; **безумный**, **глупый**. *По-добръ разуменъ душманинъ, нежели безуменъ приятель. Безуменъ гостъ домакына кани. Безумный всякога блядослови. Безъ умъ поиде, безъ умъ си дойде. Безумный и другиты-ты избезумава.* 2) Който си е изгубилъ ума, лудый; **сумасшедный**, — **мно**, нар. Глупаво, глупашкы, ахмашкы, будалскы, лудо; **безумно**, **глупо**.

Безцѣнность, с. ж. Кога нѣчто спорядъ достоинство-то си надминува всѣкъ цѣнж; **безцѣнность**.

Безцѣнный, — **ннь** и — **нень**, **нна**, **нно**, нар. Безцѣнный, безцѣнатый, что е толкова хубаво, та цѣнж нѣма, твърдѣ скъпый; **безцѣнный**, **драгоценный**. *Безцѣнны камъне; драгоценны камъни.*

Даромъ да ти е, юначе,
Мое прочюто войводство
И моѧ сабля френгия
Съ девять безцѣнны камъне. *Пѣс.*

Добра жена — безцѣненъ камъкъ.

Безчѣтный, — **тънъ** и — **тень**, **тна**, **тно**, нар. Что нѣма четъ, безбройный, твърдѣ много; **безчѣтный**, **безчисленный**, **несмѣтный**. — **тно**, нар. Твърдѣ много, безъ четъ, безбройно, безкрайно; **безчѣтно**, **безчисленно**, **несмѣтно**.

Безчѣтъ, нар. вм. *безъ четъ*. Твърдѣ. *Безчетъ много*, твърдѣ много.

Безчловѣчный, — **чнь** и — **ченъ**, **чна**, **чно**, нар. Който ся влада не като чловѣкъ, който нѣма чловѣчество, немилостивый, лютый;

народната ни борба за подновение на черковната ни иерархия; 3) домогванията ни за политически правдини; 4) съединението на южна съ сѣверна България; 5) славното отблъсване на сръбското нашествие въ България отъ младото наше храбро войство, и пр.

безчеловѣчный, — чно, нар. Нечловѣчскы, безчловѣчскы, люто; **безчеловѣчно**. *Повали го та го наби безчловѣчно.*

Безчѣдецъ, с. м. Който нѣма чядо; бездѣтець, бездѣтникъ; **бездѣтний**, **безчѣдний**.

Безчѣдіе, с. ср. Нѣманіе чядо, бездѣтство; **бездѣтество**, **безчѣдіе**, **безчѣдство**.

Безчѣдка, с. ж. Когато нѣма чядо, бездѣтка, бездѣткынія; **бездѣтная**, **безчѣдная**.

Хубава Добро боліарко,
Боларко, Добро, безчядко! *Пѣс.*

Безчѣдний, — днѣ и — денѣ, дна дно, пр. Что нѣма чяда; бездѣтний, безчелѣдний; **безчѣдний**, **бездѣтний**.

Безъ, прѣдл. Показва нѣманіе; **безъ**. *Остали смѣ безъ хлѣбъ; ты остѣлись безъ хлѣба. Прѣкаражъ ноцъ-тѣ безъ снѣ; я провѣлъ ноцъ безъ сна. Безъ Бога и безъ слога, кажи: не можѣ. Безъ гайдѣ велика гола неволия. Страшно безъ брашно. Безъ грошъ вѣрадѣ си лошѣ. Безъ здравіе нѣмѣтъ — омраченѣ животѣ. Женѣтъ е безъ попѣ, сыр. не е вѣнчанѣ: отговаріаѣтъ, кога пытатѣ за ергенѣ жененѣ ли е. — Безъ да, казва ся прѣди глаголы, както безъ прѣди имена; оборѣтъ рѣчи, житіиющій дѣепричѣстіе: *Ладѣтъ безъ да сѣмѣ гладенѣ; я ѣлъ не бѣдучи голоднѣмѣтъ. Той е отишѣлъ безъ да пыта, безъ да знаѣ аѣтъ; онѣ уѣхалѣ не спросѣвшиѣ, безъ моего вѣдома. — Бѣзъ вѣмѣя, като нар. Не у вѣмѣя, не на вѣмѣя, не когато трѣба; безвѣременно, не во время. Доидѣ безъ вѣмѣя; онѣ пришѣлъ не во время. Умрѣ безъ вѣмѣя, още младѣ при дни, при животѣ; онѣ умерѣ още молодѣмѣтъ. Безъ вѣмѣя гостѣ отъ Турчинѣ по-лошѣ. — Безъ вѣрѣжъ, като пр. а) Който не вѣрѣва, не ся довѣрѣва; **недовѣрчивый**. *Стоіана е безъ вѣрѣжъ, мисли, че всички ѣ лѣжѣтъ.* б) Който не е за вѣрѣжъ, когото не трѣба да вѣрѣваѣтъ; **котѣрому нѣлѣзѣ вѣрѣтъ**. *Не работи сѣ него, той е безъ вѣрѣжъ, ще тѣ измами. — Безъ друго, като нар. Непремѣнно; **непремѣнно**. Безъ друго да го направѣшиѣ, че много ни трѣба. — Безъ мѣло, безъ мѣлко, като нар. Насмѣлко; едѣва, безъ мѣлаго, чутѣ. Безъ малѣко нѣ ока. Безъ малѣко щѣаѣше да паднѣ; чутѣ не упѣлъ. В. безмѣлко. Тоѣа прѣдлогѣ кога е сложенѣ сѣ рѣчи, коѣто ся начинѣтъ отъ буквѣ к, п, т, х, ц, ч, ш, щ, изричѣся бес.***

Бей! межд. За чюдѣніе. *Чюдна работа, бей, нѣто едѣнѣ да не доидѣ!* В. 6.

Бигѣръ, с. м. Камѣкъ на шюплѣ като гѣбѣжъ, что става въ нѣкои пещерѣ по таванѣа, по стѣнѣ-тѣ и долу, дѣто капѣ вода и отъ неѣж остаѣа утайка, коѣто ся вѣкаменѣва; **капѣльниѣкъ**, **наѣкиѣтъ**, **натѣѣтъ**, **стѣлактѣтъ**. 2) *Солено бигѣръ*, нѣчто тѣврдѣ много прѣсолено, та едѣва ся іаде или не може и да ся іаде; что нѣбѣдѣ сѣшѣкомѣ солѣное, **горлоѣѣтна**.

Бѣло, с. ср. 1) Дѣлъ на планинѣжъ, вѣрѣхъ-тѣ, отдѣто отъ двѣ странѣ иде нанадолниѣе; **сыртѣ**, **водораздѣлъ горѣ**. 2) **Най-горний вѣрѣхъ**, **рѣбѣ** на покрѣвѣ на уградѣ; **конѣкъ**.

Да ли сж буйни вѣтрове
Или сж тяжкы свѣгове,
Что си тѣмница прокапа
На само било въ срѣдж-тж,
Че ми перчема накапа. *Пѣс.*

3) Грядя, что ся туря на било на уградж; князь, конь. 4) Обще врѣхъ на нѣчто; маковица, маковка. *Било на копж; овѣршье.*

Бисеръ, с. м. сб. 1) Бѣлы или нѣколко жѣлтъникавы топчета, что ся вадять отъ нѣкаквы скойкы и ся продупчвать на мониста за низаніе, а сж твердѣ скжпы; маргаритъ; жемчугъ. *Едно зръно бисеръ; жемчужина, перло. Подправенъ бисеръ; бусы. свинія отъ бисеръ не отбира.* 2) Расг. *Coneallaria tatarica*, гергѣвденчя, гергѣвы бабкы, моминска слѣва, дуликъ; лѣндышъ.

Бисеряный, нѣ, на, но, пр. Бисерный, что е отъ бисеръ или има бисеръ; жемчужный. *Бисеряна огрѣлица.*

Бийж, ешь, билъ (бываѣ), гл. д. 1) Бьхтж, удриамъ ударъ слѣдъ ударъ; бить. Вмѣсто бийж нѣкого казвать и дрьвж, дънж, жюлж, млатж, мѣшинж, налагамъ, пухамъ и др., както и рускы: валѣть, дуть, катѣть, колотѣть, таскѣть и проч. *Бижж го до смрьть. Мирувай, че щж ты бижж. Да го биешь, ще ти плаче; да го галишь, ще ти ся смѣе. Да го биешь, ще плаче; да му ся оставишь, ще ти ся смѣе. Вчера ма е било, днесъ ми е мило. Като та е било, зачто ти е мило? Кого бийжты и не бѣжа, кому даватъ и не зима? Когото не бийжты, той не плаче. Стори добро да ты бийжты. Въ чюдждж кжщж не си простирай крака-та да не ты бийжты. Длъгопржж веднжжж бие. Бий циганжя-то прѣди да строши тжжжж-тж (стовжж-тж). Бий добро, нѣ-добро; бий зло, нѣ-зло; бий лоше, нѣ-лоше. Бий кожжжж, нѣ-топлж; бий женж си, нѣ-мила. Бий женж-тж си — бий главж-тж си. Билж ли си козж-тж, не щешъ идешъ млѣко. Попж ако бие, простжй прѣбва да прибие. Бий го, доклѣ ся качи свинія на дърво. Бие самара, като не ѣ ся пада да бие магаря-то.* 2) Трепжж, убивамъ, моржж, уморивамъ; бить, убивѣть. *Бижж мечжж. Има чюмжж въ село, и бие по нѣколко души на день. Вѣра вѣрж не бие.* 3) За пушкж: удриамъ, карамъ, гонжж. *Таја пушка бие надалечъ; это ружѣ бѣетъ хорошѣ. Пушка-та ми бие на дѣстѣ раскрачи; моѣ ружѣ хватѣетъ, берѣтъ на дѣсти шагѣвъ. Когото Господъ пави, пушка не го бие. Съ топж да го биешь, нѣма да искаришь дѣ парж отъ него.* 4) Чюкамъ, коваж, забивамъ. *Бий желѣзо-то, доклѣ е горящо; куй желѣзо, пока горячо. Той не бие студено желѣзо. Единж бие въ клинѣца, другъ въ плочжж-тж.* 5) Удриамъ на нѣчто за да звѣни, да дрынка, да тупа, да бѣска. *Часжж-тж (часовникжж-тж) бие шестъ; часж бьютъ шестъ.* 6) За срѣдце-то и жилы-ты: тупамъ. *Срѣдце-то ми бие; срѣдце бѣется. Жила-та ми бие скоро; пульсѣ у менѣ бѣется скоро.* 7) Сочжж, глядамъ, клонжж. *Работа-та бие не на добро; дѣло на то смѣхиваетъ, что не бытъ добру, не предвѣщаетъ успѣха.* 8) За шаровы-ты: удриамъ, докарвамъ. *Бие на жѣто, на зелено; имѣетъ желтовѣтый, зеленовѣтый цвѣтъ. — Бие градъ, вали, чюка градъ; градъ идѣтъ. Дѣдо Господъ бие съ гридж, и тжж удри съ камънѣ. Градъ бие и въ нщжжж-тж. — Бижж си главж-тж, а) мѣслжж, чюджджя за нѣчто какъ е, какво да*

го правѣ; ломать себѣ голову. Работа — да си биешь главѣ-тъ съ мѣж; гловоложное, мозголожное дѣло. б) Какъся, разкаивамся; каяться, раскаиваться. Земи два камѣка, та си бий глава-та да ти дойде умъ-тъ. — Бийж масло, бръкамъ, бутамъ, бучкамъ масло; бить, пахтатъ, сбивать масло. Бие водѣ-тъ да пустне масло. Били смѣж водѣ-тъ, не ще пустне масло. — Бийж памукъ, иринѣ, ковинѣ, дрънкамъ гъ, бръскамъ гъ да ся разчешѣтъ за да ся прядѣтъ; бить, трепать хлопчатую бушаву, шерсть и т. п. — Бийж пѣтъ, врьвѣ въ пѣтъ. Бийж съмъ пѣтъ цѣль день, та съмъ се уморилъ; я шѣлъ цѣлый день, и посему усталъ. — Бие слѣнце, удриа, хапа, грѣе слѣнце; грѣтъ (о солнцѣ). Въ таѣж стаѣж бие слѣнце. — Бие топлина, иде топлина; идѣтъ тепло. — Бие свѣтлина, иде, удриа свѣтлина. Свѣтлината ми бие въ очи-ти, та не мож да глѣдамъ. — Бие мя свѣтъ-та, грѣе мя, мѣчи мя; совѣсть мучить, грѣзѣтъ. — Бийж тѣпанъ, а) тѣпамъ тѣпанъ; бить въ барабанъ. б) Разнасямъ, разказвамъ нѣчто да се разчѣе; разглашѣтъ, барабанить. Праздна Мара тѣпанъ била. — Бийж съ шѣж съ нѣкого, подигравамъ, глумѣся съ него; шутить, глумиться надъ кѣмъ. Бийж въ главѣ, зашемедіавамъ, докарвамъ главоболие; отуривать, производить головную боль. Вино-то бие въ главѣ. — Бийж въ очи, правѣ да ми ся вглѣдватъ, влизамъ въ очи! кидѣтъся въ глаза. — Бийжся, 1) гл. ѡзвѣр. Бѣхтѣся, удриамся; бѣться. Бий го по краката, да не ся бие по главѣ-тъ. Биеся като слѣпъ прѣчь на насѣж. 2) Залѣгамъ, радѣж, чалѣциствамъ; бѣться, старѣться. Всякой ся бие за да добѣе. 3) гл. ѡз. Бѣхтѣся съ нѣкого; бѣться, дрѣтъся. Пѣе и Бое ся бийжтъ. Бийтесея, не карайтеся. Двама ся бийжтъ, единъ плаче. Билася Мара съ юнака, че му строшила кривака. Билися двѣ ятрьѡви, па и двѣтъ свѣкрѣжѣ-тъ. 4) Воювамъ, имамъ, правѣ бой; воевать, вести войну. Руситѣ сѣ ся били съ Турци-тъ много пѣтъ.

ІА излѣвъ, излѣвъ, ІАно моме,

Та си поглѣдай горѣ и долу,

Та да си видишь какъ си ся бийжтъ,

Какъ си ся бийжтъ Турци съ Московци. Пѣс.

б) гл. стр. Бывамъ бить; быть бѣтымъ. Който не слуша, ще се бие. Мирувай да не ся биешь. — Бийжся съ умъ, чюдѣся, мажся, какво да правѣ; искамъ да ся сѣтъ за нѣчто, да разберѣ; размышлять, ломать голову. — Рыба-та ся бие, мрѣстися, врьга си икрѣ-тъ. хайвѣара; бить икру, метать икру, метать, пускать молѡки, рѡститься.

Благословѣние, с. ср. Благословѣ: 1) Кога нѣкой благослови нѣкого или нѣчто, благословіа, благословіа, благословка; благословѣние. 2) Изволение; позволеніе, согласіе на что. Баща ми ми даде благословѣние да ся ожениж. 3) Благодать отъ Бога, берекетъ; избѣліе благъ. Дѣто сѣзласие, тамъ и Божие благословѣние.

Благословѣнїй, пр. стр. в. благословѣж.

Благословѣіа, с. ж. 1) Кога благослови нѣкой нѣкого; благословѣние, благословка, благословіа, благословѣ; благословѣніе. Имай благословѣж, па и хлѣбецъ въ торбѣ-тъ. 2) Думы-ты, изреченїа-та, что се казватъ за благославѣніе. Ето единъ примѣръ благословіа,

кожто казвать сурьквари, кога гы дари нѣкой сланинж и сырвне: *Славѣте и благославяйте дружина! Богу помолимся! Дарили благо-далили, кякъ сланинж, бучкж сырене, капка по копкж сбирано, прѣз цѣдилкж цѣденно. Колкото капки капнжлы, толко агнѣца блѣйнжлы, толкось иаренѣца тропнжлы; овчици поле покрывжлы, козици горж състимжлы; прасци прѣдъ вратнж: кѣикъ! кѣикъ! кѣикъ! свинѣ изъ блато; грухъ! грухъ! грухъ!*

Благослѣвка, с. ж. Благословиѣ.

Благослѣвнѣй, — вѣнъ и — венъ, вна, вно, пр. Что е прилично да бжде; мунасиѣ; **пристойнѣй**, **благовѣднѣй**. — вно, нар. Прилично, мунасиѣ; **пристойно**, **благовѣдно**.

Благословиѣ, с. ж. Благословиѣ.

Благослѣвъ, с. м. в. благословение.

Благословиж, ишъ, — вѣлъ, гл. сѣр. отъ **благослѣвиамъ**; **благословить**. Кога ся стави нѣкой съ священникъ, съ калугеръ и съ владыкж, казва имъ: *благослови, или благословите*, а тии отговарятъ: *да си благословенъ, или Господъ да тя благослови*. Кога да ние нѣкой прѣдъ духовно лице, намѣсто да благослови, казва на духовно-то лице; *благослови, отче*. — **венѣй**, прич. стр. 1) Когото е благословилъ Богъ; **благословѣннѣй**. Что е освятенъ съ благословение; **благословѣннѣй**. *Благословенъ хлѣбъ. Така работа е благословена*, сир. отъ неж има печѣналъ, има благодать. *Благословено вино, проклято пианство*.

Благословиавамъ, гл. мн-кр. отъ **благословиж**.

Благословиаваніе, с. ср. отъ **благословиавамъ**.

Бла́гость, с. ж. 1) Доброта; **бла́гость**. 2) Сладость; **сла́дость**.

Благоувамъ, гл. ср. 1) Добрувамъ, живѣвъ честито, съ вѣсѣко добро, богувамъ; **добровѣтъ**, **блаженствовать**. 2) **Іамъ** блажно, **блажъ**, **мрьсж**; **ѣсть** **скоро́зное**, **скоро́мничать**.

Благоуваніе, с. ср. 1) Добруваніе, богуваніе, живѣваніе честить животъ. 2) **Блаженіе**, **мрьсеніе**.

Бла́зниж, ишъ, — нѣлъ, гл. д. **Лъжжъ**, **вадж** отъ **главж**, **прѣлъгвамъ**, **лъстж**; **соблазнятъ**, **обольщѣтъ**, **искушѣтъ**. *Нѣчто тя блазни. Блазни го диаволъ на сѣнъ. Блазни го панго, накарва го диаволъ-тъ да прави зло. Дѣто тебя блазни, азъ съмъ ходилъ и ся вѣрѣчамъ. Блазни го дупя за прѣсно мѣлко. Бла́знижся*, гл. вѣзвр. и стр. **Лъжжжся**, **прѣлъгвжся**, **лъстжся**; **соблазня́жся**, **обольщѣжся**. *Отъ малко нѣчто ся блазни*. — **знѣнѣй**, прич. стр. **Лъганѣй**, **прѣлъгванѣй**, **лъстенѣй**.

Блазниѣ, с. ж. в. **бла́знение**.

Блазѣ, нар. *Блазѣ ми, блазѣ ти, блазѣ му*, честить съмъ, честить си, честить е; **сча́стливъ** я, ты, онъ; **бла́го** тебѣ, ему́. *Блазѣ си му. Блазѣ си му на ума. Блазѣ си му на трѣпѣливж-тж душиж. Блазѣ глухому, че два пѣти чюс*.

Блі́зо и **блі́зу**, нар. 1) Не далечъ; **блі́зко**, **недалѣко**, **неподалѣку**. *Пристѣжи близо. Близо при града. Изъ кривѣй пѣтъ е побливо. Близо при царя — пѣленъ ти джѣбъ близо до царя — пѣленъ ти гробъ*. 2) Почти, почти, токо-речи, като-речи, безъ малко; **почті**, **бевъ** **мѣлаго**. *Той има близо три гроша. Близо (безъ малко) дѣвѣтъ*

ходитъ съ ся изминялы; прошло безъ малаго двѣсти лѣтъ. Часъ-тъ е близо два; второй часъ въ исхѣдѣ. — Поблизо; ближе.

Близосѣдѣ, с. м. Който сѣди, който има живѣлище-то си близо при другы, комшиа; сосѣдѣ.

Блудкавый, въ, ва, во и

Блудкый, деа, део, пр. Блудкавый; казвася за нѣчто което или слади, или е мазно, или е подправено нѣкакъ, та яденіе-то е противно; бланавый, блѣнавый; приторный. *Блудкаво ястие. Блудкавы тумы, безсолны думы, думы та да ти ся покрьти отъ тѣхъ; приторныя рѣчи, — во и — део, Бланаво, блѣнаво; нар. приторно. Блудкаво ми е въ уста-та.*